

PARAGRAF

Časopis za pravna i društvena pitanja
Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

*Journal for legal and social issues of the Faculty of Law,
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek*

God. 2, br. 1/2018.

PARAGRAF

Časopis za pravna i društvena pitanja
Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

*Journal for legal and social issues of the Faculty of Law,
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek*

ISSN 2584-3621 (Online)
ISSN 2584-3613 (Tisak/Print)

Izdavač

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek
Stjepana Radića 13, Osijek

Publisher

*Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law Osijek
Stjepana Radića 13, Osijek*

Adresa Uredništva

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek
Stjepana Radića 13, 31 000 Osijek, Republika Hrvatska
telefon: +385 (0)31 224 500, fax: +385 (0)31 224 540
URL: <http://www.pravos.unios.hr/paragraf>
E-pošta: paragraf@pravos.hr

Editorial Board address

*Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law Osijek
Stjepana Radića 13, 31 000 Osijek, Republic of Croatia
Telephone: +385 (0)31 224 500, Fax: +385 (0)31 224 540
URL: <http://www.pravos.unios.hr/paragraf>
E-mail: paragraf@pravos.hr*

Glavne i odgovorne urednice

izv. prof. dr. sc. Aleksandra Vasilj
doc. dr. sc. Biljana Činčurak Erceg

Editors in Chief

*Aleksandra Vasilj, PhD, Associate Professor
Biljana Činčurak Erceg, PhD, Assistant Professor*

Uredništvo

doc. dr. sc. Aleksandar Erceg (Ekonomski fakultet Osijek), doc. dr. sc. Emina Jerković (Pravni fakultet Osijek), doc. dr. sc. Višnja Lachner (Pravni fakultet Osijek), doc. dr. sc. Dubravka Klasiček (Pravni fakultet Osijek), doc. dr. sc. Mato Palić (Pravni fakultet Osijek), doc. dr. sc. Sandra Fišer Šobot (Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet Novi Sad, Republika Srbija), prof. dr. Volker Trauzettel (Sveučilište u Pforzheimu, Business School Pforzheim, Savezna Republika Njemačka)

Editorial Board

Aleksandar Erceg, PhD, Assistant Professor (Faculty of Economics Osijek), Emina Jerković, PhD, Assistant Professor (Faculty of Law Osijek), Višnja Lachner, PhD, Assistant Professor (Faculty of Law Osijek), Dubravka Klasiček, PhD, Assistant Professor (Faculty of Law Osijek), Mato Palić, PhD, Assistant Professor (Faculty of Law Osijek), Sandra Fišer Šobot, PhD, Assistant Professor (University of Novi Sad, Faculty of Law, Republic of Serbia), Prof. Dr. Volker Trauzettel, PhD, Professor (Pforzheim University, Business School Pforzheim, Germany)

Lektorica za radove/sažetke na hrvatskom jeziku

doc. dr. sc. Marica Liović

Croatian Language Editor

Marica Liović, PhD, Assistant Professor

Prijevod sažetaka na engleskom jeziku

Ivanka Ferčec, prof., viši predavač

English Language Editor

Ivanka Ferčec, MA, Senior Lecturer

Tehnička i stručna potpora

Marija Dijanović, bacc. ing. tech. inf.

Manda Mađarić

Ljiljana Siber, viša knjižn., mag. bibl., mag. iur.

Technical Support

Marija Dijanović, bacc. ing. tech. inf.

Manda Mađarić

Ljiljana Siber, senior librarian, MA library, LLM

Naklada

100 primjeraka

Circulation

Printed in 100 copies

Časopis izlazi jedanput na godinu.

This journal is published once a year.

Grafička obrada i tisak

Krešendo, Osijek

Graphics Processing/Prepress and Printing

Krešendo, Osijek

God. 2, br. 1/2018.

Vol. 2, No. 1/2018.

SADRŽAJ

ČLANCI

Mateja Erdelec

IMOVINSKO PRAVNI ODNOSI U BRAKU 9

Antonio Hardt

**SUCI POROTNICI U HRVATSKOM KAZNENOM POSTUPKU TE KOMPARACIJA
ANGLOAMERIČKOG POROTNIČKOG SUSTAVA I SUSTAVA PRISJEDNIČKOG SUDA** 37

Veno Herceg

FIDUCIJARNO OSIGURANJE NA POKRETNINI, NEKRETNINI I NA PRAVU 73

Marina Glumac

DRUŠTVENA ODGOVORNOST KAO VAŽAN ASPEKT USPJEŠNOG POSLOVANJA 99

Egon Rukovanjski

**ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU U CESTOVNOM PROMETU NA
PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE, REPUBLIKE SRBIJE, BOSNE I HERCEGOVINE,
CRNE GORE I REPUBLIKE SLOVENIJE** 125

Ivana Kramer, Ivana Radmanić

**DOBROBIT ŽIVOTINJA U PRAVNOJ REGULACIJI S POSEBNIM OSVRTOM
NA PRIJEVOZ** 161

Robert Ratkaj

**POLICIJSKI IZVIDI KAZNENIH DJELA S POSEBNIM OSVRTOM NA
ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA *DE LEGE FERENDA*** 187

Fran Papac, Mislav Švaco

PRAVNO-TEORIJSKI ASPEKTI *MOBBINGA* I NJEGOVA POJAVA NA TRŽIŠTU RADA 223

Nikolina Kovač

OPOREZIVANJE NEKRETNINA U REPUBLICI HRVATSKOJ 247

Silvio Grobenski, Eugen Jakopović

NADZOR DRŽAVNE GRANICE 261

ISPRAVAK 284

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

Mateja Erdelec RELATIONS IN MARRIAGE WITH RESPECT TO PROPERTY RIGHTS.....	9
Antonio Hardt LAY JUDGES IN CROATIAN CRIMINAL PROCEEDINGS AND COMPARISON OF THE ANGLO-AMERICAN JURY SYSTEM AND THE LAY JUDGE SYSTEM	37
Veno Herceg FIDUCIARY SECURITY ON MOVABLE PROPERTY, REAL ESTATE AND ON THE RIGHT	73
Marina Glumac SOCIAL RESPONSIBILITY AS AN IMPORTANT ELEMENT OF SUCCESSFUL BUSINESS OPERATION	99
Egon Rukovanjski CARRIER LIABILITY FOR DAMAGE IN ROAD TRANSPORT IN THE REPUBLIC OF CROATIA, THE REPUBLIC OF SERBIA, BOSNIA AND HERZEGOVINA, MONTENEGRO AND THE REPUBLIC OF SLOVENIA	125
Ivana Kramer, Ivana Radmanić THE REGULATION OF ANIMAL WELFARE WITH SPECIAL REFERENCE TO TRANSPORT	161
Robert Ratkaj LAY JUDGES IN CROATIAN CRIMINAL PROCEEDINGS AND COMPARISON OF THE ANGLO-AMERICAN JURY SYSTEM AND THE LAY JUDGE SYSTEM	187
Fran Papac, Mislav Švaco LEGAL AND THEORETICAL ASPECTS OF MOBBING AND ITS OCCURRENCE IN THE LABOUR MARKET	223
Nikolina Kovač REAL ESTATE TAXATION IN THE REPUBLIC OF CROATIA.....	247
Silvio Grobenski, Eugen Jakopović STATE BORDER CONTROL	261

UVODNA RIJEČ UREDNICA

Poštovane čitateljice i čitatelji,

zadovoljstvo nam je da vam u ime Pravnog fakulteta Osijek možemo predstaviti drugi broj časopisa Paragraf, godišnjaka najboljih studentskih radova koji se bave aktualnim pravnim i društvenim pitanjima te problemima u Republici Hrvatskoj i u svijetu. Godišnjak ponajprije obuhvaća najbolje radove studentica i studenata Pravnog fakulteta u Osijeku, a onda i ostalih fakulteta u Republici Hrvatskoj. U prvom broju našega časopisa objavljeni su najbolji radovi studenata četvrte godine Integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija Pravnog fakulteta Osijek, koji su napisani u okviru predmeta Pomorsko i općeprometno pravo te rad koji je pobijedio na natječaju za Dekanovu nagradu za najbolji studentski rad u 2017. godini. Časopis je, vidljivo je, već u svojim začetcima, izašao iz okvira studentskih obveza i aktivnosti te postao prepoznatljiv i izvan matičnoga Fakulteta.

U ovom, drugom broju časopisa, možemo se pohvaliti, imamo radove koji predstavljaju gotovo sva pravna područja, a s obzirom na to da su nam se pridružili i studenti Ekonomskoga fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, znači da smo proširili područje znanstvenoga interesa, ali i čitateljski krug. Izabrani radovi prema mišljenju Uredništva predstavljaju najbolje uratke koje smo zaprimili tijekom protekle akademske godine.

Kako s dobrom praksom valja nastaviti, i u ovom broju donosimo radove koji su ocijenjeni najboljima kad su posrijedi natječaji za Rektorovu, odnosno Dekanovu nagradu.

Svrha je časopisa potaknuti studente na znanstveno-istraživački rad: pisanje i objavljivanje radova. Istraživati, proučavati, doznavati, definirati, pravilno tumačiti, uspoređivati, razlikovati i primijeniti adekvatnu literaturu – osnovni je zadatak studenata. Objavljivanje radova koji se temelje na tim načelima, korisna je praksa za studente kojima je na taj način omogućena demonstracija stečenih kompetencija, znanja i vještina, a to je izvrstan način za promociju budućih profesionalaca.

Trud i objavljivanje radova u časopisu vrednuju se bodovima pri dodjeli stipendija. U konačnici, uz vrijedno iskustvo, objavljivanje radova u ovom časopisu može biti i dobra referenca za buduće zapošljavanje. Ovaj časopis namijenjen je studentima, dakle, dragi studenti, o vašem angažmanu ovisi uspjeh časopisa. Pokažimo što smo naučili, što učimo, kako promišljamo, kritički analiziramo, što znamo i što smo spremni raditi.

Nakraju, urednice zahvaljuju i Povjerenstvu za izdavačku djelatnost Pravnog fakulteta u Osijeku, kao i matičnoj ustanovi Pravnom fakultetu u Osijeku, što su prepoznali potrebu izlaženja ovakvog časopisa, kao i potencijal studenata našeg Fakulteta. No ponajprije zahvaljujemo svim autorima, našim vrijednim studentima, koji su u svojim radovima

obrađivali različita pravna područja, dajući svoj znanstveno-stručni prinos istraživanju konkretne teme.

Ne smijemo zaboraviti ni mentore koji su u proces nastanka studentskoga rada uključeni od početka: od definiranja teme, preko izbora odgovarajuće literature pa sve do savjeta koji se referiraju na metodologiju znanstvenoga rada. Zato, dragi mentori, i vama od srca hvala na golemom trudu i velikom strpljenju bez kojega nema napretka u nastavnome radu.

Samo Uredništvo, ma koliko entuzijastično bilo, teško bi uspjelo da nije potpore profesora kad je riječ o recenzijama. Hvala svima koji su nesebično žrtvovali svoje slobodno vrijeme recenzirajući studentske radove i na taj način umnogome pridonijeli podizanju kvalitete kako samih tekstova, tako i časopisa u cjelini.

U iščekivanju vaših uradaka,

Scientia ipsa potentia est

Urednice
izv. prof. dr. sc. Aleksandra Vasilj
doc. dr. sc. Biljana Činčurak Erceg

IMOVINSKOPRAVNI ODNOSI U BRAKU*

Mateja Erdelec

studentica 3. godine Pravnog fakulteta Osijek
E-mail: matejaerdelec@gmail.com

Pregledni rad

UDK 347.626(497.5)

Rad primljen 23. ožujka 2018.

Sažetak

Brak kao institut obiteljskog prava proizvodi osobnopravne i imovinskopravne učinke te pravo i dužnost bračnih drugova na međusobno uzdržavanje koji ima elemente i osobnih i imovinskih učinaka braka. U ovome radu fokus je stavljen na pravno uređenje imovinskih odnosa bračnih drugova u hrvatskom pravu. U prvom dijelu daje se kratak prikaz i analiza povijesnog razvoja pravnog uređenja imovinskih odnosa bračnih drugova. Najprije se analizira uređenje imovinskih odnosa bračnih drugova u rimskom pravu kao svojevrsnom kamenu temeljcu suvremenim zakonodavstvima kontinentalno-europskog pravnog kruga. Potom se raspravlja o uređenju imovinskih odnosa bračnih drugova za vrijeme socijalističkog uređenja jer su se upravo u ovom povijesnom periodu dogodile neke značajnije promjene koje su u kontekstu predmetne pravne problematike ostavile traga sve do današnjih dana.

U drugom dijelu se raspravlja o suvremenom obiteljskopravnom uređenju imovinskih odnosa bračnih drugova u hrvatskom pravu. U ovome se dijelu najprije analiziraju načela na kojima se temelji uređenje imovinskih odnosa bračnih drugova. Hrvatsko obiteljsko pravo poznaje dva sustava uređenja imovinskih odnosa u braku: zakonski i ugovorni. U radu se raspravlja te daje kritički osvrt na oba sustava. Posebna se pozornost u radu posvećuje problemu upravljanja bračnom stečevinom, konkretno, pitanju otuđenja nekretnine koja je bračna stečevina u situacijama gdje je samo jedan bračni drug uknjižen kao vlasnik nekretnine u zemljišnim knjigama.

Na kraju se iznose zaključna razmišljanja o važećem pravnom uređenju, iznose stajališta autorice na probleme koje postojeći sustav izaziva u sudskoj praksi te daju upute na daljnja istraživanja.

Ključne riječi: *brak, imovinskopravni odnosi, načela, bračna stečevina, zemljišne knjige*

* Rad je nagrađen Rektorovom nagradom u akademskoj godini 2017./2018. za izvrstan seminarski rad iz predmeta Obiteljsko pravo.

1. UVOD

Brak kao institut obiteljskog prava proizvodi osobnopravne i imovinskopravne učinke te pravo i dužnost bračnih drugova na međusobno uzdržavanje koji ima elemente i osobnih i imovinskih učinaka braka. U ovome radu fokus je stavljen na pravno uređenje imovinskih odnosa bračnih drugova u hrvatskom pravu. Cilj rada je prikazati povijesni razvoj imovinskopravnih odnosa u braku, prikazati i analizirati pozitivnopravne odredbe kojima se uređuju imovinski odnosi bračnih drugova u hrvatskom pravu, ukazati i raspraviti o problemima koji se pojavljuju kod njihove primjene u sudskoj praksi te dati zaključnu ocjenu postojećeg pravnog stanja s uputom na daljnja istraživanja.

Rad osim uvoda sadrži još četiri tematska poglavlja i zaključak. Rad započinje prikazom povijesnog razvoja imovinskopravnih odnosa bračnih drugova. Poseban osvrt stavlja se na regulativu koju su stvarali rimski pravници čiji se tragovi, s većim ili manjim razvojnim promjenama, naziru i u suvremenim zakonodavstvima kontinentalno-europskog pravnog kruga. Nakon kratkog osvrta na rimsko pravo, u radu se raspravlja o promjenama koje je u bračnom pravu na našem prostoru uvelo socijalističko uređenje. U tom smislu, u radu se nastoji odgovoriti na pitanje kako se društveno uređenje toga vremena odrazilo na ovo pravno područje te jesu li utjecaji takvog uređenja i promjene koje je ono uzrokovalo vidljive i u suvremenom uređenju bračnih imovinskih odnosa.

Nakon povijesne analize u radu se raspravlja o uređenju imovinskih odnosa bračnih drugova u suvremenom hrvatskom pravu. U ovome dijelu se analiziraju načela uređenja imovinskopravnih odnosa i sustavi uređenja imovinskopravnih odnosa u braku. Posebno se raspravlja o zakonskom i o ugovornom uređenju imovinskih odnosa, ukazuje se na neka otvorena pitanja i dvojbe koje iz njih proizlaze. Posebna se pozornost u radu posvećuje problemu upravljanja bračnom stečevinom, konkretno pitanju otuđenja nekretnine koja je bračna stečevina u situacijama gdje je samo jedan bračni drug uknjižen kao vlasnik nekretnine u zemljišnim knjigama. Na kraju se iznose zaključna razmišljanja o važećem pravnom uređenju, stajališta autorice u vezi s problemima koje postojeći sustav izaziva u sudskoj praksi te se daju upute na daljnja istraživanja.

2. POVIJESNI RAZVOJ

Proučavanjem rimskog prava ne proučava se samo volja zakonodavca, nego i ukupno stanje koje je prethodilo stvaranju određene kodifikacije¹ jer potreba za regulacijom određenih društvenih odnosa nameće se njihovim promjenama i njihovim razvojem. Kako ističu Rešetar i Župan, poznavanje rimskih rješenja može pomoći rješavanju spornih pitanja u

¹ Žiha, Nikol, Imovinskopravni aspekti prestanka braka u rimskoj pravnoj tradiciji. Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011., str. 47.

suvremenoj pravnoj praksi, odnosno teleološkom tumačenju aktualnih pravnih propisa.² Primjenjiva pravna povijest smije žuriti kroz tisućljeća jer nije bit u pojavnom obliku neke dogmatske figure u određenom razdoblju, nego o njezinoj bezvremenoj strukturi.³

Imajući na umu da bi se zbog njegove kompleksnosti povijesnom razvoju imovinsko-pravnih odnosa bračnih drugova moglo posvetiti posebno istraživanje, u ovome je radu kod povijesne analize fokus stavljen samo na uređenje imovinskih odnosa bračnih drugova u rimskom pravu, a kod hrvatske pravne povijesti na pravno uređenje imovinskih odnosa bračnih drugova za vrijeme socijalističkoga uređenja jer je ono ostavilo traga i na suvremeno bračno zakonodavstvo.

2.1. UREĐENJE IMOVINSKIH ODNOSA BRAČNIH DRUGOVA U RIMSKOM PRAVU

S rimskim pravom se počinju uređivati prava vlasništva, obveze, ugovori i imovinski odnosi bračnih drugova.⁴ Govoreći u kontekstu imovinskih odnosa bračnih drugova važno je istaknuti da je rimsko pravo poznavalo institut miraza (*dos*) koji je prvotno bio moralna obveza, a poslije je postao pravna obveza koja je bila propisana u Justinijanovoj kodifikaciji. Otac mirazom daruje kćer koja ulazi u brak, ali u to je vrijeme miraz imao više funkcija. Miraz je kćeri bio kompenzacija za gubitak prava nasljeđa u svojoj obitelji, predstavljao je materijalnu potporu mužu koji "snosi teret braka" te je bio osiguranje kćeri u slučaju razvoda braka ili smrti muža, kako bi se mogla snaći i uzdržavati u takvim okolnostima.⁵

U počecima razvoja rimskog prava brak *cum manu* proizvodio je čvrstu bračnu vezu. U takvom braku žena napušta svoju agnatsku obitelj i prelazi u muževu agnatsku obitelj te je podložna mužu, odnosno njegovu *pater familiasu*.⁶ U ovom obliku braka žena nije imala gotovo nikakve imovinskopravne sposobnosti. "Sve što bi ona stekla pripadalo je mužu, a sva imovina koju je imala prije braka, ako je bila *sui iuris*, pripadala bi u cjelini mužu (*adquisitio per universitatem*), odnosno njegovu *pater familiasu*, ako je muž bio *alieni iuris*."⁷

² Rešetar, Branka; Župan, Mirela, Imovinskopравни odnosi bračnih drugova: aktualno stanje s pogledom na budućnost. Imovinskopравни aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011., str. 461.

³ Honsell, Heinrich (2003), prema *op. cit.* (bilj. 1), str. 65.

⁴ Lachner, Višnja; Roškar, Jelena, Gradanske kodifikacije u Europi s posebnim osvrtom na 19. i 20. stoljeće, Zbornik radova znanstvenog skupa Austrijski gradanski zakonik (1811–2011), 2011., str. 36.

⁵ Antokolskaia, Masha, *Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective*, Intersentia, Antwerpen – Oxford, 2006., str. 68.

⁶ Sudžum, Rajko, Imovinski odnosi bračnih drugova, Institut za socijalnu politiku, Beograd, 1982., str. 29.

⁷ Horvat, Marijan, Rimsko pravo, Pravni fakultet Zagreb, Zagreb, 2002., str. 138.

Uz to se pojavio imovinski sustav rimskog braka koji je bio sustav potpuno razlučenih dobara (*separatio bonorum*).⁸ Brak *sine manu* nije imao prevelik utjecaj na promjene u imovinskim odnosima bračnih drugova jer ako je žena *alieni iuris*, sva imovina koju stekne pripada njezinoj obitelji, odnosno njezinu *pater familiasu*, a ako je ona *sui iuris*, sve što stekne pripada njoj samoj.⁹ Neki autori smatraju da je upravo prijelaz iz sustava zajedničkih dobara na sustav razlučenih dobara najznačajniji doprinos rimskog prava bračnim odnosima.¹⁰

Tzv. “slobodni brak” bio je prilična suprotnost braku *cum manu* i više je bio socijalna činjenica nego pravni odnos. Sklapanje, razvod i učinci ovog braka nisu bili regulirani zakonima, nego u velikoj mjeri moralom i običajima. U skladu s navedenim, u sklapanju ove vrste braka nije sudjelovao nikakav viši autoritet, dakle niti državni, niti religijski. Braku su često prethodile zaruke (*sponsalia*) koje su bile svojevrsan javno objavljen sporazum da će se vjenčati u budućnosti, ali zaruke nisu bile preduvjet za sklapanje valjanog braka.¹¹

Ako je postojala dvojba o tome kome pripada određena imovina stečena u braku, smatralo se da pripada mužu bez obzira na to što je svaki bračni drug ostao vlasnik imovine koju je unio u brak, to je tzv. *praesumptio Muciana* koja je iz rimskog prava preuzeta i u Opći građanski zakonik (u daljnjem tekstu: OGZ).¹² Budući da je ta presumpcija u suprotnosti s načelom ravnopravnosti bračnih drugova, ona je napuštena.¹³

Nakon kratkog pregleda razvoja imovinskopravnih odnosa bračnih drugova u Rimu, preskače se određeni povijesni period te se u sljedećem poglavlju raspravlja o kompleksnim i strogim propisima socijalističkog uređenja imovinskih odnosa u braku.¹⁴

2.2. UREĐENJE IMOVINSKIH ODNOSA BRAČNIH DRUGOVA U HRVATSKOJ PRAVNOJ POVIJESTI

Razdoblje prelaska hrvatskog društva s konzervativizma na liberalizam 1832. obilježila je Draškovićeve *Disertatia* i poslije, 1848. Zahtijevanja naroda.¹⁵ Međutim, značajniji

⁸ Žiha, Nikol, *op. cit.* (bilj. 1), str. 50.

⁹ Horvat, Marijan, *loc. cit.* (bilj. 7).

¹⁰ Antokolskaia, Masha, *loc. cit.* (bilj 5).

¹¹ *Ibid.*, str. 57.

¹² Krešić, Mirela, Zakonsko nasljeđivanje bračnih drugova prema Općem građanskom zakoniku na hrvatsko-slavonskom području, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 60, br. 2, 2010., str. 545.

¹³ Žiha, Nikol, *op. cit.* (bilj. 1), str. 51.

¹⁴ *Ibid.*, str. 47.

¹⁵ Čepulo, Dalibor, Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012., str. 136.–139.

doprinos ostvaren je uvođenjem austrijskog OGZ-a, koji je u Hrvatskoj stupio na snagu 1. svibnja 1853.¹⁶

OGZ je uvelike izjednačio pravni položaj žena s pravnim položajem muškarca, ali ta ravnopravnost s obzirom na spol ipak nije bila dosljedno provedena.¹⁷ “Neovisno o tome suprug je u bračnoj zajednici bio glava obitelji, pripadalo mu je pravo upravljanja kućanstvom i zastupanja supruge, dok je supruga uzimala prezime, stalež i prebivalište supruge, a bila je obvezna izvršavati njegove naredbe i brinuti se da ih i drugi izvršavaju.”¹⁸ Također, muž je upravljao i ženinom slobodom, tzv. parafenalnom imovinom, a žena je njome mogla upravljati tek ako se protivila tome.¹⁹ Ovdje su vidljive sličnosti između imovinskog položaja žene u rimskom braku *cum manu* i položaju žene u 19. stoljeću. Iako se možda čini da su razlike neprimjetne, uvođenjem OGZ-a napravljen je velik iskorak u ravnopravnosti žena u odnosu na muškarce.

Brak je životna zajednica žene i muškarca u kojoj se ostvaruju vrlo važni imovinski aspekti. Oni se naziru već prije sklapanja braka (miraz), a dolaze do izražaja tijekom i nakon prestanka braka.²⁰ Valja se prisjetiti da se u prošlosti supružnik birao na temelju imovinskih interesa i da se planiranje obitelji (težnja rađanju jednog djeteta kako se ne bi dijelila imovina) temeljilo na istome.²¹ Međutim, u kapitalističkom uređenju nešto manje, a u socijalističkom nešto više, značenje imovinskih odnosa blijedi, ali je i dalje prisutna važnost ekonomskih odnosa.²²

Dok su imovinski odnosi u europskim građanskim kodifikacijama bili detaljno razrađeni, tijekom socijalističkog uređenja na području Hrvatske imovinski odnosi oskudno su regulirani, a glavni je razlog tomu jer je se veća pozornost pridavala osobnim odnosima između članova obitelji. Posljedično tome, bračni drugovi imaju nizak stupanj slobode u izboru imovinskog režima.²³ Propisi obiteljskog prava iz tog razdoblja razlikovali su dvije vrste imovine. To je zajednička i posebna imovina.²⁴

¹⁶ Čepulo, Dalibor, Tradicija i modernizacija: “Iritantnost” Općeg građanskog zakonika u hrvatskom pravnom sustavu, Građansko pravo u razvoju, 2007., str. 6.

¹⁷ Krešić, Mirela., *op. cit.* (bilj. 12), str. 541.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 498.

²⁰ Krešić, Mirela., *op. cit.* (bilj. 12), str. 544.

²¹ Sudžum, Rajko, *op. cit.* (bilj. 6), str. 23.

²² *Ibid.*

²³ Babić, Lucija; Baršćevski, Olja, (Ne)spojivost bračnog ugovora i dobra supruge, Bogoslovska smotra, god. 84, br. 2, 2014., str. 285.

²⁴ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 498.–499.

Zajednička imovina prvi se put pojavila 1926. godine u SSSR-u te je oslabila dotadašnji režim odvojene imovine bračnih drugova. Primjer Sovjetskog Saveza pratile su i druge europske zemlje te prihvatile režim zajedničke imovne, odnosno bračnu stečevinu u raznim verzijama kao vlastiti režim zakonskog uređenja imovinskih odnosa u braku.²⁵

Zajednička imovina stječe se na temelju rada bračnih drugova, a dijeli se ovisno o doprinosu u njezinu stjecanju. Doprinos je utvrđivan u sudskom postupku, dakle bio je odrediv, a ne određen.²⁶ “Gotovo u isto vrijeme problem stvarne nejednakosti muškarca i žene u društvu rješavao se i na drugom kraju Europe prihvaćanjem zakonskog režima zajedničke imovine bračnih drugova, koji se, za razliku od sovjetske inačice, nije formirao sklapanjem braka nego tek nakon njegova prestanka.”²⁷ To je režim tzv. odgođene zajednice.²⁸

Bez obzira na razlike u ovim režimima, cilj je oba osigurati ekonomsku zaštitu slabijeg bračnog druga.²⁹ Pokušalo se ostvariti načelo ravnopravnosti pa se u doprinose uračunavao rad u kućanstvu, skrb oko djece i ostali poslovi čime je poboljšana položaj žene u kući.³⁰

Suvremeno uređenje imovinskih odnosa i dalje se temelji na načelu solidarnosti i ravnopravnosti bračnih drugova koje se očituje u uvažavanju volje svakog ponaosob pri upravljanju i raspolaganju imovinom u kojoj su suvlasnici,³¹ a potpuno ostvarenje tih načela omogućeno je kroz samostalno, ugovorno uređenje imovinskih odnosa o čemu će biti poslije više pisano.

3. NAČELA UREĐENJA IMOVINSKIH ODNOSA U BRAKU

Načela i vrednote protežu se kroz cjelokupno zakonodavstvo i mogu se shvatiti kao svojevrsni “ciljevi” pravnog poretka ili “dobra” koja štite opće i pojedinačne interese.³² Može se reći da ona usklađuju pravni sustav, s obzirom na to da se vrijednosti ostvaruju i štite

²⁵ Rešetar, Branka, Imovinskopravni odnosi bračnih drugova u Europi. Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011., str. 429.

²⁶ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 499.

²⁷ Rešetar, Branka, *loc. cit.* (bilj. 25).

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*, str. 430.

³⁰ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *loc. cit.* (bilj 26).

³¹ *Ibid.*, str. 501.

³² Vrban, Duško, Država i pravo, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 405.

kroz pravne norme, a s druge strane prilagođavaju pravo potrebama društva i zahtjevima morala.³³

U Ustavu Republike Hrvatske³⁴ (u daljnjem tekstu: Ustav) u članku 3. utvrđuju se najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske kao temelj za tumačenje cjelokupnog ustavnog teksta. Među ostalim vrednotama, navedena je jednakost i ravnopravnost spolova. Jednakost, kao jednakost svih ljudi pred zakonom u pogledu zaštite njihovih sloboda i prava; i ravnopravnost spolova, kao ideal demokratskog poretka, koji i dalje nije u potpunosti ostvaren.³⁵ Ustav je kao temeljni pravni akt polaznica zakonskom uređenju odnosa među ljudima pa se tako i obiteljsko zakonodavstvo na svojevrsan način oslanja na neke vrednote koje prepoznaje i naš Ustav. Kada su u pitanju bračni odnosi Obiteljski zakon³⁶ (u daljnjem tekstu: ObZ) obvezuje na ravnopravnost, solidarnost i sporazumijevanje. U članku 31. ObZ propisuje:

- (1) “U braku su bračni drugovi ravnopravni.
- (2) Bračni drugovi dužni su jedan drugomu biti vjerni, uzajamno se pomagati i uzdržavati, međusobno se poštovati te održavati skladne bračne i obiteljske odnose.
- (3) Bračni drugovi sporazumno odlučuju o rađanju i podizanju djece te o obavljanju poslova u obiteljskoj zajednici.”

Ova odredba tiče se osobnopravnih, a ne imovinskopravnih odnosa bračnih drugova, ali imovinski su odnosi bračnih drugova neodvojivo povezani s njihovim osobnim odnosima.³⁷ To je vidljivo i iz same definicije bračne stečevine, prema kojoj bračni drugovi postaju suvlasnici na imovini stečenoj radom samo ako postoji bračna zajednica,³⁸ dakle, ne brak kao forma, nego životna zajednica u kojoj obiteljsko zakonodavstvo obvezuje na ravnopravnost bračnih drugova, solidarnost, međusobno poštovanje i pomaganje. U

³³ *Ibid.*, str. 416.

³⁴ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014.

³⁵ Smerdel, Branko; Sokol, Smiljko, Ustavno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2009., str. 114.

³⁶ Obiteljski zakon, Narodne novine, broj 103/2015.

³⁷ U tom smislu, zalažući se za protezanje osobnopravnih učinaka braka na izvanbračnu zajednicu, navodi i Lucić: “U skladu je s načelom pravednosti da se u zajednici u kojoj se zbog sadržajne istovjetnosti s brakom imovinski odnosi reguliraju na način da sva imovina stečena radom za vrijeme njenog trajanja biva suvlasništvom partnera u jednakim dijelovima, partnerima propiše zakonska obveza i na međusobno poštovanje i pomaganje npr. kakva se propisuje osobama u braku. Jer ono što je osnovna svrha zakonskog imovinskog režima – zaštita slabije strane, neodvojivo je povezano s osobnim odnosima u zajednici kojoj je pravna zaštita namijenjena.” Lucić, Nataša, Izvanbračna zajednica i pravna sigurnost. Doktorski rad. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2015., str. 272.

³⁸ Članak 36. ObZ-a. O tome više u poglavlju 5.

tom smislu, i načela na kojima se uređuju imovinski odnosi bračnih drugova polaze od nekih osobnih odnosa kakve bi bračna zajednica trebala uključivati.

Uređenje imovinskih odnosa bračnih drugova temelji se na načelima:³⁹

- ravnopravnosti bračnih drugova
- obiteljske solidarnosti u slučaju primjene zakonskog sustava
- zaštite autonomije volje stranaka
- zaštite prava poštenih trećih osoba.

“Načelo ravnopravnosti se očituje u tome što su bračni drugovi, ako ne ugovore drugačije, suvlasnici u jednakim dijelovima u bračnoj stečevini. Jednaki udjeli odražavaju njihovu ravnopravnost, a stečevinom također upravljaju ravnopravno, prema odgovarajućim pravilima.”⁴⁰

“Obiteljska solidarnost ogleda se u tome što bez obzira na to što netko od njih dvoje možda ima manje prihode, ili ih uopće nema, a drugi veće, oni solidarno sudjeluju u ostvarenju zajedničkog standarda.”⁴¹ Izgradnja solidarnih odnosa unutar zajednice oduvijek je imala svoju važnost, a u prvim društvenim zajednicama temeljila se na obiteljskim odnosima povezanosti i postizanju egzistencijalne sigurnosti⁴² što se u velikoj mjeri zrcali i na suvremenim obiteljskim odnosima.

Bračna se ravnopravnost i solidarnost u imovinskim odnosima bračnih drugova na svojevrsan način nadovezuje na njihove osobne odnose. Pri tome se misli na uzajamno poštovanje bračnih drugova, vjernost, održavanje skladnih bračnih odnosa i sl. (članak 31. ObZ-a), jer ako bračni drugovi ispunjavaju sve navedeno, ravnopravnost i obiteljska solidarnost u imovinskim odnosima bračnih drugova također bi trebala postojati.

“Zaštita autonomije volje stranaka pruža im mogućnost da sklope ugovor o uređenju svojih imovinskih odnosa na sadašnjoj i budućoj imovini na način koji smatraju prikladnim.”⁴³ Budući da su bračni drugovi autonomni, mogu urediti odnose odstupajući u potpunosti ili djelomično od ObZ-a, međutim, treba voditi brigu o odredbama Zakona

³⁹ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *loc. cit.* (bilj 26).

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Ljudi su još u prvobitnim zajednicama uočili važnost solidarnosti za funkcioniranje društva. Prvobitne zajednice ljudi bile su egalitarne i težile su ostvarenju zajedničkog standarda na način da su se svi doprinosi jednako vrednovali i bili na zajedničkom raspolaganju svim članovima. Nije bilo podjele na bogate i siromašne, niti prema ugledu ili rangovima, nego se jedino vodilo računa o spolu i osobi kako bi im se prema tim osnovama prilagodili zadaci. Glavna podjela prema spolu sastojala se u činjenici da su u pravilu muškarci bili lovci, a žene skupljačice, ali ničiji rad se nije podcjenjivao, nego su sve ulovljeno/ubrano dijelili u zajednici i na taj način osiguravali egzistenciju čitave zajednice. Prvobitne zajednice, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50878>, pristupljeno 4. siječnja 2017.

⁴³ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 500.

o vlasništvu i drugim stvarnim⁴⁴ (u daljnjem tekstu: ZV) pravima pri sklapanju ugovora o obliku suvlasništva nad zajedničkom imovinom.⁴⁵

“Zaštita prava poštenih trećih osoba ogleđa se u posebnim pravilima koja ih više ili manje štite u pravnom prometu s imovinom koja je bračna stečevina, odnosno suvlasništvo bračnih drugova.”⁴⁶ Uz zaštitu prava poštenih trećih osoba veže se pitanje povjerenja u zemljišne knjige, a vezano uz to, dvojba kojem načelu treba dati prednost pri odlučivanju.⁴⁷ O ovom problemu bit će pisano dalje u posebnoj poglavlju.⁴⁸

4. SUSTAVI UREĐENJA IMOVINSKIH ODNOSA

ObZ-om je predviđen dvojni sustav reguliranja imovinskopravnih odnosa; zakonski i supstancijalno, ugovorni imovinski režim. U zakonskom režimu pojavljuje se bračna stečevina koja nije jednaka vlastitoj imovini,⁴⁹ pa će se u sljedećim poglavljima razgraničiti ova dva oblika imovine unutar bračnih odnosa. Uz to, raspraviti će se o sadržajima i pretpostavkama koji moraju biti ispunjeni kako bi neka imovina bila svrstana u jedan od tih dvaju režima te o mogućnosti sklapanja bračnog ugovora.

4.1. ZAKONSKI SUSTAV

4.1.1. Bračna stečevina

ObZ definira bračnu stečevinu kao imovinu koju su bračni drugovi stekli radom za vrijeme trajanja bračne zajednice ili potječe iz te imovine, imovinska korist od autorskih prava i autorskom pravu srodnih prava te dobitak od igara na sreću. Bračni drugovi u tom su slučaju suvlasnici u jednakim dijelovima.⁵⁰

⁴⁴ Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 90/2010, 43/2012, 152/2014.

⁴⁵ Drakulić, Ljiljana, Bračni ugovor – pojam i primjena, IUS INFO, <http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?ID=8614>, pristupljeno 8. siječnja 2017.

⁴⁶ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *loc. cit.* (bilj. 44).

⁴⁷ Baran, Krunoslav, Neka pitanja i dvojbe oko bračne stečevine i načela povjerenja u zemljišne knjige – kroz sudsku praksu, Hrvatska pravna revija, god. 7, br. 9, 2007., str. 86.

⁴⁸ Vidi poglavlje 5.

⁴⁹ Hrabar, Dubravka, Status imovine bračnih drugova – neka pitanja i dvojbe, Godišnjak, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse – građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi, br. 9, 2002., str. 46.

⁵⁰ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 501.

Bračna stečevina stječe se u trenutku ostvarenja relevantnih činjenica koje određuju njezin sadržaj, a to su:⁵¹

- rad
- trajanje bračne zajednice
- predmet bračne stečevine.

Rad je konstitutivni element bračne stečevine koji može biti posredan ili neposredan, samostalan ili nesamostalan itd., a kojim je jedan od bračnih drugova stvorio imovinu koja ima status bračne stečevine.⁵² Samostalan rad je rad svakog bračnog druga pojedinačno (npr. na temelju radnog odnosa, rad u kućanstvu); zajednički rad kao rad u zajedničkom trgovačkom društvu, trgovini, uredu. Neposredan rad je izravno stvaranje nove vrijednosti (npr. plaća, dobit); posrednim radom se ne stvara nova vrijednost, ali ima vrijednost za bračnu zajednicu koja može biti u obliku brige za djecu, spremanja i čišćenja kućanstva.⁵³

Kako bi određena imovina ušla u bračnu stečevinu, mora biti unesena u bračnu zajednicu za vrijeme trajanja bračne zajednice.⁵⁴ “Za postojanje bračne zajednice potrebna je volja bračnih drugova (*animus*) pa ako oni i ne žive u istom domaćinstvu (kad netko od njih radi u drugoj državi ili mjestu zbog prirode posla), a žele živjeti kao bračni drugovi, smatra se da bračna zajednica postoji.”⁵⁵ U skladu s tim, ako ne postoji volja za životom u bračnoj zajednici, a bračni drugovi nastave živjeti u istom kućanstvu, bračna zajednica može prestati. Prema tome, bračna zajednice se ne mora podudarati s brakom, posebice kad brak prestaje razvodom ili poništajem, pa bračni spor može potrajati. Vrijeme prestanka bračne zajednice može se dokazivati u sudskom postupku radi utvrđenja trajanja bračne zajednice kako bi se utvrdilo koja imovina pripada u bračnu stečevinu.⁵⁶ Shodno tome, ako bračni drug uspije dokazati da njegova volja za ostvarenjem bračne zajednice više ne postoji, imovina nastala od tog trenutka pripada u režim vlastite imovine.⁵⁷

Bračnu stečevinu čine stvari i prava, a njezin predmet može biti:⁵⁸

- plaća (zarada, honorar)

⁵¹ Nola, Sanja, Zakonski režim imovinskih odnosa bračnih drugova (usporedba OBZ i ZBPO), Hrvatska pravna revija, god. 6, br. 11, 2006., str. 66.

⁵² Hrabar, Dubravka, *loc. cit.* (bilj. 50).

⁵³ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 502.

⁵⁴ Nola, Sanja, *loc. cit.* (bilj. 52).

⁵⁵ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 503.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 50), str. 50.

⁵⁸ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 505.

- vlasništvo nad pokretninama i nekretninama koje su nabavljene sredstvima stečenim radom, ili novcem ili na temelju ugovora o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju
- vlasništvo trgovačkog društva ili obrta, ako je osnovano ulaganjem novčanih i drugih vrijednosti koje predstavljaju bračnu stečevinu te predmeti koji služe obavljanju obrta (alati, instrumenti...)
- uštedevina u novcu
- prihodi od bračne stečevine (kamate od uštedevine, najamnina stana ili poslovnog prostora)
- prihodi od vlastite imovine do kojih se došlo radom – npr. iznajmljivanje turističkog objekta u kojem uslugu svojim osobnim radom pruža bračni drug koji nije njegov vlasnik ili suvlasnik
- predmeti za osobnu uporabu.

Zanimljivo je promotriti situacije darovanja između bračnih drugova. Primjerice, ako muž odluči darovati ženi haljinu, on kupuje haljinu svojom plaćom, tj. novcem stečenim na temelju rada koji prema toj osnovi ulazi u sustav bračne stečevine te žena po sili zakona postaje suvlasnica te haljine u trenutku njezine kupnje. Kad joj muž daruje haljinu, on joj zapravo daje “svoju polovicu vlasništva” jer je ta haljina bračna stečevina, a na bračnoj su stečevini bračni drugovi suvlasnici u jednakim dijelovima. Iako se doima pomalo smiješno da muž s ciljem darivanja svoje supruge haljinom zapravo čini samo pola svoje namjere, ipak, takav način uređenja imovinskih odnosa u braku pojednostavnjuje problematiku vlasništva nad stvarima stečenim za vrijeme trajanja bračne zajednice.⁵⁹ Ako bi se darovanje dogodilo nakon prestanka bračne zajednice, što nije baš vjerojatno u ovoj situaciji, takvi darovi bi pripadali u režim vlastite imovine.⁶⁰

S druge strane, u vezi s predmetom bračne stečevine javljaju se problemi koje će morati rješavati sudska praksa. To su noviji oblici imovinskih prava (prava iz životnog osiguranja, dioničarska prava, dividende, namjenske štednje).⁶¹ Sve više ljudi sklapa životno osiguranje za slučaj smrti ili nezgode kojim se u slučaju nastupa okolnosti ostvaruje novčana dobit, kao i dodatno mirovinsko osiguranje kao poseban oblik štednje, zatim namjenska štednja i dionice koje u određenim okolnostima stvaraju dvojbu oko režima takve imovine. Naime, kao i kod igara na sreću, ne može se precizno odrediti koji novac je investiran u štednju ili osiguranje te je li riječ o vlastitoj imovini ili bračnoj stečevini, pa se stoga presumira da su ti izvori novčane dobiti postali vlasništvo ulaganjem bračne stečevine. Kako bi se jačalo povjerenje u pravni sustav i zakonsko uređenje te u njihovo ostvarenje načela solidarnosti i ravnopravnosti bračnih drugova, smatra se da bi ova

⁵⁹ Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 50), str. 53.

⁶⁰ *Ibid.*, str. 54.

⁶¹ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 506.

presumpcija trebala biti neoboriva jer u slučaju uvođenja mogućnosti dokazivanja porijekla osnovnog uloga postoji opasnost od zlouporabe. Primjerice, jedan bračni drug investira svu svoju zaradu u vrijednosne papire i ne doprinosi kućanstvu te nakon prestanka bračne zajednice njemu ostaje velika vrijednost na kojoj je samo on vlasnik jer je on bio glavni ulagač.⁶²

Kako bi se izbjegle ovakve situacije pravnih praznina, poželjno je urediti odnose posebnim ugovorom između bračnih drugova u kojem oni mogu bez ikakvih zapreka detaljno navesti svoje udjele. U ovakvom ugovoru pojavljuje se mogućnost odstupanja od zakonskog režima što poslije može rezultirati pravičnijom diobom sadašnjih i budućih imovinskih prava te otkloniti dugotrajno parničenje i visoke troškove pri razvrgnuću bračne stečevine.⁶³

4.1.1.1. Upravljanje i raspolaganje bračnom stečevinom

Kao što je navedeno, bračni drugovi za vrijeme trajanja bračne zajednice, ovisno o pravnom temelju, mogu stjecati vlastitu imovinu ili bračnu stečevinu. Kod vlastite imovine nema dvojbe oko načina raspolaganja i upravljanja jer svaki bračni drug samostalno i bez ikakvih ograničenja slobodno raspoložuje vlastitom imovinom. Raspolaganje i upravljanje bračnom stečevinom otvara niz pitanja, kao što je, primjerice, pitanje može li i pod kojim uvjetima jedan bračni drug otuđiti imovinu koja je bračna stečevina, treba li mu i u kojem slučaju suglasnost drugog bračnog druga za upravljanje ili raspolaganje imovinom, kao i pitanje raspolaganja i upravljanja idealnim dijelom stvari koja je predmet bračne stečevine.

Kako navodi Belaj, “bračna je stečevina ukupnost stvari i prava, te s obzirom na to da je u suvlasništvu, njome bračni drugovi upravljaju po općim pravilima o upravljanju suvlasničkom stvarju koja su sadržana u člancima od 39. do 45. ZV-a.”⁶⁴ Njima se uređuju pitanja prava na upravljanje, poslove redovite uprave, izvanredni poslovi, odluka o izvršavanju posjeda i vlasničkih ovlasti, odluka o uspostavi etažnog vlasništva, upravitelj i njegov pravni položaj.⁶⁵

Kako u skladu sa zakonskom regulativom ističe Alinčić “suvlasnik nad svojim idealnim dijelom ima prema općim pravilima građanskog prava sve ovlasti vlasnika, ako ih se može izvršavati s obzirom na narav idealnog dijela. Bračni drug njime samostalno ras-

⁶² Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 50), str. 55.–56.

⁶³ Rešetar, Branka; Župan, Mirela, *op. cit.* (bilj. 2), str. 465.

⁶⁴ Belaj, Vlado, Bračna stečevina po Obiteljskom zakonu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, god. 23, br. 1, 2002., str. 185.

⁶⁵ *Ibid.*

polaže – samostalno snosi sve troškove i terete tog dijela, a i samostalno stavlja zahtjeve u vezi sa svojim idealnim dijelom.”⁶⁶

U članku 39. ZV-a se navodi: “Svaki suvlasnik ima pravo sudjelovati u odlučivanju o svemu što se tiče stvari koja je u suvlasništvu (upravljanje stvarju) zajedno s ostalim suvlasnicima.” To znači da je izvršavanje prava vlasništva jednog bračnog druga ograničeno istovrsnim vlasničkim pravima drugoga te će shodno tome za poslove redovite i izvanredne uprave biti potreban sporazum bračnih drugova.⁶⁷

Važno je naglasiti da je zakonodavac kod usvajanja novog ObZ-a uzeo u obzir potrebu da se u njega unesu odredbe o upravljanju bračnom stečevinom kao suvlasničkom imovinom.⁶⁸ Te se odredbe prema svojoj sadržajnoj naravi ne razlikuju od onih iz ZV-a, ali držim pozitivnom novinom što su sada imovinski odnosi bračnih drugova temeljitije regulirani obiteljskim zakonodavstvom.

U skladu sa zakonskom regulativom Nola navodi kako su poslovi redovite uprave stvari “poslovi redovitog održavanja, uporabe i iskorištavanja stvari za njezinu redovitu svrhu, rutinski poslovi za koje se prema uobičajenom tijeku stvari može očekivati da je njihovo obavljanje u interesu svih suvlasnika, ako ne izazivaju naročito velike troškove.”⁶⁹ Prema članku 37. ObZ-a regulirano je da je za poslove redovite uprave drugi bračni drug dao svoju suglasnost ako se ne dokaže suprotno. U praksi bi to značilo da jedan bračni drug ne mora svaki put tražiti odobrenje drugog bračnog druga oko plaćanja tekućih računa, servisiranja osobnog vozila i sl.⁷⁰

Nadalje, člankom 37. stavak 2. propisuje se da za izvanredne poslove na nekretninama ili pokretninama koje se upisuju u javne upisnike poput promjena namjene stvari, većih popravaka, dogradnje, nadogradnje, preuređenja, otuđenja cijele stvari, davanja cijele stvari u zakup ili najam na dulje od jedne godine, osnivanja hipoteke na cijeloj stvari, davanja pokretne stvari u zalog, osnivanja stvarnih i osobnih služnosti, stvarnoga tereta ili prava građenja na cijeloj stvari potrebno je zajedničko poduzimanje posla ili pisana suglasnost drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika. Pojave li se dvojbe je li riječ u određenom slučaju o poslu redovite ili izvanredne uprave, smatrat će se da je riječ o poslu izvanredne uprave.⁷¹

⁶⁶ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *loc. cit.* (bilj. 62).

⁶⁷ *Ibid.*, str. 507.

⁶⁸ Vidi članak 37. ObZ-a.

⁶⁹ Vidi više: Nola, Sanja, *op. cit.* (bilj. 52), str. 67.

⁷⁰ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 518.

⁷¹ Nola, Sanja, *op. cit.* (bilj 52), str. 68.

Međutim, javlja se jedno ograničenje koje je propisano u ObZ-u člankom 32. stavak 2.: “Bračni drug ne smije za trajanja braka otuđiti ili opteretiti obiteljsku kuću ili stan koji predstavlja bračnu stečevinu a ujedno je i obiteljski dom u kojem stanuje drugi bračni drug i njihova djeca nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb, bez pisane suglasnosti drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika.”

Jasno je, ova je zakonska novina uvedena s ciljem posebne zaštite obiteljske zajednice u kojoj je rođeno dijete. Kako se navodi u Prijedlogu Obiteljskog zakona s obrazloženjem⁷² ovom odredbom se bračnim i izvanbračnim drugovima i djeci nad kojom se ostvaruje roditeljska skrb i koja žive s njima osigurava egzistencijalno pravo stanovanja u obiteljskom domu za vrijeme dok traje brak ili izvanbračna zajednica.

ObZ regulira i pitanje raspolaganja bračnom stečevinom bez suglasnosti drugog bračnog druga. Članak 37. stavak 3. propisuje: “Nepostojanje suglasnosti za poslove redovne i izvanredne uprave na bračnoj stečevini ne utječe na prava i obveze poštene treće osobe. Bračni drug bez čije suglasnosti je izvanredan posao napravljen ima pravo na naknadu štete koja mu je od strane drugog bračnog druga time uzrokovana.” Kroz ovu normu očituje se načelo zaštite treće poštene osobe, ali se i otvara problematika vezana uz načelo povjerenja u zemljišne knjige o kojoj će biti pisano poslije.⁷³

4.1.1.2. Odgovornost bračnih drugova za obveze prema trećim osobama

Kada govorimo o imovinskim odnosima u braku, važno je naglasiti da obiteljsko zakonodavstvo ne regulira samo pitanje stjecanja imovine, raspolaganja i upravljanja imovinom, nego i pitanje odgovornosti bračnih drugova za dugove koji nastanu tijekom trajanja bračne zajednice. I u ovom pravnom području, promatrajući razdoblje od usvajanja Zakona o bračnim i porodičnim odnosima⁷⁴ (u daljnjem tekstu: ZBPO) do današnjih dana dolazilo je do značajnijih promjena zakonske regulative. Naime, mijenjajući odredbe koje se tiču načina stjecanja imovine u braku, zakonodavac je posljedično morao mijenjati i odredbe koje se tiču odgovornosti za nastale dugove.⁷⁵ Važeće obiteljsko zakonodavstvo razlikuje odgovornost za pojedinačne i odgovornost za solidarne obveze.

⁷² Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2015/231%20sjednica%20Vlade/231%20-%201.pdf>, pristupljeno 8. siječnja 2017.

⁷³ Vidi poglavlje 5.

⁷⁴ Zakon o braku i porodičnim odnosima, Narodne novine, broj 11/1978, 27/1978, 45/1989, 59/1990, 25/1994, 162/1998.

⁷⁵ ZBPO smatra bračnu stečevinu zajedničkom imovinom, dok je u ObZ-u bračna stečevina suvlasništvo bračnih drugova. U tom smislu se i odgovornost za dugove razlikuje u ZBPO-u i ObZ-u. ZBPO dijeli imovinu bračnih drugova na zajedničku imovinu i posebnu. Zajedničku imovinu čini imovina koju su bračni drugovi stekli radom za vrijeme trajanja bračne zajednice ili koja potječe iz te imovine, dok vlastitu imovinu čini imovina koju je bračni drug imao u trenutku zaključenja braka, koju je stekao po drugoj zakonom dopuštenoj osnovi (nasljeđivanje, darovanje i sl.) te imovina koja pripadne bračnom drugu nakon izvršene diobe zajedničke imovine.

U članku 43. ObZ propisuje: “Za obveze koje je jedan bračni drug imao prije sklapanja braka, kao i za obveze koje je samostalno preuzeo nakon sklapanja braka, a koje se ne odnose na tekuće potrebe bračne i obiteljske zajednice, ne odgovara drugi bračni drug.”

U članku 44. ObZ propisuje da za obveze koje je jedan bračni drug preuzeo radi namirenja tekućih potreba bračne i obiteljske zajednice, kao i za obveze koje su bračni drugovi preuzeli zajednički u vezi s bračnom stečevinom, odgovaraju oba bračna druga solidarno bračnom stečevinom i vlastitom imovinom. Ako je radi namirenja zajedničkih obveza iz suvlasničkoga dijela bračne stečevine ili iz vlastite imovine jednoga bračnog druga naplaćeno više nego što iznosi njegov dio duga, taj bračni drug ima prema drugom bračnom drugu pravo na naknadu toga iznosa iz njegova dijela bračne stečevine, odnosno iz njegove vlastite imovine. U skladu s istom odredbom, smatra se da su bračni drugovi za navedene obveze odgovorni u jednakim dijelovima ako nisu drukčije ugovorili.

Razumljivo je da je zakonodavac prepoznao važnost razgraničiti odgovornost za pojedinačne obveze od odgovornosti za solidarne obveze jer obveze koje samostalno preuzima samo jedan bračni drug, a ne odnose se na potrebe obiteljske, odnosno bračne zajednice zaista trebaju biti odgovornost samo onog bračnog druga koji ih je preuzeo.

Razlika između odgovornosti kod ovih dviju vrsta obveza najlakše će se uočiti na primjerima. Ako jedan bračni drug, primjerice, uzme kredit i sa sredstvima iz tog kredita ode na *wellness* vikend sa svojim prijateljima, onda je to obveza za koju odgovara samo taj bračni drug, odnosno to je pojedinačna odgovornost za obvezu. Kad bi taj isti bračni drug iskoristio financijska sredstva za kupnju knjiga za zajedničku djecu ili adaptaci-

---

Bračni drugovi imaju mogućnost ugovaranja da njihove zarade također budu njihova posebna imovina, ali taj ugovor moraju zaključiti u pisanoj obliku s ovjerenim potpisima. Svoje pravo vlasništva na nekretninama koje su dio zajedničke imovine upisuju u zemljišne knjige na ime oba bračna druga kao njihovo skupno vlasništvo. Bračni drugovi zajedno posjeduju i koriste zajedničku imovinu, njome upravljaju sporazumno, a mogu se sporazumjeti da samo jedan od njih upravlja i koristi zajedničku imovinu ili dio te imovine. Ako se imovina povjeri samo jednom bračnom drugu, on ima pravo raspolagati tom imovinom u granicama redovnog poslovanja, ako se bračni drugovi nisu drukčije sporazumjeli. Bračnom drugu je otvorena mogućnost odustanka od sporazuma o upravljanju i korištenju zajedničke imovine, uz ograničenje da to ne smije biti u vrijeme u koje bi se odustankom nanijela šteta drugom bračnom drugu. Ako se bračni drugovi ne mogu sporazumjeti u vezi s upravljanjem zajedničkom imovinom ili u vezi s pojedinim poslom vezanim uz upravljanje, a nijedno ne zatraži diobu, izvanparnički sud može, na prijedlog jednog bračnog druga, odrediti mjere koje se odnose na upravljanje. U zajedničkoj imovini bračni drug svojim udjelom ne može samostalno raspolagati niti ga opteretiti pravnim poslovima među živima, dok svojom posebnom imovinom može raspolagati samostalno. ZBPO u člancima 288.–290. regulira odgovornost za dugove prema trećim osobama. U navedenim člancima propisuje da za obveze koje je jedan bračni drug imao prije stupanja u brak, kao i za obveze koje je samostalno preuzeo nakon stupanja u brak ne odgovara drugi bračni drug te da taj bračni drug koji je preuzeo prethodno navedene obveze, za njih odgovara svojom posebnom imovinom i svojim udjelom u zajedničkoj imovini. Vjerovnik bračnog druga može postaviti zahtjev za utvrđenje dijela bračnog druga u zajedničkoj imovini. Nadalje, propisuje da za obveze koje je jedan bračni drug preuzeo radi podmirjenja tekućih potreba bračne, odnosno porodične zajednice kao i za obveze za koje po zakonu odgovaraju zajednički oba druga, oni odgovaraju solidarno zajedničkom imovinom i svojom posebnom imovinom, a ako je radi namirenja zajedničkih obveza iz dijela jednog bračnog druga u zajedničkoj imovini ili iz njegove posebne imovine naplaćeno više nego što iznosi njegov dio duga, taj bračni drug ima pravo na naknadu tog iznosa od drugog bračnog druga. *Ibid.*, članci 270.–277., 288.–290.

ju stana koji čini bračnu stečevinu, onda bi bračni drugovi odgovarali solidarno za te obveze jer adaptacija stana i obrazovanje djece predstavljaju potrebu bračne, odnosno obiteljske zajednice.

Kad bi jedan bračni drug samostalno platio ukupni trošak adaptacije ili obrazovanja zajedničkog djeteta, mogao bi zatražiti od drugog bračnog druga plaćanje polovice troška jer su oni u jednakim dijelovima odgovorni za solidarnu obvezu, pa prema tome dijele i troškove adaptacije na jednake dijelove, tj. na pola.⁷⁶

4.1.2. Vlastita imovina

Prema članku 39. stavak 1. ObZ-a: "Imovina koju bračni drug ima u trenutku sklapanja braka, ostaje njegova vlastita imovina."

U vlastitu imovinu ulazi:⁷⁷

1. imovina koju bračni drug ima u trenutku sklapanja braka,
2. imovina koju je bračni drug stekao tijekom trajanja bračne zajednice, ali ne radom niti potječe iz bračne stečevine,
3. autorsko djelo pojedinog bračnog druga,
4. imovina koju je bračni drug stekao nakon prestanka bračne zajednice,
5. imovina koja bračnom drugu pripadne nakon razvrgnuća bračne stečevine,
6. imovina koja je bračnim ugovorom određena kao vlastita."

Prema tome, sva imovina koju je jedan bračni drug imao prije braka smatra se njegovom vlastitom, dok imovina koju stječe za vrijeme trajanja bračne zajednice ulazi u režim bračne stečevine, osim u slučaju nasljeđivanja i darovanja te prisvojenja i nalaza stvari kao dodatnim oblicima. Pri potonjem načinu važno je da se bračni drug time ne bavi konstantno jer bi se mogli smatrati bračnom stečevinom; primjerice, ako bi se jedan bračni drug duže bavio prošenjem za vrijeme trajanja bračne zajednice pripadali bračnoj stečevini jer je to uloženi rad jednog bračnog druga za vrijeme trajanja bračne zajednice.⁷⁸ Postoje i drugi načini stjecanja koristi koji se ne temelje isključivo na ugovoru u radu a jedan od njih je svakako korist od autorskog djela.⁷⁹ Kao što je izričito navedeno u ObZ-u, autorsko djelo vlastita je imovina pojedinog bračnog druga (članak

⁷⁶ Vidi više: Klarić, Petar; Vedriš, Martin, Građansko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 389.

⁷⁷ Nola, Sanja, *op. cit.* (bilj. 52), str. 70.

⁷⁸ Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 50), str. 49.

⁷⁹ Prema: Nola, Sanja, *loc. cit.* (bilj. 52).

39. stavak 3.) ali s ciljem rješavanja problema neravnopravnosti između bračnih drugova zarada od autorskog prava pripada režimu bračne stečevine.⁸⁰

Ravnoteža se u ovom slučaju postiže na takav način da čim dođe do prodaje nekog autorskog djela, korist stečena prodajom dijeli se na oba bračna druga. Kad se ovaj segment ne bi regulirao na takav način, bračni drug koji se bavi umjetnošću, može gomilati svoja umjetnička djela i živjeti na račun drugog bračnog druga, a onda nakon prestanka bračne zajednice prodati svoja djela i steći veliku imovinsku korist.⁸¹ Sličan primjer naveden je u slučaju s dionicama, gdje se optimalnim rješenjem smatra bračni ugovor.⁸²

4.2. UGOVORNI SUSTAV – BRAČNI UGOVOR

ObZ u članku 40. stavcima 1. i 3. propisuje da se bračnim ugovorom mogu urediti imovinskopravni odnosi na postojećoj ili budućoj imovini te da se sklapa u pisanu obliku uz potpise bračnih drugova koji su ovjereni kod javnog bilježnika.⁸³ U tom smislu, ističe Majstorović, da bračnim ugovorom nevjesta i ženik ili bračni drugovi imaju pravo izmijeniti zakonski imovinski režim te ga prilagoditi vlastitim potrebama i interesima.⁸⁴ Ovo odstupanje od zakonskog imovinskog režima i dopuštanje nevesti i ženiku, odnosno bračnim drugovima slobodno uređenje imovinskopravnih odnosa predstavlja dosljedno provođenje načela autonomije volje bračnih drugova.⁸⁵

Bračni ugovor može se sklopiti u bilo kojem trenutku, bilo da ga prije braka sklope nevjesta i ženik ili za vrijeme trajanja braka bračni drugovi.⁸⁶ U tom kontekstu često dolazi do terminoloških konfuzija. Kako navode Babić i Barščevski, “premda se u svakodnevnom govoru može čuti termin prebračni ugovor, koji najčešće koristi anglosaksonski pravni sustav (*pre-nuptial agreement*, *premarital agreement*, skraćeno *pre-nup*), takav termin

⁸⁰ Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 50), str. 48.

⁸¹ *Ibid.*, str. 49.

⁸² Prema: *ibid.*, str. 55.–56.

⁸³ ObZ iz 2003. u članku 249. stavku 2. propisivao je da nevjesta i ženik, odnosno bračni drugovi, mogu bračnim ugovorom drukčije urediti svoje odnose glede bračne stečevine. Ono na što ovdje treba obratiti pozornost jest da su navedenom normom obuhvaćeni i nevjesta i ženik, a ne samo bračni drugovi. Važeći ObZ, pak, u odredbama o bračnom ugovoru ne spominje nevestu i ženika. Smatram da se nevjesta i ženik nisu trebali izostaviti u odredbama ObZ-a jer nema razloga zašto se bračni ugovor ne bi mogao sklapati i prije sklapanja braka samo bi u tom slučaju on imao odgovodni učinak. U tom smislu smatram da odredbe o bračnom ugovoru treba tumačiti tako da i nevjesta i ženik mogu sklapati bračni ugovor bez obzira na to što se zakon na njih izričito ne referira.

⁸⁴ Majstorović, Irena, Bračni ugovor – novina hrvatskoga obiteljskog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2005., str. 168.–169.

⁸⁵ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 515.

⁸⁶ Belaj, Vlado, *op. cit.* (bilj. 65), str. 192.

ObZ ne poznaje već se koristi terminom bračni ugovor.⁸⁷ Uz to, valja naglasiti kako bračni ugovor sklopljen prije braka ima odgovdni učinak, što znači da počinje proizvoditi pravne učinke tek sklapanjem braka između ugovornih stranaka.⁸⁸

Kako bi bračni ugovor počeo proizvoditi pravne učinke sklapanjem braka, prethodno mora ispuniti pretpostavke za valjanost bračnog ugovora:⁸⁹

- poslovna sposobnost stranaka
- valjano i suglasno očitovanje volje
- dopuštenost sadržaja
- određeni oblik pravnog posla.

Poslovna sposobnost svojstvo je da se vlastitim očitovanjem volje stječu prava i obveze, a puna poslovna sposobnost se prema našem pravu stječe punoljetnošću⁹⁰ i ona je jedna od nužnih pretpostavki za valjanost bračnog ugovora. Međutim, ovdje se javljaju dva iznimna slučaja. Prvi slučaj se odnosi na sklapanje bračnog ugovora u kojem je jedna od stranaka maloljetnik, a drugi slučaj odnosi se na stranku koja je lišena poslovne sposobnosti.⁹¹

U prvom slučaju stranka bračnog ugovora nije navršila 18 godina i ona načelno ne može sklopiti brak, no sud u iznimnim situacijama dopušta sklapanje braka osobi koja je navršila 16 godina ako utvrdi da je mentalno i tjelesno zrela za brak i ako za to postoji valjan razlog. Sklapanjem braka u tom slučaju maloljetna osoba *ex lege* stječe poslovnu sposobnost, pa bi tek nakon sklapanja braka mogla sklopiti bračni ugovor koji bi proizvodio pravne učinke. Neki autori smatraju da maloljetna osoba može sklopiti bračni ugovor i prije sklapanja braka. Naime, maloljetnik može steći poslovnu sposobnost na temelju punoljetnosti, sklapanjem braka i ako je stariji od šesnaest godina, a postao roditeljem. Prema tome, ako bi maloljetna osoba starija od 16 godina postala roditeljem i na temelju sudske odluke stekla poslovnu sposobnost, mogla bi sklopiti bračni ugovor prije sklapanja braka.⁹²

U drugom slučaju ObZ u članku 41. propisuje:

⁸⁷ Babić, Lucija; Baršćevski, Olja, *op. cit.* (bilj. 23), str. 286.

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ Čulo, Anica; Radina, Ana, Valjanost bračnog ugovora. Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011., str. 142.

⁹⁰ Klarić, Petar; Vedriš, Martin, *op. cit.* (bilj. 77), str. 33., 37.

⁹¹ Čulo, Anica; Radina, Ana, *op. cit.* (bilj. 90), str. 143.

⁹² Ivančić-Kačer, Blanka; Klasiček, Dubravka, Bračni ugovori – neka otvorena pitanja, Odabrane teme iz građanskog i obiteljskog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2008., str. 15.

(1) “U ime bračnog druga koji je lišen poslovne sposobnosti za sklapanje izvanrednih imovinskih pravnih poslova bračni ugovor može sklopiti njegov skrbnik s prethodnim odobrenjem centra za socijalnu skrb.

(2) Ugovor iz stavka 1. ovoga članka sklapa se u obliku javnobilježničkog akta.”

Nadalje, kad je riječ o sklapanju bračnog ugovora i izjavi volje Zakon o obveznim odnosima⁹³ u članku 249. stavak 3. propisuje da izjava volje mora biti učinjena slobodno i ozbiljno. Dakle, nevaljano očitovanje volje predstavlja svako očitovanje koje nije u suglasnosti s ovom odredbom te ako postoje drugi oblici nesuglasnosti između volje i očitovanja i ako očitovanja stranaka nisu suglasna, odnosno ako postoje mane volje.⁹⁴

Isto tako, ObZ u članku 42. propisuje jedno ograničenje pri sklapanju bračnog ugovora, a to je da nije dopušteno bračnim ugovorom ugovoriti primjenu stranoga prava na imovinskopravne odnose. Ovo je jedina restrikcija koja je izričito propisana ObZ-om, ali ograničenja sadržaja bračnog ugovora odnose se i na opća ograničenja sadržaja bračnog ugovora, odnosno, odnose se na povrede Ustava, prisilnih propisa i morala. Restrikcija vezana uz primjenu stranog prava u imovinskopravnim odnosima odnosi se na bračni ugovor koji sklapaju bračni drugovi koji su hrvatski državljani. U slučajevima u kojima je brak sklopljen između hrvatskog državljana i stranca, riječ je o braku s međunarodnim obilježjem i postoji mogućnost primjene stranog prava i na bračni ugovor.⁹⁵

Budući da sadržaj bračnog ugovora nije određen ObZ-om, on može sadržavati odredbe o⁹⁶

- određivanju različitih udjela u bračnoj stečevini
- određivanju prihoda kao vlastite imovine
- određivanju prava prvokupa na imovini
- upravi ili raspolaganju imovinom
- odricanju od prava da zahtijevaju diobu bračne stečevine na određeno vrijeme
- da su darovi učinjeni iz bračne stečevine vlastita imovina daroprimca
- načinu razvrgnuća bračne stečevine tako da pojedine stvari ili prava uđu u dio jednog bračnog druga
- razvrgnuću bračne stečevine
- uspostavi služnosti i sl.

Međutim, pojavilo se pitanje uzdržavanja kao predmeta bračnog ugovora u smislu isključenja zakonske obveze uzdržavanja jednog bračnog druga. Ako se uzme u obzir au-

⁹³ Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, broj 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015.

⁹⁴ Majstorović, Irena, *op. cit.* (bilj. 85), str. 178.; Čulo, Anica; Radina, Ana, *op. cit.* (bilj. 90), str. 144.

⁹⁵ Belaj, Vlado, *op. cit.* (bilj. 65), str. 194.

⁹⁶ Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka, *op. cit.* (bilj. 19), str. 516.

tonomija volje stranaka i minimalnih restrikcija u odnosu na sadržaj bračnog ugovora, dolazi se do zaključka da je to moguće i valjano, a posebice ako se uzme u obzir da se sudska odluka o uzdržavanju temelji na zahtjevu bračnog druga.⁹⁷ Međutim, time se dovodi u pitanje načelo solidarnosti. Ipak, smatra se da bi bračni ugovor trebao biti valjan samo u slučaju u kojem predmet ugovora predstavlja “zamjenu” postojeće ili buduće bračne stečevine za uzdržavanje. Bilo bi mnogo jednostavnije zabraniti ugovor takve naravi, ali zbog autonomije volje stranaka bi trebalo prosuđivati od slučaja do slučaja.⁹⁸ Iako neki autori smatraju da je zabrana ovog sadržaja bračnog ugovora najbolji način zaštite načela solidarnosti, ipak bi najbolje rješenje za ovaj problem bila konkretna zakonska regulacija ovog pitanja.⁹⁹

5. NAČELO POVJERENJA U ZEMLJIŠNE KNJIGE I BRAČNA STEČEVINA

Propisano je u članku 8. stavak 2. Zakona o zemljišnim knjigama¹⁰⁰ da zemljišna knjiga istinito i potpuno odražava činjenično i pravno stanje zemljišta, no notorna je činjenica da zemljišnoknjižno stanje nije usklađeno sa stvarnim stanjem i obrnuto.¹⁰¹ Konkretni problem u odnosu na treće osobe javlja se u slučaju da se osoba osloni na podatke iz javnog upisnika koji uživa javno povjerenje i osoba očekuje stjecanje određenih prava, a tek poslije shvati da te informacije nisu točne.¹⁰² S druge strane odnosa, onaj bračni drug koji nije upisan u zemljišne knjige kao suvlasnik na određenoj imovini neće moći ostvariti pravnu zaštitu glede povrata vlasništva ili brisanja vlasništva treće poštene osobe.¹⁰³ Složenost ovog pravnog pitanja potvrđuje i činjenica da o njemu postoji neujednačena praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Ustavni sud) i Vrhovnog suda Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Vrhovni sud). Tako u nekim svojim odlukama Ustavni sud i Vrhovni sud daju prednost načelu povjerenja u zemljišne knjige,

⁹⁷ Čulo, Anica; Radina, Ana, *op. cit.* (bilj. 90), str. 149.

⁹⁸ Hrabar, Dubravka., *op. cit.* (bilj. 50), str. 58.–59.

⁹⁹ Čulo, Anica; Radina, Ana, *op. cit.* (bilj. 90), str. 150.

¹⁰⁰ Zakon o zemljišnim knjigama, Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 114/2001, 100/2004, 107/2007, 152/2008, 126/2010, 55/2013, 60/2013, 108/2017.

¹⁰¹ Kačer, Hrvoje, (Izvan)bračna stečevina i zemljišne knjige – neka pitanja i dvojbe, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 55, br. 3–4, 2005., str. 1067.

¹⁰² Gavella, Nikola, Neka razmišljanja o zaštiti povjerenja u pravnom prometu, u povodu nekih sudskih i ustavnosudskih odluka, Informator, br. 5712, 2008., str. 1.

¹⁰³ Josipović, Tatjana, Uloga zemljišnih knjiga u pravnom prometu bračnom stečevinom, *Liber amicorum in honorem* Jadranko Crnić, Novi informator, Zagreb, 2009., str. 581.

a u drugim načelu ravnopravnosti bračnih drugova u pogledu stjecanja i raspolaganja bračnom stečevinom:¹⁰⁴

1. Ustavni sud je u svojoj odluci posl. br. U-III-493/02 od 13. listopada 2004. (Narodne novine, broj 150/2004) zauzeo stajalište da je potrebno tražiti od drugog bračnog druga suglasnost za otuđenje sporne imovine, iako nije upisan u zemljišne knjige kao vlasnik te imovine u zemljišnim knjigama.
2. Vrhovni sud u presudi posl. br. Rev-1051/02-2 od 11. siječnja 2005., dao je prednost načelu da nitko na drugog ne može prenijeti više prava nego što ga sam ima.
3. Vrhovni sud zauzima u svojoj odluci broj Gzz 101/2001-2, od 31. siječnja 2002. suprotno stajalište od navedenog stajališta u odluci broj Rev-1051/02-2 gdje navodi da je prvotuženik povjerenjem u zemljišne knjige u dobroj vjeri koja nije bila osporavana stekao pravo vlasništva na odgovarajući način. Uz to, navodi da prvotuženik nije trebao tražiti suglasnost tužiteljice za otuđenje sporne imovine po njezinu suprugu.
4. Ustavni sud u odluci posl. br. U-III-103/2008 od 14. lipnja 2011. (Narodne novine, broj 77/2011) također je djelomično odstupio od svog prethodnog stajališta.¹⁰⁵

Kao što je vidljivo, ovdje se pojavilo pitanje mogućeg sukoba načela *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* i načela povjerenja u zemljišne knjige. Giunio smatra da je načelo povjerenja u zemljišnoknjižno stanje iznimka od pravila '*nemo plus iuris...*;', pa prema tome zaključuje da je ova iznimka koja potvrđuje pravilo – *nulla regula sine exceptione*, da ovdje nije riječ ni o kakvu sukobu načela nego da, upravo suprotno, ona djeluju u skladu i istodobno.¹⁰⁶

Ovaj se problem pokušalo riješiti novim zakonom prema kojem zakonodavac teži načelu povjerenja u zemljišne knjige, dok bračnom drugu koji nije upisan ostaje samo pravo na naknadu štete.¹⁰⁷ Dakle, novim obiteljskim zakonodavstvom sada se izričito propisuje u članku 37. stavak 3. da nepostojanje suglasnosti za poduzimanje poslova redovite i izvanredne uprave ne utječe na prava i obveze poštene treće osobe. Bračni drug bez

¹⁰⁴ Rešetar, Branka; Josipović, Una, Sporna pitanja bračne stečevine s osvrtom na bankovne ugovore bračnih drugova, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 50, br. 1, 2013., str. 122.

¹⁰⁵ Detaljnije o praksi Vrhovnog i Ustavnog suda na IUS INFO: <http://www.iusinfo.hr/Article/Content.aspx?SOPI=CLN20V01D2012B469>, pristupljeno 8. siječnja 2017.

¹⁰⁶ Giunio, Miljenko A., Jesu li načela: povjerenja u ZK-stanje i "*nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*" – u sukobu?, Pravo u gospodarstvu, god. 46, br. 6, Zagreb, 2007., str. 520.

¹⁰⁷ Aralica, Tomislav, Bračna stečevina i drugi imovinski odnosi bračnih drugova u sudskoj praksi, Novi informator, Zagreb, 2016., str. 34.

čije suglasnosti je izvanredni posao na nekretnini poduzet, u skladu s istom zakonskom odredbom, ima pravo na naknadu štete koja mu je od strane drugog bračnog druga time uzrokovana.

Priklanjam se stajalištu da se radi sigurnosti u pravnom prometu sustavom bračne stečevine ne bi smjelo dovoditi u pitanje povjerenje u zemljišne knjige. S tim u svezi držim da bi bilo uputno da se svi bračni drugovi upišu kao suvlasnici na bračnoj stečevini u zemljišnim knjigama kako se ne bi dovodila u pitanje njihova imovinska sigurnost za slučaj prestanka, ali i za vrijeme trajanja bračne zajednice.

ObZ je u čl. 46. predvidio i jedan novi pravni mehanizam koji bi trebao olakšati uknjižbu suvlasništva u zemljišnim knjigama u situacijama gdje je kao jedini vlasnik na bračnoj stečevini u zemljišnim knjigama upisan samo jedan bračni drug: "Uknjižba prava vlasništva na bračnoj stečevini koja je u naravi nekretnina može se provesti i na temelju prijedloga obaju bračnih drugova koji sadrži izričitu, pisanu i bezuvjetnu izjavu kojom jedan bračni drug pristaje na uknjižbu prava vlasništva drugoga bračnog druga u jednakim dijelovima ili drukčije ako su tako ugovorili."¹⁰⁸

6. ZAKLJUČAK

Povijesna analiza uređenja imovinskih odnosa bračnih drugova ukazuje da su pozitivno-pravne norme obiteljskog prava kojima se uređuju imovinski odnosi bračnih drugova rezultat društvenog napretka i prilagodbe pravnog sustava promjenama u bračnim odnosima.

Ipak, možemo zaključiti da su se neke vrijednosti u bračnim odnosima koje imaju svoje korijene još u prvobitnim zajednicama (primjerice, obiteljska solidarnost), a koje su kroz povijest uvijek bile svojevrsna polaznica regulaciji imovinskih odnosa u braku zadržale sve do današnjih dana te se tako i danas štite Ustavom i obiteljskom zakonodavstvu. Premda ih suvremeno obiteljsko zakonodavstvo odvojeno normira, možemo zaključiti da su osobni i imovinski odnosi bračnih drugova neodvojivo povezani. Ovo proizlazi već i iz same definicije bračne stečevine prema kojoj je bračna stečevina imovina koja se stječe radom za vrijeme trajanja bračne zajednice, dakle, životne zajednice, a ne braka u formalnom smislu.

Hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo bračnim drugovima daje na izbor hoće li regulirati svoje imovinske odnose bračnim ugovorom ili žele da se na njihove imovinske odnose primjenjuje zakonski imovinski sustav. Držim da je od velike važnosti to što bračnim drugovima, uz određena ograničenja, zakon daje slobodu da sami uredе svoje imovin-

¹⁰⁸ U stavku 5. istoga članka ObZ propisuje da na ispravi koja sadrži izričitu, pisanu i bezuvjetnu izjavu kojom jedan bračni drug pristaje na uknjižbu drugog bračnog druga, potpis bračnog druga koji pristaje na uknjižbu prava vlasništva drugoga bračnog druga treba biti ovjeren kod javnog bilježnika.

ske odnose na način na koji im to najbolje odgovara. No, i dalje postoje dvojbe oko toga treba li se bračnim drugovima dopustiti uređenje baš svih segmenata imovinskih odnosa u braku jer se time, u određenim situacijama, može dovesti u pitanje načelo solidarnosti na kojemu počivaju bračni odnosi. Smatram da nije potrebno propisivati daljnja ograničenja vezana za sadržaj bračnog ugovora jer iako se takvim ograničenjima ponajprije nastoje zaštititi imovinski interesi slabije strane, prekomjernim normiranjem može se nepotrebno ograničiti sloboda bračnih drugova da sami uredi svoje imovinske odnose u skladu s osobnim potrebama.

Kad se vrše poslovi izvanredne uprave, bračni drugovi dužni su sporazumno upravljati imovinom koja se smatra bračnom stečevinom, što znači da se oni moraju suglasiti oko poduzimanja takvih poslova. U pravnoj se praksi kao vrlo izazovan pojavio problem u situacijama kada bi na nekretnini koja je bračna stečevina i na kojoj je kao vlasnik upisan samo jedan bračni drug taj bračni drug otuđio cijelu nekretninu bez suglasnosti drugog bračnog druga. U sudskoj se praksi javila dvojba treba li u takvim situacijama dati prednost načelu povjerenja u zemljišne knjige ili načelu da nitko na drugog ne može prenijeti više prava nego ih on sam ima. Nakon dužeg razdoblja iznošenja neujednačenih stavova kako sudova, tako i pravnih teoretičara, ipak se došlo do zajedničkog stava da povjerenje u zemljišne knjige treba imati prioritet. U tom smislu novo obiteljsko zakonodavstvo sada izričito propisuje da nepostojanje suglasnosti drugog bračnog za poduzimanje poslova izvanredne uprave ne utječe na prava i obveze poštene treće osobe te da bračni drug bez čije suglasnosti je izvanredni posao poduzet ima pravo na naknadu štete koja mu je od strane drugog bračnog druga time uzrokovana. Smatram da bi u protivnom bila uvelike narušena pravna sigurnost te da bi bračni drugovi zbog zaštite svojih imovinskih interesa suvlasništvo na nekretnini koja je bračna stečevina svakako trebali publicirati u zemljišnim knjigama.

Može se zaključiti da su u novom hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu imovinski odnosi bračnih drugova vrlo detaljno regulirani te da su učinjeni određeni pomaci prema pravnoj sigurnosti u odnosu na prethodno važeće zakonodavstvo. Ipak, može se zaključiti da postoji još prostora za daljnje promjene u ovom pravnom području te u tom smislu upućujem na potrebu provođenja budućih istraživanja u vezi s pitanjem odgovornosti za dugove koje na sebe preuzima jedan bračni drug za potrebe zadovoljenja tekućih potreba obiteljske zajednice. Ugovorno uređenje imovinskih odnosa u braku također ostavlja dosta prostora za daljnja istraživanja koja će biti podloga budućim zakonskim promjenama u ovom pravnom području.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka i dr., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2007.
2. Antokolskaia, Masha, *Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective*, Intersentia, Antwerpen – Oxford, 2006.
3. Aralica, Tomislav, *Bračna stečevina i drugi imovinski odnosi bračnih drugova u sudskoj praksi*, Novi informator, Zagreb, 2016.
4. Čepulo, Dalibor, *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012.
5. Čepulo, Dalibor, *Tradicija i modernizacija: «Iritantnost» Općeg građanskog zakonika u hrvatskom pravnom sustavu, Građansko pravo u razvoju*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.
6. Honsell, Heinrich, *Die Bedeutung der römischen Rechts für die moderne Zivilrechtsdogmatik, Der Praktische Nutzen der Rechtsgeschichte – Hans Hattenhauer zum 8. September 2001*, Heidelberg, 2003., u: *Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011.
7. Horvat, Marijan, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Zagreb, Zagreb, 2002.
8. Ivančić-Kačer, Blanka; Klasiček, Dubravka, *Bračni ugovori – neka otvorena pitanja, Odabrane teme iz građanskog i obiteljskog prava*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2008.
9. Klarić, Petar; Vedriš, Martin, *Građansko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2014.
10. Majstorović, Irena, *Bračni ugovor – novina hrvatskoga obiteljskog prava*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2005.
11. Rešetar, Branka; Župan, Mirela, *Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011.
12. Smerdel, Branko; Sokol, Smiljko, *Ustavno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2009.
13. Sudžum, Rajko, *Imovinski odnosi bračnih drugova*, Institut za socijalnu politiku, Beograd, 1982.
14. Vrban, Duško, *Država i pravo, Golden marketing*, Zagreb, 2003.

Članci:

1. Babić, Lucija; Barščevski, Olja, (Ne)spojivost bračnog ugovora i dobra supruga, *Bogoslovska smotra*, god. 84, br. 2, 2014., str. 283.–302.
2. Baran, Krunoslav, *Neka pitanja i dvojbe oko bračne stečevine i načela povjerenja u zemljišne knjige – kroz sudsku praksu*, *Hrvatska pravna revija*, god. 7, br. 9, 2007., str. 86.–101.

3. Belaj, Vlado, Bračna stečevina po Obiteljskom zakonu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, god. 23, br. 1, 2002., str. 179.–200.
4. Čulo, Anica; Radina, Ana, Valjanost bračnog ugovora, str. 139.–161.
5. Gavella, Nikola, Neka razmišljanja o zaštiti povjerenja u pravnom prometu, u povodu nekih sudskih i ustavnosudskih odluka, Informator, br. 5712, 2008., str. 1.–3.
6. Giunio, Miljenko A., Jesu li načela: povjerenja u ZK-stanje i “*nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*” – sukobu?, Pravo u gospodarstvu, god. 46, br. 6, Zagreb, 2007., str. 513.–522.
7. Hrabar, Dubravka, Status imovine bračnih drugova – neka pitanja i dvojbe, Godišnjak, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse – građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi, br. 9, 2002., str. 43.–62.
8. Josipović, Tatjana, Uloga zemljišnih knjiga u pravnom prometu bračnom stečevinom, *Liber amicorum in honorem* Jadranko Crnić, Novi informator, Zagreb, 2009., str. 547.–592.
9. Kačer, Hrvoje, (Izvan)bračna stečevina i zemljišne knjige – neka pitanja i dvojbe, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 55, br. 3–4, 2005., str. 1037.–1074.
10. Krešić, Mirela, Zakonsko nasljeđivanje bračnih drugova prema Općem građanskom zakoniku na hrvatsko-slavonskom području, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 60, br. 2, 2010., str. 527.–554.
11. Lachner, Višnja; Roškar, Jelena, Građanske kodifikacije u Europi s posebnim osvrtom na 19. i 20. stoljeće, Zbornik radova znanstvenog skupa Austrijski građanski zakonik (1811-2011), 2011., str. 33.–53.
12. Nola, Sanja, Zakonski režim imovinskih odnosa bračnih drugova (usporedba OBZ i ZBPO), Hrvatska pravna revija, god. 6, br. 11, 2006., str. 65.–73.
13. Rešetar, Branka; Josipović, Una, Sporna pitanja bračne stečevine s osvrtom na bankovne ugovore bračnih drugova, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 50, br. 1, 2013., str. 115.–138.
14. Rešetar, Branka, Imovinskopravni odnosi bračnih drugova u Europi, Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011., str. 429.–452.
15. Rešetar, Branka; Župan, Mirela, Imovinskopravni odnosi bračnih drugova: aktualno stanje s pogledom na budućnost, Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011., str. 459.–481.
16. Žiha, Nikol, Imovinskopravni aspekti prestanka braka u rimskoj pravnoj tradiciji, Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011., str. 47.–64.

Izvori prava:

1. Obiteljski zakon, Narodne novine, broj 103/2015.
2. Obiteljski zakon, Narodne novine, broj 116/2003.
3. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014.
4. Zakon o braku i porodičnim odnosima, Narodne novine, broj 11/1978, 27/1978, 45/1989, 59/1990, 25/1994, 162/1998.
5. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, broj 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015.
6. Zakon o vlasništvu i drugim stvarima, Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 90/2010, 43/2012, 152/2014.
7. Zakon o zemljišnim knjigama, Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 114/2001, 100/2004, 107/2007, 152/2008, 126/2010, 55/2013, 60/2013, 108/2017.

Mrežni izvori:

1. Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Prvobitne zajednice. <http://www.encikl.opedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50878>, pristupljeno 4. siječnja 2017.
2. Pravni portal IUS-INFO – Drakulić, Ljiljana, Bračni ugovor – pojam i primjena <http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?ID=8614>, pristupljeno 8. siječnja 2017.
3. Pravni portal IUS-INFO – Stjecanje založnog prava na nekretnini bračnih drugova – sudska praksa <http://www.iusinfo.hr/Article/Content.aspx?SOPI=CL N20 V01D 2012B469>, pristupljeno 8. siječnja 2017.
4. Prijedlog Obiteljskog zakona s obrazloženjem, <https://vlada.gov.hr/UserDocs/Images/Sjednice/2015/231%20sjednica%20Vlade/231%20-%201.pdf>, pristupljeno 8. siječnja 2017.

Ostali izvori:

1. Lucić, Nataša, Izvanbračna zajednica i pravna sigurnost. Doktorski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2015.

RELATIONS IN MARRIAGE WITH RESPECT TO PROPERTY RIGHTS

Abstract

As a family law institute, marriage produces personal legal and property relation effects and the right and the duty of both spouses referring to mutual support that has the elements of both personal and property consequences of marriage. This paper is focused on the legal arrangement of property relations between spouses in Croatian law. The first part of the paper gives a brief overview and analysis of the historical development of legal arrangements referring to property relations between spouses. Firstly, we analyse the regulation of property relations between spouses in Roman law as the cornerstone of contemporary legislation of the continental European legal circle. Then we discuss the arrangement of matrimonial property relations during socialism, because in this historic period some major changes took place which, in the context of the legal issue in question, have left the mark to this day.

The second part of the paper discusses the modern family law arrangements of property relations between spouses in Croatian law. This section first analyses the principles on which property relations of married couples are regulated. Croatian family law recognises two systems of property relations in marriage, i.e. legal and contractual. The paper discusses and gives a critical overview of both systems. Special attention is paid to the problem of the management of marital property, in particular the matter of alienation of a property that is considered to be marital property in situations where only one spouse is registered as a property owner in the land registry.

Some concluding remarks on valid legal regulations are given at the end of the paper, as well as the author's views on the problems caused by the existing system in court practice. Finally, guidance for further research is also provided.

Key words: marriage, property rights, principles, marital property, land registry

SUCI POROTNICI U HRVATSKOM KAZNENOM POSTUPKU TE KOMPARACIJA ANGLOAMERIČKOG POROTNIČKOG SUSTAVA I SUSTAVA PRISJEDNIČKOG SUDA*

Antonio Hardt

student 5. godine Pravnog fakulteta Osijek

E-mail: anthardt1993@gmail.com

Pregledni rad

UDK 343.161:343.1(497.5:73)

Rad primljen 24. svibnja 2018.

Sažetak

Rad sadrži analizu instituta sudskog porotništva, odnosno sudskih prisjednika poznatih još kao sudaca laika, u pravnom sustavu Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: RH). U prvom dijelu rada naglasak je stavljen na kratki uvod u temu rada te analizu nastanka i razvoj prethodno spomenutog instituta kroz povijest Europe i RH, s posebnim naglaskom na razvoj instituta u novijoj povijesti RH. Drugi dio rada govori o reguliranosti dotičnog instituta preko Ustava Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu URH)¹ te s pomoću relevantnih domaćih i stranih propisa. Treći dio rada bavi se detaljnom analizom angloameričke (engleske, "odvojene") porote² i komparacijom iste sa sustavom prisjedničkog suda (kontinentalno-europska porota koja je prihvaćena i u RH). Četvrti dio rada namijenjen je preispitivanju pozitivnih i negativnih aspekata, odnosno dojmova prisjedničkog suda na pravosuđe RH, a peti, te ujedno i posljednji, dio namijenjen je autorovu zaključnom razmišljanju.

Ključne riječi: *prisjednički sud, suci laici, angloamerička porota, kontinentalno-europska porota*

* Rad je nagrađen Dekanovom nagradom za najbolji znanstveno-istraživački i stručni studentski rad Pravnog fakulteta Osijek u akademskoj 2017./2018. godini.

¹ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014.

² U nastavku teksta dominira naziv angloamerička porota, čime se ističu dva najvažnija aktera u formiranju i održavanju dotičnog instituta (koriste li se drugi nazivi poput "odvojena", "anglosaksonska" ili "engleska" porota, to je učinjeno radi preglednosti, naglašavanja ili jasnijeg odvajanja odnosnog instituta od instituta prisjedničkog suda ili radi naglašavanja povijesnog razdoblja prije osamostaljenja Sjedinjenih Američkih Država ili kad autor smatra da je drugi naziv prikladniji radi jednostavnijeg objašnjavanja relevantne materije).

1. UVOD

Raspravljajući o pojmu porotnika većina ljudi prisjeća se, iz sasvim razumljivih razloga, slika i scena sudskih postupaka, dramatičnih filmskih scenarija američkih filmova u kojima odvjetnici obiju strana pokušavaju pridobiti porotu na “svoju stranu” pri čemu sudac (sudac profesionalac) zauzima relativno pasivan položaj koji se *de facto* sastoji od reguliranja tijeka rasprave, uvažavanja prigovora nazočnih stranaka i sl. Slika porotničkog suđenja u kontinentalnoj Europi te samim time i u RH, drukčija je. Suci porotnici (naziv koji se koristi u pozitivno pravnim propisima RH) predstavljaju državljane RH koji se nalaze u ravnopravnom položaju u odnosu na suca profesionalca,³ što je i zorno prikazano jer se suci porotnici ne nalaze u zasebnim, odvojenim, klupama za vrijeme rasprave. Suci porotnici, tj. suci laici, imenuju se u skladu sa zakonom i URH-om koji u čl. 121. određuje postojanost i uključenost građanstva u sudskim postupcima, a načine imenovanja, pitanja imuniteta i sl. prepušta zakonu. Shodno prethodno spomenutom, možemo ustvrditi postojanje dva najčešća oblika sudjelovanja sudaca nepravnika u sudskim postupcima:

Prvi se oblik odnosi na prvospomenuti englesko-američki, tj. angloamerički sustav porote kojeg karakterizira odvojenost porote od uloge suca profesionalca (porota odlučuje o činjeničnim pitanjima, odnosno o tome je li dotični optuženik kriv ili nije, a sudac odlučuje o pravnim pitanjima, tj. o primjeni sankcija itd.)

Drugi se oblik odnosi na porotnički sustav zastupljen u kontinentalnoj Europi, tzv. prisjednički sud pri kojem su prisjednici⁴, tj. suci porotnici u kontinentalnim pravnim sustavima, u ravnopravnom položaju u odnosu na suca profesionalca te, načelno, sudjeluju na ravnopravan način u odlučivanju i o činjeničnim i o pravnim pitanjima.⁵

2. POVIJEST SUDAČKE POROTE

Kao što je već rečeno, razlikujemo odvojenu porotu (angloameričku) i prisjednički sud (kontinentalna porota). Povijest jednog i drugog oblika porote nije identična te započinje u različitim povijesnim razdobljima pod različitim povijesnim, političkim i kulturnim pretpostavkama. Primarni pojavni oblik porote je angloamerički oblik, tj. porota

³ Ravnopravan položaj u smislu da suci porotnici i suci profesionalci imaju jednako pravo i snagu glasa pri donošenju odluka, iako nedvojbeno je da sudac profesionalac uživa određeni statusni autoritet na temelju svog znanja, stručnosti i iskustva, što je ujedno i jedan od razloga zbog kojega je broj porotnika u vijećima veći od broja sudaca profesionalaca.

⁴ Prisjednici su osobe laici koji u ulogu sudaca porotnika sudjeluju u suđenju u skladu sa zakonom. Naziv “prisjednici” podsjeća na naziv “predsjednici” s time da ključnu razliku čini prefiks “pri” koji naglašava njihovu privremenost, ali i podređenost u odnosu na predsjednika vijeća, odnosno suca profesionalca, i njegove ovlasti tijekom postupka.

⁵ “(...) rješavanje činjeničnog pitanja predstavlja utvrđivanje određenog činjeničnog stanja, a rješavanje pravnog pitanja predstavlja supsumiranje (podvođenje) utvrđenog činjeničnog stanja pod određenu pravnu normu” Grubiša, M., Krivični postupak, postupak o pravnim lijekovima, Informator, Zagreb, 1987., str. 52.

koja odlučuje o krivnji, dok o pravnim pitanjima odlučuje sudac profesionalac. Zbog prethodno spomenutih razloga povijest jednog i drugog oblika porote te povijest porote u pravnom sustavu RH, obrađena je u zasebnim dijelovima rada.

2.1. POVIJESNI NASTANAK ANGLOAMERIČKOG (ANGLOSAKSONSKOG, ENGLESKOG) TIPA POROTE U ENGLESKOJ

Porijeklo porote, odnosno sudjelovanja građana bez pravnog obrazovanja u odlučivanjima u sudskim sporovima, nejasno je. Većina dokaza ukazuje na to da se prvi oblici organiziranog porotničkog suđenja javljaju u Engleskoj.

Na području današnje Engleske tijekom stoljeća izmjenjivale su se vladavine brojnih vladara te utjecaji različitih naroda i kultura, a samim time i pravnih sustava, normi i običaja. Prema stavu profesora Vladimira Bayera⁶ do nastanka engleske porote dolazi pod utjecajima prava koja su igrala veliku ulogu u formiranju engleskog prava kakvog danas poznajemo. Tu ponajprije mislimo na keltsko, nordijsko i franačko pravo, naglašavajući da većina pokazatelja upućuje na franačko pravo kao izvor za nastanak engleske porote.⁷ Kao primarni oblik porotničkog suđenja (u odnosima prisjedničkog suda i angloameričke porote) javlja se anglosaksonska porota, tj. porota namijenjena odlučivanju o krivnji u kaznenim ili opravdanosti navoda u optužnici u građanskim predmetima. Bayer navodi kako porota koja odlučuje o civilnim stvarima prethodi kaznenoj poroti te da je potonja nastala kao rezultat nužnosti uvođenja novog dokaznog sredstva nakon što je 1215. IV. lateranski sabor ukinuo provođenje “božjih sudova” (*ordalia*)⁸ kao vrstu dokaznog sredstva u kaznenim postupcima (potonja odluka ozakonjena je u Engleskoj 1219. godine). Na taj način nastaje praznina, manjak dokaznih sredstava s pomoću kojih bi se rješavali kazneni postupci. Kao sredstvo eliminacije te praznine doskočila je tzv. “dokazna porota”⁹ koja se dotad, u pravilu, koristila isključivo u građanskim stvarima. Unatoč prethodnim objašnjenjima, postavlja se pitanje kako je nastala “dokazna porota”? Bayer (navodeći razmatranja Brunnera¹⁰) navodi da dokazna porota svoje porijeklo pronalazi u dokaznom sredstvu franačkog prava koje se u relevantnim pravnim vrelima javlja pod nazivom “*inquisitio*”¹¹. Potonje dokazno

⁶ Hrvatski pravnik, sveučilišni profesor, dekan Pravnog fakulteta u Zagrebu (1954./1955.), 1912.–1990.

⁷ Bayer, V., Problem sudjelovanja nepravnik u savremenom kaznenom sudovanju, Zagreb, 1940., str. 7.

⁸ Božji sud ili ordalije (u pravilu najčešće je bila riječ o sudskom dvoboju), <http://proleksis.lzmk.hr/13324/>, pristupljeno 7. travnja 2018.

⁹ Dokazna porota koristila se kao dokazno sredstvo u postupku te predstavlja predstadij današnje porote koja odlučuje o krivnji.

¹⁰ Heinrich Brunner, sveučilišni profesor, povjesničar, član Berlinske akademije znanosti, 1840.–1915.

¹¹ *Per inquisitionem* dokazivao se na način da sudac sam izabere određeni broj općinara (za koje je presumirao da imaju određena saznanja o pravno relevantnim činjenicama) te vrši ispitivanje (*inquisitio*) istih. Vidi više: *op. cit.* (bilj. 7), str. 10.

sredstvo održalo se i nakon raspada Franačke države, u normanskoj državi. Normani, osvojivši Englesku,¹² podvrgavaju novoosvojeno područje franačkonormanskom pravu i upravi.¹³ Novina koju uvodi normanska dinastija u vezi s dokaznim sredstvom *inquisitio*, odnosi se na mogućnost stranke, koja vodi sudski postupak da (pod određenim uvjetima) ima pravo kod kneza isposlovati “breve”¹⁴ kojim se određuje da se u njezinu slučaju ima primijeniti inkvizitorni dokazni postupak preko dokazne porote.¹⁵ Karakteristika dokazne porote bila je ta da se pred njom svjedoci nisu saslušavali te se pred njom nisu izvodili drugi dokazi, budući da su porotnici smatrani dokaznim sredstvom na koje se nije smjelo utjecati te su u pravilu to bili susjedi koji su imali izvansudska i relevantna saznanja o određenim pitanjima o kojima se vodio postupak.¹⁶ Postupno se pred porotom počinju saslušavati svjedoci i izvoditi drugi dokazi te porota poprima sve više oblik “presuđujuće porote” koja treba donijeti odluku na temelju dokaza izvedenih neposredno pred sudom.¹⁷ Takva porota, koja nije opterećena prethodnim saznanjima o slučaju, smatra se, može donijeti razumnu i pravednu odluku na temelju ocjene dokaza koji su neposredno izvedeni u sudskom postupku.¹⁸ Netom spomenuta porota biva ograničena u svojoj postojanosti na Englesku te poslije na njezine kolonije,¹⁹ a prvi trajniji i konkretniji kontakt engleske porote s kontinentalnom Europom ostvaruje se krajem XVIII. stoljeća, odnosno početkom Francuske revolucije.

2.2. POVIJESNI RAZVITAK ENGLLESKE POROTE NA PODRUČJU KONTINENTALNE EUROPE

Kraj XVIII. stoljeća predstavlja burno razdoblje na europskom kontinentu. Pojava prosvjetiteljskih ideja i razmišljanja u javnosti, nova shvaćanja i razmišljanja o ljudskoj slobodi, o pravima čovjeka, o funkcijama države, pojava industrijalizacije i druge revolucionarne ideje koje su nastajale ne samo u intelektualnim krugovima, koji o tome

¹² Normani/Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44101>, pristupljeno 7. travnja 2018.

¹³ *Op. cit.* (bilj. 11), str. 13.

¹⁴ Nalog na kojem se ukratko navode razlozi za poduzimanje određene radnje. Napominjemo da čl. 36. Magna carta libertatum (1215.) navodi kako se inkvizitorni dokazni postupak ima provoditi besplatno, tj. dokazna porota se počinje primjenjivati i bez potonjeg naloga, što dodatno olakšava i ubrzava razvoj porotničke ustanove. <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation>, pristupljeno 20. travnja 2018.

¹⁵ Vidi više: *op. cit.* (bilj. 13), str. 11.

¹⁶ *Cf. ibid.*, str. 11.–12.

¹⁷ *Cf. ibid.*, str. 14.

¹⁸ Normalno, može se postaviti pitanje utjecaja suca na takvu porotu, pitanje uvođenja određenih uvjeta i kriterija koji trebaju biti zadovoljeni za obavljanje porotničke dužnosti npr. znanje i inteligencija te sposobnost porotničkog kritičkog percipiranja izjava svjedoka *et cetera*.

¹⁹ Uključujući i 13 američkih kolonija koje preuzimaju institut engleske porote pri osamostaljenju 1776. godine.

raspravljaju, pišu i sl., nego i među samim građanstvom. Karakteristike francuskog kaznenog sustava bile su u potpunoj suprotnosti s prethodno spomenutim težnjama i idejama. U Francuskoj, kao i u Engleskoj, nakon odluke o ukidanju *ordalia*²⁰ kao dokaznog sredstva postavilo se pitanje popunjavanja te praznine. Uz odluku o ukidanju *ordalia*, IV. lateranski sabor usvaja i dalekosežne promjene crkvenog kaznenog postupka i to na temelju nekadašnjeg Rimskog Carstva te, shodno potonjem, Crkva uvodi načelo inkvizitornosti koje će ostaviti snažan utjecaj na ostala europska zakonodavstva (dotadašnji crkveni postupak nije poznao kazneni progon *ex offio* te, osim toga, novi crkveni kazneni postupak nosi karakteristike tajnosti, pismenosti i suđenja na temelju spisa).²¹ Pod utjecajem promjena pri crkvenim sudovima, novi sustav se postupno počinje širiti i na svjetovne sudove i to ne samo Francuske nego i ostalih država kontinentalne Europe.²² Prve ozbiljnije kritike novog sustava (primjena torture, tajnost *et cetera*) javljaju se u Italiji, iako najjači odjek i najviše pozornosti te kritike dobivaju u Francuskoj te pokreću promjenu intelektualnog javnog mišljenja pravnik protiv postojećeg kaznenog postupka.²³ U vremenu neposredno pred Francusku građansku (buržoasku) revoluciju, zbog pogoršanja životnih uvjeta, raširenosti prosvjetiteljskih ideja te općeg nezadovoljstva naroda francuskim kaznenim sustavom (kojega su mnogi smatrali nehumanim, preoštrim, nepravednim itd.), kralj Francuske Luj XVI. počinje s provođenjem određenih reformi, uključujući i reformu sudstva. Kralj, u predrevolucionarnim trenucima, različitim aktima pokušava umiriti napetu situaciju te ublažiti kazneni postupak (zabrana neobrazloženosti presude, ukidanje mučenja *et cetera*), ali problem mu stvara uporno odupiranje parlamenta te zbog toga spomenute promjene, najvećim dijelom, ostaju samo "mrtvo slovo na papiru".²⁴ Nakon, burnih i agresivnih, inicijalnih događanja za vrijeme Francuske građanske revolucije, građanstvo je postalo nestrpljivo za kvalitetnim promjenama u brojnim područjima njihova života; rušenje jednog sustava nije još ni početak stvaranja novog sustava, ono predstavlja tek plodno tlo. Građanstvo je zahtijevalo uvođenje pravednog sudskog sustava, a jedinu realnu (ali i zadovoljavajuću) alternativu predstavljao je engleski sustav.²⁵ Zbog borbe i obećanja, ali i pritiska javnosti, francuski revolucionari odlučuju uvesti engleski način suđenja, uz sudjelovanje nepravnik, u francuski pravni sustav.²⁶ Dakle, iz potonjeg proizlazi sljedeći zaključak:

²⁰ *Loc. cit.* (bilj. 8).

²¹ *Op. cit.* (bilj. 17), str. 17.

²² *Ibid.*

²³ *Cf. ibid.*, str. 22.

²⁴ Vidi više: *cf. ibid.*, str. 23.–24.

²⁵ Za vrijeme predrevolucionarne faze brojni francuski intelektualci pišu o engleskom pravnom sustavu, o sustavu sudjelovanja nepravnik u sudstvu. Takve ideje su se u velikom dijelu preklapale s težnjama francuskog građanstva da imaju veći utjecaj nad vlastitim životima, s idejom demokratičnosti, pravednosti itd., što je sve zajedno rezultiralo time da je francusko građanstvo imalo pozitivnu percepciju engleskog porotničkog sustava.

²⁶ Vidi više: *op. cit.* (bilj. 24), str. 24.–25.

“Buržoaska francuska revolucija donijela je sa sobom na evropski kontinent politički postulat, da kod suđenja u krivičnim stvarima moraju pored profesionalnih sudaca sudjelovati i povremeni suci iz naroda.”²⁷

Nažalost, zbog relativno brze transformacije francuskog kaznenog postupka, pod utjecajem engleskog prava, kazneni postupak počinje pokazivati i određene nedostatke: neplodne istrage jer ni optužna ni presuđujuća porota nije smjela, prije odlučivanja, vidjeti zapisnike o saslušanju svjedoka u pripremnom postupku (doslovno provođenje načela usmenosti i neposrednosti); kriteriji za izbor porotnika bili su identični kao kriteriji koji su se tražili za birača (neovisno o težini, kompliciranosti i zahtjevnosti određenog predmeta) *et cetera*.²⁸ Dolaskom na vlast, Napoleon Bonaparte provodi određene promjene u francuskom kaznenom sustavu. Početak XIX. stoljeća smatra se razdobljem velikih kodifikacija. Bonaparte, još kao konzul, postavlja komisiju od pet članova te joj naređuje da provede kodifikaciju formalnog i materijalnog kaznenog prava, što je komisija i učinila (uz sudjelovanje Napoleona) do kraja 1808. godine.^{29,30} Novonastali sustav francuskog kaznenog postupka, od 1808., nastao je spojem načela starog francuskog kaznenog postupka s načelima poslijerevolucionarne Francuske.³¹ Prihvaćanjem engleskog sustava porote kontinentalna Europa se počinje upoznavati s načelom javnosti, usmenosti, neposrednosti, pretpostavkom nevinosti optuženika, institutom ocjene dokaza prema slobodnom sudačkom uvjerenju itd.³² Nadalje, u kontekstu brzog širenja instituta engleske porote, spomenut ćemo neke od država koje naknadno uvode dotični institut: Grčka 1848., Portugal 1852., Rusija 1864.³³ te njemački Reich 1877. godine.³⁴ U korist brze i opće prihvaćenosti engleske porote, Bayer navodi: “Nijedna pravna ustanova nije u tako kratko vrijeme osvojila toliki prostor primjene kao engleska porota. Njoj je Francuska revolucija otvorila put u Francusku odakle se je tokom XIX. i početkom XX. stoljeća proširila po cijeloj Evropi, prešla u južno-američke latinske države (u Sjedinjenim je Državama usvojena usporedno s uvođenjem samostalnosti), te bila prihvaćena čak u Japanu.”³⁵ Porota prema

²⁷ Bayer, V., Suci porotnici, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, broj 3–4, 1955., str. 143.

²⁸ Vidi više: *op. cit.* (bilj. 26), str. 29.–30.

²⁹ *Cf. ibid.*, str. 30.–31.

³⁰ *Code d'instruction criminelle* (Zakon o kaznenom postupku), objavljen 1808. godine.

³¹ Vidi više: *op. cit.* (bilj. 29), str. 31.–32.

³² *Cf. ibid.*, str. 33.

³³ O ruskoj poroti vidi više: Thaman, S. C., Sudenje pred novom ruskom kaznenom porotom i nulifikacija kaznenog zakona u njezinu pravorijeku: pouke za porotom inspiriranu reformu u Euroaziji i šire, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 15, broj 1, 2008.

³⁴ Vidi više: (bilj. 45).

³⁵ *Op. cit.* (bilj. 32), str. 32.

engleskom primjeru zadržat će se u Francuskoj, uz određene promjene, sve do 1941. te uvođenja mješovitog, tj. prisjedničkog suda.³⁶

2.3. POVIJESNI NASTANAK PRISJEDNIČKOG SUDA

Prisjednički sud svoje korijenje ima u staronjemačkom pravu. Germanski narodi, nakon naseljavanja Europe, zadržali su svoju pravnu tradiciju narodnog suđenja u kaznenim stvarima – narod na skupštinama, narodni sudovi.³⁷ U razdoblju Franačke dolazi do određenih promjena u sastavu kaznenog suda:

1. predsjednika narodne sudske skupštine, umjesto naroda, postavlja kralj
2. predsjednik suda počinje birati posebne suce iz naroda, tzv. *rachimburgi* (*rachimburgi*: iskusni i ugledni građani).³⁸

Daljnijim izmjenama (za vrijeme Karla Velikog), vijeće *rachimburga*, prigodnih sudaca, pretvara se u vijeće stalnih sudaca nepravnik, koji su imenovani doživotno i to s pravom nasljednog prijenosa na potomke – takvi suci dobivaju ime *scabini* (*Schoffen*).³⁹ Prema prethodnim nazivima novi oblik suda dobiva naziv “skabinski sud” ili *Schoffengericht*. U ranijim stadijima skabinski sudovi bili su sastavljeni od nepravnik. Potonje sudove više ne možemo nazivati narodnim sudovima zbog doživotnosti mandata, što skabinije *de facto* čini sucima profesionalcima,⁴⁰ a istodobno skabinski sudovi mogli su se održati dok god je pravo bilo isključivo “narodno”, odnosno dok god za kazneno suđenje nije bila potrebna formalna pravna naobrazba, koju oni nisu imali.⁴¹ Godine 1532. određeno je da predsjednik skabinskog suda, koji je bio pravnik, sudjeluje kod donošenja konačne odluke u kaznenim predmetima (prethodno to nije bio slučaj, skabiniji su odlučivali i o činjeničnim i o pravnim pitanjima), na taj način dobili smo rani prisjednički sud: *Schoffengericht*. Nakon potonjih promjena, postupno, suci pravnici počinju potiskivati suce porotnike iz kaznenih postupaka te prisjednici, za vrijeme apsolutizma, gotovo u potpunosti nestaju.⁴²

³⁶ Čvorović, D.; Turanjanin, V., Uloga porote u francuskom krivičnom postupku, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Vol. 63, broj 1, 2015., str. 224.

³⁷ Vidi više: *op. cit.* (bilj. 35), str. 35.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Cf. ibid.*, str. 35.–36.

⁴⁰ Detaljnije: (bilj. 92).

⁴¹ *Op. cit.* (bilj. 39), str. 36.

⁴² *Cf. ibid.*, str. 36.–37.

Do ponovnog uvođenja prisjedničkog suda dolazi u XIX. stoljeću (u vrijeme ekspanzivnog širenja konkurentskog sustava angloameričke porote). Prve države koje prihvaćaju prisjednički sud su Hannover, Pruska i Saska, a u Bosnu i Hercegovinu uveden je 1891.⁴³ Unatoč iznenađujućem povratku, prisjednički sud u XIX. stoljeću nije imao mnogo uspjeha u širenju, iako je broj pristaša prisjedničkog suda rastao te u kombinaciji s novootkrivenim nedostatcima prilagođene engleske porote u kontinentalnoj Europi, novoprihvaćena engleska porota nailazi na ozbiljnu konkurenciju ulazeći u XX. stoljeće.⁴⁴ Godine 1924. njemački Reich⁴⁵ prihvaća prisjednički sud, isto čini kanton Bern 1928. godine, fašistička Italija 1931. godine, švicarski kanton Neuenburg 1938. godine, a SSSR uvodi prisjednički sud nakon Oktobarske revolucije.⁴⁶

2.4. PRISJEDNIČKI SUD NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE

Prisjednički sud morao je prijeći dug put i prevladati brojne zapreke pa i, kao što smo u prethodnim dijelovima rada prikazali, poraze prije nego što je uspio čvrsto uspostaviti svoje korijenje u kulturi kontinentalne Europe te započeti svoje širenje i potiskivanje utjecaja angloameričke pravne kulture na području sudstva. Slični postupci odvijali su se i na području današnje RH, kroz različita razdoblja u novijoj hrvatskoj povijesti. U sljedećim dijelovima rada povijest odnosnog instituta bit će objašnjena kroz tri povijesne etape: razdoblje XIX. i ranog XX. stoljeća, razdoblje Kraljevine Jugoslavije i razdoblje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

2.4.1. Pojava porote na području Republike Hrvatske XIX. – XX. stoljeće

Kraj XVIII. stoljeća ujedno označava i početak razvoja brojnih modernih pravnih sustava koji, iako posjeduju brojne zajedničke karakteristike, pod utjecajima različitih političkih i društvenih događanja u XIX. i XX. stoljeću, razvijaju se u različitim te često promjenjivim smjerovima. Zbog takvih turbulentnih zbivanja u prošlom i pretprošlom stoljeću ne

⁴³ Ljubanović, V., Za ili protiv uvođenja sudjelovanja građana u krivičnom suđenju u obliku klasične porote, *Pravni vjesnik*, Vol. 1, broj 1, 1985., str. 60.

⁴⁴ *Op. cit.* (bilj. 42), str. 37.

⁴⁵ Godine 1877. njemački Reich prihvaća, nakon brojnih rasprava između pravnik i političara, kompromisno (privremeno) rješenje kojim prihvaća oba porotna sustava. 1905. komisija za reformu kaznenog postupka donosi jednoglasan zaključak da "odvojenu" porotu treba u potpunosti zamijeniti prisjedničkim sudom. Vidi više: *cf. ibid.* str. 38. // "(...) iako je njemački Schoffengericht najraniji moderni model mješovitog suda, boljševički mješoviti sud bio je najutjecajniji model u svjetskim razmjerima, budući da je poslužio kao uzor za mješovite sudove u bivšim sovjetskim republikama, Istočnoj Europi, Kini i Vijetnamu." Thaman, S. C., Suđenje pred novom ruskom kaznenom porotom i nulifikacija kaznenog zakona u njezinu pravorijeku: pouke za porotom inspiriranu reformu u Euroaziji i šire, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, Vol. 15, broj 1, 2008., str. 364.

⁴⁶ *Op. cit.* (bilj. 44), str. 38.

bismo trebali pogriješiti presumirajući da su hrvatski pravnici, povjesničari i intelektualci, kao u brojnim drugim državama Europe, radili na detaljnim analizama i bilježenjima promjena u pravnom, točnije sudskom, sustavu na području RH. No naša presumpcija bila bi netočna. Uzimajući u obzir odgovor da su hrvatski intelektualci, povjesničari *et cetera* sredinom XVIII. stoljeća pa sve do početka XIX. stoljeća bili previše zauzeti djelima i radovima kojima se naglašavala hrvatska posebnost te višestoljetna suverenost na ovim prostorima, profesor Dalibor Čepulo⁴⁷ odbacuje taj odgovor navodeći: “Štoviše, upravo je sudstvo bilo značajan razlikovni element hrvatske autonomije. Hrvatsko sudstvo je – i to za razliku od izvršne vlasti – od 1862. godine institucionalno uspostavljeno kao cjelovit i potpuno zaokružen sustav bez mogućnosti bilo kakvog utjecaja ili nadzora izvana.”⁴⁸ Čepulo zaključuje da je razlog slabe zastupljenosti sudstva u hrvatskoj pravopovijesnoj literaturi najvjerojatnije neuspjeh sudstva da se istakne svojim značajem i autonomijom kako bi imalo zadovoljavajući dojam u izgradnji pravnog sustava i samostalnosti Hrvatske, kao što je to bio slučaj u većini europskih zemalja. Prvi sustavni kazneni postupak Hrvatska i Slavonija dobivaju 1854. naredbom bečkog ministra pravde koji naređuje da se propisi austrijskog kaznenog postupka prošire i na Hrvatsku i Slavoniju (dotad se na različitim područjima primjenjuju različiti propisi, a veliko područje kaznenog prava uređivali su običaji).⁴⁹ Austrijski kazneni postupak iz 1853. (uveden u Hrvatsku i Slavoniju 1854.) smatrao se ublaženim inkvizitornim postupkom koji nije poznao institut sudjelovanja nepravnik u sudskom postupku.⁵⁰ Tek 1873. Austrija dobiva moderni kazneni postupak propisan zakonom iz 1873. (djelo znamenitog Juliusa Gläsera⁵¹) koji je uglavnom utemeljen na načelima francuskog Code d’instruction criminelle iz 1808. godine koji sa sobom donosi institut porote.⁵² Ban Ivan Mažuranić 1874. podnosi Saboru prijedlog izmjene Zakona iz 1853. te je već sljedeće godine donesen Novi hrvatski postupnik koji uglavnom prihvaća sva načela Gläserova postupka, iako njime porota nije uvedena u sudstvo Hrvatske i Slavonije, nego je to tek učinjeno Zakonom o kaznenom postupku u poslovima tiskovnim iz 1875. (porota je uvedena samo za tzv. tiskovne delikte).⁵³ U prethodnom slučaju postupak se vodio na sličan način kao i u angloameričkom pravu. Funkcija odlučivanja u postupku bila je podijeljena na porotnički zbor i sudsko vijeće, zbor je odlučivao o krivnji, a vijeće o primjeni odgovarajuće sankcije.⁵⁴ Jedna od

⁴⁷ Sveučilišni profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu.

⁴⁸ Čepulo, D., Izgradnja modernog hrvatskog sudstva 1848.–1918., Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 56, broj 2–3, 2006., str. 326.

⁴⁹ *Op. cit.* (bilj. 46), str. 40.

⁵⁰ Vidi više: *ibid.* i dalje.

⁵¹ Julius Anton Gläser, profesor bečkog Sveučilišta, tadašnji ministar pravde, 1831.–1885.

⁵² *Loc. cit.* (bilj. 49).

⁵³ *Cf. ibid.*, str. 41. i dalje.

⁵⁴ Detaljnije: *cf. ibid.*, str. 45. i dalje.

razlika bila je mogućnost žalbe. Protiv odluke porotničkog zbora osoba je mogla podnijeti žalbu na Stol sedmorice zbog određenih razloga.⁵⁵ U pravilu, na odluku angloameričke porote podnošenje žalbe nije moguće jer se, među ostalim, postavlja pitanje tko bi o toj žalbi odlučivao? Sudac profesionalac efektivno bi negirao cijeli smisao odvojene porote, a ako bismo rekli druga porota, mogli bismo postaviti pitanje: koje kvalifikacije druga porota ima, a koje prva nema, da bi imala autoritet ukinuti ili preinačiti odluku prve porote. O tom će biti riječi dalje u radu.

Na prostorima Dalmacije i Slovenije, austrijska područja bivše Austro-Ugarske Monarhije, važili su Kazneni postupnik iz 1873. (23. 5.) i Zakon iz 1873. (23. 5.) o sastavljanju porotničkih imenika, koji su bili na snazi i u svim ostalim austrijskim područjima bivše Austro-Ugarske Monarhije (važili su do donošenja Zakonika o sudskom krivičnom postupku za Kraljevinu SHS iz 1929.).⁵⁶ Ugarska područja bivše Monarhije bila su na sličan način regulirana sve do XX. stoljeća kada se počinju pojavljivati određene razlike.⁵⁷

2.4.2. Sudska vijeća za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije⁵⁸

Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca (u daljnjem tekstu: Kraljevina SHS) osnovana je 12. siječnja 1918., odnosno nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije, pod nazivom Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. U prvim stadijima postojanja državno uređenje nije bilo regulirano Ustavom. Tek tri godine nakon, manje-više, diskrecijske vladavine kralja, donesen je tzv. Vidovdanski ustav.⁵⁹ Tim Ustavom (donesenim na nepropisan način), koji je nedvojbeno bio centralistički orijentiran, *de iure* su potvrđene ovlasti kralja te promijenjen naziv države u Kraljevina Jugoslavija. O sucima porotnicima ili poroti, Ustav ništa ne propisuje. Štoviše, Ustav spominje isključivo stalne suce što je i razumljivo s obzirom na cjelukupni ustroj Kraljevine (centralističko uređenje i koncentracija moći u rukama kralja). Ustav u čl. 109. st. 1. određuje: "(...) Sudovi su nezavisni. U izricanju pravde oni ne stoje ni pod kakvom vlašću no sude po zakonima." U strogo centraliziranoj državi, gdje predstavnička tijela nerijetko imaju simboličnu, a vladar stvarnu vlast, nezavisnost sudova je upitna. Od iznimne je važnosti za ovaj rad čl. 112. dotičnog Ustava koji glasi: "Sudije svih sudova su stalni. Sudija ne može biti lišen svojega zvanja niti ma iz kojeg

⁵⁵ 1. razlog: odgovor porotnika je nerazgovijetan, nepotpun ili protuslovan. 2. razlog: porota je činjenično stanje podvela pod krivi zakonski propis.

⁵⁶ Vidi više: *op. cit.* (bilj. 54), str. 48. i dalje.

⁵⁷ Vidi više: *cf. ibid.*, str. 50.–51.

⁵⁸ Država Slovenaca, Hrvata i Srba nije detaljnije analizirana zbog njezina kratkog životnog vijeka (mjesec dana) i, mogli bismo reći, upitnog postojanja.

⁵⁹ Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 28. lipnja 1921. (Vidovdanski Ustav), <http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna-navigacija/leksikon-jugoslavije/konstitutivni-akti-jugoslavije/vidovdanski-ustav.html>, pristupljeno 13. travnja 2018.

uzroka uklonjen sa dužnosti, protiv svoje volje (...).” Potonji članak jednostavnom konstrukcijom “Sudije svih sudova su stalni” u potpunosti eliminira mogućnost sudjelovanja laika u sudstvu. U Kraljevini se tijekom godina malo toga mijenjalo (iako je bilo različitih pokušaja), zadržavanje *status quo* u režimu kao što je postojao u Kraljevini Jugoslaviji u pravilu predstavlja najvažniju političku, a samim time i sudsku, stvarnost.⁶⁰ Nakon atentata u Narodnoj skupštini (1928.),⁶¹ kralj 1929. uvodi tzv. Šestosiječanjsku diktaturu, radi smirivanja napete situacije u državi. Diktatura traje sve do kraja 1931. nakon čega kralj donosi tzv. Oktroirani ustav.⁶² Oktroirani ustav bitno ne mijenja odredbe o sudskoj vlasti ako su posrijedi suci nepravnici, tj. spominju se isključivo stalni suci.⁶³ Kao što vidimo, društvene i političke tenzije, atentati, koncentracija moći, ignoriranje volje naroda *et cetera* dovelo je do stvaranja otpora tadašnjem uređenju. Otpor, koji svoj konačni oblik poprima početkom 1940-ih u formi oružane i političke borbe protiv postojećeg sustava.

2.4.3. Pojava prisjedničkog suda u sudstvu Federativne Narodne Republike Jugoslavije/Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

Prisjednički sud sa svojim elementima kolektiviteta, sudjelovanja naroda u sudstvu (čak mogućnosti naroda da nadjača “državu”, tj. suce profesionalce), nalazio se u skladu s političkim stajalištima i razmišljanjima naroda Kraljevine Jugoslavije koji u razdoblju II. svjetskog rata započinju borbu protiv postojećeg uređenja u korist socijalističkog uređenja pod utjecajima ideja iz SSSR-a. Kao prva demonstrativna i pokretačka tijela, uspostavljena za vrijeme narodnooslobodilačkog rata (1941.–1945.), bili su tzv. narodnooslobodilački odbori (u daljnjem tekstu: NOO). U prvim godinama narodnooslobodilačke borbe suđenje je, na oslobođenim teritorijima, vršio sam narod neposredno na zborovima ili posredno birajući pojedince kao članove sudskog vijeća koji su odlučivali u sporovima (možemo zaključiti da, budući da sudi narod bez sudjelovanja pravnika/profesionalaca, ovdje je bila riječ o narodnim sudovima, a ne o prisjedničkom sudu. Narodni sudovi predstavljaju jedan od najosnovnijih i najstarijih oblika suđenja (što nužno ne znači i najlošiji oblik suđenja). O narodnim sudovima te njihovoj transfor-

⁶⁰ Više o samoj strukturi sudstva vidi: Sirotković, H., Pravosudne strukture u hrvatskim zemljama od 1918. do 1945. godine, *Vijesnik Istarskog arhiva*, svezak 1 (XXXII), god. 1 (32), 1993., str. 17.–30.

⁶¹ Atentat na Stjepana Radića u beogradskoj narodnoj skupštini – 1928., <http://povijest.hr/nadanasnjidan/atentat-na-stjepana-radica-u-beogradskoj-narodnoj-skupstini-1928/>, pristupljeno 13. travnja 2018.

⁶² Oktroiranim ustavom smatra se onaj ustav koji nije donesen demokratskim putem (mogli bismo tu svrstati i Ustav iz 1921. budući da taj Ustav nije donesen na propisan način, tj. nije bila zadovoljena 2/3 većina, ali u najmanju ruku, donesen je sudjelovanjem Ustavotvorne skupštine, a ne kralja), Ustav Kraljevine Jugoslavije, 3. rujna 1931., <https://www.pravo.unizg.hr/-download/repository/Ustav-Kraljevine-Jugoslavije.pdf>, pristupljeno 13. travnja 2018.

⁶³ O Oktroirnom ustavu iz 1931. vidi više: Blagojević, A., Radonić, B., O Ustavu Kraljevine Jugoslavije iz 1931., *Pravni vjesnik*, Vol. 28, broj 1, 2012., str. 123.–143.

maciji u prisjednički sud bilo je riječi u prethodnim dijelovima rada.⁶⁴ Organizacijsko uvrštavanje sudstva u sastav NOO-a izvršeno je najprije u Hrvatskoj gdje je odjel za sudstvo i upravu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (u daljnjem tekstu: ZAVNOH) raspisao, u prosincu 1943., Okružnicu o organizaciji sudova koja naglašava nužnost demokratizacije sudstva te uz stalne suce predviđa i privremene suce, građane.⁶⁵ Nedugo nakon raspisivanja Okružnice, ZAVNOH donosi upute o preuređenju sudova te nalaže da svi sudovi budu sastavljeni od predsjednika, njegova zamjenika i potrebnog broja sudaca (prisjednika).⁶⁶ Na potonje naveden način dolazi do prvog uspostavljanja odnosa karakterističnih za prisjednički sud, tj. odnosa pravnika i nepravnika pri donošenju sudskih odluka. Godine 1945. Privremena Narodna skupština donosi Zakon o uređenju narodnih sudova (donijet prije Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije⁶⁷) koji će, s određenim izmjenama, važiti do 1954.⁶⁸ Zakon iz 1945. godine u čl. 13. st. 1. te čl. 14. st. 2. navodi da se u svim sudovima, kada sude u prvom stupnju, suđenje u pravilu vrši u vijećima u kojima sudjeluju sudac i dva prisuditelja,⁶⁹ s time da za vrijeme sudjelovanja u suđenju prisuditelji imaju ista prava kao i suci.⁷⁰ Daljnjim razvojem Zakon o krivičnom postupku iz 1948. propisuje da u kaznenom postupku sudovi odlučuju u vijeću, s time da su vijeća kotarskih i okružnih sudova, kad sude u prvom stupnju, sastavljena od jednog suca i dvojice sudaca porotnika, a vijeća okružnih sudova kad sude u drugom stupnju, kao i vijeća vrhovnih sudova, sastavljena su od trojice sudaca profesionalaca.⁷¹ Smatramo da je važno istaknuti specifične razloge nastanka prisjednočkog suda sredinom prošlog stoljeća, tj. za vrijeme “Druge Jugoslavije”, a ti razlozi su nova politička misao i društvena (intro)perspektiva te, normalno, želja za promjenom nabolje. Prethodni zaključak je najbolje sažet citatom Milenka Jovanovića: “Nov sud nije nastao kao garancija i pravo pojedinca da mu sudi njemu ravni ni da taj sud zaštiti građanina od samovolje profesionalnog sudije. Za takav sud nitko se nije borio ni s puškom ni s perom u ruci. Zahtevima političke revolucije išlo se na to da radni

⁶⁴ Ljubanović, V., *Sudjelovanje građana u suvremenom jugoslavenskom krivičnom suđenju*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet u Zagrebu, 1983., str. 30.–31.

⁶⁵ Cf. *ibid.*, str. 31.–32.

⁶⁶ Cf. *ibid.*, str. 33. i dalje.

⁶⁷ Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije, 31. siječnja 1946. (Ustav predviđa sudjelovanje sudaca porotnika u čl. 119.), <http://www.arhivju.gov.rs/active/sr-latin/home/glavnavigacija/leksikon-jugoslavije/konstit-utivni-akti-jugoslavije/ustav-fnrj.html>, pristupljeno 10. travnja 2018.

⁶⁸ Mišić, M., *Redovno sudstvo u FNRJ u vreme državnih reformi (1948.–1954.)*, Prikaz Zakona o sudovima iz 1954. godine, *Eudaimonia*, br. 1, 2017., str. 127., <http://www.ivrserbia.org/article/redovno-sudstvo-u-fnrj-u-vreme-drzavnih-reformi-1948-1954-prikaz-zakona-o-sudovima-iz-1954-godine/>, pristupljeno 10. travnja 2018.

⁶⁹ Prisuditelj je drugi naziv za suce porotnike preuzet iz SSSR-a (Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije iz 1946. koristi naziv “sudija-porotnik”).

⁷⁰ *Op. cit.* (bilj. 66), str. 34.

⁷¹ Cf. *ibid.*, str. 42.

narod preuzme svu vlast u zemlji pa i sudsku vlast kao sastavni dio jedinstvene narodne vlasti.”⁷² Do daljnjih promjena dolazi 1954. godine kad Predsjednik Republike svojim Ukazom proglašava Zakon o sudovima koji se sastojao od dva dijela:

prvi dio nosio je naziv “Ustavna načela o sudovima” te imao je značaj ustavnog propisa drugi dio nosio je naziv “Redovni sudovi”.⁷³

Netom spomenuti Zakon, u drugom dijelu, kao prvo, potvrđuje načelo profesionalnosti i stručnosti sudaca propisivanjem obveznog pravničkog obrazovanja, položenog pravosudnog ispita te trogodišnjeg radnog iskustva u pravničkom zanimanju (osim pozitivnih propisuje i negativne pretpostavke, kao npr. neosuđivanost za kazneno djelo koje dotičnu osobu čini nepodobnom za obavljanje sudske dužnosti); kao drugo: zakon glede sudaca porotnika određuje sljedeće pretpostavke: državljanstvo, moralna podobnost, navršenih 27 godina života te sposobnost za obavljanje sudske dužnosti (ne odnosi se na stručnu sposobnost).⁷⁴ Zakon, također, propisuje i mandat sudaca porotnika te ga određuje na dvije godine, naglašavajući da ako sudac porotnik ne bude ponovno izabran, nakon isteka mandata, smatrat će se razriješenim.⁷⁵ U skladu s ondašnjim političkim shvaćanjima i težnjama, sudovi, kao što je prethodno prikazano, u pravilu sude u vijećima, odnosno skupinama u kojima je, osim državnog aparata, zastupljen i (radni) narod koji, kao pravilo, ima broječanu te političku (na temelju pravnih propisa) nadmoć nad državnim aparatom (vrijedi za postupke u kojima sudi vijeće sastavljeno od sudaca profesionalaca i sudaca porotnika). Zakonik o krivičnom postupku iz 1953./1954. određuje nadležnost sudaca pojedinaca te, za razliku od prije, osim što načelno propisuje njihovu nadležnost on ujedno i propisuje za koja će kaznena djela propisana Krivičnim zakonikom (iz 1951.) nadležnost za vođenje imati sudac pojedinac (znak odustajanja od načela kolektiviteta te postupnog približavanja načelu ekonomičnosti).⁷⁶ U razdoblju prije donošenja “Drugog Ustava” iz 1963.⁷⁷ ustanova prisjedničkog suda doživjela je promjene i u pozitivnom i u negativnom smislu, uzimajući u obzir tendencije tadašnjeg društva. Pod potonjim podrazumijevamo sužavanje područja djelovanja sudaca porotnika u kontekstu pojave i faktične realizacije instituta suca pojedinca,⁷⁸ ali isto tako dolazi i do proširenja instituta prisjedničkog suda u smislu pojave velikih okružnih vijeća (2 + 3), koja su u prvom

⁷² Jovanović, M., *Porota u pravosuđu Jugoslavije*, Beograd, 1958., str. 89.

⁷³ *Op. cit.* (bilj. 71), str. 45. i dalje.

⁷⁴ Detaljnije: *cf. ibid.*, str. 47.–48.

⁷⁵ *Cf. ibid.*, str. 49.

⁷⁶ *Cf. ibid.*, str. 50.–51.

⁷⁷ Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 7. travnja 1963., <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf>, pristupljeno 11. travnja 2018.

⁷⁸ *Loc. cit.* (bilj. 76), Zakon o krivičnom postupku iz 1953./1954. propisuje nadležnost suca pojedinca u predmetima manje vrijednosti (predmeti za koje su predviđene novčane kazne ili kazne zatvora do dvije godine).

stupnju sudila za kaznena djela za koja je bila predviđena smrtna kazna ili kazna strogog zatvora od dvadeset godina.⁷⁹

Godine 1963. donesen je Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (kolektivno nazvan “Drugi Ustav”). Njime je:

1. “izmijenjen naziv države koji je sada uključivao ideološku odrednicu “socijalistička”, čime se htjelo ukazati da je riječ o društvu koje samoupravljanjem izgrađuje sustav koji je prvi stadij komunizma
2. poboljšan položaj Kosova i Metohije jer je u Ustavu utvrđeno da u Socijalističkoj Republici Srbiji postoje autonomne pokrajine Vojvodina te Kosovo i Metohija; čime je autonomija obje pokrajine zaštićena na saveznoj razini.”⁸⁰ itd.

Drugi Ustav u čl. 34. st. 2. t. 2. propisuje da je pravo građanina “(...) da odlučuje o društvenim poslovima kao član organa društvenog samoupravljanja, kao sudija porotnik ili drugi javni funkcioner.” Dakle, institut sudaca porotnika je, ne iznenađujuće, zadržan i u novom Ustavu. Nedugo nakon donošenja Drugog Ustava, (6. veljače 1965.) proglašen je Osnovni zakon o sudovima opće nadležnosti (općinski, okružni, republički vrhovni sudovi i Vrhovni sud Jugoslavije) koji predviđa suđenje u vijećima te propisuje da se saveznim zakonom može predvidjeti da o određenim slučajevima iz prvostupanjske nadležnosti općinskog ili okružnog suda odlučuje sudac pojedinac nadležnog suda.⁸¹ Shodno potonjem, novi Ustav u čl. 140. navodi:

“Sud sudi u veću.

Zakonom se može odrediti da u određenim stvarima sudi sudija pojedinac.”

Osnovni zakon o sudovima opće nadležnosti mijenja uvjete koje je potrebno ispuniti radi obavljanja porotničke dužnosti, još jedanput, u korist općeg razmišljanja o vladavini naroda. Spomenuti sud spušta donju dobnu granicu s navršenih 27 godina na 18 godina života (punoljetnost).^{82, 83}

⁷⁹ Ljubanović, V., navodeći razmatranja Vasiljevića, T. i drugih, Učešće građana u sudjenju na teritoriju Socijalističke Autonomne pokrajine Vojvodine, Novi Sad, 1975., str. 23.

⁸⁰ Dijanović, D., Ustavi, lažovi i sluge, 2010., <http://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/d-dijanovi/5729-ustavi-laovi-i-sluge.html>, pristupljeno 11. travnja 2018.

⁸¹ *Op. cit.* (bilj. 78), str. 61.

⁸² *Cf. ibid.*, str. 74.

⁸³ Ustav iz 1963. u čl. 35. propisuje: “Biračko pravo ima građanin koji je navršio 18 godina života. Ostvarujući ovo pravo, građanin određuje kandidate za izbor i bira delegate u predstavnička tela i organe društvenog samoupravljanja i može biti biran u ova tela i organe.”

Godine 1974. (21. veljače) donesen je novi Ustav⁸⁴ (kolokvijalno nazvan jednostavno “Ustav iz 1974.). Netom spomenuti Ustav je, među ostalim, u čl. 8. odredio da Jugoslavija ima himnu, u čl. 333. proglasio Josipa Broza za predsjednika Republike bez ograničenja trajanja mandata, zatim u čl. 92., st. 1. odredio da: “Sudsku funkciju vrše redovni sudovi kao organi državne vlasti i samoupravni sudovi.”⁸⁵ itd. Od navedenih (ali ne i jedinih) promjena, za temu ovog rada najvažnija je posljednje navedena promjena koja dodatno oslabljuje državni utjecaj na sudstvo. Ustav iz 1974. u čl. 223. propisuje način osnivanja samoupravnih sudova,⁸⁶ dok u čl. 224. govori o nadležnosti samoupravnih sudova,⁸⁷ a u čl. 225. navodi: “Samoupravni sudovi ustanovljavaju se kao sudovi udruženog rada, arbitraže, mirovna veća, izabrani sudovi i kao drugi oblici samoupravnih sudova.” Osim spomenutih promjena, Ustav iz 1974. također u čl. 229. uvodi “novi” pojam – porotnik, tj. taj članak glasi: “U suđenju učestvuju suci i radni ljudi i građani kao suci, suci porotnici ili porotnici, na način utvrđen zakonom odnosno aktom o ustanovljenju suda. Zakonom se može propisati da u određenim sudovima i u određenim stvarima u suđenju učestvuju samo suci.” Činjenica da se riječ *porotnici* pojavljuje odmah nakon riječ *suci porotnici* eliminira bilo kakvu mogućnost konfuzije kod zakonodavca o značenju oba pojma te dovodi nas do zaključka da je u sudstvo, namjeravano, uvedena i određena verzija anglo-američke porote.

3. PRISJEDNIČKI SUD/SUCI POROTNICI U PRAVNOM SUSTAVU REPUBLIKE HRVATSKE

URH u čl. 118. definira sudbenu vlast kao samostalnu i neovisnu vlast koju obavljaju sudovi na temelju Ustava, zakona, međunarodnih ugovora i drugih važećih izvora prava. Sudačku vlast obavljaju sudovi, točnije suci (profesionalci, pravnici) te suci porotnici prema čl. 121. URH-a.⁸⁸ Suci i suci porotnici ne mogu biti pozvani za izraženo mišljenje

⁸⁴ Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 21. veljače 1974., [https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalisti%C4%8Dke-Federativne-Republike-Jugoslavije-\(1974.\)](https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalisti%C4%8Dke-Federativne-Republike-Jugoslavije-(1974.)), pristupljeno 11. travnja 2018.

⁸⁵ Vidi više: *op. cit.* (bilj. 82), str. 79.

⁸⁶ “(...) ustanovljavaju se samoupravnim aktom ili sporazumom stranaka, u skladu s ustavom i zakonom. Samoupravni sudovi za određene vrste sporova mogu se ustanoviti i zakonom.”

⁸⁷ “Samoupravni sudovi rješavaju ustavom i zakonom određene vrste sporova iz društveno-ekonomskih i drugih samoupravnih odnosa, kao i sporove koje im povere radni ljudi u organizacijama udruženog rada, samoupravnim interesnim zajednicama i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama a nastali su iz međusobnih odnosa koje samostalno uređuju ili proizlaze iz prava kojima slobodno raspolažu ako zakonom nije utvrđeno da određene vrste sporova rješavaju redovni sudovi.”

⁸⁸ Članak 121. URH-a ujedno spominje i sudske savjetnike koji također potpadaju pod kategoriju sudaca profesionalaca, odnosno osoba s visokom razinom pravničkog znanja, položenim pravosudnim ispitom i sl. Prema čl. 110. Zakona o sudovima (vidi bilješku 89) sudski savjetnici sudjeluju u suđenju te su ovlašteni samostalno provoditi određene sudske postupke, ocjenjivati dokaze *et cetera* te na temelju spomenutih radnji podnijeti ovlaštenom sucu nacrt na temelju kojeg sudac donosi odluku.

ili glasovanje u sklopu donošenja odluke, osim ako se radi o kršenju zakon od strane suca koje je kazneno djelo (URH, čl. 122.).

Imenovanje sudaca porotnika i kriteriji za imenovanje propisani su Zakonom o sudovima (u daljnjem tekstu ZS)⁸⁹ u glavi XIII. Za suce porotnike imenuju se "obični" građani, tj. osobe koje ne posjeduju pravničko znanje i vještine, koji bi, načelno, trebali predstavljati stanovništvo, odnosno državljane RH i osigurati njihovu nazočnost u pravosudnim tijelima. Na taj se način osigurava "glas naroda" pri obavljanju jedne od najvažnijih funkcija u odnosima države i njezinih državljana. Iz potonjeg objašnjenja možemo već doći do određenih zaključaka o tome kakva sve pitanja i nesuglasice, probleme, ali i rješenja ovako uređen sudski postupak nedvojbeno povlači za sobom (vidi više *infra*: naslov 5.). Za suca porotnika, prema čl. 117. ZS-a, može biti imenovan punoljetni državljanin RH dostojan obnašanja dužnosti suca porotnika.^{90, 91} Suce porotnike, prema čl. 119. ZS-a, općinskih i županijskih sudova imenuje županijska skupština, odnosno Gradska skupština Grada Zagreba na temelju pribavljenih prijedloga općinskog, odnosno gradskog vijeća, sindikata, udruge poslodavaca itd., dok suce porotnike Vrhovnog suda Republike Hrvatske imenuje Hrvatski sabor na prijedlog ministra nadležnog za poslove pravosuđa, tako da se osigura zastupljenost svih županija (imenovanju prethodi pribavljanje mišljenja predsjednika odgovarajućeg suda o predloženim kandidatima). ZS u čl. 118. propisuje vremensko ograničenje mandata izabranih sudaca porotnika na razdoblje od

---

Postupci u kojima su sudski savjetnici ovlašteni sudjelovati te podnositi nacrt odluke propisani su Zakonom o sudovima u čl. 110., st. 4., 5., 6.

⁸⁹ Zakon o sudovima, Narodne novine, broj 28/2013, 33/2015, 82/2015, 82/2016.

⁹⁰ ZS u čl. 118., st. 2. navodi da se odredbe ZS-a koje se odnose na suce shodno primjenjuju i na suce porotnike, ako zakonom nije drukčije određeno. Na temelju toga možemo zaključiti da za obnašanje dužnosti suca porotnika može se prijaviti osoba koja je državljanin RH, punoljetna (gornji maksimum nije propisan), nije član nijedne političke stranke, protiv koje se ne vodi kazneni postupak te, u slučajevima sudaca porotnika za mladež, traži se kao dodatni uvjet iskustvo u radu s djecom (učitelji, odgajatelji i sl.). Također, shodno spomenutom, čl. 91., st. 2. i 3. ZS-a propisuje: "Sudac porotnik ne smije obavljati odvjetničku ili javnobilježničku službu, poslove člana upravnog ili nadzornog odbora trgovačkog društva ili druge pravne osobe te ne smije obavljati drugu službu ili posao koji bi mogli utjecati na njegovu samostalnost, nepristranost i neovisnost ili umanjiti njegov društveni ugled ili su inače nespojivi s obnašanjem sudačke dužnosti." Nadalje, pri donošenju odluke o imenovanju treba se voditi računa o zastupljenosti nacionalnih manjina u skladu s Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina (Narodne novine, broj 155/2002, 47/2010, 80/2010, 93/2011) te u skladu s odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova (Narodne novine, broj 82/2008, 69/2017) osigurati jednaku spolnu zastupljenost oba spola. Komisija za izbor i imenovanja, Klasa: 711-02/15-02/2, Urbroj: 2158/1-01-05-15-2, Osijek, 13. veljače 2015., ZAKLJUČAK o pokretanju postupka za imenovanje sudaca porotnika Županijskog suda u Osijeku.

⁹¹ Javni poziv za podnošenje prijava kandidata za prijedlog za imenovanje sudaca porotnika Općinskog suda u Zadru i sudaca porotnika za mladež Općinskog suda u Zadru, <http://www.grad-zadar.hr/vijest/natjecaji-35/javni-poziv-za-podnošenje-prijava-kandidata-za-prijedlog-za-imenovanje-sudaca-porotnika-3647.html>, pristupljeno, 10. travnja 2018. IZJAVA:

- da se protiv mene ne vodi kazneni postupak, odnosno da nema drugih razloga zbog kojih ne bih bio/la dostojan/na obnašanja dužnosti suca porotnika, da nisam član/ica političke stranke niti se bavim političkom djelatnošću, odnosno da ispunjavam sve zakonske uvjete za imenovanje na dužnost suca porotnika, a kao dokaz o hrvatskom državljanstvu i propisanoj dobnoj starosti (punoljetnosti) ovoj izjavi prilažem presliku osobne iskaznice.

četiri godine, uz mogućnost ponovnog imenovanja.⁹² Isti članak predviđa mogućnost nastavljanja obnašanja sudačke dužnosti suca porotnika kojemu je istekao mandat, do imenovanja novog suca porotnika. Također, ako je protiv suca porotnika pokrenut kazneni postupak ili postupak za razrješenje od porotničke dužnosti, predsjednik suda neće pozvati dotičnog suca porotnika da obavlja svoje dužnosti dok spomenuti postupci ne budu pravomoćno završeni (ZS čl. 121.). Suci porotnici općinskih i županijskih sudova, prije stupanja na dužnost polažu prisegu pred predsjednikom županijske skupštine, odnosno Gradske skupštine Grada Zagreba, a suci porotnici Vrhovnog suda Republike Hrvatske prisegu polažu pred predsjednikom Hrvatskog sabora ili zastupnikom kojeg predsjednik ovlasti. Prisega glasi: "Prisežem svojom čašću da ću se u obnašanju dužnosti suca porotnika pridržavati Ustava i zakona Republike Hrvatske i da ću dužnost suca porotnika obnašati savjesno i nepristrano." (ZS čl. 120.)

3.1. NAKNADE I NAGRADE SUDACA POROTNIKA

Suci porotnici, u sklopu obavljanja svoje sudačke dužnosti, imaju pravo na naknadu nastalih troškova, naknadu za neostvarenu plaću ili zaradu i pravo na nagradu. Pravilnik o naknadama i nagradi sudaca porotnika⁹³ propisuje sljedeće:

1. Sudac porotnik ima pravo na naknadu putnih troškova i dnevnicu.⁹⁴
2. Sudac porotnik ima pravo na naknadu za neostvarenu plaću odnosno zaradu.⁹⁵

⁹² Spomenuto vremensko ograničenje (četverogodišnji mandat), osim što je u skladu s modernim poimanjem demokracije, služi kao instrument s pomoću kojeg se ograničava mogućnost sudaca porotnika da, tijekom obavljanja svoje sudske dužnosti, steknu visoku razinu pravničkog znanja čime bi se eliminirala njihova distinkcija u odnosu na suce profesionalce, njihova posebnost kao glasa "običnog" naroda te bi samim time svrha sudaca porotnika preživjela jedino *de iure*, iako bi se faktična razlika između njih i sudaca profesionalaca kontinuirano smanjivala.

⁹³ Pravilnik o naknadama i nagradi sudaca porotnika, Narodne novine, broj 38/2014.

⁹⁴ - Putni troškovi priznaju se za putovanje obavljeno najkraćim putem i najekonomičnijim sredstvom i to do visine cijene putne karte. Ukoliko sredstvo javnog prijevoza ne prometuje na odnosnoj relaciji, zbog određenih razloga, te sudac porotnik je bio primoran koristiti se drugim prijevoznim sredstvom, sudac porotnik ima pravo na naknadu troškova u visini od 2.00 kn/km (čl. 5., čl. 6.).
 - Suci porotniku obračunat će se dnevica ako je izvan mjesta svog prebivališta odnosno boravišta bio dulje od 8 sati radi obavljanja dužnosti suca porotnika. U vrijeme odsutnosti računa se i vrijeme potrebno za dolazak u sud, kao i za povratak u mjesto prebivališta odnosno boravišta (čl. 7., st. 1.).
 - Za vrijeme zadržavanja izvan mjesta prebivališta odnosno boravišta preko 8 – 12 sati suci porotniku pripada naknada u visini ½ dnevnice, a za vrijeme provedeno preko 12 – 24 sata cijela dnevica, koju imaju suci suda koji vodi postupak (čl. 7., st. 2.).
 - Sudac porotnik također ima pravo i na naknadu troškova noćenja u hotelu "B" kategorije (čl. 7., st. 3.).

⁹⁵ Sudac porotnik koji je stalno zaposlen ima pravo na naknadu za neostvarenu plaću, a sudac porotnik koji je obrtnik odnosno samostalno obavlja drugu djelatnost ima pravo na naknadu za neostvarenu zaradu za vrijeme odsustva s rada zbog odaziva pozivu suda. Suci porotniku naknadu za neostvarenu plaću isplaćuje poslodavac koji ima pravo na povrat isplaćene naknade za plaću od suda pred kojim se vodi postupak (čl. 8., čl. 9.).

3. Sudac porotnik ima pravo na nagradu za obnašanje dužnosti suca porotnika (visina nagrade obračunava se prema vremenu provedenom na raspravi, s time da se u vrijeme provedeno na raspravi uračunava i vrijeme potrebno za dolazak na raspravu i povratak u mjesto prebivališta ili boravišta)
  - sudac porotnik općinskog suda 20,00 kuna bruto po satu,
  - sudac porotnik županijskog suda 25,00 kuna bruto po satu,
  - sudac porotnik Vrhovnog suda Republike Hrvatske 40,00 kuna bruto po satu.⁹⁶

3.2. SASTAV SUDA U KAZNENIM POSTUPCIMA

Zakon o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu ZKP)⁹⁷ propisuje (glava II, čl. 19., st. 1.) da nadležnost u rješavanju kaznenih predmeta u RH imaju: općinski sudovi, županijski sudovi, Visoki kazneni sud Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Visoki kazneni sud) i Vrhovni sud Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Vrhovni sud). Općinski sudovi, prema čl. 19. a ZKP-a, nadležni su za rješavanje kaznenih predmeta kod kojih je kao sankcija predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina, osim ako zakonom nije drukčije propisano.⁹⁸ Općinski sudovi, u pravilu, sude u vijećima sudaca sastavljenih od jednog suca profesionalca i dvaju sudaca porotnika. ZKP izričito propisuje jednu situaciju u kojoj se kazneni postupak pred općinskim sudom, obligatorno, vodi pred sucem pojedincem (profesionalcem) te ujedno propisuje i relativno širok broj slučajeva gdje se strankama pruža alternativa od suđenja u vijeću (1 + 2) također u formi vođenja postupka pred sucem pojedincem (predsjednikom nadležnog vijeća), ali pod uvjetom postizanja međustranačkog konsenzusa u vezi s tim pitanjem. Prva situacija odnosi se na čl. 19. b, st. 2. ZKP-a koji propisuje vođenje postupka pred sucem pojedincem, ako je riječ o predmetima za koje je predviđena kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna. Druga situacija odnosi se na st. 3. istog članka koji propisuje mogućnost vođenja postupka pred sucem pojedincem, ako je riječ o kaznenom djelu za koje je predviđena kazna zatvora do deset godina (*de facto* od pet do deset godina, budući da do pet godina nadležan je uvijek sudac pojedinac općinskog suda), ako obje stranke u postupku na to pristanu.⁹⁹ Stranke, u potonjoj situaciji, mogu se suglasiti da postupak vodi predsjednik vijeća sve do početka rasprave. Županijski sudovi RH nadležni su, u prvom stupnju, za vođenje kaznenih postupaka za kaznena djela za koja zakon predviđa

⁹⁶ Cf. *ibid.*, čl. 10.

⁹⁷ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, broj 152/2008, 76/2009, 80/2011, 121/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017.

⁹⁸ Osim navedenog pod dotičnom fusnotom, općinski sudovi odlučuju također i o potvrđivanju optužnica u postupcima koji spadaju u njihovu nadležnost, odlučuju o žalbama protiv rješenja za koja je to propisano zakonom te obavlja druge poslove povjerene im zakonom.

⁹⁹ ZKP propisuje u čl. 19. b, st. 3. t. A) i B) određene iznimke.

kaznu zatvora preko dvanaest godina ili kaznu dugotrajnog zatvora (21 godina zatvora i više) te za kaznena djela za koja je posebnim zakonom propisana nadležnost županijskih sudova.¹⁰⁰ Osim u prvom stupnju, županijski sudovi odlučuju i u drugom stupnju, tj. čl. 19. c, st. 1., t. 2. propisuje nadležnosti županijskih sudova u odlučivanju o žalbama protiv odluka općinskih sudova (prvostupanjskih odluka), ako drukčije nije određeno zakonom. Osim spomenutih nadležnosti i ovlasti, županijski sudovi također poduzimaju radnje u nadležnosti suca istrage, odlučuju o žalbama protiv rješenja, za koja je to propisano zakonom, provode postupak za izručenje okrivljenih i osuđenih osoba, obavljaju poslove međunarodne pravne pomoći, izručenja i kaznenopravne suradnje te obavljaju druge poslove u skladu sa zakonom (npr. rješavanja sukoba mjesne nadležnosti općinskih sudova sa svojeg područja).¹⁰¹ U vezi s pitanjem sastava sudskih vijeća, kod županijskih sudova razlikujemo mala i velika vijeća. U malim vijećima (1 + 2) županijski sudovi odlučuju u prvostupanjskim postupcima, osim ako je za odnosno kazneno djelo propisana kazna dugotrajnog zatvora u tom slučaju županijski sud provodi postupak u sastavu velikog vijeća sastavljenog od dva suca profesionalca i tri suca porotnika.¹⁰² Županijski sudovi pri odlučivanju o žalbama protiv odluka općinskih sudova odlučuju u vijećima sastavljenim od tri suca profesionalca,¹⁰³ u istom sastavu donose odluke izvan rasprave te odlučuju o drugim pitanjima, osim ako drukčije nije određeno zakonom.¹⁰⁴ Nadalje, ZKP govori o Visokom kaznenom sudu. Budući da Visoki kazneni sud, u vrijeme pisanja rada, još nije osnovan te raspravljanje o propisanom djelovanju prisjedničkog suda prije nego što je uopće došlo do stvarnog djelovanja istog, autor smatra suvislim te upućuje čitatelja na odredbu 19. e ZKP-a.¹⁰⁵ Vrhovni sud mjesno je nadležan za cijeli

¹⁰⁰ ZKP čl. 19. C, st. 1. t. 1. pod A) i B); a pod C) i D) izričito navodi određena kaznena djela nad kojima se proteže nadležnost županijskih sudova.

¹⁰¹ ZKP čl. 19. c, st. 1. t. 3.–8., ZKP čl. 31., st. 1.

¹⁰² ZKP čl. 19. d, st. 1.

¹⁰³ U postupcima odlučivanja o žalbama protiv presuda općinskih sudova (kazna zatvora do 12 godina) odlučuju suci profesionalci, dok pri suđenju u prvom stupnju pred županijskim sudom sudjeluju suci porotnici u malom vijeću koje odlučuje o predmetima za koje je predviđena zatvorska kazna od 12 do 20 godina te u velikom vijeću koje vodi postupak za kaznena djela za koja su predviđene kazne dugotrajnog zatvora. Razlozi nesudjelovanja nepravnik a u odlučivanjima o pravnim lijekovima proizlaze iz činjenice da je pravosuđni sustav RH dvostupanjski (uz rijetke iznimke). To znači da županijski sud, nerijetko, predstavlja posljednju instancu u žalbenom postupku. Osim toga, smatra se potrebnim (te se presumira) da viši sud posjeduje kvalitetnije znanje, višu razinu stručnosti, da na raspolaganju ima brojnije osoblje, brži pristup potrebnim podacima itd., što je sve potrebno pri odlučivanju o devolutivnim pravnim lijekovima. Također, ZKP u čl. 467. nabroja žalbene osnove: bitne povrede odredaba kaznenog postupka, pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, povreda kaznenog zakona te pobijanje presude zbog odluke o kazni, sudskoj opomeni *et cetera* (navedeni redoslijed žalbenih osnova razlikuje se od redoslijeda postojanog u ZKP-u na temelju shvaćanja Mladena Grubiše, Krivični postupak, postupak o pravnim lijekovima, Informator, Zagreb, 1987., str. 167.–176.). Iz nabrojenih žalbenih osnova jasno se uviđa njihova materijalnopravna i procesnopravna priroda iz čega, također, proizlazi još jedan argument za nesudjelovanja laika u žalbenim postupcima.

¹⁰⁴ ZKP čl. 19.d, st. 2., st. 3.

¹⁰⁵ Vidi više: mišljenje opće sjednice Vrhovnog suda Republike Hrvatske, <http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/Sjednice/MISLJENJE-OPCE-SJEDNICE-2017-12-05.pdf>, pristupljeno 8. travnja 2018.

teritorij RH (svi redovni i specijalizirani sudovi RH). Osnovna funkcija Vrhovnog suda izjednačavanje je sudske prakse na području RH, tj. osiguravanje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti građana pred zakonom. Vrhovni sud predstavlja posljednju žalbenu instancu u sklopu sudbene grane vlasti. Prema čl. 19. f. st. 1. ZKP-a, Vrhovni sud nadležan je odlučivati u drugom stupnju o žalbama protiv odluka županijskih sudova, odlučivati u trećem stupnju o žalbama protiv odluka donesenih u drugom stupnju (kada je to propisano zakonom),¹⁰⁶ odlučivati o *remedium extraordinarium*, rješavati sukobe mjesne nadležnosti¹⁰⁷ te obavljati druge poslove propisane zakonom. Prema ZKP-u (čl. 19. f, st. 2.) Vrhovni sud sudi u vijećima od tri suca profesionalca, a u vijeću od pet sudaca profesionalaca kada odlučuje o žalbama protiv presuda za kaznena djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora, osim ako drukčije nije određeno zakonom. Radi daljnjeg objašnjavanja važno je spomenuti pa i citirati čl. 490. ZKP-a:

“(1) Protiv drugostupanjske presude dopuštena je žalba trećestupanjskom sudu samo ako je:

- (1) drugostupanjski sud izrekao kaznu dugotrajnog zatvora ili je potvrdio prvostupanjsku presudu kojom je izrečena takva kazna;
- (2) drugostupanjski sud preinačio prvostupanjsku presudu kojom je optuženik oslobođen optužbe i izrekao presudu kojom se optuženik proglašava krivim.

(2) O žalbi protiv drugostupanjske presude rješava trećestupanjski sud u sjednici vijeća prema odredbama koje su propisane za drugostupanjski postupak.”

Dakle, uzmimo primjer: u drugostupanjskom postupku županijski sud odlučuje u vijeću sastavljenom od tri suca profesionalca, isto tako znamo da je u tom slučaju riječ o kaznenim okvirima do dvanaest godina, budući da županijski sud odlučuje o žalbi na presudu općinskog suda. U tom slučaju, ako predmet dođe do Vrhovnog suda (u ovom slučaju trećeg stupnja, pod uvjetima navedenim u st. 1. t. 2. spomenutog članka), Vrhovni sud će odlučivati u sastavu od tri suca profesionalaca, što je u skladu i s čl. 490., st. 2. i u skladu s čl. 19. f, st. 2. Isto tako, ako županijski sud u prvom stupnju, u malom vijeću (1 + 2, predviđene kazne u okvirima od 12 do 20 godina) donese presudu na koju se podnese pravodobna i dopuštena žalba, u tom slučaju Vrhovni sud odlučuje u vijeću sastavljenom od tri suca profesionalca (prema čl. 19. f, st. 2.). Nadalje, pod pretpostavkom ispunjenja uvjeta navedenog u čl. 490., st. 1. t. 2. Vrhovni sud, kao trećestupanjski sud, odlučivat će o žalbi protiv drugostupanjske odluke Vrhovnog suda u različitom vijeću sastavljenom od tri suca profesionalca (sastav trećestupanjskog vijeća Vrhovnog suda proizlazi iz spomenutih članaka ZKP-a, odnosno čl. 19. f, st. 2.

¹⁰⁶ ZKP čl. 490.

¹⁰⁷ ZKP čl. 31., st. 1. ako je neposredno viši sud. Ako se odredbama ZKP-a ne može utvrditi koji je sud mjesno nadležan, Vrhovni sud odredit će jedan od stvarno nadležnih sudova pred kojim će se provesti postupak (čl. 24.).

i čl. 490. st. 2.¹⁰⁸). U slučajevima u kojima županijski sud donese presudu u kaznenom predmetu za koji je predviđena kazna dugotrajnog zatvora (veliko vijeće), žalba se podnosi Vrhovnom sudu koji odlučuje u vijeću od pet sudaca profesionalaca. U potonjem slučaju ako se podnese dopuštena i pravodobna žalba na drugostupanjsku odluku Vrhovnog suda (pod pretpostavkom ispunjenja jednog od kriterija navedenih u čl. 490.), Vrhovni sud će odlučivati o žalbi u različitom vijeću sastavljenom od pet sudaca profesionalaca, što je još jednom u skladu s čl. 19. f, st. 2. i čl. 490. st. 2.¹⁰⁹ Dakle, Vrhovni sud odlučuje u vijećima od tri i od pet sudaca profesionalca. Postavlja se pitanje kakvu funkciju imaju suci porotnici pri Vrhovnom sudu. ZS jasno određuje obvezu i način imenovanja sudaca porotnika Vrhovnog suda, ali zbog kojih razloga? Razlog možemo pronaći u Izvješću Odbora za pravosuđe o Prijedlogu za imenovanje sudaca porotnika Vrhovnog suda Republike Hrvatske (2010),¹¹⁰ u kojem se navodi: "Iz dopisa predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske razvidna je potreba za žurnim imenovanjem sudaca porotnika jer Vrhovni sud RH u primjeni Zakona o kaznenom postupku koji se primjenjuje u predmetima prije stupanja na snagu Zakona o kaznenom postupku iz 2008. te u drugim predmetima obuhvaćenim prijelaznim odredbama Zakona (Narodne novine, broj 152/2008)¹¹¹ iznimno održava raspravu kao drugostupanjski sud, te su u iznimnim slučajevima u sastavu vijeća i suci porotnici."¹¹²,¹¹³ ZKP, također, u čl. 392. st. 1. propisuje da i suci i suci porotnici moraju neprekidno biti na raspravi.

¹⁰⁸ Npr. počinjeno je djelo iz čl. 120. Kaznenog zakona (Kazneni zakon, Narodne novine, broj 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017) za koje je propisana kazna od tri do petnaest godina. Dakle, predmet se nalazi u nadležnosti malog vijeća županijskog suda koji, u prvom stupnju, odluči da optuženik nije kriv, tj. oslobađa se optužbe. Državni odvjetnik podnosi žalbu Vrhovnom sudu koji (u vijeću sastavljenom od tri suca, budući da za dotično djelo nije predviđena kazna dugotrajnog zatvora), na temelju navoda iz žalbe, preinačuje presudu na štetu optuženika te ga proglašava krivim. U tom slučaju, na temelju čl. 490. protiv takve presude drugostupanjskog suda dopuštena je žalba trećestupanjskom sudu koji prema čl. 490., st. 2. "(...) rješava (...) u sjednici vijeća prema odredbama koje su propisane za drugostupanjski postupak." Iz toga proizlazi da Vrhovni sud, kao trećestupanjski, odlučuje u vijeću od, ponovno, tri suca profesionalca (naravno, ne istih sudaca koji su odlučivali i u drugom stupnju).

¹⁰⁹ Npr. o počinjenom djelu iz čl. 110. Kaznenog zakona, za koje je propisana kazna od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora, županijski sud, u prvom stupnju, odlučuje u velikom vijeću. Bude li podnesena pravodobna i dopuštena žalba protiv prvostupanjske presude drugostupanjskom sudu, Vrhovnom sudu te npr. Vrhovni sud, zasjedajući u vijeću od pet sudaca profesionalaca, potvrdi prvostupanjsku presudu kojom je izrečena takva kazna (kao što je propisano čl. 490., st. 1., t. 1. ZKP-a), stranka će imati pravo podnijeti žalbu trećestupanjskom sudu, ponovno Vrhovni sud, koji će odlučivati o žalbi u vijeću sastavljenom ponovno od pet, ali različitih, sudaca profesionalaca.

¹¹⁰ Izvješće Odbora za pravosuđe o Prijedlogu za imenovanje sudaca porotnika Vrhovnog suda Republike Hrvatske, <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=34387>, pristupljeno 8. travnja 2018.

¹¹¹ *Loc. cit.* (bilj. 97).

¹¹² Odluka o imenovanju sudaca porotnika Vrhovnog suda, Narodne novine, broj 144/2010, <https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010-12-144-3630.html>, pristupljeno 8. travnja 2018.

¹¹³ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, broj 110/1997, čl. 22., st. 2., <https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997-10-110-1669.html>, pristupljeno 22. travnja 2018.

Važno je navesti i neke iznimke od navedenih pravila o sudjelovanju sudaca porotnika npr. *lex specialis*: Zakon o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (u daljnjem tekstu: ZUSKOK)¹¹⁴ u čl. 32. propisuje ustrojavanje posebnih odjela pri županijskim sudovima u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu kao i općinskim sudovima u Rijeci, Splitu i Osijeku te Općinskom kaznenom sudu u Zagrebu za rješavanje predmeta iz čl. 21. istog Zakona te navodi da se potonji odjeli sastoje od sudaca koji imaju iskustvo u radu na složenijim predmetima. Spomenuti Zakon ne spominje suce porotnike, nego naglašava da vijeća moraju biti sastavljena od sudaca te kao dodatni uvjet ističe “iskustvo na radu u složenijim predmetima” iz čega proizlazi da ni svi suci profesionalci ne zadovoljavaju kriterije za ulaz u sastav spomenutih vijeća.¹¹⁵ Možemo zaključiti da, u pravilu, propisi RH omogućuju sudjelovanje sudaca porotnika:

1. ako suprotno ne diktiraju kriteriji ekonomičnosti (postupke manje vrijednosti rješava sudac pojedinac)
2. ako rješavanje određenog predmeta ne zahtijeva visoku razinu pravničkog obrazovanja (postupci pred Vrhovnim sudom), iako se do određenog stupnja dopušta sudjelovanje sudaca laika i po pravnim pitanjima (određeni postupci pred općinskim i županijskim sudovima)
3. ako nije riječ o predmetima koji zahtijevaju visoku razinu stručnosti, znanja te dugogodišnje, specijalizirano iskustvo u rješavanju određenih predmeta (spomenuti članci ZUSKOK-a i sl.).

4. SPECIFIČNOSTI ANGLOAMERIČKOG POROTNIČKOG SUSTAVA TE KOMPARACIJA ISTOG SA SUSTAVOM PRISJEDNIČKOG SUDA

O temeljnim karakteristikama angloameričkog porotničkog sustava već je bilo riječi u prethodnim dijelovima rada. Zbog praktičnih razloga analiza i komparacija bit će izvršena između porotničkog sustava Sjedinjenih Američkih Država (u daljnjem tekstu: SAD) i prisjedničkog suda RH. Razlozi potonje odluke su sljedeći: bolja upoznatost građana

¹¹⁴ Zakon o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Narodne novine, broj 76/2009, 116/2010, 145/2010, 57/2011, 136/2012, 148/2013, 70/2017.

¹¹⁵ Također, možemo spomenuti i Zakon o primjeni statuta međunarodnog kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnog ratnog i humanitarnog prava, Narodne novine, broj 175/2003, 29/2004, 55/2011, 125/2011, koji u čl. 13., st. 2. kaže: “Vijeća županijskog suda pred kojim se provodi suđenje zbog kaznenih djela iz čl. 1. ovog Zakona čine po tri suca iz redova sudaca koji se odlikuju iskustvom na radu u najstroženijim predmetima.”

RH sa sudskim postupcima u SAD-u, činjenica da SAD ima pisani Ustav¹¹⁶ te stav autora da je razvoj, povijest te širenje porote u okvirima i pod utjecajima Engleske, za potrebe ovoga rada, u zadovoljavajućoj mjeri obrađeno.

Ustav SAD sadrži sedam članaka koji su ostali nepromijenjeni od donošenja Ustava. Promjene, točnije dopunjavanja Ustava, izvršavaju se amandmanima kojih danas postoji dvadeset i sedam.¹¹⁷ U vezi s porotničkim sudjelovanjem u kaznenim stvarima od najveće važnosti jest čl. 3., st. 2., t. 3. Ustava koji propisuje da suđenje za sva kaznena djela, osim *impeachmenta*¹¹⁸, obavlja se uz sudjelovanje porote. Ostale odredbe koje se odnose na porotu sadržane su u amandmanima V., VI. i VII.

V. amandman propisuje: “Nitko ne može biti pozvan na odgovornost za težak zločin ili neko drugo kažnjivo djelo, osim na temelju prijave ili optužbe velike porote (...).”

VI. amandman: “U svim kaznenim postupcima optuženi uživa pravo na brzo i javno suđenje od strane nepristrane porote države i okruga u kojem je kazneno djelo počinjeno (...).”

VII. amandman: “U parnicama po *common lawu*, gdje je sporni iznos novca premašio dvadeset dolara, osigurava se pravo na suđenje s porotom, i nikakva činjenica koju porota ispita neće biti preispitivana pred bilo kojim sudom SAD, osim u skladu s pravilima *common lawa*.”

Porota se u pravilu sastoji od dvanaest nepravnikâ od kojih se očekuje da nepristrano i savjesno, na temelju dokaza izloženih pred sudom, prema vlastitom osjećaju pravde, odluče o najvažnijem pitanju o kojem ovisi primjena prava, a to je o pitanju krivnje (*guilty or not guilty*).^{119, 120} Odluku porote usmeno objavljuje predstavnik porote pred sudom, ostatkom porote, strankama i svim ostalim sudionicima i osobama nazočnima u sudnici. Ako je odluka porote “*not guilty*” sudac optuženika oslobađa optužbe i postupak se obustavlja. U suprotnom, ako porota odluči “*guilty*”, sudac profesionalac određuje sankciju odgovornoj osobi.

¹¹⁶ The Constitution of the United States, The Bill of Rights & All Amendments, <http://constitutionus.com/>, pristupljeno 13. travnja 2018.

¹¹⁷ Prvih deset amandmana ima značaj povelje o pravima budući da jamče ljudska prava i slobode.

¹¹⁸ Vidi više: Impeachment, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27190>, pristupljeno 13. travnja 2018.

¹¹⁹ Postoji i treća opcija: tzv. *Jury nullification*. Potonje se odnosi na slučajeve u kojima se mišljenje porote razlikuje od njihove presude. Drugim riječima porota smatra da je određena osoba kriva, ali ne želi da bude kažnjena za određeno kazneno djelo te donese suprotnu odluku. Ta se opcija smatra nepoželjnom do te mjere da sudovi nerijetko i ne upoznaju porotu s tom mogućnošću. Vidi detaljnije: What is a jury nullification?, <http://www.rotlaw.com/legal-library/what-is-jury-nullification/>, pristupljeno 16. travnja 2018.

¹²⁰ Ako porota ne može doći do potrebne većine glasova (u pravilu konsenzus), porota se raspušta, tzv. *hung jury*. Vidi više: Federal Rules of Criminal Procedure, 2017 edition, naslov VI, pravilo 31., <https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org/table-of-contents/>, pristupljeno 16. travnja 2018.

Sudjelovanje porote za SAD predstavlja višestoljetnu, kontinuirano prilagođavanu, tradiciju koja svoje korijenje pronalazi u engleskoj pravnoj tradiciji, ali isto tako instrument porote predstavlja jedan od najzanimljivijih i najefikasnijih načina približavanja etički, nacionalno, rasno te religijski heterogenog društva k institucijama i pravu nov osnovane "strane" države.¹²¹ Iako Amerikanci iznimno cijene i štite institut porote, tj. sudjelovanja nepravnik u suđenju, to ne znači da svakom državljaninu dopuštaju da bude porotnik (ili možda upravo zbog potonjih razloga postavljaju određene uvjete za obavljanje porotničke dužnosti?). Uvjeti koji moraju biti zadovoljeni da određena osoba postane porotnik jesu:

1. državljanin SAD-a
2. navršenih osamnaest godina života
3. imati prebivalište/boravište u odnosnom sudskom okrugu najmanje godinu dana
4. solidno poznavati engleski jezik u mjeri koliko je potrebno za obavljanje porotničke dužnosti te ispunjenje porotničkog formulara
5. ne smije imati diskvalificirajuće mentalne ili fizičke nedostatke
6. ne smije, trenutačno, biti progonjena za kaznena djela za koja je predviđena kazna zatvora iznad jedne godine
7. ne smije biti osuđivana za kazneno djelo (osim ako su joj građanska prava zakonski obnovljena).¹²²

Osim spomenutih "generalnih" ograničenja, postoje i ograničenja koja su specifična za određena zanimanja:

1. pripadnici oružanih snaga na aktivnoj dužnosti
2. profesionalni vatrogasni i policijski službenici
3. javni dužnosnici na federalnoj, državnoj ili lokalnoj razini, koji su aktivno uključeni u punom radnom vremenu u obavljanju javnih dužnosti – ne mogu biti porotnici.¹²³

Oslobođenje od obavljanja porotničke dužnosti moguće je zatražiti prema različitim osnovama koje se, do određene granice, razlikuju od suda do suda, od slučaja do slučaja. Neki od najčešćih odobravajućih razloga jesu: starost od sedamdeset ili više godina

¹²¹ Ujedno, porota se javlja i kao oblik određene kontrole i nadzora sudbene grane vlasti koja, kao što je već spomenuto, nerijetko se javlja kao posrednik između državljana i države, tj. ostalih državnih institucija.

¹²² Juror Qualifications, <http://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/juror-qualifications>, pristupljeno 13. travnja 2018.

¹²³ *Ibid.*

života, financijske nemogućnosti, briga za djecu ili bolesnu osobu *et cetera*.¹²⁴ U sustavu američke porote razlikujemo malu porotu, veliku porotu i državnu veliku porotu:

1. porotnici male porote (*Petit Jury*) u kaznenom suđenju odlučuju o krivnji ili nevinosti, a porotnici na građanskom sudu odlučuju o odgovornosti i naknadi štete (broj porotnika od 6 do 12)¹²⁵
2. velika porota (*Grand Jury*) odlučuje o tome ima li dovoljno dokaza (*probable cause*) za optužbu
3. velika državna porota (*State Grand Jury*) sudjeluje u suđenjima iz državne nadležnosti pred Vrhovnim sudom (velike porote: broj porotnika od 16 do 23).^{126, 127}

4.1. KOMPARACIJA DVAJU SUSTAVA NA PRIMJERIMA REPUBLIKE HRVATSKE I SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Temeljna razlika između dvaju sustava odnosi se na način sudjelovanja laika u sudskom postupku, zadatke i obveze laika u sudskom postupku, prava laika pri odlučivanju, njihov broj, način izbora, trajanje dužnosti te nadležnosti odlučivanja porote. Kad je riječ o načinu sudjelovanja, mislim na činjenicu da hrvatska porota nije ni fizički, ni prema svojim glavnim zadacima odvojena od uloge suca profesionalca. Hrvatsko sudsko vijeće, u pravilu, sastoji se od jednog ili dvoje sudaca profesionalca te dvoje ili troje sudaca porotnika koji zajednički odlučuju i o činjeničnim i o pravnim pitanjima (vidi: bilj. 5). Prvo se treba odlučiti o činjeničnim pitanjima, tj. doći do zaključka o činjeničnom stanju, podvesti dotično stanje pod određenu pravnu normu, preispitati i donijeti odluku o krivnji te, nakon toga, odlučiti o sankciji.

Američka porota ima drukčiji zadatak. Ona odlučuje o činjeničnom pitanju, tj. o krivnji optuženika¹²⁸ ili o opravdanosti navoda u optužnici pri građanskim sporovima. Iz potonjeg proizlazi druga velika razlika, suci porotnici u pravnom sustavu RH sudjeluju samo u kaznenim predmetima, dok u SAD-u porota sudjeluje i u kaznenim i u građanskim

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ Vidi detaljnije: Federal Rules of criminal Procedure, 2017 edition, naslov VI, pravilo 23., <https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org/table-of-contents/>; Federal Rules of Civil Procedure, 2018 edition, naslov VI, pravilo 48., <https://www.federalrulesofcivilprocedure.org/frcp/>, pristupljeno 15. travnja 2018.

¹²⁶ Vidi detaljnije: Federal Rules of Criminal Procedure, 2017 edition, naslov III, pravilo 6., <https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org/table-of-contents/>, pristupljeno 15. travnja 2018.

¹²⁷ O američkoj poroti vidi također: Šernhorst, N., Uloga porote u hrvatskom i američkom pravosuđu, Pravo i porezi, broj 9, 2017., str. 70.

¹²⁸ O problematici razlikovanja činjeničnih i pravnih pitanja detaljnije: Grubiša, M., Krivični postupak, postupak o pravnim lijekovima, Informator, Zagreb, 1987., str. 49.–63.

predmetima. Daljnje razlike odnose se na kriterije za izbor porotnika. Kriteriji za izbor sudaca porotnika u RH jesu: hrvatsko državljanstvo, punoljetnost te dostojnost za obavljanje sudačke dužnosti (vidi više *supra*: naslov 3.). Američki sustav izbora porotnika zahtijeva ispunjenje većeg broja kriterija (vidi više *supra*: naslov 4.). Suci porotnici u RH imenuju se na mandat u trajanju od četiri godine s mogućnošću reizbora. Za vrijeme trajanja mandata suci porotnici mogu biti pozvani na suđenje više puta. U SAD-u porotnici se biraju za točno određeni predmet slučajnim izborom, tj. za izbor američkih porotnika služe birački popisi ili popisi poreznih obveznika, koji se pozivaju slučajnim odabirom u urede za porotnike okruga u kojemu žive kao kandidati za porotnike, u čijim se uredima obavlja njihova selekcija (*jury selection*) radi konačnog odabira i sastavljanja porote.^{129, 130} Iz prethodnog proizlazi da su prijave na natječaj za suca porotnika u RH dobrovoljne, dok u SAD-u nisu. Shodno potonjem, pravo SAD-a predviđa razloge za odbijanje vršenja porotničke dužnosti (vidi više *supra*: naslov 4.), a pravo RH predviđa razloge za izuzeće sudaca porotnika od obavljanja sudačke dužnosti (razlozi koji postoje i za suce profesionalce – ZKP, Glava III.).

Sličnosti između dvaju sustava mogu se sumirati na sljedeći način: u oba porotnička sustava riječ je o osobama koje nisu pravnici, oba porotna sustava imaju određenu samo donju dobnu granicu, u oba sustava sudac profesionalac, tj. sud, upoznaje porotnike s njihovim zadacima glede određenog slučaja, s temeljnom problematikom određenog predmeta itd.¹³¹ te i u jednom i u drugom pravnom sustavu postoji porotnička prisega.

5. POZITIVNI I NEGATIVNI ASPEKTI PRISJEDNIČKOG SUDA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Započet ćemo s pozitivnim aspektima. Jedna od osnovnih funkcija prisjedničkog suda (te svakog drugog oblika sudjelovanja laika u pravosuđu) jest nadzor sudske vlasti, koja nedvojbeno predstavlja jednu od najvažnijih grana državne vlasti te, kao što je već naznačeno, najvažniju granu kad je riječ o pitanjima pravnih i drugih odnosa između države i njezinih državljana. Drugim riječima, glavna funkcija suca porotnika nadzor je i kontrola sudske arbitrarnosti te političkih i drugih eksternalnih utjecaja pri donošenju odluka; dakle pretpostavimo li da arbitrarnosti i takvih eksternalnih utjecaja nema (što i

¹²⁹ *Op. cit.* (bilj. 127), str. 72.

¹³⁰ Karlen, D. *et al.*, *Anglo-American Criminal Justice* Oxford University Press, New York and Oxford, 1967., str. 181.: "U određenim zajednicama metode sastavljanja lista za kvalificirane porotnike su slučajne, odnosno službenik suda jednostavno imenuje osobe koje on zna i za koje smatra da ispunjavaju uvjete; dok u drugim zajednicama metode su puno sistematičnije i preciznije te pod nadzorom posebno postavljenih porotničkih povjerenika. U potonjim slučajevima, u postupku imenovanja sudjeluje široka administrativna 'mašinerija' koja uključuje i ispunjavanje upitnika te provođenje intervjua." itd.

¹³¹ U SAD-u sud, s pomoću porotničke knjižice, upoznaje porotu s osnovnom terminologijom, s njezinom ulogom i sl. Potonje nije slučaj s porotom u Engleskoj. Vidi detaljnije: *cf. ibid.* str. 183.

jest jedna od (oborivih) presumpcija), poželjno je da do (prekomjernih) razlika u mišljenju sudaca laika i sudaca profesionalaca ne dolazi.¹³² Suci porotnici svojevolumino se prijavljuju na natječaj za obavljanje porotničke dužnosti, dakle u pravilu je (presumiramo) riječ o osobama koje imaju vremena, mogućnosti, ali najvažnije, volje i želje obavljati porotničku dužnost. U pravilu, za ulogu sudaca porotnika javljaju se osobe srednje ili starije životne dobi, što znači da je, načelno, riječ o osobama koje su stekle određeno životno iskustvo, mudrost itd. Dakako, suci porotnici predstavljaju i “glas naroda” te služe kao svojevrsni instrument prizemljenja sudaca profesionalaca. Suci profesionalci, budući da im je suđenje stalno zanimanje i karijera, mogu se naći u svojevrsnom iskušenju da određeni predmet, koji je za njih još jedan od predmeta u nizu, riješe “automatski”, budući da nakon desetljeća suđenja i nebrojenih predmeta sucu donošenje odluka (uključujući i onih oštrih) postane lakše – samo dio posla. Nadalje, sudac dolazi u opasnost sagledavanja određenog slučaja isključivo kroz leće vlastita znanja i iskustva te povezuje odnosni slučaj s drugim sličnim slučajevima u kojima je sudjelovao te, djelomično i zbog načina podučavanja, ali i zbog same prirode prava, pokušava održati određeni kontinuitet u svojem odlučivanju, tj. sudac ne proučava dovoljno konkretni slučaj kao zasebni slučaj sa zasebnim karakteristikama. Suci porotnici, u prethodnim slučajevima, prizemljuju suca profesionalca te služe kao sredstvo za prekid te formalnosti i kontinuiteta, ako smatraju da je to potrebno. Za suce porotnike svaki slučaj je zaseban i odvojen od ostalih, i vremenski i sadržajno, te mogu prepoznati i, u najmanju ruku, preispitati određene elemente predmeta koje oni smatraju važnim ili nejasnim te na taj način preusmjeriti sučevu pozornost prema tim elementima.¹³³ Suci porotnici, iako pravni laici, nerijetko imaju neke druge kvalifikacije koje sudac profesionalac ne posjeduje (ili ne posjeduje u dovoljnoj mjeri) koje mogu biti od pomoći vijeću pri donošenju odluke. Sa stajališta samih sudaca porotnika, porotništvo, načelno, predstavlja način upoznavanja laika s institucijama i pravom RH, približava i upoznaje suce porotnike s državnom strukturom te samim konceptom države, primjene prisile, prava i sl. Budući da se kao suci porotnici najčešće imenuju starije osobe, institut igra i važnu ulogu u reintegraciji osoba u starijoj životnoj dobi u društvo. I možemo još spomenuti “obrazovnu” ulogu sudaca porotnika, odnosno suci porotnici nalaze se u stvarnom i neposrednom kontaktu s kaznenim predmetima i, još važnije, sa žrtvama i optuženicima te se upoznaju s teškoćama i stvarnošću koje proizlaze iz donošenja teških odluka/sankcija te svojim djelova-

¹³² Do potvrđujućih rezultata dolaze Gernhardt Casper i Hans Zeisel, proučavajući utjecaj sudaca laika u Njemačkoj, vidi detaljniju analizu toga istraživanja: Langbein, J. H., *Mixed Court and Jury Court: Could the Continental Alternative Fill the American Need?*, 1981 *American Bar Foundation Research Journal* 195., 1981., str. 203.–205., <https://law.yale.edu/system/files/documents/pdf/Faculty/Langbein-Mixed-Court-and-Jury-Court.pdf>, pristupljeno 14. travnja 2018.

¹³³ Grubiša, M. komentirajući pravnički način razmišljanja navodi sljedeće: “(...) način njegova promatranja stvari, mišljenja i izražavanja o njima, dakle o činjenicama iz stvarnog života, što ga od konkretnih činjenica i zbivanja u realnosti odvodi u područje apstrakcije i u toj sferi on prestaje razlikovati realne činjenice od fikcija, konkretno od apstraktnoga, uopćeni naziv ili pojam za neku stvar od njene konkretne pojave (...)” – Generalizirajuća apstrakcija, obuhvatiti ono što je najbitnije i najopćenitije kako bismo obuhvatili što širi spektar željenih pojava te apstrahirat sve specifičnosti. *Op. cit.* (bilj. 128), str. 54.

njem mogu, kao dio “običnog” naroda, upoznavati svoje prijatelje, znance, rodbinu itd. o teškoćama i dvojabama s kojima se oni i suci profesionalci susreću kada trebaju donijeti odluku o lišenju slobode.¹³⁴

Negativni aspekti prisjedničkog suda većinski se odnose na argument koji se ujedno koristi i kao pozitivni aspekt odnosnog instituta: pravničko neznanje, ali krenimo od izbora porotnika. Način izbora određen je Zakonom (vidi više *supra*: naslov 3.) koji ujedno određuje, kao uvjet za izbor porotnika, i nepripadnost nijednoj političkoj stranci. Činjenica da o izboru odlučuju regionalna predstavnička tijela te Hrvatski sabor, već nas upućuje na mogućnost određenih “preferencija” pri izboru sudaca porotnika u korist vladajućih stranaka. Nečlanstvo u političkoj stranci mogli bismo objasniti kao nedostatak zadovoljavajuće razine zainteresiranosti i volje za djelovanjem u skladu s vlastitim političkim uvjerenjem koje je usporedivo ili identično s političkom ideologijom određene političke stranke, a koje rezultira nedostatkom službene stranačke registracije i, nerijetko, nedovoljnom političkom aktivnošću na način na koji ta politička stranka preferira. Dakle, u potonjem slučaju nije riječ o potpunoj političkoj neutralnosti, koja je danas najvjerojatnije i nemoguća. Postavlja se pitanje provjere političkih članstva osoba kandidiranih za suce porotnike, vrše li se provjere te vrše li se na zadovoljavajući način?¹³⁵ Ova problematika ne javlja se kod sudaca profesionalaca (osim ako je riječ o autoritativnim režimima gdje sudska neutralnost i neovisnost ne postoji) zbog jednog od razloga koji je prethodno, u drugom kontekstu, naveden kao jedna od negativnih karakteristika sudaca profesionalaca, a to je činjenica da je bavljenje sudačkom profesijom njihovo životno zvanje i karijera koju ne žele ugroziti članstvom u određenoj političkoj stranci. Nadalje, iako postoji očekivanje da suci porotnici, koji svojevrijedno prihvate porotničku dužnost, shvaćaju važnost i ozbiljnost dotične dužnosti, postoje i iznimke, tj. slučajevi u kojima se suci porotnici javljaju kao “statisti” koji služe jedino radi zadovoljavanja forme te koji tu dužnost prihvaćaju ne radi doprinosa društvu i vršenja nadzora nad radom sudaca profesionalaca, nego zbog vlastitih razloga (utjecaj, dodatni financijski prihodi itd.).¹³⁶ Isto tako, suci porotnici u vijećima čine većinu (što je razumljivo uzmemo li u obzir njihovu temeljnu svrhu), a budući da njihov glas pri donošenju odluke ima istu težinu

¹³⁴ Suci porotnici – glas javnosti i razuma u pravosudnim džunglama, 2011. – “Moji su porotnici znali pri odluci o kazni pitati može li optuženi umjesto zatvorske dobiti uvjetnu osudu. Nije lako nekome potpisati zatvor, lako je na ulici zazivati stroge kazne. Kad ljudi dođu u porotu, drukčije razmišljaju – kaže jedna iskusna sutkinja zagrebačkog Općinskoga kaznenog suda”, <http://arhiva.dalje.com/hr-zivot/suci-porotnici-glas-javnosti-i-razuma-u-pravosudnim-dzunglama/337903>, pristupljeno 15. travnja 2018.

¹³⁵ *Ibid.* – “Šibenik – Među porotnicima Županijskog i Općinskog suda ima nižerangiranih članova vladajuće stranke ili članova uže obitelji videnijih lokalnih političara, a nađe se i pokoji sindikalist ili njihova rodbina”, pristupljeno 15. travnja 2018.

¹³⁶ Suci se žale: Porotnici su amateri koji nas mogu preglasati, Slobodna Dalmacija: “Sigurno je da 90 posto sudaca porotnika jesu ‘statisti’, no ima i onih koji ozbiljno shvaćaju svoju dužnost i aktivno sudjeluju u raspravama i donošenju odluka. Ja sam, recimo, u svojoj praksi, koja je duža od 20 godina, imao situaciju da su mi porotnici, pogotovo ako je bila riječ o starijim ljudima, znali zaspati na raspravi.” – Citat jednog od najiskusnijih splitskih županijskih sudaca, <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/311715/suci-se-zale-porotnici-su-amateri-koji-nas-mogu-preglasati>, pristupljeno 15. travnja 2018.

kao glas suca profesionalca, moguće je da sudac profesionalac bude nadglasan; jedan od najiskusnijih sudaca na Županijskom sudu u Splitu navodi: "(...) da su me suci porotnici preglasali i da sam morao napisati i objaviti presudu da je okrivljeni nevin, što je bilo sasvim suprotno mom uvjerenju i stavu. Doduše, presudu je poslije ukinuo Vrhovni sud, ali nije baš ugodno kad se takvo što dogodi."¹³⁷ Sastavljanje obrazložene presude, što je dužnost suca profesionalca, iznimno je problematično u slučajevima u kojima se taj sudac ne slaže s odlukom sudaca porotnika. U tom slučaju sudac profesionalac mora navesti drukčiju izreku presude, ali i objašnjenje koje ne smije biti u suprotnosti s izrekom presude, a budući da se pravni lijekovi temelje na obrazloženjima (samim time i kvaliteta presude) nije začuđujuće zašto takve presude "padaju" na višim sudskim instancijama.¹³⁸

Za kraj, spomenut ćemo dva istraživanja provedena na području RH koja se bave problematikom sudaca porotnika, njihovim mišljenjem o porotničkoj dužnosti, njihovim iskustvima i sl. Prvo istraživanje provedeno je pred Općinskom sudom u Koprivnici (u daljnjem tekstu: prvo istraživanje) početkom 2003.,¹³⁹ a drugo istraživanje provedeno je pred Županijskim sudom u Zagrebu (u daljnjem tekstu: drugo istraživanje)¹⁴⁰ te ujedno sadrži i komparaciju s prvim istraživanjem. U prvom istraživanju sudjelovalo je osamnaest sudaca porotnika, a u drugom sedamnaest sudaca porotnika.¹⁴¹ U vezi s pitanjem *Smatraju li suci porotnici da raspolažu s pravničkim znanjem*, u prvom istraživanju suci porotnici odgovorili su: "DA" – 39%, "NE" – 61% (u istraživačkom radu napravljena je manja pogreška, postotci su, najvjerojatnije, međusobno zamijenjeni). U drugom istraživanju na isto pitanje potvrdno je odgovorilo 52,94% sudaca porotnika, a negativno 47,06% sudaca porotnika. U daljnjem istraživanju postavljeno je pitanje *Upoznaje li sudac profesionalac suce porotnike s predmetom raspravljavanja prije početka rasprave*. U prvom istraživanju 11% sudaca porotnika izjasnilo se da o predmetu rasprave doznaju tek nakon čitanja optužnice, dok ostatak navodi kako ih predsjednik vijeća prije početka raspravljavanja upoznaje s predmetom. U drugom istraživanju brojevi su nešto niži, tj. 68,75% sudaca porotnika navodi kako ih predsjednik vijeća prije rasprave upoznaje s predmetom raspravljavanja dok ostatak tvrdi da o predmetu rasprave doznaju tek nakon čitanja optužnice. Spomenut ćemo još nekoliko pitanja iz ankete. Jedno od pitanja glasi: *Pita li predsjednik vijeća suce porotnike za njihova mišljenja, s posebnim razgraničenjem*

¹³⁷ *Ibid.*, pristupljeno 15. travnja 2018.

¹³⁸ O problemima i izazovima s kojima se susreću američki sudovi i američke porote vidi: Lowe, P., Problems faced by modern juries, *Bar News: The Journal of the New South Wales Bar Association* 52; (2012 Winter) *Bar News: Journal of the NSW Bar Association* 46, str. 46.–56., 2012., <http://www5.austlii.edu.au/au/journals/NSWBarAssocNews/2012/52.html>, pristupljeno 22. travnja 2018.

¹³⁹ Piškorec, V., Suci porotnici u kaznenom postupku, s posebnim osvrtom na sudjelovanje sudaca porotnika u kaznenim postupcima na Općinskom sudu u Koprivnici, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, Vol. 10, broj 1, 2003., str. 109.–121.

¹⁴⁰ Pavičić, A., Sudjelovanje sudaca porotnika u kaznenim postupcima pred Županijskim sudom u Zagrebu, *Hrvatski ljetopis za pravo i praksu*, Zagreb, Vol. 12, broj 1, 2005., str. 63.–85.

¹⁴¹ U radu ćemo navesti neka od pitanja iz anketa.

s obzirom na odlučivanje o krivnji i o kaznenopravnoj sankciji. U prvom istraživanju 11% sudaca porotnika odgovara da su pitani za mišljenje o krivnji optuženika; 33,33% sudaca porotnika tvrdi da su bili pitani za mišljenje glede kaznenopravne sankcije, u slučaju kad je optuženik bio proglašen krivim; 22,22% ih navodi kako su bili pitani za mišljenje i u vezi s krivnjom i u vezi s kaznenopravnom sankcijom; 27,78% ističe kako se njihova mišljenja ne traže te da sudac profesionalac sugerira je li optuženik kriv ili nije te predlaže kaznenopravnu sankciju na što, u pravilu, suci porotnici pristaju, a jedan sudac porotnik (5,6%) navodi da ga se uopće ne pita za mišljenje. U drugom istraživanju čak 56,25% sudaca porotnika ističe kako je predsjednik vijeća, prije isticanja svog stava, posebno pitao suce porotnike za njihovo mišljenje o krivnji te posebno za njihovo mišljenje o kaznenopravnim sankcijama; 37,50% navodi kako je zatraženo njihovo mišljenje i o krivnji i o kaznenopravnim sankcijama zasebno, ali tek nakon što je sudac istaknuo svoje stajalište te preostalih 6,25% navodi kako se od njih zatražilo samo mišljenje o krivnji, ali ne i o kaznenopravnoj sankciji. I još ćemo navesti sljedeće pitanje koje se odnosi na priklanjanje sudaca porotnika, tj. *Priklanjaju li se suci porotnici, u situacijama kada se njihovo mišljenje razlikuje od mišljenja ostalih članova vijeća, mišljenju ostalih članova vijeća.* U prvom istraživanju podatci su sljedeći: 55,56% sudaca porotnika navodi kako se u takvim situacijama priklanjaju mišljenju ostatka vijeća, dok ostatak navodi kako ostaju uz svoj obrazloženi stav te se ne priklanjaju mišljenju drugih sudaca porotnika pa čak ni mišljenju sudaca profesionalaca. U drugom istraživanju zaključeno je sljedeće: da 11,76% sudaca porotnika iznosi svoj različiti stav te se ne priklanjaju mišljenju ostatka vijeća (u dotičnom istraživanju naglašeno je da inicijalno čak 76,47% sudaca porotnika, ako ima drugačiji stav, iznesu ga, ali se na kraju priklone većini, dok njih 11,76% ne iznosi svoj stav već se odmah priklanjaju većini).

6. ZAKLJUČNO RAZMIŠLJANJE

Institut prisjedničkog suda ima brojne pozitivne i negativne elemente koji, nerijetko, proizlaze iz istih karakteristika dotičnog instituta percipiranih na različit način. Činjenica da je institut prisjedničkog suda prihvaćen u većini europskih zemalja govori nam nešto o njegovoj važnosti, ali i o kvaliteti te podudarnosti odnosnog instituta i načina suđenja sa shvaćanjima i razmišljanjima stanovništva Europe. Uzimajući u obzir povijesni kontekst te relevantnost sudjelovanja “naroda” u suđenju, autor se svejedno ne može riješiti razmišljanja da institut prisjedničkog suda (ali i angloameričkog porotništva) polako gubi na važnosti. Iz osobnog iskustva, autor je došao do saznanja da veoma malen broj ljudi uopće prepoznaje značenje pojma “prisjednički sud”, budu li upućeni da je riječ o sucima porotnicima, većina dolazi do zaključka da su posrijedi porotnici kao što je prikazano u američkim filmovima. U tom kontekstu, autor smatra da je potrebna promjena trenutačno korištenog naziva u pozitivnopravnim propisima RH, tj. da je potreban naziv koji bi napravio jasniju distinkciju između “sudaca porotnika” i “porotnika” te, isto tako, jasnija naglašenost razlike i u medijskim nastupima političara, pravnika i

sl. Nadalje, autor podržava stajalište zakonodavca o nesudjelovanju sudaca porotnika u žalbenim postupcima (s izuzetkom pri Vrhovnom sudu iz objašnjenih razloga). Raspravljajući o budućnosti instituta, vrlo je vjerojatno da će se institut sudjelovanja nepravnik održati u pravu i sudstvu, pod uvjetom kontinuiranog prilagođavanja novim izazovima. Također, autor smatra da bi jedan od kriterija, pri izboru sudaca porotnika, trebala biti i profesionalna raznolikost, odnosno da bi se trebalo i o tome voditi računa te da bi se na taj način postigla veća znanstveno-profesionalna raznolikost u sudstvu što bi moglo odigrati važnu ulogu u prilagođavanju sudstva novim i kompliciranijim problemima s kojima se susreće te s kojima će se susresti.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Bayer, Vladimir, Problem sudjelovanja nepravnik u savremenom kaznenom sudovanju, Zagreb, 1940.
2. Grubiša, Mladen, Krivični postupak, postupak o pravnim lijekovima, Informator, Zagreb, 1987.
3. Jovanović, Milenko, Porota u pravosuđu Jugoslavije, Beograd, 1958.
4. Karlen, Delmar; Sawyer, Geoffrey; Wise, M., Edward, Anglo-American Criminal Justice Oxford University Press, New York and Oxford, 1967.
5. Ljubanović, Vladimir, Sudjelovanje građana u suvremenom jugoslavenskom krivičnom suđenju, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet u Zagrebu, 1983.
6. Vasiljević, Tihomir; Lazarević, Ljubiša; Grubač, Momčilo; Kuhajda, Vladimir, Učešće građana u suđenju na teritoriju Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine, Novi Sad, 1975.

Članci:

1. Bayer, Vladimir, Suci porotnici, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, broj 3–4, 1955., str. 142.–156.
2. Blagojević, Anita; Radonić, Branka, O Ustavu Kraljevine Jugoslavije iz 1931., Pravni vjesnik, Vol. 28, broj 1, 2012., str. 123.–143.
3. Čepulo, Dalibor, Izgradnja modernog hrvatskog sudstva 1848.–1918., Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 56, broj 2–3, 2006., str. 325.–383.
4. Čvorović, Dragana; Turanjanin, Veljko, Uloga porote u francuskom krivičnom postupku, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Vol. 63, broj 1, 2015., str. 217.–233.
5. Langbein, H., John, Mixed Court and Jury Court: Could the Continental Alternative Fill the American Need?, 1981 American Bar Foundation Research Journal 195, 1981., str. 195.–219.

6. Lowe, Peter, Problems faced by modern juries, *Bar News: The Journal of the New South Wales Bar Association* 52; (2012 Winter) *Bar News: Journal of the NSW Bar Association* 46, 2012., str. 46.–56.
7. Ljubanović, Vladimir, Za ili protiv uvođenja sudjelovanja građana u krivičnom suđenju u obliku klasične porote, *Pravni vjesnik*, Vol. 1, broj 1, 1985., str. 59.–61.
8. Mišić, Marica, Redovno sudstvo u FNRJ u vreme državnih reformi (1948–1954) – Prikaz Zakona o sudovima iz 1954. godine., *Eudaimonia*, br. 1, 2017., str. 127.–158.
9. Pavičić, Anamarija, Sudjelovanje sudaca porotnika u kaznenim postupcima pred Županijskim sudom u Zagrebu, *Hrvatski ljetopis za pravo i praksu*, Zagreb, Vol. 12, broj 1, 2005., str. 63.–85.
10. Piškorec, Vesna, Suci porotnici u kaznenom postupku, s posebnim osvrtom na sudjelovanje sudaca porotnika u kaznenim postupcima na Općinskom sudu u Koprivnici, *Hrvatski ljetopis za kazeno pravo i praksu*, Zagreb, Vol. 10, broj 1, 2003., str. 109.–121.
11. Sirotković, Hodimir, Pravosudne strukture u hrvatskim zemljama od 1918. do 1945. godine, *Vjesnik Istarskog arhiva*, svezak 1 (XXXII), god. 1 (32), 1993., str. 17.–30.
12. Šernhorst, Nevenka, Uloga porote u hrvatskom i američkom pravosuđu, *Pravo i porezi*, broj 9, 2017., str. 68.–72.
13. Thaman, C., Stephen, Suđenje pred novom ruskom kaznenom porotom i nulifikacija kaznenog zakona u njezinu pravorijeku: pouke za porotom inspiriranu reformu u Euroaziji i šire, *Hrvatski ljetopis za kazeno pravo i praksu*, Zagreb, Vol. 15, broj 1, 2008., str. 357.–438.

Izvori prava:

1. Federal Rules of Civil Procedure, 2018 edition, <https://www.federalrulesofcivilprocedure.org/frcp/>.
2. Federal Rules of Criminal Procedure, 2017 edition. <https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org/table-of-contents/>.
3. Izvješće Odbora za pravosuđe o Prijedlogu za imenovanje sudaca porotnika Vrhovnog suda Republike Hrvatske - <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=34387>.
4. Javni poziv za podnošenje prijave kandidata za prijedlog za imenovanje sudaca porotnika Općinskog suda u Zadru i sudaca porotnika za mladež Općinskog suda u Zadru, <http://www.grad-zadar.hr/vijest/natjecaji-35/javni-poziv-za-podnošenje-prijave-kandidata-za-prijedlog-za-imenovanje-sudaca-porotnika-3647.html>.
5. Kazneni zakon, *Narodne novine*, broj 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017.
6. Komisija za izbor i imenovanja, Klasa: 711-02/15-02/2, Urbroj: 2158/1-01-05-15-2, Osijek, 13. veljače 2015., ZAKLJUČAK o pokretanju postupka za imenovanje sudaca porotnika Županijskog suda u Osijeku.
7. Magna carta libertatum, 1215., <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation>.
8. Mišljenje opće sjednice Vrhovnog suda Republike Hrvatske, <http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/Sjednice/MISLJENJE-OPCE-SJEDNI CE-2017-12-05.pdf>.

9. Odluka o imenovanju sudaca porotnika Vrhovnog suda, Narodne novine, broj 144/2010, <https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010-12-144-3630.html>.
10. Pravilnik o naknadama i nagradi sudaca porotnika, Narodne novine, broj 38/2014.
11. The Constitution of the United States, The Bill of Rights & All Amendments, <http://constitutionus.com/>.
12. Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije, 31. siječnja 1946., <http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna-navigacija/leksikon-jugoslavije/konstitutivni-akti-jugoslavije/ustav-fnrj.html>.
13. Ustav Kraljevine Jugoslavije, 3. rujna 1931., <https://www.pravo.unizg.hr/-download/repository/Ustav-Kraljevine-Jugoslavije.pdf>.
14. Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 28. lipnja 1921. (Vidovdanski Ustav), <http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna-navigacija/leksikon-jugoslavije/konstitutivni-akti-jugoslavije/vidovdanski-ustav.html>.
15. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014.
16. Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 7. travnja 1963. <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf>.
17. Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 21. veljače 1974., [https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav-Socijalisti%C4%8Dke-Federativne-Republike-Jugoslavije_\(1974_.\)](https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav-Socijalisti%C4%8Dke-Federativne-Republike-Jugoslavije_(1974_.)).
18. Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, broj 110/1997, <https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997-10-110-1669.html>.
19. Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, broj 152/2008, 76/2009, 80/2011, 121/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017.
20. Zakon o primjeni statuta međunarodnog kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnog ratnog i humanitarnog prava, Narodne novine, broj 175/2003, 29/2004, 55/2011, 125/2011.
21. Zakon o sudovima, Narodne novine, broj 28/2013, 33/2015, 82/2015, 82/2016.
22. Zakon o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Narodne novine, broj 76/2009, 116/2010, 145/2010, 57/2011, 136/2012, 148/2013, 70/2017.

Mrežni izvori:

1. Atentat na Stjepana Radića u beogradskoj Narodnoj skupštini 1928. godine, <http://povijest.hr/nadanasnjidan/atentat-na-stjepana-radica-u-beogradskoj-narodnoj-skupstini-1928/>, pristupljeno 13. travnja 2018.
2. Božji sud ili ordalije, <http://proleksis.lzmk.hr/13324/>, pristupljeno 7. travnja 2018.
3. Dijanović, Davor, Ustavi, lažovi i sluge, 2010., <http://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/d-dijanovi/5729-ustavi-laovi-i-sluge.html>, pristupljeno 11. travnja 2018.

4. Impeachment, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27190>, pristupljeno 13. travnja 2018.
5. Juror Qualifications, <http://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/juror-qualifications>, pristupljeno 13. travnja 2018.
6. Normani/Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44101>, pristupljeno 7. travnja 2018.
7. What is a jury nullification?, <http://www.rotlaw.com/legal-library/what-is-jury-nullification/>, pristupljeno 16. travnja 2018.
8. Suci porotnici – glas javnosti i razuma u pravosudnim džunglama, 2011., <http://arhiva.dalje.com/hr-zivot/suci-porotnici-glas-javnosti-i-razuma-u-pravosudnim-dzunglama/337903>, pristupljeno 15. travnja 2018.
9. Suci se žale: Porotnici su amateri koji nas mogu preglasati, Slobodna Dalmacija, <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/311715/suci-se-zale-porotnici-su-amateri-koji-nas-mogu-preglasati>, pristupljeno 15. travnja 2018.

LAY JUDGES IN CROATIAN CRIMINAL PROCEEDINGS AND COMPARISON OF THE ANGLO-AMERICAN JURY SYSTEM AND THE LAY JUDGE SYSTEM

Abstract

The paper analyses the institution of jury, i.e. lay judges also known as lay assessors, in the legal system of the Republic of Croatia. The first part of the paper places emphasis on a brief introduction to the subject matter and analysis of the origin and development of the above-mentioned institute through the history of Europe and the Republic of Croatia, with special stress on the development of the institute in the recent history of the Republic of Croatia. The second part of the paper deals with the regulation of the said institute by means of the Constitution of the Republic of Croatia and relevant national and international regulations. The third part of the paper gives a detailed analysis of the Anglo-American (English, “separate”) jury system and its comparison with the lay judge system (the European continental jury that was also accepted in the Republic of Croatia). The aim of the fourth part of the paper is to review the positive and negative aspects, i.e. the impacts of the lay judge system on the judiciary of the Republic of Croatia, whereas the last part of the paper gives concluding remarks.

Key words: lay judges in courts, lay judges, Anglo-American jury, European continental jury

FIDUCIJARNO OSIGURANJE NA POKRETNINI, NEKRETNINI I NA PRAVU

Veno Herceg

student 5. godine Pravnog fakulteta Osijek

E-mail: veno.herceg@gmail.com

Pregledni rad

UDK 347.466

343.232.2

Rad primljen 11. ožujka 2018.

Sažetak

Autor u radu prikazuje složenu problematiku instituta fiducijarnog osiguranja u hrvatskoj judikaturi, s posebnim naglaskom na objekte osiguranja (pokretnine, nekretnine, pravo). U radu se analizira geneza instituta fiducije od ranog rimskog prava do modernih zakonodavnih rješenja europskog prava. Definiraju se brojni oblici fiducijarnog osiguranja kroz različita zakonska rješenja u hrvatskom zakonodavstvu. Dio rada odnosi se na stranke u postupku, pravnu prirodu samog instituta te njegovu implementaciju i provedbu u praksi. Autor kroz rad kritički obrađuje materiju naglašavajući prednosti i nedostatke navedenog instituta.

Ključne riječi: *fiducija, osiguranje, fiducijarno vlasništvo, prijenos prava radi osiguranja, lex commissoria*

1. UVOD

Ovaj rad sastoji se od uvodnog dijela u kojem se postavljaju pitanja vezana uz institut fiducijarnog osiguranja na koja će se pokušati dati odgovore u samom radu. Definira se pravni institut fiducije, njezina geneza, regulativa u hrvatskom zakonodavstvu i primjena u praksi. Kroz rad se obrađuje pravna narav fiducijarnog osiguranja prema različitim izvorima prava, vrši komparativni pregled između različitih oblika fiducijarnog prijenosa vlasništva radi osiguranja koji postoje u Republici Hrvatskoj te razmatra njihova primjenjivost u gospodarskom i pravnom prometu.

Uz upoznavanje s pojmovima priložit će se i kritički osvrt na izvedena rješenja fiducije u praksi, ukazati na određena problematična područja fiducijarnog osiguranja, dok će se zaključak temeljiti na sumiranju i rekapitulaciji činjenica iznesenih u radu te će se ponuditi mogući odgovori na pitanja uz iznošenje autorova stava prema navedenoj temi.

Svrha vjerovnikova osiguranja tražbine prema određenom dužniku ostvaruje se u mogućnosti da vjerovnik, protekom zakonom propisanog roka nakon dospelosti, može namiriti svoju tražbinu iz stvari ili prava datih za osiguranje.

Fiducijarno osiguranje ili fiducija¹ predstavlja oblik stvarnopravnog osiguranja vjerovnikove tražbine kod kojeg dužnik ne ograničava svoje vlasništvo opterećujući stvar založnim pravom, nego prenosi samo vlasništvo stvari na vjerovnika radi osiguranja neke njegove tražbine. U pravnom prometu fiducijarno osiguranje pojavljuje se kao kompromis između zadovoljavajućeg osiguranja vjerovnikove tražbine i mogućnosti dužnika da nastavlja koristiti tako opterećenu stvar. Fiducijarno osiguranje ponajprije se javlja kao alternativni mehanizam za adekvatno ostvarivanje osiguranja tražbine vjerovnika, pri čemu dijeli određene sličnosti, ali i razlike sa založnim pravom. Odnos fiducije kao instrumenta osiguranja vjerovničke tražbine potječe još iz rimskog prava,² a u našem pravnom sustavu uređen je odredbama Zakona o obveznim odnosima,³ Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima⁴ te Ovršnim zakonom.⁵ Iako uređen brojnim zakonima, sam institut oskudno je obrađen i u znatnoj mjeri fragmentarnog karaktera, dok su sudska i poslovna praksa podijeljene kad je riječ o pitanju realizacije i regulacije samog instituta.

Implementiran prema uzoru na njemački model fiducijarnog osiguranja, ovakav oblik stvarnopravnog osiguranja tražbine aktualan je u zemljama bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje: SFRJ), koje su ga gotovo sve prihvatile.⁶ Fiducijarno osiguranje uređeno je u Crnoj Gori, Makedoniji i Sloveniji, a od država šire regije valja spomenuti Mađarsku, Češku i Poljsku.

Iako predstavlja alternativan i za vjerovnike poželjan način osiguravanja tražbina, sam institut fiducije sa sobom povlači i određenu spornu problematiku koje ću se dotaknuti u ovom radu. Naglasak se stavlja na pravno uređenje instituta u hrvatskom zakonodavstvu, njegovu implementaciju i realizaciju.

---

¹ *Fiducia* (lat.) – povjerenje, pouzdanje, poštenje.

² Karlović, Tomislav, Razvoj oblika namirenja fiducijarnog vjerovnika u rimskom pravu i u suvremenom hrvatskom pravu, Odabrane teme iz građanskog i obiteljskog prava, Zagreb, 2008., str. 72.

³ Zakon o obveznim odnosima (dalje: ZOO), Narodne novine, broj 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015.

⁴ Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (dalje: ZV), Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 143/2012, 152/2014.

⁵ Ovršni zakon (dalje: OZ), Narodne novine, broj 112/2012, 25/2013, 93/2014, 55/2016, 73/2017.

⁶ Powlakić, Meliha, Fiducijarno vlasništvo u usporednom pravu i sudskoj praksi, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 24, br. 1, 2003., str. 195.–243.

2. POJAM I POVIJEST INSTITUTA FIDUCIJARNOG OSIGURANJA

2.1. POJAM FIDUCIJE

Fiducijarno osiguranje, iako normirano u više propisa, u hrvatskom zakonodavstvu pojavljuje se pod nazivom “Sudsko i javnobilježničko osiguranje prijenosom vlasništva na stvari i prijenosom prava”.⁷ Uz službeni zakonski termin, u radu će se koristiti i nazivi poput “fiducija”, “fiducijarno vlasništvo”, “fiducijarno osiguranje” obzirom na to da je riječ o sadržajno istovjetnom institutima.

Fiducijarni prijenos vlasništva radi osiguranja (njem. *Sicherungsübereignung*; *Fiduziarische Sicherheiten*, eng. *transfer of ownership by way of security*) označava takvu uporabu prava vlasništva za stvarnopravno osiguravanje vjerovnikove tražbine gdje vlasnik ne opterećuje svoju stvar ograničenim stvarnim pravom (založnim pravom), nego prenosi vlasništvo na vjerovnika radi osiguranja neke njegove tražbine.⁸ Fiducijarni prijenos vlasništva radi osiguranja predstavlja vrstu *realnog* (stvarnog) osiguranja,⁹ odnosno, pojačanja obveznog odnosa; pri čemu dijeli mnoge sličnosti sa založnim pravom.¹⁰ Između vjerovnika i dužnika stvara se novi odnos, gdje vjerovnik postaje vlasnikom stvari i dobiva onu pravnu vlast koja pripada vlasniku, ali samo do granice osiguranja njegove tražbine prema fiducijantu.

Stranke u postupku fiducijarnog osiguranja su vjerovnik, odnosno, *predlagatelj osiguranja* i dužnik, odnosno, *protivnik osiguranja*. Po zaključenju sporazuma o fiducijarnom osiguranju, vjerovnik stječe svojstvo *fiducijara*, a dužnik svojstvo *fiducijanta*. Fiducijant, kao subjekt koji prenosi vlasništvo određene stvari, odnosno prenosi pravo na fiducijara, ne mora nužno biti dužnik u osnovnom obveznom odnosu. I ovdje se može uočiti sličnost sa založnim pravom s obzirom na to da založni vjerovnik također nužno ne treba sudjelovati u temeljnom obveznom odnosu vjerovnika i dužnika, nego pristupa odnosu osiguranja kao stranka koja daje osiguranje vjerovniku, a za dužnika.

Fiducija,¹¹ grubo pojednostavnjena, predstavlja odnos povjerenja (*bona fides*) koji postoji između stranaka te koji se sastoji od prava i obveza koje za stranke u postupku mogu imati značajne konzekvence. Fiducijar se obvezuje da će, po ispunjenju tražbine, stvar vratiti u vlasništvo fiducijanta, dok se fiducijant obvezuje da će, ne ispuni li po dospijeću tražbinu fiducijaru, predati predmetnu stvar u posjed fiducijaru i trpjeti namirenje do

⁷ OZ, Glava trideseta, čl. 309. – 328.

⁸ Gavella; Josipović; Gliha; Belaj; Stipković, *Stvarno pravo*, svezak drugi, Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 469.

⁹ Za razliku od osobnog osiguranja kao što je jamstvo/poručanstvo (op. a.).

¹⁰ O čemu će više riječi biti *infra*, poglavlje 3.

¹¹ Od lat. *fides* – vjera, povjerenje.

iznosa tražbine koja se osigurava.¹² Specifičnost fiducijarnog osiguranja leži u činjenici da je riječ isključivo o dobrovoljnom osiguranju tražbine te se dužnika ne može siliti na davanje takvog osiguranja protivnoj strani.

2.2. POVIJEST FIDUCIJE

Institut fiducije, od *fiducia cum creditore*, vuče korijene iz starog rimskog prava koje još nije poznavalo založno pravo. Otud proizlazi i maksima fiducijarnog osiguranja: *Plus cautionis in re est, quam in persona* (Više je sigurnosti u stvari nego u čovjeku).¹³ Iz klasičnog razdoblja rimskog prava postoji više izvora koji, iako fragmentarne naravi, eksplicitno spominju fiduciju, kao što su *tabula Baetica* i *mancipatio Pompeiana*, dok se kao glavni izvor uzima Digesta.¹⁴

Prema rimskom pravu, dužnik (fiducijant) bi mancipacijom ili *in iure cesijom* prenosio na vjerovnika (fiducijara) vlasništvo stvari s fiducijarnim uglavkom, obvezujući vjerovnika da mu na isti način vrati vlasništvo stvari pošto mu tražbina bude podmirena.^{15, 16} Temeljeći se u velikoj mjeri na uzajamnom povjerenju i poštenju, fiducijarni ugovor (*pactum fiduciae*) isprva nije bio pravno zaštićen, sve do uvođenja tužbe, tzv. *actio fiduciae directa* kojom bi dužnik mogao od vjerovnika zahtijevati vlasništvo stvari koje je prenio radi osiguranja vjerovnikove tražbine. Ako dužnik po dospeljeću ne bi ispunio odnosnu tražbinu, stvar bi trajno ostala u vlasništvu vjerovnika.¹⁷ Takav prešutni sporazum između fiducijara i fiducijanta, gdje fiducijar zadržava stvar u svom vlasništvu ako mu osigurana tražbina ne bi bila namirena o dospeljeću naziva se *lex commissoria*.¹⁸ Kroz povijest se pojavljuju različita stajališta i tumačenja pravne prirode takvog prijenosa, pri čemu pojedina grupa autora smatra kako fiducijar ima samo pravo "držanja" do isplate duga, iako se takvo "držanje" karakterizira kao vlasništvo uvjetovano obvezom povrata. Druga skupina autora zauzima stajalište da će neispunjenje tražbine od strane fiducijanta dovesti do stjecanja punopravnog vlasništva čime fiducija predstavlja svojevrsni *datio in solutum*.¹⁹ *Lex commissoria*, bilo da je prešutno ili izričito ugovorena, naknadno je

¹² Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 470.

¹³ Jelčić, Olga, Fiducijarno vlasništvo u hrvatskom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 24, br. 1, 2003., str. 337.

¹⁴ Karlović, T., *op. cit.* (bilješka 2), str. 72.

¹⁵ Klarić; Vedriš, *Gradansko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2009., str. 358.

¹⁶ Tzv. *fiducia cum creditore*, za razliku od *fiducie cum amico* kojom se stvar davala na čuvanje ili posudbu.

¹⁷ Klarić; Vedriš, *op. cit.* (bilješka 15), str. 359.

¹⁸ Golub, Alen, Zabranjene odredbe sporazuma o fiducijarnom osiguranju, Pravo u gospodarstvu, Vol. 52, br. 6, 2013., str. 1136.

¹⁹ Više o problematici fiducijarnog namirenja u Karlović, T., *op. cit.* (bilješka 2), str. 69.–106.

zabranjena uvođenjem založnog prava s obzirom na to da je dovodila do čestog osiromašivanja rimskih građana koji bi ostajali bez imovine zbog toga što nisu mogli ispuniti nerazmjerno manju tražbinu od vrijednosti zaloga.²⁰ S obzirom na obvezni karakter *actio fiduciae*, u slučaju da vjerovnik neovlašteno otuđi stvar koja mu je predana radi osiguranja tražbine, a prije dospijeća iste, dužnik je mogao samo zahtijevati naknadu štete. Time je dužnik, *de facto* stavljen u mnogo nepovoljniji položaj prema vjerovniku. Zbog toga je primjena fiducije u rimskom pravu prestala, a novi mehanizam osiguranja tražbine nađen je u ručnom zalogu i hipoteci.²¹

Napušten u starom rimskom pravu, institut fiducije ponovno oživljava u suvremenom njemačkom pravu i postupno se usvaja u brojnim tranzicijskim zemljama. Fiducijarni prijenos vlasništva je u Njemačkoj bio rješenje za potrebe privrednog života jer je *Bürgerliche Gesetzbuch*²² (dalje: BGB) zabranio besposjedovni залог.²³ Institut nije razvijen od strane zakonodavca nego isključivo kroz sudsku praksu i doktrinu, gdje je usavršavan kroz cijelo stoljeće kontinuirane primjene.

Tranzicijske zemlje, pogotovo one na koje je tijekom duljega vremena njemačko pravo znatno utjecalo, preuzimaju navedeni model fiducijarnog osiguranja i etabliraju ga u vlastitim zakonodavstvima. Od takvih zemalja valja spomenuti države bivšeg Istočnog bloka kao što su Poljska i Češka koje institut fiducijarnog vlasništva uvelike temelje na njemačkom modelu. Raspadom bivše SFRJ, trendu prihvaćanja fiducijarnog vlasništva priklanjaju se Hrvatska, Crna Gora, Makedonija i Slovenija, koje uz veće ili manje razlike preuzimaju njemačka rješenja, dok Srbija te Bosna i Hercegovina ostaju za sada nedefinirane, bez izričitog stajališta sudske prakse²⁴ o dopustivosti ili nedopustivosti fiducijarnog osiguranja.²⁵

3. PRAVNA PRIRODA FIDUCIJARNOG VLASNIŠTVA

U Republici Hrvatskoj geneza fiducijarnog osiguranja uvjetovana je tranzicijskim prilikama i povezana je s neprikladnim modelima u zapadnoj Europi.²⁶ Svrha uvođenja fiducije bila je poboljšanje pravnog položaja vjerovnika u odnosu na dotadašnje dostupne

²⁰ Horvat, Marijan, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Zagreb, 2002., str. 236.

²¹ Klarić; Vedriš, *op. cit.* (bilješka 15), str. 359.

²² Njemački Građanski kodeks.

²³ Povlakić, M., *op. cit.* (bilješka 6), str. 198.

²⁴ Kao i trenutačne šutnje zakonodavnog tijela oko tog pitanja.

²⁵ Povlakić, M., *op. cit.* (bilješka 6), str. 214.

²⁶ Ernst, Hano; Matanovac Vučković, Romana, Prijenos prava radi osiguranja – nedorečenosti i nedovršenosti, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 33, br. 1, 2012., str. 146.

instrumente osiguranja tražbina, a poseban naglasak stavljen je na olakšavanje i ubrzanje postupka prisilnog namirenja vjerovnikove tražbine.²⁷ U hrvatskom zakonodavstvu institut fiducijarnog osiguranja vrlo je oskudno obrađen.²⁸ Prvotno uvedeno Ovršnim Zakonom iz 1996. godine,²⁹ fiducijarno osiguranje predstavljalo je apsolutnu novinu na ovom području s ciljem potiskivanja založnog prava.

Do uvođenja instituta fiducije hrvatska pravna praksa poznavala je stvarnopravna osiguranja tražbina u obliku zaloga pokretne stvari (*pignus*), založnog prava na nekretnini (*hipoteka*), zaloga prava, a u novije vrijeme i zaloga članskih prava u trgovačkim društvima.³⁰ Fiducijarno osiguranje, kao novina u hrvatskoj judikaturi, dijeli mnogo sličnosti sa založnim pravom, ali se od njega i uvelike razlikuje. Oba instrumenta predstavljaju sredstvo stvarnopravnog osiguranja tražbina pri čemu fiducija predstavlja znatno drastičnije sredstvo jer se kod nje ne izvodi ograničeno stvarno pravo iz vlasništva (što je slučaj kod založnog prava), nego se vlasništvo u punom opsegu prenosi na drugu osobu (fiducijara). Prednost ovog instrumenta očita je u jačanju položaja vjerovnika (fiducijara) koji osiguravajući svoju tražbinu, postaje vlasnikom stvari, kao i u činjenici da dužnik (fiducijant) zadržavanjem posjeda stvari može nastaviti svoju poslovnu aktivnost za koju mu je potreban predmet fiducijarnog osiguranja.³¹ Ovakva konstrukcija je strana (dobrovoljnom) založnom pravu na pokretnini kod kojeg načelo publiciteta zahtijeva da dužnik pokretnu stvar preda u neposredan, nesamostalan posjed vjerovniku ili osobi koju on odredi.³² Kako je kod fiducijarnog osiguranja riječ o prijenosu vlasništva kod kojeg, ako stranke drukčije ne ugovore, stvar i dalje ostaje u posjedu protivnika osiguranja (tzv. *constitutum possessorium*),³³ on je i dalje dužan snositi sve troškove održavanja stvari.³⁴

Bitna razlika između fiducijarnog osiguranja i založnog prava očituje se u mogućnosti dobrovoljnog osnivanja te povezanosti tražbine iz osnovnog odnosa s odnosom osiguranjem. Sudsko i javnobilježničko osiguranje prijenosom prava vlasništva na stvari

²⁷ Kaleb, Ivan, Sudsko i javnobilježničko osiguranje prijenosom vlasništva na stvarima i prijenosom prava – fiducijarno osiguranje tražbine, *Financije, pravo i porezi*, Vol. 19, br. 3, 2012., str. 138.

²⁸ Ernst, H.; Matanovac Vučković, R., *op. cit.* (bilješka 13).

²⁹ Valja napomenuti da je OZ stupio na snagu 11. kolovoza 1996. godine, dok su ZV i ZZK stupili na snagu 1. siječnja 1997. godine (op. a).

³⁰ Barbić, Jakša, Sudsko i javnobilježničko osiguranje prijenosom vlasništva na stvari i prijenosom prava, *Novo ovršno i stečajno pravo*, Zagreb, 1996., str. 100.

³¹ Jelčić, O., *op. cit.* (bilješka 13), str. 338.

³² ZV, čl. 308. st. 1., pri čemu valja naglasiti kako se navedena odredba ne odnosi na hipoteku.

³³ Prijenos posjeda očitovanjem, dosadašnji posjednik gubi *animus*, ali ostaje u posjedu stvari kao detentor. Više o prijenosu posjeda u Klarić; Vedriš, *op. cit.* (bilješka 15), str. 213.

³⁴ Matko-Ruždjak, Jožica, Sudsko i javnobilježničko osiguranje tražbina na temelju sporazuma stranaka, *Pravo u gospodarstvu*, Vol. 36, br. 6, 1997., str. 357.

i prijenosom prava osniva se isključivo kao dobrovoljno osiguranje i to sporazumom predlagatelja i protivnika osiguranja. S druge strane, založno pravo moguće je osnovati i kao prisilno, i to na pokretnini, nekretnini i pravu.³⁵

Jedno od temeljnih obilježja založnog prava njegova je akcesornost s temeljnim pravnim poslom iz kojeg izvire. Založno pravo postoji kao sporedno (akcesorno) naspram određene tražbine koju osigurava. Ono je pri tome neodvojivo povezano s tom konkretnom, određenom tražbinom i dijeli njezinu sudbinu. Prestanak tražbine prema bilo kojoj osnovi nužno povlači za sobom i prestanak založnog prava. Prijenos vlasništva kod fiducijarnog osiguranja s druge strane, nije akcesoran u odnosu na tražbinu koju osigurava. Kako je ovdje riječ o prijenosu vlasništva, a ne o ograničenom stvarnom pravu na stvari, promjene tražbine iz osnovnog odnosa ne povlače automatski i promjene u odnosu osiguranja.³⁶

Trenutačno u pozitivno pravnim propisima Republike Hrvatske egzistira nekoliko vrsta fiducijarnog osiguranja. Fiducija je primarno uspostavljena kao obvezni odnos, reguliran ugovorom u skladu s odredbama Zakona o obveznim odnosima kojeg sklapaju vjerovnik (fiducijar) i prenositelj (fiducijant). Sljedeći pristup definiranju fiducije nalazimo u stvarnopravnim pravilima o ograničenju vlasništva uvjetom, a koja su sadržana u Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima. Fiducijarno vlasništvo moguće je uspostaviti i na temelju pravila ovršnog prava o osiguranju, sudskim i javnobilježničkim osiguranjem, prijenosom vlasništva na stvari i prijenosom prava sadržanim u Ovršnom zakonu.³⁷

3.1. PRAVNA PRIRODA FIDUCIJE PREMA PRAVILIMA OBVEZNOG PRAVA

Nastanak odnosa fiducije prema općim pravilima obveznog prava obično prati uspostavljanje dva različita odnosa. Samo vlasništvo prenosi se prema općim stvarnopravnim pravilima za prijenos vlasništva na drugu osobu, dok se fiducijarni odnos uspostavlja na temelju ugovora koji vlasnik-dužnik (prenositelj, fiducijant) i vjerovnik (stjecatelj, fiducijar) sklapaju prema općim pravilima obveznog prava.³⁸ Takav fiducijarni ugovor u praksi se pojavljuje kao jedan ili nekoliko uglavaka u pravnom poslu na temelju kojeg se prenosi vlasništvo stvari ili pravo radi osiguranja.

Odnos fiducije djeluje samo *relativno*, između fiducijanta i fiducijara. Tako fiducijar postaje bezuvjetni vlasnik stvari koja mu je predana u vlasništvo te s istom može raspo-

³⁵ ZV, čl. 311.

³⁶ Što ne znači da stranke u postupku ne mogu navedene situacije potanko razraditi ugovaranjem raskidnog uvjeta (op. a.).

³⁷ Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 473.

³⁸ Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 474.

lagati bez ograničenja. Fiducijant gubi stvarnopravni status i stvarnopravne ovlasti u pogledu stvari koju je prenio. Mogućnost zahtijevanja stvari od fiducijara proizlazi iz ugovora o fiduciji, a stječe ju tek pošto osigurana tražbina bude ispunjena. Ako zbog bilo kojeg razloga ugovor o fiduciji nije valjan (ili nije sklopljen), fiducijant *de facto* ostaje bez pravnog temelja zahtijevati vraćanje stvari. Ovakav oblik fiducije nije povoljan za prenositelja-fiducijanta te se vrlo rijetko upotrebljava u praksi.³⁹

ZOO normira i posebnu vrstu fiducije, fiducijarnu cesiju. Fiducijarna cesija zapravo predstavlja poseban oblik obične cesije. Ne zahtijeva se posebnost u pogledu formalnosti osnivanja, nego je za perfektnost cesije radi osiguranja dovoljan ugovor između cedenta i cesionara. Tako ZOO fiducijarnu cesiju definira kao ustupanje učinjeno radi osiguranja primateljeve tražbine prema ustupitelju, gdje je primatelj dužan brinuti se pažnjom dobrog gospodarstvenika, odnosno dobrog domaćina, o naplati ustupljene tražbine te nakon naplate, pošto zadrži koliko je potrebno za namirenje vlastite tražbine prema ustupitelju, ovome predati višak.⁴⁰ S obzirom na nedostatak posebnih pravila obveznog prava, primjena pravila o založnopravnom osiguranju opravdana je i na ovu vrstu osiguranja.⁴¹

3.2. PRAVNA PRIRODA FIDUCIJE PREMA ZAKONU O VLASNIŠTVU I DRUGIM STVARNIM PRAVIMA

Fiducijarno osiguranje definirano ZV-om svrstava se u *ograničeno vlasništvo* uvjetovano raskidnim ili rezolutivnim uvjetom. Prenositelj vlasništva nema namjeru trajno otuđiti stvar, nego je svrha prijenosa pružiti sigurnost vjerovniku da njegova tražbina neće ostati nenamirena.⁴² U ovom odnosu fiducijarno vlasništvo javlja se u obliku *prethodnog i potonjeg vlasništva*, gdje se u ulozi *prethodnog vlasnika* javlja vjerovnik (fiducijar), a u ulozi *potonjeg vlasnika* – dužnik (fiducijant). Odredbom čl. 34., st. 4. ZV-a propisano je da je vlasnik čije će pravo vlasništva prestati ispunjenjem uvjeta ili istekom roka (prethodni vlasnik) dužan postupati obzirno prema onome tko čeka da time postane vlasnikom (potonji vlasnik) te mu prenijeti vlasništvo pošto istekne rok ili se ispuni uvjet, pri čemu će se njihov međusobni odnos prosuđivati kao da je prethodni vlasnik bio plodouživatelj. Kad je vlasništvo uvjetovano ili oročeno djelovanjem prema trećima, tada samim ispunjenjem uvjeta, odnosno istekom roka, ono pripada potonjem vlasniku, ako zakonom nije drukčije određeno, a pravna raspolaganja stvarju koja je bio poduzeo

³⁹ Gavella, N., *et al.*, *ibid.*, str. 475.

⁴⁰ ZOO, čl. 89. st. 1.

⁴¹ "Što je određeno za založno pravo, primjenjivat će se na odgovarajući način i na prienos vlasništva radi osiguranja, kao i na svako drugo osiguravanje namirenja tražbine stvarima ili pravima dužnika ili treće osobe, ako zakonom nije što drugo određeno." ZV, čl. 297. st. 2.

⁴² Jelčić, O., *op. cit.* (bilješka 13), str. 341.

prethodni vlasnik gube učinak. Uvjet u ovom slučaju predstavlja *osigurana tražbina* koja mora postojati te biti određena ili barem određiva. Pravila o određenosti tražbine pri osnivanju založnog prava se *mutatis mutandis* primjenjuju i u ovom slučaju.⁴³ Do ispunjenja (namirenja) tražbine fiducijarni vlasnik ima samo virtualno pravo i još nema mogućnost namiriti se iz vrijednosti stvari. Po dospijeću tražbine koja nije namirena, fiducijant pada u zakašnjenje te od tog trenutka pravo fiducijara prelazi iz virtualnog u aktualno. Fiducijar time može započeti s namirivanjem svoje tražbine iz vrijednosti predmeta fiducijarnog vlasništva.⁴⁴

S obzirom na to da se odnos fiducije uspostavlja samim prijenosom uvjetnog prava (*ex lege*) vlasništva određene stvari na vjerovnika, u ovom slučaju nije potrebno sklapati zasebni ugovor o fiduciji. Odnos fiducije ima *relativno djelovanje*, djeluje samo između fiducijanta i fiducijara, a ne djeluje prema trećima. Iznimno, uvjetno vlasništvo fiducijara djelovat će i prema trećima, tzv. *apsolutno djelovanje*, pod zakonom određenim pretpostavkama, u slučaju da ograničenje vlasništva bude upisano u zemljišnu knjigu ili neki drugi javni upisnik koji zahtijeva upis kao način stjecanja (*modus*) vlasništva.⁴⁵

3.3. PRAVNA PRIRODA FIDUCIJE PREMA OVRŠNOM ZAKONU

Ovršni zakon⁴⁶ u glavi tridesetoj, odredbama članaka 309. do 328. uređuje institut sudskog i javnobilježničkog osiguranja prijenosom vlasništva na stvari i prijenosom prava.⁴⁷ Vjerovnik tražbine (fiducijar) nalazi se u ulozi *predlagatelja osiguranja*, dok se u ulozi *protivnika osiguranja* nalazi osoba (fiducijant) koja uz posredovanje suda ili javnog bilježnika prenosi u vlasništvo vjerovnika neku svoju stvar ili imovinsko pravo.⁴⁸

Postupak osiguranja pred stvarno i mjesno nadležnim sudom prijedlogom može pokrenuti predlagatelj osiguranja, odnosno sporazumno predlagatelj i protivnik osiguranja. Od suda se traži da zakaže ročište na kojemu predlagatelj i protivnik osiguranja sklapaju sporazum u formi sudskog zapisnika s učinkom sudske nagodbe. U sporazum treba unijeti odredbu o tome kada će tražbina dospjeti, odnosno kada će se njezino dospijeće odrediti.⁴⁹

⁴³ ZV, čl. 301. st. 1.

⁴⁴ Detaljnije o pravnim učincima prijenosa vlasništva radi osiguranja, s relativnim i apsolutnim djelovanjem vidjeti u Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 482.–496.

⁴⁵ Gavella, N., *et al.*, *ibid.*, str. 479.

⁴⁶ OZ, Narodne novine, broj 112/2012, 25/2013, 93/2014, 55/2016, 73/2017.

⁴⁷ Ujedno i službeni naziv fiducijarnog osiguranja u hrvatskom zakonodavstvu; vidi *supra* 2.1.

⁴⁸ Protivnik osiguranja može biti i osoba prema kojoj predlagatelj osiguranja nema tražbine koja se osigurava; OZ čl. 310., st. 1., t. 2.

⁴⁹ OZ, čl. 310., st. 2.

Moguće je osigurati i nenovčanu tražbinu, ali je u tom slučaju potrebno naznačiti njezinu novčanu protuvrijednost.⁵⁰

Odredbe OZ-a za sudsko osiguranje *mutatis mutandis* primjenjuju se i na javnobilježničko osiguranje tražbine prijenosom vlasništva na stvari, prijenosom prava, odnosno prijenosom dionice, udjela ili poslovnoga udjela u trgovačkom društvu.⁵¹ U tom slučaju javnobilježnički akt ili solemnizirana privatna isprava odgovarajućega sadržaja zamjenjuje sporazum iz sudskog osiguranja. Na postupanje i akte koje donose javni bilježnici primjenjuje se Zakon o javnom bilježništvu (dalje: ZJB).⁵²

Sporazum može sadržavati i tzv. *clausulu exequendi*,⁵³ odnosno, izjavu protivnika osiguranja kojom je suglasan da predlagatelj osiguranja može na temelju tog zapisnika od njega zatražiti ovrhu radi predaje predmeta osiguranja u posjed nakon dospijea osigurane tražbine. Zapisnik koji sadrži takvu izjavu jest ovršna isprava.⁵⁴ Ovdje valja naglasiti kako *ratio* navedene izjave nije da predlagatelju osiguranja daje mogućnost da stekne predmet u neposredan posjed i koristi ga kao svoj (što bi bilo svojstveno ustanovi vlasništva), nego da stekne posjed stvari kako bi je mogao unovčiti te iz dobivene kupovnine namiriti svoju tražbinu. Suprotno tumačenje dovelo bi do primjene instituta *lex commisoriae*, o čemu je riječi bilo *supra* 2.2. te *infra* 4.1.3.

Sporazum o fiducijarnom osiguranju je formalno-pravni posao koji mora biti zaključen u pisanoj formi, prema pravilima ovršnog prava.⁵⁵ Kao razlog ništetnosti sporazuma (ugovora) o osiguranju mogao bi se pojaviti *zelenaški ugovor*⁵⁶ kao osnovni ugovor iz kojeg proizlazi tražbina vjerovnika i dužnika te nesrazmjernost između novčane tražbine i vrijednosti predmeta osiguranja. Da bi sporazum bio valjan, potrebno je da ne sadrži zakonom zabranjene odredbe koje propisuje ZV u čl. 307. Te se odredbe ponajprije odnose na založni ugovor, ali se *mutatis mutandis* primjenjuju i na sporazum o fiducijarnom osiguranju.⁵⁷ Kao zabranjene odredbe navode se: zabrana zadržavanja predmeta osigu-

⁵⁰ OZ, čl. 310., st. 3.

⁵¹ OZ, čl. 327.

⁵² ZJB, Narodne novine, broj 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009.

⁵³ Ovršna klauzula na temelju koje vjerovnik može osigurati svoju tražbinu s učinkom neposredne ovrhe na imovini dužnika i to odmah po dospijecu i neplaćanju tražbine, više o ovršnim klauzulama – Turković, Marina, *Ovršnost javnobilježničkog akta*, <http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?id=25424>, pristupljeno 24. veljače 2018.

⁵⁴ OZ, čl. 310., st. 5. u vezi sa ZJB-om čl. 54.

⁵⁵ Golub, A., *op. cit.* (bilješka 18), str. 1131.

⁵⁶ ZOO, čl. 329.

⁵⁷ Primjer odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske (dalje: VSRH) kojom se odbija revizija, a potvrđuje prvostupanjska presuda kojom je odlučeno o djelomičnoj ništavosti ugovora o fiducijarnom prijenosu nekretnine radi osiguranja povrata kredita koji sadrži odredbe o nerazmjernom odnosu između kredita i vrijednosti fiducijarno prenesene stvari. VSRH Rev 731/2009-2.

ranja zbog neispunjenja osigurane tražbine (*lex commissoria*), zabrana ubiranja koristi i plodova bez prebijanja njihove vrijednosti s osiguranom tražbinom, zabrana ograničenja prava na povrat stvari ili prava, otuđenje ili zadržavanje stvari u punopravnom vlasništvu prema unaprijed ugovorenoj cijeni te pravo provođenja postupka unovčenja predmeta osiguranja.⁵⁸

Slično kao i kod stvarnopravnog fiducijarnog vlasništva, djelovanje fiducijarnog vlasništva koje je preneseno na vjerovnika preko postupka sudskog ili javnobilježničkog osiguranja tražbina u pravilu djeluje relativno (*inter partes*), a samo iznimno apsolutno (*erga omnes*).⁵⁹ Da bi predlagatelj osiguranja uspješno postao vlasnikom stvari protivnika osiguranja, potrebno je ispunjenje nekoliko pretpostavki fiducijarnog prijenosa. Valjanim pravnim poslom⁶⁰ kojim se osniva fiducijarno vlasništvo mora biti osigurana tražbina koja je prikladna za osiguranje fiducijarnim prijenosom vlasništva, stvar koja se prenosi u vlasništvo mora za to biti sposobna, a prenositelj mora biti vlasnik stvari. Posebnost se javlja u načinu stjecanja fiducijarnog vlasništva gdje se traži upis u javni upisnik i to Upisnik sudskih i javnobilježničkih osiguranja tražbina vjerovnika na pokretnim stvarima i pravima (dalje: Upisnik).⁶¹ U Upisnik se ne upisuju ona prava za koja je predviđeno da ih se upisuje u neku drugu javnu knjigu čime se *mutatis mutandis* primjenjuju odredbe OZ-a za fiducijarni prijenos prava vlasništva nekretnina.⁶²

3.4. FIDUCIJARNO VLASNIŠTVO KAO VLASNIŠTVO *SUI GENERIS*

U znanstvenoj javnosti vode se polemike oko toga je li vlasništvo koje proizlazi iz sporazuma o zasnivanju fiducijarnog vlasništva ograničeno uvjetom (kao što je to slučaj kod stvarnopravnog uređenja fiducijarnog vlasništva) ili takvog uvjeta nema.⁶³

Autor rada smatra da fiducijarno vlasništvo predstavlja specifičan prijenos vlasništva koje je uvjetovano s obzirom na to da je predlagatelj osiguranja vezan odnosom fidu-

⁵⁸ Detaljnije o zabranjenim odredbama sporazuma o fiducijarnom osiguranju vidjeti Golub, A., *op. cit.* (bilješka 18), str. 1129.–1150.

⁵⁹ Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 501.

⁶⁰ Sporazum o prijenosu vlasništva radi osiguranja, bilo kao oblik sudskog zapisnika, sastavljenog pred sudom u za to predviđenom sudskom postupku (OZ, čl. 310.), bilo kao javnobilježnički akt ili solemnizirana privatna isprava (OZ, čl. 327., st. 1., t. 2.).

⁶¹ Upisnik je normiran Zakonom o Upisniku sudskih i javnobilježničkih osiguranja tražbina vjerovnika na pokretnim stvarima i pravima, Narodne novine, broj 121/2005.

⁶² OZ, čl. 313.

⁶³ Tako se u Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 499. zastupa stajalište da je fiducijarni prijenos prema OZ-u prema svojoj pravnoj prirodi poseban slučaj prijenosa vlasništva uz ograničenje uvjetom, dok Kaleb, I., *op. cit.* (bilješka 27), čl. 140. i Jelčić, O., *op. cit.* (bilješka 13), str. 342., zastupaju stajalište da je riječ o bezuvjetnom stjecanju s obzirom na to da bi postojanje uvjeta predstavljalo bitan sastojak ugovora.

cije za protivnika osiguranja. S druge strane, ako fiducijarno vlasništvo promatramo s aspekta *učinaka* koje ono proizvodi prema trećima, valja zauzeti stajalište da je riječ o *punopravnom vlasništvu*. U prilog ovom stajalištu ide i odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske (dalje: USRH) U-III/10/2003 u kojoj se među ostalim navodi: "I-tuženik je radi osiguranja svoje tražbine, koju ima prema II-tuženiku, izvršio fiducijarni prijenos vlasništva predmetne nekretnine, na svoje ime, pa je od tada I-tuženik kao vjerovnik, *vlasnik prema svakome i ima sva prava i obveze kao i svaki drugi vlasnik nekretnine*. Istina je da je njegovo vlasništvo stečeno pod raskidnim uvjetom, ali taj ugovor vrijedi sve dok se uvjetu ne udovolji, a kad se udovolji vlasništvo će biti vraćeno ranijem vlasniku."; "(...) pa je prvostupanjski sud pravilno izveo zaključak da fiducijarni vlasnik *ima prava i obveze kao svaki drugi vlasnik* i nije točna tvrdnja I-tuženika da oni nisu stekli pravo vlasništva ni po jednom od osnova iz temeljnog materijalnog pravnog propisa."

Uvažavajući načelo zatvorenog broja stvarnih prava,⁶⁴ izvodi se sljedeći zaključak: fiducijarnim osiguranjem fiducijar stječe vlasništvo određene stvari koje će prema svom učinku na prava i obveze biti jednako bilo kojem drugom vlasništvu (uvažavajući pri tome i moguća ograničenja vlasništva), ali pravna priroda prijenosa čini ga posebnim *vlasništvom sui generis*.

4. OBLICI FIDUCIJARNOG VLASNIŠTVA

Fiducijarno vlasništvo radi osiguranja vjerovnikove tražbine može se uspostaviti na pokretnini, nekretnini te na subjektivnom imovinskom pravu. Navedeno proizlazi iz odredbe čl. 310., st. 1. OZ-a pri čemu fiducijarno osiguranje obuhvaća iste objekte građanskopravnog odnosa kao i založno pravo. S obzirom na to da OZ pobliže ne određuje koje stvari i prava mogu biti predmetom fiducijarnog vlasništva,⁶⁵ u ovom slučaju treba na odgovarajući način primijeniti odredbu čl. 298., st. 1. ZV-a prema kojoj predmet osiguranja može biti pojedinačno određena pokretna ili nepokretna stvar sposobna za unovčenje, kao i idealni dio takve stvari. Fiducijarno vlasništvo time se može steći na svim stvarima sposobnim da budu objektom prava vlasništva i koje mogu biti predmet ovrhe.⁶⁶

Fiducijarno osiguranje, odnosno fiducijarno vlasništvo kao oblik stvarnog prava, uspostavlja se na stvarima koje mogu biti pokretnine ili nekretnine. U smislu ZV-a⁶⁷ stvari su tjelesni dijelovi prirode, različiti od ljudi, koji služe ljudima za uporabu. Uzima se da

⁶⁴ Gavella; Josipović; Gliha; Belaj; Stipković, *Stvarno pravo*, svezak prvi, Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 26.

⁶⁵ „Stvar“ i „pravo“ kao što su navedeni u OZ-u čl. 310. vrlo su široki pojmovi (op. a.).

⁶⁶ OZ u čl. 4., st. 4. i st. 6. navodi kako predmet ovrhe ne mogu biti stvari izvan prometa, kao ni druge stvari za koje je to posebnim zakonom određeno te oružje i oprema namijenjena obrani.

⁶⁷ ZV, čl. 2., st. 2.

su stvari i sve drugo što je zakonom s njima izjednačeno.⁶⁸ Predmet stvarnih prava, pa tako i fiducijarnog vlasništva, čini *pojedinačno određena stvar*, uključujući i sve njezine pripadnosti (dijelove, prirast, pripatke, neodvojene plodove).⁶⁹

Pokretnine (*res mobiles*) definiramo kao stvari koje se mogu premjestiti s jednoga mjesta na drugo, a da im se ne povrijedi bit (supstancija). Stvari koje su prema svojoj naravi pokretne smatraju se u pravnom smislu nepokretnima ako su *pripadak* nepokretne stvari ili ih zakon izjednačuje s nekretninama.⁷⁰ Prijenos tradicijskih papira, teretnica, tovarnih listova i sl., također ima učinak prijenosa vlasništva pokretne stvari.⁷¹

Nekretnine (*res immobiles*) predstavljaju stvari koje ne mogu mijenjati položaj u prostoru, a da im se pri tome ne uništi bit ili ne promijeni dosadašnja struktura.⁷² Zakonski, nekretnine su čestice zemljine površine, zajedno sa svime što je sa zemljištem trajno spojeno na površini ili ispod nje, ako zakonom nije drukčije određeno.⁷³

Osim prijenosa stvari, sporazumom o osiguranju određene novčane tražbine moguće je ugovoriti i prijenos nekog prava. Ovdje se misli na subjektivna imovinska prava, a ne na strogo osobna prava.⁷⁴ Subjektivna imovinska prava nisu predmet vlasništva (nisu sposobna da to budu, s obzirom na to da je vlasništvo *stvarno* pravo, a prava valja razlikovati od stvari) ali se mogu prenijeti u imovinu druge osobe. Imovina predstavlja složen pojam te ju možemo definirati kao gospodarsku, pravnu ili knjigovodstvenu kategoriju. Govoreći o fiducijarnom prijenosu vlasništva, podrazumijeva se pravna kategorija koja imovinu definira kao skup subjektivnih imovinskih prava predstavljenih jednim nositeljem.⁷⁵

Prava koja je moguće fiducijarnim sporazumom prenijeti na drugu osobu najčešće predstavljaju tražbine dužnika prema trećoj osobi. Prijenosi tražbina radi osiguranja imaju uvjerljivo najveću važnost u pravnom i gospodarskom prometu.⁷⁶ Ipak, prijenosi prava

⁶⁸ Tzv. pravni entiteti zakonom izjednačeni sa stvarima.

⁶⁹ Više o predmetu stvarnog prava i njegovim pripadnostima u Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 64), str. 72.–96. te ZV, čl. 5. – čl. 10.

⁷⁰ Više o pripatcima u Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 64), str. 77. i Klarić; Vedriš, *op. cit.* (bilješka 15), str. 83.–85.

⁷¹ Barbić, J., *op. cit.* (bilješka 30), str. 108.

⁷² Klarić; Vedriš, *op. cit.* (bilješka 15), str. 76.

⁷³ ZV, čl. 2., st. 3.

⁷⁴ ZOO normira neka osobna prava u čl. 19. pa tako navodi: pravo na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života, slobodu i dr.

⁷⁵ Više o kategorijama imovine u Klarić; Vedriš, *op. cit.* (bilješka 15), str. 94.–98.

⁷⁶ Zbog tog razloga su se, u bankarskoj praksi, razvili modeli prijenosa tražbina koji prenositelju omogućuju poslovanje, a predlagatelju osiguranja daju sigurnost da će mu tražbina biti namirena. Razlikujemo *okvirni*

radi osiguranja nisu ograničeni samo na njih. OZ u čl. 326. označava da se generalna pravila o prijenosu prava vlasništva radi osiguranja primjenjuju i na prijenos članskih prava, odnosno dionica i poslovnih udjela u trgovačkim društvima.⁷⁷ Prijenosom prava, prenositelj (fiducijant) ne gubi pravo glasa niti pravo sudjelovanja u dobiti, osim ako sporazumom iz članka 310. stavka 1. OZ-a nije drukčije određeno.

4.1. FIDUCIJARNO VLASNIŠTVO NA POKRETNINI

4.1.1. OPĆENITO

Da bi prijelaz pokretne stvari u fiducijarno vlasništvo vjerovnika (predlagatelja osiguranja) bio valjan, potrebno je da su ispunjene sve zakonom propisane pretpostavke za taj fiducijarni prijenos.⁷⁸ Kao trenutak stjecanja vlasništva uzima se upis prijenosa u Upišnik ili drugu javnu knjigu (upis ovdje predstavlja *modus* stjecanja).⁷⁹

Njemačka praksa razvila je pravnu mogućnost prijenosa vlasništva na stvarima koje se nalaze u skupu stvari kao što je npr. skladište.⁸⁰ Postavlja se pitanje može li predmetom prijenosa fiducijarnog vlasništva biti i skupna stvar (*universitas rerum*)? Pojedini autori smatraju da skupna stvar ne može biti predmetom prijenosa, nego samo pojedinačne stvari koje čine takav skup stvari.⁸¹ Drugi autori zauzimaju stajalište da skupna stvar može biti predmetom fiducijarnog vlasništva ako je dovoljno individualizirana i određena te različita od ostalih stvari.⁸²

4.1.2. Pravni učinci fiducijarnog prijenosa vlasništva pokretnine

Fiducijar prijenosom vlasništva postaje vlasnik stvari te ima u pogledu te stvari onu pravnu vlast koju pravni poredak i inače priznaje i jamči vlasniku takvih pokretnina. Priпада mu i pravo na posjed, ali ne na neposredan nego posredan (ali samostalan) posjed,

---

i *globalni ustup tražbine* kao specifične vrste ustupa (*cesije*) koje nisu predmet ovoga rada. Više o navedenoj tematici u Barbić, J., *op. cit.* (bilješka 30), str. 113.

⁷⁷ Trgovačka društva pravno su uređena Zakonom o trgovačkim društvima, Narodne novine, broj 111/1993, 34/1999, 121/1999, 52/2000, 118/2003, 107/2007, 146/2008, 137/2009, 111/2012, 125/2011, 68/2013, 110/2015.

⁷⁸ *Supra* 3.3.

⁷⁹ Mihelčić, Gabrijela, *Sudsko/javnobilježničko fiducijarno osiguranje na pokretninama*, Hrvatska pravna revija, 8 (2008), 11, str. 21.

⁸⁰ Barbić, J., *op. cit.* (bilješka 30), str. 108.

⁸¹ Pa tako Jelčić, O., *op. cit.* (bilješka 13), str. 348.

⁸² Dika, M., *Založnopravno i fiducijarno osiguranje pokretninama određenim po rodu*, *Pravo u gospodarstvu*, Vol. 41, br. 3, 2002., str. 28.–42., kao i Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 283.–291.

osim ako ne postoji drukčiji sporazum između stranaka.⁸³ U ovome se očituje posebnost fiducijarnog vlasništva i načelna razlika od založnog prava (gdje zalogoprimac u pravilu ima pravo na posjed zaloga). U stadiju osiguranja, fiducijar ne bi smio otuđiti stvar prije nego što dospije tražbina koja se osigurava, a fiducijant je dužan stvar koristiti obzirno, vodeći računa da se vrijednost stvari ne umanjí više od onoga što je nužno zbog redovne uporabe. Rizik slučajnog oštećenja ili propasti stvari snosi fiducijant, a u slučaju povrede obveze, odgovara fiducijaru za nastalu štetu.⁸⁴

Po dospijeću osigurane tražbine, fiducijar je ovlašten unovčiti stvar koja mu je prenesena u fiducijarno vlasništvo kako bi iz dobivene kupovnine namirio svoju tražbinu. Navedeno namirenje obavlja se isključivo preko javnog bilježnika.⁸⁵ Novinu vezanu uz namirivanje unosi Zakon o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona (dalje: ZIDOZ) u Narodnim novinama, broj 93/2014 te unosi novu ovlast prema kojoj prodaju nekretnine ili pokretnine koja je predmet osiguranja javni bilježnik može povjeriti Financijskoj agenciji (dalje: FINA ili Agencija) koja će prodaju provesti odgovarajućom primjenom pravila o prodaji nekretnina na elektroničkoj javnoj dražbi. Tako uz stari način prodaje na javnoj dražbi, odsad postoji i mogućnost prodaje pokretnina i preko elektroničke javne dražbe.⁸⁶ Detaljnija pravila o postupanju javnih bilježnika postoje, ali ne u OZ-u već u Pravilniku o načinu i postupku provedbe prodaje nekretnina i pokretnina u ovršnom postupku.⁸⁷

4.1.3. Namirivanje osigurane tražbine i prestanak fiducijarnog vlasništva pokretnine

Pravo fiducijara na namirivanje osigurane tražbine po dospijeću postaje aktualno, a stoje mu na raspolaganju dvije mogućnosti: a) prodaja stvari koja je predmet fiducijarnog vlasništva i namirivanje osigurane tražbine iz dobivene kupovnine te b) zadržavanje stvari u svojem bezuvjetnom vlasništvu kao zamjena za ispunjenje (*datio in solutum*).⁸⁸

Namirenje prodajom stvari provodi se prema čl. 322. OZ-a. Predlagatelj osiguranja dužan je, nakon dospijeća tražbine, zatražiti od protivnika osiguranja da ga u roku od trideset dana obavijesti zahtijeva li da se preneseni predmet osiguranja unovči uz upozorenje o pravnim posljedicama neočitovanja. U obavijesti protivnik osiguranja dužan je odre-

⁸³ Gavella, N., *et al.*, *ibid.*, str. 510.

⁸⁴ Jelčić, O., *op. cit.* (bilješka 13), str. 355.

⁸⁵ Matko-Ruždjak, J., Fiducijarno osiguranje tražbine – javnobilježničko unovčenje predmeta osiguranja, *Pravo i porezi*, vol. 15, br. 9, 2006., str. 14.

⁸⁶ Mihelčić, Gabrijela, Fiducijarno osiguranje na nekretninama i pokretninama nakon reforme, *Javni bilježnik*, 19 (2015) 41, str. 62.

⁸⁷ Narodne novine, broj 93/2014.

⁸⁸ Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 522.

diti najnižu cijenu po kojoj se predmet osiguranja može prodati, imenovati javnog bilježnika koji će obaviti prodaju te priložiti njegovu izjavu da je voljan obaviti prodaju i da će od iznosa dobivenog prodajom prethodno namiriti tražbinu predlagatelja osiguranja s kamatama i troškovima te porez na promet. Pošto primi obavijest s priložima, predlagatelj osiguranja dužan je u roku od petnaest dana ovlastiti javnog bilježnika, kojeg imenuje protivnik osiguranja, da proda predmet osiguranja, uz uvjete određene u obavijesti protivnika osiguranja. Predlagatelj, odnosno protivnik osiguranja, dužan je poduzeti i sve ostale radnje na zahtjev javnog bilježnika kojima se omogućava razgledavanje stvari, odnosno upoznavanje sa sadržajem prava, ako je stvar u njegovu posjedu, odnosno ako on raspolaže potrebnim ispravama i podacima o sadržaju prava. Predlagatelj osiguranja dužan je predumjeti troškove prodaje koje je odredio javni bilježnik. U protivnom se prodaja neće provesti.

Ako javni bilježnik ne uspije prodati stvar u roku od tri mjeseca, protekom tog roka nastaje fikcija da se fiducijant odrekao prava tražiti prodaju predmeta osiguranja. Obveznopravno tako prestaje osigurana tražbina, a stvarnopravno se uzima da je predlagatelj osiguranja postao bezuvjetni, *punopravni vlasnik*.⁸⁹ Iako je *lex commissoria* zabranjena kao ugovorna odredba u sporazumu o fiducijarnom osiguranju, na ovaj način fiducijar ipak može postati potpuni vlasnik predmetne stvari i na taj način ostvariti zamjenu ispunjenja (*datio in solutum*).

Protivnik osiguranja također ima pravo zatražiti unovčenje ili prijenos predmeta osiguranja na predlagatelja osiguranja.⁹⁰ Nakon dospjelosti osigurane tražbine protivnik osiguranja ovlašten je od predlagatelja osiguranja zatražiti unovčenje predmeta osiguranja ili mu predložiti da postane punopravni vlasnik stvari, odnosno punopravni nositelj prava, za cijenu koja odgovara iznosu osigurane tražbine s kamatama i troškovima te poreza. Unovčenje predmeta osiguranja provodi se uz odgovarajuću primjenu pravila o unovčenju predmeta osiguranja od strane predlagatelja osiguranja. Prijedlog da postane punopravni vlasnik stvari, odnosno punopravni nositelj prava, protivnik osiguranja uputit će predlagatelju osiguranja preko javnog bilježnika. Predlagatelj osiguranja može u roku od trideset dana od primitka prijedloga, preko istog javnog bilježnika, obavijestiti protivnika osiguranja pristaje li na njegov prijedlog. Ako predlagatelj osiguranja obavijesti protivnika osiguranja da želi postati punopravni vlasnik stvari, odnosno punopravni nositelj prava, javni bilježnik će mu o tome izdati potvrdu u roku od 15 dana. Nakon što je obavijestio protivnika osiguranja kako želi postati punopravni vlasnik stvari, odnosno punopravni nositelj prava, predlagatelj osiguranja nije više ovlašten povući svoj pristanak, a protivnik osiguranja povući svoj prijedlog. Ako se predlagatelj osiguranja ne očituje u danom roku, smatrat će se da je pristao na prijedlog protivnika osiguranja. Osigurana tražbina smatra se izmirenom kad predlagatelj osiguranja postane punoprav-

⁸⁹ Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 515.

⁹⁰ OZ, čl. 325., korigirano zadnjim ZIDOZ-om, Narodne novine, broj 73/2017.

ni vlasnik, odnosno nositelj prava. Na temelju izdane potvrde predlagatelj osiguranja ima sva ovlaštenja iz članka 322. stavaka 11. i 12. OZ-a. Ako postane punopravni vlasnik stvari, odnosno punopravni nositelj prava, predlagatelj osiguranja dužan je platiti porez i druga javna davanja u skladu sa zakonom, dok je protivnik osiguranja dužan snositi sve troškove vezane uz prijenos predmeta osiguranja na predlagatelja osiguranja.

Prestankom tražbine namirenjem prodajom ili namirenjem zamjenom ispunjenja prestaje i fiducijarni odnos, a time i ovlasti koje su dotad imali predlagatelj i protivnik osiguranja. Međutim, za razliku od namirenja prodajom, namirenjem zamjenom ispunjenja fiducijar je sada ovlašten zahtijevati od fiducijanta predaju stvari u neposredan posjed, a u tu svrhu može ishoditi i ovrhu kojom će mu stvar biti predana u posjed.⁹¹ Ako protivnik osiguranja u roku ispuni svoju obvezu prema predlagatelju osiguranja ili ako osigurana tražbina prestane na bilo koji drugi način, osim tako što je predlagatelj osiguranja postao punopravni vlasnik stvari ili punopravni nositelj prava, predlagatelj osiguranja dužan je, bez odgode, vratiti protivniku osiguranja vlasništvo stvari, odnosno pravo, u suprotnom je dužan naknaditi štetu koju je time prouzročio.⁹² Vjerovnikovo fiducijarno vlasništvo upisano u Upisnik, apsolutno prestaje brisanjem iz tog Upisnika.

4.2. FIDUCIJARNO VLASNIŠTVO NA NEKRETNINI

4.2.1. Općenito

Prijenos vlasništva nekretnine na fiducijara u većem se dijelu preklapa s već iznesenim u poglavlju oko prijenosa fiducijarnog prava vlasništva pokretnina. Sporazum o fiducijarnom osiguranju kojim se prenosi vlasništvo na nekretnini upisanoj u zemljišnoj knjizi treba sadržavati i izjavu protivnika osiguranja o tome da je suglasan da se neposredno na temelju sporazuma može u zemljišnoj knjizi obaviti taj prijenos (*clausula intabulandi*).⁹³ Za razliku od pokretnina, bitna razlika kod prijenosa prava vlasništva nekretnine postoji u završnom stadiju, a to je upis prijenosa. Ovdje se činjenica prijenosa prava vlasništva upisuje u zemljišne knjige sukladno odredbama Zakona o zemljišnim knjigama (dalje: ZZK).⁹⁴ Sam upis vrši se na način propisan člankom 32., st. 4. i 5. ZZK-a tako da se vlasništvo fiducijara upisuje kao prethodno uz istodobni upis prava vlasništva fiducijanta kao potonjeg, uz zabilježbu da je prijenos obavljen radi osiguranja određene tražbine predlagatelja osiguranja. Navedeni upis ima apsolutno djelovanje i djeluje prema tre-

⁹¹ OZ, čl. 322., st. 11.

⁹² OZ, čl. 323.

⁹³ Izričita i strogo formalna izjava volje zemljišno-knjižnog prethodnika (osobe čije se zemljišnoknjižno pravo ukida, ograničava ili opterećuje) da pristaje na uknjižbu ili predbilježbu.

⁹⁴ Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 114/2001, 100/2004, 107/2007, 152/2008, 126/2010, 55/2013, 60/2013.

ćima te će stjecanje nekretnine od strane treće osobe biti ograničeno istim raskidnim uvjetom kao i vlasništvo fiducijara. Postupak fiducijarnog osiguranja na nekretninama kao predmetu osiguranja razlikuje se za nekretnine koje nisu upisane u zemljišne knjige.⁹⁵ Kod takvih se nekretnina fiducijarno osiguranje provodi potpisivanjem zapisnika pred sudom sa sporazumom o fiducijarnom osiguranju, odnosno odgovarajućeg akta javnog bilježnika ili solemnizirane privatne isprave, s time da fiducijar postaje vlasnik prenesene nekretnine polaganjem u sud sporazuma o osiguranju.⁹⁶ Kao i kod fiducijarnog vlasništva na pokretnini, fiducijant ostaje u posjedu nekretnine koja je predmet fiducije.⁹⁷

4.2.2. Pravni učinci fiducijarnog prijenosa vlasništva nekretnine

Pravni položaj predlagatelja osiguranja (fiducijara/vjerovnika) i protivnika osiguranja (fiducijanta/dužnika) ne razlikuje se od onoga koji bi imao da je riječ o fiducijarnom prijenosu prava vlasništva pokretnine. Iako fiducijant u načelu više nije vlasnik nekretnine koju je prenio u fiducijarno vlasništvo predlagatelja osiguranja te iako nema nikakav stvarnopravni status u pogledu te nekretnine, fiducijantu je zakonom omogućeno da, bez pristanka predlagatelja osiguranja, prenesenu nekretninu optereti hipotekom u korist nekog drugog vjerovnika.⁹⁸

U slučaju ovrhe ili stečaja protiv predlagatelja osiguranja predmet ovrhe ili prodaje u stečaju jest pravo koje je predlagatelj osiguranja stekao na predmetu osiguranja. U slučaju prodaje predmeta osiguranja kupac stječe pravni položaj predlagatelja osiguranja. Dakle, u slučaju stečaja ili ovrhe protiv predlagatelja osiguranja, uz uvjet da to tada nije postao punopravni vlasnik, predmet ovrhe ili prodaje ne može biti predmet osiguranja, nego pravo na predmetu osiguranja.^{99, 100} Ako bi fiducijant namirio tražbinu fiducijara, a protiv fiducijara se u međuvremenu pokrene stečajni postupak, fiducijant bi u tom slučaju imao položaj *izlučnog vjerovnika*.¹⁰¹

⁹⁵ Takve u praksi gotovo da i ne postoje (op. a.).

⁹⁶ Golub, Alen, Namirenje tražbina osiguranih fiducijarnim osiguranjem na nekretninama prema pravilima ovršnog prava, *Informer*, Male stranice, (2015) 6359, str. 3.

⁹⁷ Jelčić, O., Ostvarenje prava na namirenje tražbine osigurane hipotekom i fiducijarnim vlasništvom na nekretnini, *Pravo u gospodarstvu*, Vol. 44, br. 3, 2005., str. 57.

⁹⁸ OZ, čl. 319.

⁹⁹ Kaleb, I., *op. cit.* (bilješka 27), str. 144.

¹⁰⁰ Više o problematici fiducijarnog vlasništva na nekretninama u stečaju u Vukić, Hrvoje, Fiducijarno vlasništvo na nekretninama u stečaju, *Pravo u gospodarstvu*, Vol. 40, br. 1, 2001., str. 4.–20.

¹⁰¹ Izlučni vjerovnik će u stečajnom postupku morati dokazati da sporni predmet ne ulazi u stečajnu masu (op. a.).

Suprotno, kada je protiv fiducijanta pokrenut stečajni postupak, Stečajni zakon (dalje: SZ)¹⁰² u članku 150. određuje da vjerovnik čija prava proizlaze iz sudskoga ili javnobilježničkoga osiguranja tražbine prijenosom vlasništva stvari ili prijenosom prava ima u stečajnom postupku pravni položaj *razlučnoga vjerovnika*. Valja skrenuti pozornost i na odredbu st. 2. istog članka kojom je propisano kako otvaranjem stečajnoga postupka fiducijarni vjerovnik gubi pravo otuđenja i opterećenja stvari ili prava koja su na njega prenesena sudskim ili javnobilježničkim osiguranjem tražbine te kako će pravni poslovi sklopljeni protivno ovoj odredbi biti nevaljani.

Ovakvo normirana ova odredba uvelike ograničava i umanjuje učinkovitost fiducijarnog prijenosa radi osiguranja s obzirom na to da zadire u *vlasništvo* druge osobe (fiducijara). U stečajnu masu *de facto* ulazi predmet vlasništva druge osobe. Autor smatra kako je ovakvo uređenje suprotno prirodi i svrsi fiducijarnog osiguranja te bi *de lege ferenda* fiducijara valjalo staviti u status *izlučnog vjerovnika* jer se njegovo pravo izvodi iz druge pravne osnove i ne ulazi u stečajnu masu.

4.2.3. Namirivanje osigurane tražbine i prestanak fiducijarnog vlasništva nekretnine

Namirivanje osigurane tražbine iz nekretnine koja je prenesena u vlasništvo fiducijara ne razlikuje se od već navedenog namirivanja osigurane tražbine na pokretnini.¹⁰³ Predlagatelj osiguranja namirenje može realizirati prodajom nekretnine i namirivanjem iz dobivene kupovnine ili zamjenom ispunjenja (*datio in solutum*).

Odredbom čl. 97. OZ-a propisan je način prodaje nekretnina.¹⁰⁴ Prodaja nekretnine obavlja se elektroničkom javnom dražbom. Elektronička javna dražba počinje objavom poziva na sudjelovanje u elektroničkoj javnoj dražbi. Poziv na sudjelovanje u elektroničkoj javnoj dražbi obvezno sadrži način i uvjete prodaje, datum i vrijeme početka i završetka elektroničke javne dražbe, vrijeme kada osobe zainteresirane za kupnju nekretnine mogu razgledati nekretninu, kao i druge potrebne podatke. Poziv na sudjelovanje u elektroničkoj javnoj dražbi i potrebne isprave objavljuju se na mrežnim stranicama Agencije. Od objavljivanja poziva na sudjelovanje u elektroničkoj dražbi na mrežnim stranicama Agencije do početka prikupljanja ponuda mora proteći najmanje 60 dana. Ugovor o prodaji neposrednom pogodbom sklapa se u pisanu obliku. Ugovor u ime i za račun ovršenika sklapa osoba kojoj je povjerena prodaja na temelju zaključka kojim je sud ovlašćuje na sklapanje toga ugovora. Potpisi osoba koje sklapaju ugovor moraju biti javnobilježnički ovjerenjeni.

¹⁰² Stečajni zakon, Narodne novine, broj 71/2015, 104/2017.

¹⁰³ *Supra* 4.1.3.

¹⁰⁴ ZIDOZ, Narodne novine, broj 93/2014.

Na temelju provedene dražbe, pošto kupovna bude položena, javni bilježnik sklopit će u obliku javnobilježničkog akta u ime predlagatelja osiguranja s kupcem ugovor o prodaji predmeta osiguranja. U slučaju prodaje nekretnine u tom će se ugovoru posebno naznačiti da je kupac ovlašten u prigodi upisa svoga prava vlasništva u zemljišnim knjigama ishoditi brisanje zabilježbe da je nekretnina na predlagatelja osiguranja bila prenesena radi osiguranja.¹⁰⁵

Pravni učinci prestanka fiducijarnog vlasništva na nekretnini istovjetni su kao kod prestanka fiducijarnog vlasništva na pokretnini pa ih nije potrebno ponovno razrađivati.

4.3. FIDUCIJARNI PRIJENOS SUBJEKTIVNOG IMOVINSKOG PRAVA

4.3.1. Općenito

Subjektivna imovinska prava nisu predmet prava vlasništva, ali se mogu koristiti kao sredstvo osiguranja vjerovnikove tražbine. Kako fiducijarno vlasništvo dijeli svrhu, a time i mnoga pozitivno-pravna rješenja sa založnim pravom, subjektivna imovinska prava mogu biti predmetom fiducijarnog vlasništva.¹⁰⁶ OZ dopušta tu mogućnost u čl. 310., st. 1. Pod subjektivnim imovinskim pravima podrazumijevamo ona imovinska, pojedinačna prava koja su sposobna za to da vjerovnik iz njih namiruje svoju tražbinu bilo iz vrijednosti onoga što nositelju tog prava pripada na temelju tog prava ili s pomoću unovčavanja samog prava.¹⁰⁷ Lista imovinskih prava nije taksativno navedena, ali neka prava koja mogu biti predmetom fiducijarnog prijenosa jesu: prenositeljeve tražbine, prava utjelovljena u vrijednosnim papirima, dionice, udjeli u trgovačkim društvima, patenti itd. Kako prava nisu stvari, fiducijar ne bi postao njihov vlasnik, nego bi se ona nalazila u njegovoj imovini.¹⁰⁸

Pretpostavke za fiducijarni prijenos subjektivnih prava, uz posebnosti koje su imanentne predmetu tog prijenosa, preklapaju se s pretpostavkama za fiducijarni prijenos stvari (pokretnina i nekretnina) o kojemu je već bilo riječi. Kako subjektivna imovinska prava nisu predmet vlasništva, način na koji će predlagatelj osiguranja steći ista jest upis u Upisnik, osim ako je riječ o pravu koje se stječe upisom u neki drugi upisnik. I ovdje upis prijenosa djeluje kao *modus*, tj., način stjecanja predmetnog prava. Iznimno od odredbe stjecanja prava upisom u Upisnik, vlasništvo i prava koja proizlaze iz nematerijaliziranih vrijednosnih papira stječu se u trenutku njihova upisa na računu nematerijaliziranih vri-

¹⁰⁵ OZ, čl. 317.

¹⁰⁶ Gavella, N., *et al.*, *op. cit.* (bilješka 8), str. 538.

¹⁰⁷ Gavella, N., *et al.*, *ibid.*, str. 387.

¹⁰⁸ *Supra* poglavlje 4.

jednosnih papira predlagatelja osiguranja kod Središnjeg klirinškog depozitarnog društva (dalje: SKDD), kojem se u tu svrhu dostavlja fiducijarni sporazum.

4.3.2. Pravni učinci fiducijarnog prijenosa subjektivnog imovinskog prava

Pravni učinci fiducijarnog prijenosa subjektivnog imovinskog prava analogni su pravnim učincima vezanim za fiducijarni prijenos prava vlasništva pokretnina i nekretnina. Ograničenja i ovlasti koja su propisana za fiducijarno vlasništvo pokretnina i nekretnina primjenjuju se i ovdje. Ako je preneseno subjektivno pravo tražbina, tada je predlagatelj osiguranja dužan poduzimati mjere potrebne za očuvanje prenesene tražbine, naplaćivati kamate ili kakve druge povremene tražbine. Tako naplaćeni iznosi prebijaju se s troškovima na čiju naknadu predlagatelj osiguranja ima pravo, zatim s kamatama koje mu se duguju i napokon s glavnicom. Predlagatelj osiguranja dužan je naplatiti prenesenu tražbinu, odnosno primiti njezino ispunjenje, nakon što dospije. Ispunjenjem prenesene tražbine predlagatelj osiguranja stječe vlasništvo stvari predajom koje je tražbina ispunjena. Ako je predmet prenesene tražbine novac, odnosno dužnički vrijednosni papiri, predlagatelj osiguranja dužan je, na zahtjev protivnika osiguranja, položiti naplaćeni iznos kod suda ili javnog bilježnika, ali ako je njegova osigurana tražbina već dospjela, predlagatelj osiguranja može zadržati dugovani iznos novca, a ostalo predati protivniku osiguranja. Dužnik tražbine koja je na predlagatelja osiguranja prenesena radi osiguranja može predlagatelju osiguranja istaknuti prigovore koje bi u slučaju ustupanja tražbine dužnik te tražbine mogao istaknuti primatelju, osim kada se radi o prijenosu vlasništva nad dužničkim vrijednosnim papirima radi osiguranja.¹⁰⁹

Dospijećem osigurane tražbine predlagatelj osiguranja ovlašten je svoju tražbinu namirivati iz vrijednosti subjektivnog prava koje mu je bilo preneseno radi njezina osiguranja.

4.3.3. Namirivanje osigurane tražbine i prestanak fiducijarnog odnosa

Dospijećem osigurane tražbine koja nije ispunjena, predlagatelj osiguranja namirivanje može zatražiti preko prodaje ili zadržati pravo kao zamjenu za ispunjenje (*datio in solutum*). I ovdje analogno vrijedi već rečeno za namirivanje tražbine osigurane fiducijarnim vlasništvom pokretnine i nekretnine. Namirivanje se vrši isključivo preko javnog bilježnika. Ako su predmet osiguranja nematerijalizirani vrijednosni papiri koji kotiraju na burzi ili uređenom javnom tržištu, javni bilježnik može njihovo unovčenje povjeriti ovlaštenom društvu, koje će prodaju izvršiti sukladno odredbama Zakona o tržištu kapitala.¹¹⁰ Pravo koje je vjerovniku preneseno radi osiguranja apsolutno prestaje brisanjem iz Upisnika.

¹⁰⁹ OZ, čl. 320.

¹¹⁰ OZ, čl. 316.

5. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Fiducijarno vlasništvo kao instrument osiguranja tražbine vjerovnika čini zanimljiv pokušaj olakšavanja namirenja vjerovnika bez dugotrajnih sudskih i ovršnih postupaka kojima možemo svakodnevno svjedočiti. Mogućnošću izvansudskog namirenja, položaj vjerovnika dodatno je osnažen, pri čemu se refleksno povećava i opća kreditna sposobnost potencijalnih dužnika s obzirom na to da *dužnik-fiducijant* i dalje ostaje u posjedu stvari koja je predmet fiducijarnog vlasništva. Povećana uporaba fiducijarnog prijenosa prava vlasništva govori u prilog tome da je ovaj instrument osiguranja tražbina vjerovnika učinkovit i koristan.¹¹¹

Ovršni zakon znatno je unaprijedio institut fiducijarnog osiguranja i pružio supstancijalnu slobodu ugovaranja na različitim sredstvima osiguranja i prijenosom prava. Ipak, potrebno je naglasiti da je zakonski okvir *fiducije* divergentan; u normiranju fiducije više je puta propuštena prilika da se taj institut unaprijedi te postane kvalitetno i za praksu prihvatljivo rješenje, sa svrhom bržeg, kvalitetnijeg i učinkovitijeg sredstva osiguranja tražbina vjerovnika. Mjesta za napredak ima, a to je ponajprije vidljivo iz činjenice da fiducijarno vlasništvo nema potpuno definirani i ujednačeni pravni okvir poput založnog prava. Često je, raznim izmjenama i dopunama Ovršnog zakona, fiducijarno osiguranje ostalo nedorečeno ili dubiozno normirano čak i nakon više od dva desetljeća primjene u praksi. Iako se na prvi pogled čini kako je riječ o jednostavnom institutu, prijenos stvari i prava radi osiguranja slojevito je i kompleksno uređen u hrvatskom zakonodavstvu. Položaj fiducijarnog vlasništva nesporno je smješten te ujedno ima nejasno uređen odnos prema založnom pravu, kao i prema prodaji što doprinosi pravnoj nesigurnosti.

Uspoređujući pravna rješenja fiducijarnog osiguranja s rješenjima susjednih i europskih država, posebice s Njemačkom iz koje je institut i preuzet, može se konstatirati da je prema hrvatskom pravu ovaj institut i dalje u začetku, marginaliziran, ali da bi uz određene promjene mogao zaživjeti kao ozbiljno i preferirano sredstvo osiguranja tražbina vjerovnika. Pri tome valja spomenuti kako Republika Hrvatska još nije dosegla one standarde koje su dosegnule druge članice Europske unije u osiguranju tražbina vjerovnika. Pomak u tom smjeru jest donošenje Zakona o Upisniku sudskih i javnobilježničkih osiguranja tražbina vjerovnika na pokretnim stvarima i pravima, kojim se na jasan i nedvosmislen način publicira vlasništvo preneseno radi osiguranja vjerovnikove tražbine, a sam upis konstitutivne je naravi.

Fiducijarno vlasništvo ima veliki potencijal te predstavlja ozbiljan i hvalevrijedan pothvat u olakšavanju osiguranja vjerovnikovih tražbina radi jednostavnijeg i učinkovitijeg namirenja u slučaju dužnikova zakašnjenja. S druge strane, dužnik-fiducijant često je izložen većem riziku u odnosu na druge oblike osiguranja tražbina. Autor smatra da je navedeni rizik *cijena* koju dužnik "plaća" ulazeći u fiducijarni odnos osiguranja. Među-

¹¹¹ Kaleb, I., *op. cit.* (bilješka 27), str. 144.

tim, riječ je o dobrovoljnom odnosu, pa je stoga svaki dužnik u mogućnosti odvagnuti sve prednosti i mane tog sredstva osiguranja i prema vlastitoj situaciji odlučiti hoće li pristati na to osiguranje ili ne, a činjenica da je riječ o isključivo dobrovoljnom odnosu govori u prilog da dužnik svjesno i decidirano ulazi u isti. Nastavljajući na navedeno, zakonodavac bi se, *de lege ferenda*, trebao više usredotočiti na brže, jednostavnije i učinkovitije namirivanje vjerovnika, uz zadržavanje postojećeg standarda zaštite dužnika i ravnopravnosti stranaka u odnosu. Nužne izmjene, prije svega, trebale bi biti orijentirane na Stečajni zakon gdje se fiducijar, u slučaju otvaranja stečajnog postupka nad fiducijantom, pojavljuje u ulozi *razlučnog*, a ne *izlučnog vjerovnika* što bi, uz uvažavanje prirode instituta fiducijarnog osiguranja, trebao biti.

Praksa će svakako pokazati u kojoj mjeri i u kojem smjeru će se institut fiducijarnog vlasništva razvijati te je li potrebno stvoriti kompletan pravni sustav ili tek modificirati i unaprijediti pojedine odredbe koje normiraju fiducijarno osiguranje.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Belaj, Vlado; Stipković, Zlatan, Stvarno pravo, svezak prvi, Narodne novine, Zagreb, 2007.
2. Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Belaj, Vlado; Stipković, Zlata, Stvarno pravo, svezak drugi, Narodne novine, Zagreb, 2007.
3. Horvat, Marijan, Rimsko pravo, Pravni fakultet, Zagreb, 2002.
4. Hrabar, Dubravka (ur.), autor: Karlović, Tomislav, Razvoj oblika namirenja fiducijarnog vjerovnika u rimskom pravu i u suvremenom hrvatskom pravu, Odabrane teme iz građanskog i obiteljskog prava, Zagreb, 2008., str. 69.–106.
5. Klarić, Petar; Vedriš, Martin, Građansko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2009.

Članci:

1. Barbić, Jakša, Sudsko i javnobilježničko osiguranje prijenosom vlasništva na stvari i prijenosom prava, Novo ovršno i stečajno pravo, Zagreb, 1996., str. 99.–140.
2. Dika, Mihajlo, Založnopravno i fiducijarno osiguranje pokretninama određenim po rodu, Pravo u gospodarstvu, Vol. 41, br. 3, 2002., str. 28.–42.
3. Ernst, Hano; Matanovac Vučković, Romana, Prijenos prava radi osiguranja – nedorečenosti i nedovršenosti, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 33, br. 1, 2012., str. 145.–186.

4. Golub, Alen, Namirenje tražbina osiguranih fiducijarnim osiguranjem na nekretninama prema pravilima ovršnog prava, *Informator*, Male stranice, 63 (2015), 6359.
5. Golub, Alen, Zabranjene odredbe sporazuma o fiducijarnom osiguranju, *Pravo u gospodarstvu*, Vol. 52, br. 6, 2013., str. 1129.–1151.
6. Jelčić, Olga, Fiducijarno vlasništvo u hrvatskom pravu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, Vol. 24, br. 1, 2003., str. 337.–362.
7. Jelčić, Olga, Ostvarenje prava na namirenje tražbine osigurane hipotekom i fiducijarnim vlasništvom na nekretnini, *Pravo u gospodarstvu*, Vol. 44, br. 3, 2005.
8. Kaleb, Ivan, Sudsko i javnobilježničko osiguranje prijenosom vlasništva na stvarima i prijenosom prava – fiducijarno osiguranje tražbine, *Financije, pravo i porezi*, vol. 19, br. 3, 2012., str. 138.–145.
9. Matko-Ruždjak, Jožica, Fiducijarno osiguranje tražbine – javnobilježničko unovčenje predmeta osiguranja, *Pravo i porezi*, Vol. 15, br. 9, 2006., str. 14.–20.
10. Matko-Ruždjak, Jožica, Sudsko i javnobilježničko osiguranje tražbina na temelju sporazuma stranaka, *Pravo u gospodarstvu*, Vol. 36, br. 6, 1997.
11. Mihelčić, Gabrijela, Fiducijarno osiguranje na nekretninama i pokretninama nakon reforme, *Javni bilježnik*, 19 (2015) 41.
12. Mihelčić, Gabrijela, Sudsko/javnobilježničko fiducijarno osiguranje na pokretninama, *Hrvatska pravna revija*, 8 (2008) 11. str. 18.–26.
13. Povlakić, Meliha, Fiducijarno vlasništvo u usporednom pravu i sudskoj praksi, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, Vol. 24, br. 1, 2003., str. 195.–243.
14. Vukić, Hrvoje, Fiducijarno vlasništvo na nekretninama u stečaju, *Pravo u gospodarstvu*, Vol. 40, br. 1, 2001., str. 4.–20.

Izvori prava:

1. Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, U-III/10/2003, od 9. srpnja 2009.
2. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, VSRH Rev 731/2009-2, od 25. kolovoza 2010.
3. Ovršni zakon, *Narodne novine*, broj 112/2012, 25/2013, 93/2014, 55/2016.
4. Ovršni zakon, *Narodne novine*, broj 57/1996, 29/1999, 173/2003, 194/2003, 151/2004, 88/2005, 121/2005, 67/2008.
5. Pravilnik o načinu i postupku provedbe prodaje nekretnina i pokretnina u ovršnom postupku, *Narodne novine*, broj 93/2014.
6. Stečajni zakon, *Narodne novine*, broj 71/2015, 104/2017.
7. Zakon o javnom bilježništvu, *Narodne novine*, broj 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009.
8. Zakon o obveznim odnosima, *Narodne novine*, broj 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015.

9. Zakon o trgovačkim društvima, Narodne novine, broj 111/1993, 34/1999, 121/1999, 52/2000, 118/2003, 107/2007, 146/2008, 137/2009, 111/2012, 125/2011, 68/2013, 110/2015.
10. Zakon o tržištu kapitala, Narodne novine, broj 88/2008, 146/2008, 74/2009, 54/2013, 159/2013, 18/2015, 110/2015, 123/2016, 131/2017.
11. Zakon o Upisniku sudskih i javnobilježničkih osiguranja tražbina vjerovnika na pokretnim stvarima i pravima, Narodne novine, broj 121/2005.
12. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 143/2012, 152/2014.
13. Zakon o zemljišnim knjigama, Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 114/2001, 100/2004, 107/2007, 152/2008, 126/2010, 55/2013, 60/2013.

Mrežni izvori:

1. Turković, Marina, Ovršnost javnobilježničkog akta, 4. ožujka 2016., preuzeto s mrežne stranice Ius-Info, <http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?id=25424>, pristupljeno 24. veljače 2018.

FIDUCIARY SECURITY ON MOVABLE PROPERTY, REAL ESTATE AND ON THE RIGHT

Abstract

In this paper, the author illustrates a complex issue of a legal institution of fiduciary security in Croatian judicature, with special emphasis on fiduciary security objects (movable property, real estate, right). The genesis of the fiduciary legal institution is analysed from the early Roman law to the modern European judiciary solutions. Numerous forms of fiduciary security in Croatian legislature are defined through different acts and laws. Part of the paper refers to parties to a proceeding, the legal nature of the legal institution itself as well as its implementation and application in practice. The author critically evaluates the subject matter, emphasising advantages and shortcomings of the above-mentioned legal institution.

Key words: fiducial security, fiduciary ownership, security of claims by transfer of rights, *lex commissoria*

DRUŠTVENA ODGOVORNOST KAO VAŽAN ASPEKT USPJEŠNOG POSLOVANJA

Marina Glumac, bacc. oec.

studentica 1. godine Diplomskog studija Menadžmenta
Ekonomskog fakulteta u Osijeku
E-mail: m17glumac@gmail.com

Pregledni rad

UDK 174:005

65:174

Rad primljen 16. ožujka 2018.

Sažetak

Društvena odgovornost poduzeća (DOP) postaje sve važnija komponenta poslovanja poduzeća koji nastoje zadovoljiti sve zahtjevnije etičke, ekološke, pravne, trgovačke i javne standarde. Četiri su područja primjene društveno odgovornog poslovanja – tržište, radna okolina, društvena zajednica i okoliš. Ovaj rad nastoji približiti sve značajniji utjecaj društva na suvremeno poslovanje u Republici Hrvatskoj te važnost primjene društveno odgovornog poslovanja kao efikasnog alata za stjecanje konkurentne prednosti. Primjena društveno odgovornog poslovanja ide sporije u Hrvatskoj, a neki od razloga su: loše upravljana tranzicija, rat koji je obilježio kraj 20. stoljeća, ekonomska kriza 2008. godine kao i nedostatak državnih poticaja. Unatoč navedenim problemima, situacija u Hrvatskoj se poboljšava te sve više malih i velikih poduzeća primjenjuje društveno odgovorno poslovanje. U praktičnom dijelu prikazat će se primjena društveno odgovornog poslovanja u malom i velikom poduzeću. Odabrana poduzeća su dio rastuće IT udruge u Gradu Osijeku zvane "Osijek Software City". Na ovaj način osigurava se isto okruženje (Grad Osijek) i isti sektor djelatnosti (informatička tehnologija). Za primjer malog poduzeća odabrano je poduzeće Inchoo d.o.o., koje ima 45 zaposlenih, a za primjer velikog poduzeća odabrano je poduzeće Span d.o.o. koje broji više od 300 zaposlenih.

Ključne riječi: društveno odgovorno poslovanje, suvremeno poslovanje, malo poduzeće, veliko poduzeće

1. UVOD

Društvena odgovornost poduzeća nemalo je raspravljana tema u suvremenom poslovanju koja nastoji odgovoriti na sve zahtjevnije etičke, ekološke, pravne, trgovačke i javne standarde koje definira civilno društvo. Društveno odgovorno poslovanje (DOP) postalo je važan poslovni koncept razmatran na svim razinama menadžmenta, kao i jedno od najintenzivnijih područja studija i istraživanja na području poslovanja i upravljanja. Česta je tema rasprave vlada, organizacija javnog sektora, nevladinih organizacija pa čak

i međuvladinih organizacija kao što su Ujedinjeni narodi, Svjetska banka i Međunarodna organizacija rada.

Svrha ovog istraživanja ukazati je na sve značajniji utjecaj koje društvo ima na suvremeno poslovanje u Republici Hrvatskoj te potrebu primjene društveno odgovornog poslovanja kao učinkovitog alata kojim poduzeća stječu konkurentske prednosti i osiguravaju svoj opstanak na tržištu.

Ciljevi izrade ovog rada su:

- definirati obilježja društveno odgovornog poslovanja, dimenzije i područja primjene
- dati pregled društveno odgovornog poslovanja u Republici Hrvatskoj
- usporediti društveno odgovorno poslovanje malog i velikog poduzeća.

U prvom dijelu rada pojasnit će se koncept društveno odgovornog poslovanja: što DOP predstavlja te koji su temeljna načela istog, teorije i obilježja DOP-a, dimenzije i područja primjene. Slijedi pregled društveno odgovornog poslovanja u Republici Hrvatskoj, a naposljetku će se usporediti primjena društveno odgovornog poslovanja u malom i velikom poduzeću.

2. METODOLOGIJA RADA

Pri izradi ovog rada korištene su različite metode i primijenjeni različiti načini istraživanja u teoretskom i praktičnom dijelu. Na kraju je stečeno znanje sumirano u zaključak.

U teoretskom dijelu skup metoda korišten za opis dosadašnjih spoznaja o društveno odgovornom poslovanju su *metode deskripcije*. *Metode deskripcije* predstavljaju jednostavan postupak opisivanja činjenica, procesa i predmeta. *Induktivna metoda* je sustavna primjena induktivnog načina zaključivanja kojim se na temelju analize pojedinačnih i konkretnih činjenica dolazi do općih zaključaka. Korištena je u poglavlju 3.1. Definicije DOP-a. *Deduktivna metoda* je sustavna primjena deduktivnog načina zaključivanja u kojem se iz općih cjelina izvode posebni i pojedinačni zaključci. Korištena je u poglavlju 4.1. Indeks DOP-a, a služi za objašnjenje činjenica, predviđanje budućih događaja te dokazivanje postavljenih hipoteza. *Metoda klasifikacije* predstavlja potpunu podjelu općeg pojma na posebne u okviru opsega pojma. Korištena je u tri poglavlja: 3.2. Obilježja DOP-a, 3.3. Dimenzije DOP-a te 3.4. Primjena DOP-a.¹

¹ Sveučilište u Zadru, Metode znanstvenih istraživanja. Dostupno na: <http://www.unizd.hr/portals/4/nastavni-mat/1-godina/metodologija/metode-znanstvenih-istrazivanja.pdf>, pristupljeno 2. kolovoza 2017.

U praktičnom dijelu korištena je *metoda analize*. *Metoda analize* je postupak znanstvenog istraživanja raščlanjivanjem složenih pojmova, sudova i zaključaka na njihove jednostavnije dijelove i elemente.² Korištena je u dva poglavlja: 5.1. Poduzeće Inchoo d.o.o. te 5.2. Poduzeće Span d.o.o. Za terensko istraživanje korišten je strukturirani intervju.

3. DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE

Uloga korporacije u društvu pomno je praćena od strane medija. Ne prođe ni jedan dan bez medijskih izvještaja o korporacijama i njihovu društveno neodgovornom ponašanju i skandalima. Sve je započelo s “uobičajenim osumnjičenicima” kao što su tvrtke u naftnoj, kemijskoj i duhanskoj industriji. Kao rezultat pritiska medija, negativnih eksternacija, a katkad i vladinih propisa, te su tvrtke prihvatile da podržavaju represivne režime, sudjeluju u kršenju ljudskih prava, onečišćuju okoliš ili dezinformiraju svoje kupce.

Društveno odgovorno poslovanje posebno je došlo do izražaja zbog neodgovornog odnosa prema zaposlenicima (sindikizam je jedan od odgovora), zatim prema potrošačima (agencije i udruge za zaštitu potrošača neki su od odgovora) i na kraju prema okolišu (strogi zakoni o zabrani onečišćenja jedan su od odgovora). Dakle, 20. stoljeće obilježila je pojava društveno neodgovornog poslovanja multinacionalnih kompanija na koje se reagiralo na razne načine. Prosvjedi, osnivanje niza udruga za zaštitu radnika, potrošača, životinjskih vrsta, okoliša, zatim donošenje i provođenje strogih zakona tijekom posljednjih pedesetak godina promijenilo je društvenu klimu.³

Danas nema industrije, tržišta ili poslovnog modela koji nije iskusio sve veće zahtjeve da opravda svoju poslovnu praksu društvu u potpunosti. Stoga multinacionalne kompanije, korporacije, velika pa čak i mala poduzeća imaju izvješća o društveno odgovornom poslovanju, menadžere, odjele ili barem projekte društveno odgovornog poslovanja, budući da se predmet sve više promovira kao temeljno područje upravljanja poslovanjem, uz marketing, računovodstvo i financije.

3.1. DEFINICIJA DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA

Društveno odgovorno poslovanje širok je pojam. Različite osobe i organizacije koje implementiraju DOP mogu očekivati, ili čak željeti, različite stvari. Za neke DOP predstavlja pogrešan pokušaj usmjeravanja novca koji bi pravedno pripao dioničarima. Za druge DOP je tek malo više od prašine iza koje velike multinacionalne tvrtke mogu održavati

² *Ibidem*.

³ Jalšenjak, Borna; Krkač, Kristijan, Poslovna etika, korporacijska društvena odgovornost i održivost, MATE d.o.o., Zagreb, 2016.

svoj diskreditirani, neodrživi poslovni model, dok se prema vanjskom svijetu prikazuju odgovornima. Za ostale DOP predstavlja pravu priliku da se pomogne nerazvijenim zemljama i izbavi ljude iz siromaštva.⁴

Pojam društveno odgovornog poslovanja i njegov obuhvat razlikuje se među državama, regijama pa čak i između istih interesnih skupina. Ono uključuje pitanja o zaštiti okoliša te različita društvena, etička, upravna, zdravstvena i druga pitanja koja predstavljaju izazov u poslovanju. Stoga je literatura o predmetu razumljivo velika.

Tablica 1 daje samo neke primjere različitih načina na koje je DOP opisan i definiran od strane različitih organizacija širom svijeta. Kako je prikazano, postoje sličnosti u načinu na koji različiti akteri razumiju DOP, ali i znatne razlike.

Tablica 1: Definicije DOP-a

Organizacija	Vrsta organizacije	Definicija DOP-a	Izvor
Vlada Ujedinjenog Kraljevstva	Vladina organizacija	Volonterske akcije koje poslovanje može poduzeti, uz poštovanje minimalnih zakonskih zahtjeva, kako bi zadovoljilo i svoje konkurentske interese i interese šireg društva.	www.csr.gov.uk
Europska komisija	Vladina organizacija	Koncept u kojem tvrtke dobrovoljno integriraju društvene i ekološke probleme u svoje poslovanje i odnose s dionicima.	Zelena knjiga EKa, 2001. Promicanje europskog okvira za DOP.
Kinesko ministarstvo trgovine	Vladina organizacija	Konkretna akcija kineskih tvrtki za provedbu političkih težnji novog kolektivnog vodstva Komunističke partije – stavljanje čovjeka na prvo mjesto kako bi se stvorilo skladno društvo.	Etička korporacija, 2005. Politika: kineska definicija CSR-a, 15. rujna 2005.: www.ethicalcorp.com.
Konfederacija britanske industrije	Poslovne udruge	Priznanje tvrtki da one trebaju biti odgovorne ne samo za financijske rezultate, nego i za utjecaj svojih aktivnosti na društvo i/ili okoliš.	www.cbi.org.uk
Svjetsko poslovno vijeće za održivi razvoj (WBCSD)	Poslovne udruge	Stalna obveza poslovanja da se ponašaju etički i pridonose gospodarskom razvoju, istodobno poboljšavajući kvalitetu života radne snage i njihovih obitelji, kao i lokalne zajednice i društva u cjelini.	WBCSD, 1999. CSR: Susret s promjenjivim očekivanjima.

⁴ Crane, Andrew; Matten, Dirk; Spence Laura, Corporate Social Responsibility. University of Cambridge: Routledge, 2016.

Gap Inc.	Korporacija	Biti društveno odgovoran znači ugraditi vlastite vrijednosti i etiku u sve što činimo – od načina poslovanja do utjecaja na zajednice u kojima živimo i radimo.	www.gapinc.com
HSBC	Korporacija	Sredstva za upravljanje vlastitim poslovanjem odgovorno i osjetljivo za dugoročni uspjeh. Naš cilj nije, a nikada nije bio profit na bilo koji način jer znamo da sutrašnji uspjeh ovisi o povjerenju koje danas gradimo.	www.hsbc.com
Crveni križ	Nevladina organizacija	Potpuno volonterska, korporativna inicijativa za promicanje samoregulacije kao zamjene za regulaciju na nacionalnoj ili međunarodnoj razini.	Iza maske: Pravo lice korporativne društvene odgovornosti, 2004.
DOP Azije	Socijalno poduzeće	Opredjeljenje tvrtke za poslovanje na gospodarski, socijalno i ekološki održiv način, istodobno uravnotežujući interese različitih dionika.	www.csr-asia.com

Izvor: Crane, Matten i Spence, 2010.

Heterogenost u definicijama DOP-a nastavlja se povećavati. Jednostavno je nemoguće dati odgovor na pitanje što je društveno odgovorno poslovanje. Stoga će se u sljedećem poglavlju utvrditi osnovne karakteristike koje će pojednostavniti koncept društveno odgovornog poslovanja.

3.2. OBILJEŽJA DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA

U nastavku slijede neke od osnovnih karakteristika ili obilježja društveno odgovornog poslovanja:⁵

1. *Dobrovoljno*

Mnoge definicije DOP-a ističu kako je riječ o dobrovoljnim aktivnostima koje nadilaze one propisane zakonom. Stavovi Vlade Ujedinjenog Kraljevstva i Europske komisije, kako je prikazano u Tablici 1, ističu ovu karakteristiku. Mnoga poduzeća promišljaju o svojim odgovornostima i višem standardu izvedbe od zakonski postavljenog minimuma, dok se samoregulirajuće inicijative DOP-a u industriji smatraju načinom sprječavanja uvođenja dodatnih propisa poštovanjem moralnih normi društva.

⁵ Crane, Matten i Spence (2010).

2. Upravljanje eksternalijama

Eksternalije se definiraju kao pozitivne i negativne nuspojave gospodarskog ponašanja koje snose treće osobe, koje se ne uzimaju u obzir u procesu donošenja odluka i koje nisu uključene u tržišnu cijenu roba i usluga. Onečišćenje se obično smatra klasičnim primjerom negativne eksternalije jer lokalne zajednice snose posljedice proizvođačevih odluka. Uredbama se može prisiliti tvrtke da snose troškove eksternalija (npr. novčane kazne za zagađenje okoliša), no društveno odgovorno poslovanje treba predstavljati dobrovoljan pristup upravljanju eksternalijama (npr. tvrtka ulaže u tehnologije koje sprječavaju onečišćenje okoliša).

3. Orijentacija na više dionika

Društveno odgovorno poslovanje uključuje razmatranje spektra interesa različitih dionika, a ne samo dioničara. Ne osporava se činjenica da tvrtke imaju odgovornost prema dioničarima, ali je bitna i odgovornost koju imaju prema drugim dionicima kao što su potrošači, poslodavci, dobavljači i lokalne zajednice. Upravo je širenje odgovornosti na odgovornost prema široj skupini dionika ključna karakteristika DOP-a u definiciji DOP-a Azije u Tablici 1.

4. Usklađivanje društvenih i ekonomskih odgovornosti

Balansiranje različitih interesa dionika dovodi do četvrtog aspekta. DOP predstavlja poslovni koncept koji nadilazi usku koncentraciju na dioničare i profitabilnost, ali nije u suprotnosti s istima. Iako postoje brojne rasprave na tu temu, mnoge definicije DOP-a ističu da je riječ o prosvjetljenom osobnom interesu u kojem su usklađene društvene i gospodarske odgovornosti. U Tablici 1 to su definicije Vlade UK-a, Konfederacije britanske industrije i korporacije HSBC-a.

5. Prakse i vrijednosti

DOP obuhvaća skup poslovnih praksi i strategija koje se bave socijalnim pitanjima te za mnoge predstavlja filozofiju ili skup vrijednosti koja vode poduzeća u reagiranju i "odgovaranju" na društvena pitanja i izazove. Ova je perspektiva vidljiva u definicijama DOP-a koje su naveli GAP Inc. i Kinesko ministarstvo trgovine u Tablici 1.

6. Više od filantropije

U nekim regijama svijeta DOP se uglavnom odnosi na filantropiju – tj. na korporativnu velikodušnost prema manje sretnima. No, u mnogim raspravama danas tvrdi se da je "stvarno" društveno odgovorno poslovanje više od filantropije i projekata zajednice. Ono predstavlja način na koji glavne poslovne funkcije tvrtke utječu na društvo. Glavne poslovne funkcije uključuju proizvodnju, marketing, nabavu, upravljanje ljudskim resursima, logistiku, financije i tako dalje. Ove rasprave počivaju na pretpostavci da DOP treba biti uključen u svakodnevnu poslovnu praksu, a ne da predstavlja volonterske akcije koje neki primjenjuju.

Ovih šest osnovnih obilježja obuhvaćaju bit društveno odgovornog poslovanja. Međutim, značenje i relevantnost društveno odgovornog poslovanja varira ovisno o organizacijskom i nacionalnom kontekstu.

3.3. DIMENZIJE DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA

Najčešće spominjane dimenzije društveno odgovornog poslovanja su ekonomska, zakonska, etička i filantropska.⁶ Kako bi se društveno odgovorno poslovanje uspješno implementiralo u poslovanje, treba obuhvatiti cijeli niz poslovnih odgovornosti. Te četiri dimenzije koje pridonose ukupnom DOP-u su: ekonomska, pravna, etička i filantropska. Ove četiri kategorije ili komponente DOP-a prikazane su kao piramida na slici 1.

3.3.1. Ekonomska dimenzija

Povijesno gledano, poslovne organizacije stvorene su kao ekonomski entiteti za pružanje dobara i usluga članovima društva. Pokazatelj profitabilnosti osnovan je kao primarni poticaj za poduzetništvo. Ponajprije, poslovna organizacija predstavljala je osnovnu ekonomsku jedinicu u društvu. Kao takva, njezina glavna uloga bila je proizvodnja dobara i pružanje usluga koje su potrošači trebali i željeli, uz ostvarenje dobiti. U jednom trenutku ideja o dobiti prerasla je u pojam maksimalnog profita, koji predstavlja trajnu vrijednost poduzeća. Zbog toga je ekonomska odgovornost prva razina društvene odgovornosti u piramidi jer je ona temeljni uvjet za rad i egzistenciju poslovnih subjekata.⁷

3.3.2. Pravna dimenzija

Od poduzeća se očekuje više od samog djelovanja prema načelu maksimiziranja profita; istodobno se očekuje da se poslovanje pridržava zakona i propisa koje su donijele savezne, državne i lokalne vlasti kao temeljna pravila prema kojima poslovanje mora funkcionirati. Pravne odgovornosti odražavaju pogled na uređenu etiku u smislu da utjelovljuju osnovne pojmove o pravednim poslovima koje su utvrdili naši zastupnici. Oni su prikazani kao sljedeći sloj u piramidi zbog svog povijesnog razvoja, ali i zbog toga što se smatraju supostojećima ekonomskim odgovornostima kao temeljnim odredbama sustava slobodnog poduzetništva.⁸

⁶ Carrol, Archie, A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Social Performance, *Academy of Management Review*, Vol. 4, No. 4, 1979.

⁷ Crane, Matten i Spence (2010.).

⁸ Crane, Matten i Spence (2010.).

3.3.3. Moralna dimenzija

Iako su etičke norme o pravednosti i poštenju postavile ekonomske i zakonske odgovornosti, etičke odgovornosti obuhvaćaju one aktivnosti i prakse koje se očekuju ili zabranjuju od strane članova društva, iako nisu uređene zakonom. Etičke odgovornosti obuhvaćaju one standarde, norme ili očekivanja koja odražavaju zabrinutost za ono što potrošači, zaposlenici, dioničari i zajednica smatraju pravednim i u skladu s poštovanjem ili zaštitom moralnih prava dionika⁹ (Crane, Matten i Spence, 2010).

Promjena etike ili temeljnih vrijednosti društva prethodi uspostavi zakona jer oni predstavljaju pokretačku snagu stvaranja zakona ili propisa. Na primjer, okoliš, građanska prava i potrošački pokret ukazuju na temeljne promjene u društvenim vrijednostima i stoga se mogu promatrati kao etički glasnici koji predviđaju i rezultiraju kasnijim zakonodavstvom. Također, etičke odgovornosti mogu podrazumijevati prihvaćanje novonastalih vrijednosti i normi koje društvo očekuje da će poslovanje implementirati, iako takve vrijednosti i norme mogu odražavati viši standard izvedbe od onoga koji je trenutno zakonom propisan.

Poslovno-etički pokret proteklog desetljeća čvrsto je utvrdio etičku odgovornost kao legitimnu DOP komponentu. Iako je prikazana kao treći sloj piramide DOP-a, mora se prepoznati kako je u dinamičnoj "suradnji" s kategorijom pravne odgovornosti, nastojeći je proširiti postavljajući sve veća očekivanja.

3.3.4. Filantropska dimenzija

Filantropija obuhvaća one korporativne akcije koje su u skladu s očekivanjima društva, a koje prikazuju poduzeća kao "dobre korporativne građane". To uključuje aktivno uključivanje u akte ili programe za promicanje ljudske dobrobiti. Primjeri filantropije uključuju poslovne doprinose u obliku financijskih sredstava i vremena, kao i doprinose umjetnosti, obrazovanju i zajednici.¹⁰

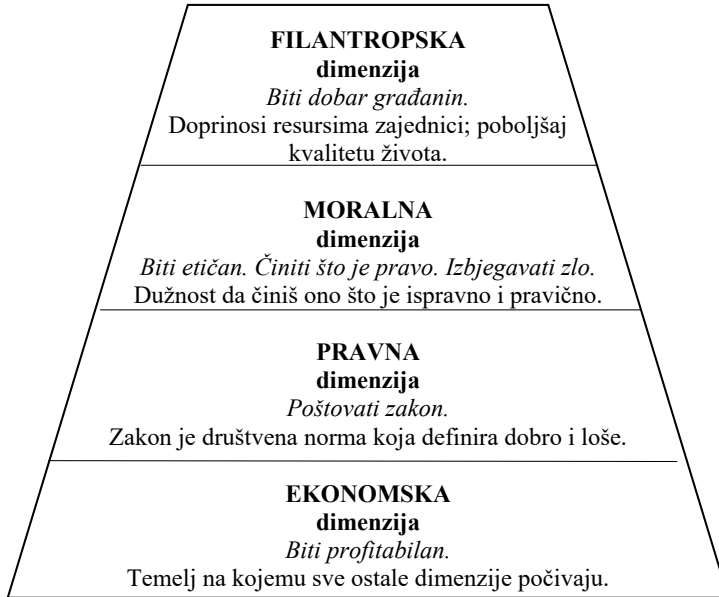
Glavna razlika između filantropske i etičke odgovornosti jest ta da se tvrtka ne obvezuje da bude filantropska.¹¹ Zajednice žele da tvrtke doprinose novcem, opremom i vremenom zaposlenika u humanitarnim programima, ali ne smatraju poduzeća neetičnima ako to ne čine. Stoga, filantropija je dobrovoljna od strane poduzeća, vrlo poželjna i cijenjena, ali zapravo manje važna od ostale tri dimenzije društvene odgovornosti.

---

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

Slika 1: Dimenzije društveno odgovornog poslovanja

Izvor: Carroll (1979.)

3.4. PRIMJENA DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA

Primjena društveno odgovornog poslovanja karakteristična je za svako poduzeće zasebno. Ne postoji univerzalna metoda primjene društveno odgovornog poslovanja jer poduzeća karakteriziraju različite okolnosti i uvjeti poslovanja. Zbog toga svako poduzeće treba osmisliti vlastitu strategiju implementacije društveno odgovornog poslovanja u skladu s temeljnim vrijednostima poduzeća, poslovnom kulturom, glavnim poslovnim aktivnostima te okruženju u kojem djeluje.¹² No, postoje smjernice za primjenu DOP-a u poduzeću. Ovim smjernicama su definirana područja u poslovanju u kojima se društveno odgovorno poslovanje može i treba integrirati.

DOP se prema nekim autorima najviše primjenjuje u sljedećim područjima:¹³

- tržište
- radno okruženje
- zajednica
- okoliš.

¹² Hohnen, Paul; Potts, Jason, Corporate Social Responsibility: An implementation Guide for Business, International Institute for Sustainable Development, 2007. Dostupno na: <http://www.iisd.org/pdf/2007/csr-guide.pdf>, pristupljeno 20. kolovoza 2017.

¹³ Crane, Matten i Spence (2010.).

3.4.1. Tržište

Tržište se često prikazuje kao jedno od najvažnijih područja za razmatranje primjene DOP-a. Tržište se smatra jednim od glavnih područja u kojem se manifestira poslovna neodgovornost.¹⁴ Na primjer, u kontroverznim industrijama poput alkohola ili brze hrane, tvrtke su odgovorne za svoje proizvode i marketing, a utjecaj njihovih aktivnosti na potrošače dominira programom DOP-a. Treba li McDonald's proizvoditi samo nezdravu hranu ili bi trebao ponuditi salate, voće i druge zdravije alternative? Treba li Hennessy pomoći alkoholičarima i drugim ovisnicima koji konzumiraju alkohol iako bi time smanjili potrošnju svojih proizvoda? To su samo neke od odgovornosti s kojima se suočavaju ovakve vrste industrije na tržištu. Odgovorni dizajn i marketing proizvoda i usluga jedna je od temeljnih odgovornosti korporacije

No, tržište je ključno i zbog drugog razloga. Zahtjevi potrošača i ostalih dionika koji potražuju proizvode i usluge, glavni su pokretač aktivnosti društveno odgovornog poslovanja.¹⁵ Slijedom, dvije su vrste DOP-a na tržištu; normativni i instrumentalni tip. Normativni tip objašnjava da bi tvrtke trebale provoditi aktivnosti društveno odgovornog poslovanja na tržištu kako bi osigurale prikladne pogodnosti svojim potrošačima, dok instrumentalni tip odgovornosti sugerira da tvrtke trebaju provoditi društveno odgovorno poslovanje u mjeri gdje će se isto izraziti kao tržišna prednost.

Kod razmatranja društveno odgovornih aktivnosti na tržištu najvažnija su sljedeća tržišta:¹⁶

1. Tržište potrošača

Ovo je tržište na kojem tvrtke izravno prodaju svoje proizvode ili pružaju usluge krajnjim potrošačima. Glavna pitanja koje aktivnosti DOP-a obuhvaćaju su odgovoran marketing, razvoj *branda* i komunikacijskih kanala s potrošačima.

2. Financijsko tržište

Obuhvaća tržišta dionica, obveznica i drugih financijskih instrumenata. Ovdje potrošači preferiraju ulaganje vlastitog novca u dionice tvrtke koju smatraju društveno odgovornom. S obzirom na to da se na ovom tržištu nalaze i recimo mirovinski fondovi, isti mogu preferirati ulaganje u financijske instrumente tvrtke koje posluju društveno odgovorno, što je poznato kao društveno odgovorno ulaganje.

¹⁴ Crane, Matten i Spence (2010.).

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

3. *Business-to-Business (B2B)*

B2B tržišta su ona na kojima posluju samo poduzeća, za vlastitu opskrbu robom i uslugama, što znači da je potrošač u biti druga tvrtka. Tvrtka kao potrošač može imati mnogo veći utjecaj na ponašanje druge tvrtke (odnosno, utjecaj na društveno odgovorno poslovanje tvrtke od koje nabavlja robu i usluge), nego što bi to imao pojedinac kao potrošač.

3.4.2. Radno okruženje

Zaposlenici se smatraju glavnom imovinom organizacije jer oni ostvaruju rezultate i predstavljaju poduzeće na tržištu. Zato zanemarivanje njihovih očekivanja i potreba može dovesti do nestabilnog poslovanja i/ili lošeg poslovanja te negativnog ugleda. Odnos između poduzeća i njegovih zaposlenika može imati veliki utjecaj i na drugi ključni odnos – odnos između poduzeća i njegovih klijenata. Hoće li klijent sumnjati u vrijednost tvrtke ovisit će o stečenom dojmu rada sa zaposlenicima. Kroz aktivnosti DOP-a tvrtka nastoji poboljšati radne uvjete iznad zakonski propisanog minimuma kako bi povećala zadovoljstvo zaposlenih i time ostvarila bolje rezultate na tržištu.

3.4.3. Zajednica

Pojam lokalna zajednica može se definirati na nekoliko načina, ovisno koji se kut gledanja istakne. Naime, lokalnu zajednicu može se promatrati kao sociološki pojam u kojem bi ona označavala ljude koji žive na određenom prostoru u skladu s kulturnim, povijesnim i tradicionalnim vrijednostima. Također, moguće je lokalnu zajednicu odrediti teritorijalno, kao područje koje zauzima neku površinu. Zajednica se može promatrati i institucionalno, tj. kroz sustave lokalne samouprave. Skraćeno bismo mogli reći da lokalnu zajednicu čine ljudi koji žive na određenom prostoru, imaju zajedničke potrebe i bave se različitim djelatnostima te su određeni kulturnim, povijesnim i tradicionalnim vrijednostima.¹⁷

Prije nekoliko godina mnogi su izjednačavali koncept DOP-a s odgovornostima zajednice kao što su dobrovoljne donacije i uključivanje u lokalne razvojne inicijative. Valja istaknuti kako je to preuska perspektiva za definiranje koncepta DOP-a u društvenoj zajednici. Filantropske donacije lokalnim zajednicama bile su među prvim korporativnim aktivnostima koje su bile dio odgovornog poslovanja u zajednici. Od 1980-ih korporativna filantropija doživjela je veliku preobrazbu. Ono što se nekada vidjelo kao jednostavan čin ljubavi sada je evoluiralo u strateški korporacijski proces koji nastoji stvoriti

¹⁷ Jalšenjak i Krkač (2016.).

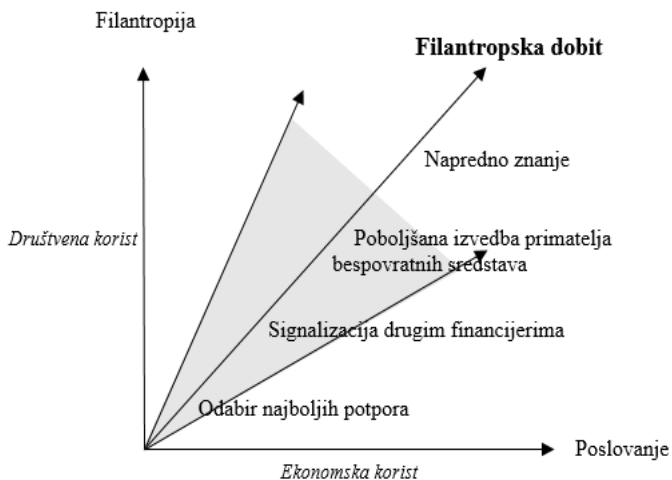
dodanu vrijednost za korporaciju. Takva strateška filantropija promijenila je društvene odnose koje danas uključuju:¹⁸

- povezivanje volontiranja zaposlenika sa strategijama ljudskih resursa
- povezivanje dobrotvornog davanja s marketinškim strategijama i sponzorstvom
- uspostavljanje partnerstva s organizacijama u zajednici zbog izgradnje ugleda i legitimiteta s javnošću (rad s nevladinim organizacijama široko je poznata strategija za tvrtke koje se suočavaju s deficitom povjerenja u zajednici ili za dobrotvorne organizacije koje se suočavaju s nedostatkom vještina ili resursa).

Ta preobrazba društvene državi na svijetu sudjeluju u poboljšanju zajednice u kojoj posluju.

odgovornosti u više strateški pristup sugerira da tvrtke mogu lako raditi dobro. Jasno je da u širem smislu “prosvjetljene” tvrtke vjerojatno shvaćaju da ne mogu uspjeti u zajednicama ako ne primjenjuju i posljednju, dobrotvornu dimenziju DOP-a – filantropiju. Mnoge tvrtke u gotovo svakoj

Slika 2: Maksimiziranje filantropske dobiti

Izvor: Crane, Matten i Spence (2010.)

Slika 2 prikazuje maksimiziranje filantropske dobiti pronalaženjem optimalne ravnoteže između društvene i ekonomske koristi koje poduzeće može imati, što je na slici prikazano kao osjenčano područje. Neće svaki trošak imati društvenu korist, niti će svaka društvena korist donijeti konkurentsku prednost poduzeću. Tek kada trošak ostvaruje i ekonomsku i društvenu korist, maksimizira se filantropska dobit.

¹⁸ Crane, Matten i Spence (2010.).

3.4.4. Okoliš

Održivi razvoj definira se kao razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a istodobno ne ugrožava mogućnost budućih generacija za zadovoljenje njihovih potreba.¹⁹ Ujedno podrazumijeva i stvaranje održivih ljudskih organizacija koje će omogućiti potpuni (ekonomski, zdravstveni, politički, kulturni, ekološki i drugi) razvoj. Ljudski napredak i posebno industrijalizacija, predstavljaju ozbiljan izazov za održivi razvoj. Neki autori kao što su Savitz i Weber (2006) predlažu da je život u skladu s održivim razvojem poput ulaganja i potom daljnjeg življenja samo od ostvarene dobiti, a ne od uloženog. Za korporacije jednako kao i za sve druge koji koriste prirodne resurse, onečišćuju okoliš i generiraju otpad, poslovanje u skladu s održivim razvojem nosi odgovornost prema okolišu.

Da bi implementirali odgovornost prema okolišu, Crane, Matten i Spence (2010) spominju kako su različiti autori predložili niz akcija koje tvrtke mogu poduzeti:

- učinkovito korištenje prirodnih resursa i minimiziranje otpada
- prevencija onečišćenja
- uspostavljanje upravljanja proizvodima
- inovacije u proizvodima, procesima i uslugama
- upravljanje klimatskim promjenama
- osiguravanje sigurnosti resursa i pravdu pri korištenju istih.

4. DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Iako se društveno odgovorno poslovanje u svijetu počinje implementirati sredinom 20. stoljeća, u Hrvatskoj se ono može smatrati novijom poslovnom praksom. Loše upravljana tranzicija, rat koji je obilježio kraj 20. stoljeća, ekonomska kriza 2008. godine kao i nedostatak državnih poticaja, samo su neki od razloga zbog čega se DOP sporije primjenjuje na hrvatskom tržištu. Unatoč navedenim problemima situacija se u Hrvatskoj poboljšava, a poduzeća primjenjuju društveno odgovorno poslovanje za stjecanje konkurentskih prednosti na tržištu.

U Republici Hrvatskoj društveno odgovorno poslovanje nastalo je pod utjecajem raznih čimbenika. Prvi dio čimbenika povijesno je karakterističan za Hrvatsku, dok je drugi dio suvremen i od većeg međunarodnog značaja. Etički orijentirano poslovanje, visoka kvaliteta te ulaganja u lokalnu zajednicu, samo su neki od primjera primjene DOP-a u

¹⁹ Brown, Becky; Hanson, Mark; Liverman, Diana; Merideth, Robert Jr., *Global Sustainability: Toward Definition, Environmental Management* Vol. 11, No, 6, 1987., str. 713.–719.

Hrvatskoj. Ipak, kao posljedica tranzicijskog šoka, životni standard i blagostanje u Hrvatskoj su oslabili. Iako jedan od značajnijih utjecaja na povećanje životnog standarda i blagostanja u zemlji ima i društveno odgovorno poslovanje, ovakvo poslovanje moguće je u državi koja stvara poticajno okruženje kako bi poduzeća mogla funkcionirati i napredovati.

U Hrvatskoj postoji cijeli niz aktivnosti na području društvene odgovornosti poduzeća i ne postoje zapreke prakticiranju iste, no dobar dio tih aktivnosti nije strateški dobro osmišljen, strukturiran ili obuhvaćen izvještajima te je i dalje primjetan nedostatak odgovarajućih mjera za poticanje društvene odgovornosti.²⁰ Za učinkovitiji razvoj društveno odgovornog poslovanja u Hrvatskoj trebalo bi se značajnije usredotočiti na podizanje svijesti o istom. Provođenje edukacija o izgradnji partnerstva za sve sektore, poboljšavanje koordiniranost među poslovnim organizacijama u izradi platforme za razmjenu najboljih praksi društvene odgovornosti te pomaganje gospodarstvu u ugradnji i primjeni strategija društvene odgovornosti u izvještavanju o tim aktivnostima korak je ka učinkovitom razvoju DOP-a. Jedan od pozitivnih primjera je projekt Indeks DOP-a, metodologije za ocjenjivanje odgovornih praksi u poslovanju hrvatskih poduzeća.

4.1. INDEKS DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA

Društveno odgovorno poslovanje tvrtke podrazumijeva da tvrtka, iznad strogo zakonom propisanih obaveza, u vlastiti sustav donošenja odluka još integrira brigu za okoliš i društvo. S ovim, optimalni poslovni rezultati prestaju biti jedino mjerilo za vrednovanje uspješnosti tvrtke. Tako je uspješno ono poduzeće koje ujednačeno vodi brigu o svom ekonomskom i društvenom utjecaju, kao i utjecaju na okoliš, dok DOP predstavlja poslovni model i način upravljanja poslovanjem u kojem se profit ostvaruje na društveno odgovoran način.²¹

U Republici Hrvatskoj, Indeks DOP-a je metodologija za ocjenjivanje odgovornih praksi u poslovanju tvrtki. Nastala je prema uzoru na slične svjetske metodologije, ponajprije na *Business in the Community CR Index*. Hrvatska gospodarska komora je odgovorna za Indeks DOP-a.²²

Indeks DOP-a je ujedno i nagrada koju jednom na godinu u kategoriji malih, srednjih, velikih i javnih tvrtki zajednički dodjeljuju Hrvatska gospodarska komora²³ i Hrvatski

²⁰ Glavočević, Anja; Radman Peša, Anita, Društveno odgovorno poslovanje i CRM kao način integriranja društvene odgovornosti u marketinške aktivnosti, *Oeconomica Jadertina*, 2/2013., str. 28.–49.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ Hrvatska gospodarska komora, O projektu Index DOP-a. Dostupno na: <https://dop.hgk.hr/>, pristupljeno 2. kolovoza 2017.

poslovni savjet za održivi razvoj.²⁴ Metodologija je prerađena u upitnik. Veliki upitnik, namijenjen velikim i srednjim poduzećima, sadrži 119 pitanja, dok je mali upitnik sa 61 pitanjem prilagođen za mala poduzeća.

U Tablici 2 prikazani su dobitnici nagrade Indeksa DOP-a od 2013. do 2016. godine. Sudjelovanje u projektu Indeksa DOP-a je dobrovoljno, a ukupan broj poduzeća koja su sudjelovala u projektu naveden je u zagradi kraj godine na koju se odnosi.

Tablica 2: Dobitnici nagrade Indeks DOP-a od 2013. do 2016. godine

Kategorije:	Godine			
	2013. (89)	2014. (85)	2015. (103)	2016. (71)
Mala poduzeća	EURO-UNIT d.o.o.	Globtour Event d.o.o.	Globtour Event d.o.o.	DVOKUT-ECRO d.o.o.
Srednja poduzeća	Hartmann d.o.o.	Hartmann d.o.o.	Messer Croatia Plin d.o.o.	Vivera d.o.o.
Velika poduzeća	Jadran-Galenski Laboratorij d.d.	Jadran-Galenski laboratorij d.d.	dm-drogerie markt d.o.o.	Ericsson Nikola Tesla d.d.
Javna poduzeća	FLORA VTC d.o.o.	Odašiljači i veze d.o.o.	Odašiljači i veze d.o.o.	Plovput d.o.o.

Izvor: Izrada autora

U posljednjih nekoliko godina sve više poduzeća u Hrvatskoj gleda na društvenu odgovornost kao na poslovnu priliku i mogućnost za stjecanje konkurentnih prednosti na globalnom tržištu.²⁵ Upravo projektom Indeks DOP hrvatskim poduzećima nastoji se omogućiti objektivna pregled društveno odgovornih aktivnosti, a time i odati priznanje za prepoznatu vrijednost DOP-a.

5. USPOREDBA DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA MALOG I VELIKOG PODUZEĆA

U ovom poglavlju prikazat će se odgovorno poslovanje u malom i velikom poduzeću. Odabrana poduzeća su dio rastuće IT udruge u gradu Osijeku, zvane “Osijek Software City”. Na ovaj način osigurava se isto okruženje (grad Osijek) i isti sektor djelatnosti (informatička tehnologija). Za primjer malog poduzeća odabrano je poduzeće Inchoo d.o.o., koje ima 45 zaposlenih, a za primjer velikog poduzeća odabrano je poduzeće Span d.o.o., koje broji više od 300 zaposlenih.

²⁴ Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Poduzeća koja su sudjelovala u Indeksu DOP-a. Dostupno na: <http://hrpsor.hr/poduzeca-koja-su-sudjelovala-u-natjecaju-indeks-dop-a-2-538.html>, pristupljeno 2. kolovoza 2017.

²⁵ Glavočević i Radman Peša (2013.).

Istraživanje se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu prikupljene su sekundarne informacije o primjeni društveno odgovornog poslovanja u navedenim poduzećima. Najčešće korišten izvor ovakvih podataka bile su službene internetske stranice samih poduzeća. U drugom dijelu istraživanja prikupljene su primarne informacije o primjeni društveno odgovornog poslovanja kroz intervju sa zaposlenicima navedenih poduzeća.

5.1. PODUZEĆE INCHOO D.O.O.

Poduzeće Inchoo d.o.o. pruža usluge stvaranja *eCommerce* rješenja – dizajn, izrada i optimizacija postojeće *online* trgovine te migracije s jedne na drugu platformu ili stvaranja nove trgovine od samog početka. Drugim riječima, poduzeće se bavi izradom *online* trgovina. Tvrtka je osnovana 2008. godine, a s devetogodišnjim iskustvom broje više od 450 projekata i više od 150 klijenata iz 45 zemalja. Trenutačno broje 50-ak zaposlenih uključujući *backend* i *frontend developere*, dizajnere, optimizacijski tim, prodajni i marketinški tim te voditelje ureda.²⁶

5.1.1. Područja primjene društveno odgovornog poslovanja

U ovom poglavlju bit će analizirano društveno odgovorno poslovanje poduzeća Inchoo d.o.o. prema područjima primjene DOP-a navedenim u poglavlju 3.4. Svi prikupljeni podaci su preuzeti sa službene mrežne stranice poduzeća, kao i mrežne stranice udruge Osijek Software City.

5.1.1.1. Tržište

Jedna od primarnih *eCommerce* platformi koje koriste je Magento – profesionalno softversko rješenje za *online* trgovine zasnovano na *open-source* tehnologiji koja korisnicima nudi potpunu fleksibilnost i kontrolu nad izgledom, sadržajem i funkcionalnošću njihovih trgovina.

Nakon devet godina poslovanja, poduzeće Inchoo d.o.o. osvojilo je Zlatnu kunu, nagradu koju tradicionalno dodjeljuje Hrvatska gospodarska komora (HGK) najuspješnijim lokalnim tvrtkama. Inchoo d.o.o. je nagradu primio kao najbolja mala tvrtka u Osječko-baranjskoj županiji za 2016. godinu. Ocjenjivano je 21 područje, a Inchoo d.o.o. imao je vrlo visoke rezultate u povećanju zaposlenosti, prosječnoj plaći, nematerijalnoj imovini, financijskoj stabilnosti i samofinanciranju. Uspoređujući 2016. i 2015. godinu

²⁶ Osijek Software City, Inchoo. Dostupno na: <http://softwarecity.hr/tvrtka/inchoo>, pristupljeno 20. kolovoza 2017.

dohodak je porastao za 22%, zaposlenost za 25%, a nematerijalna imovina se povećala za više od 950.000,00 kn.²⁷

5.1.1.2. Radno okruženje

Prošla 2016. godina bila je iznimno važna za tvrtku. Glavni događaj bilo je preseljenje tvrtke u novi poslovni prostor koji je uistinu povećao razinu poslovanja. Uz konstantno fokusiranje na klijente i projekte, mnogo se ulagalo i u unutarnju organizaciju i nove procese, nešto što je uvelike ojačalo rad samog poduzeća.

U poduzeću Inchoo d.o.o. svaki zaposlenik prolazi internu edukaciju u trajanju od tri do pet tjedana. U njoj se upoznaje s funkcioniranjem tvrtke, raspodjelom projekata, komunikacijom s klijentima i s radom platforme Magento. Razvojno okruženje je potrebno svakom *developeru* što poduzeće Inchoo d.o.o. omogućuje svojim zaposlenicima. Primjerice, u petak, 26. svibnja 2017. godine u Baranji je održan Inchoo Learning Day 9#. To je dan kada se kolektivno napuštaju uredi kako bi se uživalo u ljepotama Slavonije i Baranje uz kombiniranje rada s *teambuilding* aktivnostima.²⁸

5.1.1.3. Zajednica

“Vrlo nam je važna aktivnost i u lokalnoj IT zajednici. Jedni smo od osnivača udruge Osijek Software City i uvijek se trudimo podržati razvoj i jačanje ove pozitivne zajednice predavanjima, radionicama, praksama, sponzorstvima i sudjelovanjem u raznim projektima.”²⁹

Osječko-baranjska županija, ali i ostatak Hrvatske, bori se s jakim iseljavanjem i negativnim trendom iseljavanja mladih. U nadi kako bi mladi ostali u zajednici i u Osijeku te kako bi se invertirali ovi negativni trendovi, Inchoo d.o.o. aktivno sudjeluje u izgradnji i jačanju softverske industrije grada Osijeka.

“Sličan motiv ima i studentska udruga eStudent koja zahvaljujući inicijativi proaktivnih studenata i asistenata od 2004. godine nastoji inicirati promjene te omogućiti svojim članovima stjecanje praktičnog iskustva.”³⁰ Jedan od njihovih hvalevrijednih projekata je “Starter” koji s oko 300 članova pozitivno utječe na živote tisuća studenata iz cijele Hrvatske, a čiji je osnovni cilj snažnije povezivanje akademske i gospodarske zajednice.

²⁷ Poduzeće Inchoo d.o.o. Inchoo won The Golden Marten Award. Dostupno na: <http://inchoo.net/life-at-inchoo/zlatna-kuna-2016/>, pristupljeno 25. kolovoza 2017.

²⁸ Poduzeće Inchoo d.o.o. Učenje i adrenalin – Inchoo Learning Day #9. Dostupno na: <http://inchoo.hr/inchoo-learning-day-9/>, pristupljeno 25. kolovoza 2017.

²⁹ Poduzeće Inchoo d.o.o. Naša priča. Dostupno na: <http://inchoo.hr/o-nama/>, pristupljeno 25. kolovoza 2017.

³⁰ Poduzeće Inchoo d.o.o. eStudenti ponovno nagradili Inchoo Zlatnim indeksom! Dostupno na: <http://inchoo.hr/estudenti-ponovno-nagradili-inchoo-zlatnim-indeksom/>, pristupljeno 25. kolovoza 2017.

eStudenti su ove godine, sedmu godinu zaredom, odlučili nagraditi poduzeća koja aktivno sudjeluju u životu studenata “Zlatnim indeksom”. Uzevši u obzir koliko je truda i vremena uloženo, poduzeće Inchoo d.o.o. je osvojilo nagradu. Prijava se temeljila na aktivnostima koje su organizirali i podupirali, a koje su bile usmjerene prema studentskoj populaciji.

Poduzeće Inchoo dobilo je nagradu na temelju sljedećih aktivnosti:

- mentoriranje 19 praktikanata s pet fakulteta u šest odjela tvrtke
- mentoriranje završnih i diplomskih radova
- organiziranje PHP akademije i PHP razgovora
- suorganiziranje nekoliko “CodeCAMP” radionica i gostujućih predavanja
- sudjelovanje na nekoliko kolegija na FERIT-u preko gostujućih predavanja
- sponzoriranje EWob Business Hackathona, “Elektrijade” itd.

5.1.1.4. Okoliš

Zbog same naravi poduzeća i poslovanja kojim se ono bavi, onečišćenje okoliša je minimalno. Ipak, Inchoo d.o.o. kroz različite projekte koji su već spomenuti te seminare nastoje poboljšati lokalni ekosustav i učiniti ga privlačnijim.

Primjer je realizacija projekta Kuća u prirodi Zlatna Greda. Riječ je o pomno osmišljenom konceptu koji pruža praktična iskustva suživota čovjeka i prirode kao mjesto učenja, ali i zabave u adrenalinskom parku, šetnjama i životinjama. Kuća u prirodi funkcionira kroz praktične primjere održivog razvoja, poput obnovljivih izvora energije, odvajanja otpada, socijalnog poduzetništva i odgovornog poslovanja.³¹

5.1.2. Intervju

Razgovor je održan 23. kolovoza 2017. godine u poduzeću Inchoo d.o.o. s dvoje zaposlenika: Zrinkom Antolović i Nandinom Lončarom. Zrinka Antolović radi u poduzeću Inchoo d.o.o. kao koordinator događaja i projekata. Nandino Lončar radi u poduzeću Inchoo d.o.o. kao voditelj ureda čija je glavna uloga organiziranje i nadgledanje svih administrativnih poslova. Intervju se sastojao od osam pitanja (prilog 1), a proveden je kako bi se bolje razumjela motiviranost zaposlenika i poslodavaca (poduzeća Inchoo d.o.o.) koji već pet godina provode aktivnosti DOP-a i na taj način aktivno sudjeluju u izgradnji osječke IT zajednice.

U vezi s ciljem i vizijom poduzeća koji se odnose na DOP aktivnosti, intervjuirani zaposlenici naglasili su da im je uz ojačanje IT sektora bilo bitno utjecati na negativni trend iseljavanja iz grada Osijek, posebice mladih. “Posla ima za sve koji žele i znaju raditi”

³¹ Poduzeće Inchoo d.o.o. Učenje i adrenalin – Inchoo Learning Day #9. Dostupno na: <http://inchoo.hr/inchoo-learning-day-9/>, pristupljeno: 25. kolovoza 2017.

ponosno ističu. Na pitanje o segmentima koje obuhvaća društveno odgovorno poslovanje u Inchoo-u, naveli su dva segmenta: edukacije studenata i drugih zainteresiranih te zadovoljstvo njihovih zaposlenika. Kroz udrugu Osijek Software City koju su osnovale četiri tvrtke, a koja danas broji 35 članica, Inchoo najčešće provodi edukacije za studente. Također, Inchoo je kao tvrtka usmjerena na zadovoljstvo svojih zaposlenika (jedan od razloga zašto su unajmili novi prostor) jer zadovoljniji zaposlenici znače kvalitetnije poslovanje. Edukacije kao dio DOP-a planiraju sami ili kroz udrugu, bez ikakve financijske koristi od istih. Zaposlenici samostalno odrede žele li održati edukaciju te temu iste, nakon čega se edukacija predlaže direktoru. Prođe li inicijativa, kreće se organizirati sam događaj. Stoga su upravo zaposlenici ti od kojih sve kreće. U vezi s budžetom za aktivnosti DOP-a, u Inchoo-u postoji interni plan kojim se na godinu izdvaja od 1 do 2% novčanih sredstava za donacije izvan IT sektora. Za sve aktivnosti, projekte i događaje u sklopu IT sektora (ponajprije za edukacije), ne postoji fiksni godišnji iznos, nego poduzeće donosi kvartalne ili polumjesečne planove koji sadrže sve troškove planiranih događaja. Odgovornost za provedbu aktivnosti DOP-a snose svi zaposlenici: od *developer*a, koordinatora događaja, projektnih menadžera i naposljetku direktora. Navode kako svi njihovi zaposlenici dobrovoljno pridonose razvoju IT zajednice u Osijeku. Prioritet su, kako ističu, studenti i zajednica. Studenti, jer oni predstavljaju i potencijalne buduće zaposlenike te zajednica, koja će kao poticajno okruženje spriječiti negativni trend iseljavanja, posebice mladih. Naposljetku, intervjuirani zaposlenici upitani su o zaprekama na koje nailaze pri implementiranju DOP aktivnosti, gdje navode sljedeće: "Najveći problem je pasivnost studenata, nezainteresiranost, manjak produktivnosti i inicijativa te nedostatak emocionalne inteligencije. Problemi vezani uz financiranje projekata, organiziranje prostora i programa su minimalni." S ovim je zaključen intervju i analiza primjene društveno odgovornog poslovanja u malom poduzeću.

5.2. PODUZEĆE SPAN D.O.O.

Vodeća hrvatska tvrtka u pružanju profesionalnih usluga projektiranja i izgradnje informacijskih sustava te tehničke podrške za korisnike grupa Span. Navedena grupa ima urede u mnogim gradovima (Zagreb, Osijek, Rijeka, London, Ljubljana, Chicago, Prag i Baku), a unutar Span grupe djeluje pet tvrtki: Span, InfoCumulus, Digitalni ured, Trilix i MMC.³²

5.2.1. Područja primjene društveno odgovornog poslovanja

U ovom poglavlju bit će analizirano društveno odgovorno poslovanje poduzeća Span d.o.o. prema područjima primjene DOP-a navedenim u poglavlju 3.4. Svi prikupljeni

³² Osijek Software City, O Spanu. Dostupno na: <http://softwarecity.hr/starter-kit/span/>, pristupljeno 30. kolovoza 2017.

podaci su preuzeti sa službene internetske stranice poduzeća, kao i sa službene Mrežne stranice udruge Osijek Software City.

5.2.1.1. Tržište

U 2013. godini zagrebačka tvrtka Span proširila je svoje poslovanje u grad Osijek. Tada je imala samo jedan mali ured s troje zaposlenih. No, okolnosti su dovele do toga da je u samo godinu dana njihova podružnica porasla na 15 zaposlenih, a već sljedeće godine imala je više od 50 zaposlenih. U 2016. godini zaposlili su oko 200 ljudi, a danas zapošljavaju više od 300 spanovaca. Upravo zbog toga u njihovoj podružnici u Osijeku radi se na projektima za klijente u čitavom svijetu.

U 2014. godini ova IT tvrtka izvezla je softvera, licenci i usluga u vrijednosti deset milijuna dolara, što je u odnosu na godinu prije čak 50% veći izvoz. U 2014. godini promet im je iznosio nešto više od 170 milijuna kuna, u 2015. godini oko 200 milijuna kuna, a u 2016. godini ostvarili su godišnji prihod veći od 265 milijuna kuna.

Grupa Span se trenutačno sastoji od pet tvrtki članica: Span, InfoCumulus, Digitalni ured, Trilix i MMC koja nastavlja svoj eksponencijalni rast iz godine u godinu. Trenutačno nude poslovna rješenja prema poslovnoj funkciji i prema potrebi svakog poslovnog korisnika individualno.

5.2.1.2. Radno okruženje

“U Spanu znamo da smo uspješni onoliko koliko su uspješni ljudi u našem timu. Stoga ih na svakom koraku podržavamo u ostvarenju punih potencijala te nagrađujemo svaki njihov doprinos ukupnom uspjehu tvrtke. Svim našim zaposlenicima nudimo mogućnosti za daljnju edukaciju i certifikaciju, kao i brojne pogodnosti te mogućnosti napredovanja.”³³

Span d.o.o. karakterizira nestandardiziran selekcijski proces koji se sastoji od četiriju koraka: prijavni upitnik, psihologijsko i stručno testiranje, intervju s HR-om i kava sa psihologom. Prijavni upitnik je prvi korak u prijavi, u kojem će se tražiti općeniti podaci poput obrazovanja, radnog statusa, željenog početka rada, osobnih i radnih sklonosti te očekivanih radnih uvjeta. Nakon prijavnog upitnika slijedi psihološko i stručno testiranje koje predstavlja najbolji pokazatelj radnih performansi potencijalnih zaposlenika. Testiranje traje od tri do četiri sata, a prioritet je testiranje kognitivnih sposobnosti potencijalnih zaposlenika. Nakon toga slijedi intervju s HR-om i kava sa psihologom kako bi se budućeg spanovca stavilo na pravo radno mjesto u poduzeću.³⁴

³³ *Ibidem.*

³⁴ Span Careers, Kako biramo kolege. Dostupno na: <https://span.eu/karijere/kako-biramo-kolege/>, pristupljeno 30. kolovoza 2017.

Span d.o.o. navodi sljedeće temeljne vrijednosti:³⁵

- briga za korisnike
- ljudi čine razliku
- timski rad
- usmjerenost prema budućnosti
- operativna izvrsnost
- kontinuirano poboljšavanje, inovacija i učenje.

5.2.1.3. Zajednica

Direktor Nikola Dujmović ističe da ga je iznenadila pozitivna klima u gradu Osijeku i susretljivost gradske uprave te posebice znanstvene zajednice. “Na Elektrotehničkom fakultetu u Osijeku doslovno su nam rekli da im pojasnimo što mi očekujemo od naših budućih stručnjaka, a da će oni to implementirati u nastavu – i učinili su to. To je nezamislivo na FER-u ili nekim drugim institucijama”, kaže Dujmović.³⁶

Span Academy je program ljetne prakse (*Summer Internship*) namijenjen studentima viših godina tehničkih fakulteta. Program nudi zaokruženu edukativnu cjelinu koja se sastoji od tri mjeseca timskog rada na stvarnim projektima uz pomoć mentora. Nakon završetka Akademije, studenti imaju priliku postati dio stalne Span ekipe.

5.2.1.4. Okoliš

Span City je interaktivni portal koji pruža sve bitne informacije o gradu. Iz različitih izvora prikuplja informacije i prikazuje ih kroz napredna kartografska izvješća u kombinaciji s interaktivnim vizualizacijama podataka (tablice, grafovi, karte, slike i video). Količina informacija i vrsta informacija koje će se prikazivati ovisi isključivo o tome koliko je informacija iz vanjskih izvora moguće prikupiti.³⁷

³⁵ Osijek Software City, O Spanu. Dostupno na: <http://softwarecity.hr/starter-kit/span/>, pristupljeno 30. kolovoza 2017.

³⁶ Poslovni dnevnik, IT tvrtka Span očekuje u 2015. 200 milijuna kuna prihoda. Dostupno na: <http://www.poslovni.hr/poduzetnik/it-tvrtka-span-ocekuje-u-2015-200-milijuna-kuna-prihoda-290736>, pristupljeno 30. kolovoza 2017.

³⁷ Poduzeće Span d.o.o., Span rješenja: Span City. Dostupno na: <https://span.eu/poslovna-rjesenja/span-rjesenja/span-city/>, pristupljeno 5. rujna 2017.

Informacije koje pruža jesu:³⁸

- vrijeme – datum i vrijeme, mjesečeve mijene, astronomija
- prognoza – temperatura, vjetar, padaline, tlak zraka, bio- meteorološka prognoza, UV indeks
- promet – najave radova, protočnost frekventnih prometnica, zastoji, stanje u javnom prijevozu, dostupnost parkirnih mjesta u javnim garažama
- okoliš – podaci o onečišćenosti zraka, popis biciklističkih staza
- statistika grada – broj stanovnika, podaci o kućanstvima, potrošačka košarica, stopa nezaposlenosti, stopa kriminala
- vijesti – gospodarstvo, politika, kultura, burzovna izvješća, najave događanja
- društvene mreže – prikaz aktivnosti i objava.

Slijedom, pružanjem navedenih informacija šire svijest o okolišu u zajednici, a poduzeća ističu i reciklažu otpada od strane zaposlenika.

5.2.2. Intervju

Intervju je održan 29. kolovoza 2017. godine u poduzeću Span d.o.o. s asistenticom ureda Željkom Filipović. Intervju se sastojao od osam pitanja (prilog br. 1), a proveden je kako bi se bolje razumjela motiviranost zaposlenika i poslodavaca (poduzeća Span d.o.o.) koji provode aktivnosti DOP-a i na taj način aktivno sudjeluju u izgradnji osječke IT zajednice.

Misija poduzeća Span d.o.o. glasi: “Pomažemo korisnicima u digitalnoj transformaciji poslovanja primjenom inovativnih, sigurnih i pouzdanih tehnoloških rješenja”, a sve kako bi se ostvarila vizije poduzeća: “Zajedno s korisnicima stvaramo digitalnu budućnost”, ističe Željka. Na pitanje o segmentima koje obuhvaća društveno odgovorno poslovanje navodi tri segmenta: tržište, zaposlenici te zajednica. Kvaliteta proizvoda i usluga koje poduzeće pruža udovoljava ISO standardima. Svake dvije godine provodi se Upitnik o zadovoljstvu koji ispunjavaju svi zaposlenici, a kojim se nastoji ocijeniti dosadašnja kvaliteta radnih uvjeta. Provodi se i PE (*Personal Evaluation*) kroz cijelu godinu gdje se razgovora sa svakim zaposlenikom pojedinačno kako bi im se pružile povratne informacije o njihovu radu i ostvarenim rezultatima (*feedback*). “Imamo fleksibilno radno vrijeme jer je bitno da se posao dovrši te da se projekti završe”, ističe Željka. Što se tiče procesa planiranja aktivnosti DOP-a, u poduzeću Span d.o.o. velika većina ideja započinje u udruzi Osijek Software City. Kroz udругu se u suradnji s fakultetima provode edukacije

³⁸ Poduzeće Span d.o.o., Span rješenja: Span City. Dostupno na: <https://span.eu/app/uploads/2016/07/Span-City-HR.pdf>, pristupljeno 5. rujna 2017.

i studentske prakse. Veliku ulogu ima HR (*Human Resources*) odjel koji je odgovoran za provedbu DOP aktivnosti. Također, HR odjel provodi navedene upitnike o zadovoljstvu i evaluacije zaposlenika te donosi godišnji proračun za DOP aktivnosti. Prioritetne ciljne skupine jesu, kako Željka ističe, studenti i mladi koji su mogući spanovci. Naposljetku navodi kako nema većih teškoća pri provedbi aktivnosti DOP-a jer je HR odjel dobro organiziran. "Najveće zapreke su pasivnost i nezainteresiranost studenata. Iako postoje studenti koji se uistinu trude, taj broj je i dalje premalen u odnosu na ukupan broj studenata tehničkih fakulteta u Osijeku. Nadamo se da ćemo kroz udrugu Osijek Software City u suradnji s ostalim poduzećima obogatiti osječki IT sektor i pobuditi interes u svim studentima, ili barem velikoj većini", navodi Željka. S ovim je zaključen intervju s poduzećem Span d.o.o. kao i analiza primjene društveno odgovornog poslovanja u velikom poduzeću.

6. ZAKLJUČAK

Društveno odgovorno poslovanje nezamjenjiv je koncept integriran u suvremeno poslovanje gotovo svake tvrtke. No, njega nije lako definirati. U nizu definicija koje su korištene za definiranje DOP-a, razvile su se neke temeljne karakteristike tog poslovnog koncepta, kao i područja primjene. Društveno odgovorno poslovanje nije stanje nego proces, a sastoji se od četiri dimenzije: ekonomska, pravna, etička i filantropska. U ovom radu istraženo je društveno odgovorno poslovanje i utjecaj istog te je zaključeno da DOP-a potiče razvoj društva, zaštitu okoliša, podiže kvalitetu života, stvara bolji imidž poduzeća i daje konkurentsku prednost poduzeću. U radu je dalje analizirano društveno odgovorno poslovanje u Republici Hrvatskoj te je provedeno istraživanje o društveno odgovornom poslovanju malog i velikog poduzeća na području grada Osijeka.

Iako se društveno odgovorno poslovanje u svijetu počinje implementirati sredinom 20. stoljeća, u Hrvatskoj se isto smatra novijom poslovnom praksom – poduzeća primjenjuju društveno odgovorno poslovanje za stjecanje konkurentskih prednosti. Ipak, u Hrvatskoj je potreban učinkovitiji razvoj društveno odgovornog poslovanja kao i intenzivnije usmjeravanje na podizanje svijesti o društveno odgovornom poslovanju te razvoj poticajnog okruženja za DOP. Dobar primjer potonjeg je Indeks DOP-a koji predstavlja metodologiju za ocjenjivanje odgovornih praksi u poslovanju tvrtki, nastalu prema uzoru na slične svjetske metodologije. Ujedno, Indeks DOP-a je i nagrada koja se jedanput na godinu dodjeljuje u kategoriji malih, srednjih, velikih i javnih tvrtki.

Istraživanje o društveno odgovornom poslovanju malog i velikog poduzeća na području grada Osijeka provedeno je u dva dijela: u prvom su prikupljene sekundarne informacije o primjeni društveno odgovornog poslovanja u navedenim poduzećima, dok su u drugom dijelu prikupljene primarne informacije o primjeni društveno odgovornog poslovanja kroz intervju sa zaposlenicima poduzeća. I malo i veliko poduzeće ukazali su na

praksu provedbe društveno odgovornog poslovanja, posebice kroz organizaciju (uglavnom) besplatnih edukacija u zajednici (ciljna skupina su studenti). Navedenim su pokazali brigu za zajednicu u kojoj je već neko vrijeme trend odljeva mladih izrazito visok, zbog spleta okolnosti i visoke stope nezaposlenosti. Najveća razlika kod promatranih poduzeća u implementaciji je aktivnosti društveno odgovornog poslovanja; veliko poduzeće ima strukturiran proces provođenja DOP aktivnosti za koje je zadužen odjel za ljudske resurse (HR), dok u malom poduzeću za implementaciju DOP aktivnosti nema zaduženog odjela, nego svaki zaposlenik preuzima inicijativu za samostalno provođenje DOP aktivnosti. Ipak, to ne čini malo poduzeće manje uspješnim u praksi društveno odgovornog poslovanja. (Štoviše, malo poduzeće time može biti "brže" u realizaciji aktivnosti.) Uspješno poduzeće osluškuje potrebe zajednice te prepoznaje aktivnosti koje može provesti, koje nužno ne nose ekonomsku korist, ali nose društvenu korist. Svako poduzeće u Hrvatskoj, kao i poduzeća diljem svijeta, treba pronaći ravnotežu između maksimiziranja profita, kao ekonomske koristi te ulaganja u društvo i očuvanja okoliša, kao društvene koristi. Poduzeća promatrana u terenskom istraživanju imaju pozitivan ugled u široj zajednici i često se ističu kao primjeri dobre prakse.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Crane, Andrew; Matten, Dirk; Spence Laura, Corporate Social Responsibility. University of Cambridge: Routledge, 2016.
2. Jalšenjak, Borna; Krkač, Kristijan, Poslovna etika, korporacijska društvena odgovornost i održivost, MATE d.o.o, Zagreb, 2016.

Članci:

1. Brown, Becky; Hanson, Mark; Liverman, Diana; Merideth, Robert Jr., *Global Sustainability: Toward Definition*, Environmental Management Vol. 11, No, 6, 1987., str. 713.–719.
2. Carrol, Archie, A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Social Performance, Academy of Management Review, Vol. 4, No. 4, 1979., str. 497.–505.
3. Glavočević, Anja; Radman Peša, Anita, Društveno odgovorno poslovanje i CRM kao način integriranja društvene odgovornosti u marketinške aktivnosti, *Oeconomica Jaderina*, 2/2013., str. 28.–49.

Mrežni izvori:

1. Hrvatska gospodarska komora, O projektu Index DOP-a. Dostupno na: <https://dop.hgk.hr/>, pristupljeno 2. kolovoza 2017.
2. Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Poduzeća koja su sudjelovala u Indeksu DOP-a. Dostupno na: <http://hrpsor.hr/poduzeca-koja-su-sudjelovala-u-natjecaju-indeks-dop-a-2-538.html>, pristupljeno 2. kolovoza 2017.
3. Hohnen, Paul; Potts, Jason, Corporate Social Responsibility: An implementation Guide for Business. Dostupno na: <http://www.iisd.org/pdf/2007/csr-guide.pdf>, pristupljeno 20. kolovoza 2017.
4. Osijek Software City, Inchoo. Dostupno na: <http://softwarecity.hr/tvrtka/inchoo/>, pristupljeno 20. kolovoza 2017.
5. Osijek Software City, O Spanu. Dostupno na: <http://softwarecity.hr/starter-kit/span/>, pristupljeno 30. kolovoza 2017.
6. Poduzeće Inchoo d.o.o., eStudenti ponovno nagradili Inchoo Zlatnim indeksom! Dostupno na: <http://inchoo.hr/estudenti-ponovno-nagradili-inchoo-zlatnim-indeksom/>, pristupljeno 25. kolovoza 2017.
7. Poduzeće Inchoo d.o.o., Inchoo won The Golden Marten Award. Dostupno na: <http://inchoo.net/life-at-inchoo/zlatna-kuna-2016/>, pristupljeno 25. kolovoza 2017.
8. Poduzeće Inchoo d.o.o., Naša priča. Dostupno na: <http://inchoo.hr/o-nama/>, pristupljeno 25. kolovoza 2017.
9. Poduzeće Inchoo d.o.o., Učenje i adrenalin – Inchoo Learning Day #9. Dostupno na: <http://inchoo.hr/inchoo-learning-day-9/>, pristupljeno 25. kolovoza 2017.
10. Poduzeće Span d.o.o., Span rješenja: Span City. Dostupno na: <https://span.eu/poslovna-rjesenja/span-rjesenja/span-city/>, pristupljeno 5. rujna 2017.
11. Poslovni dnevnik, IT tvrtka Span očekuje u 2015. 200 milijuna kuna prihoda. Dostupno na: <http://www.poslovni.hr/poduzetnik/it-tvrtka-span-ocekuje-u-2015-200-milijuna-kuna-prihoda-290736>, pristupljeno 30. kolovoza 2017.
12. Span Careers, Kako biramo kolege. Dostupno na: <https://span.eu/karijere/kako-biramo-kolege/>, pristupljeno 30. kolovoza 2017.
13. Span d.o.o., Grupa Span. Dostupno na: <https://span.eu>, pristupljeno 25. kolovoza 2017.
14. Sveučilište u Zadru. (2012). *Metode znanstvenih istraživanja*. Dostupno na: <http://www.unizd.hr/portals/4/nastavni-mat/1-godina/metodologija/metode-znanstvenih-istrazivanja.pdf>, pristupljeno 10. rujna 2017.

SOCIAL RESPONSIBILITY AS AN IMPORTANT ELEMENT OF SUCCESSFUL BUSINESS OPERATION

Abstract

Corporate Social Responsibility (CSR) has become an increasingly important component of a business that strives to meet increasingly demanding ethical, environmental, legal, commercial and public standards. There are four main areas of application of corporate social responsibility principles - marketplace, workplace, environment and community. The aim of this paper is to bring closer the increasing corporate influence on modern business in the Republic of Croatia and point to the importance of applying corporate social responsibility as an efficient tool to gain competitive advantage. The application of corporate social responsibility is slower in Croatia, and some of the reasons are as follows: poorly managed transition, the war that marked the end of the 20th century, the 2008 economic crisis, as well as the lack of state incentives. Despite the above-mentioned problems, the situation in Croatia is improving, and the number of small and large enterprises applying socially responsible business practices is on the increase. Application of corporate social responsibility in a small and a large enterprise will be shown in the practical part of this paper. The selected companies are part of the growing IT association in the city of Osijek called Osijek Software City. In this way, the same environment (i.e. the city of Osijek) and the same business activity (i.e. information technology) are provided. Inchoo Ltd. with 45 employees and Span Ltd. with more than 300 employees were selected as examples of a small company and a large company, respectively.

Key words: corporate social responsibility, modern business operation, small businesses, large businesses

ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU U CESTOVNOM PROMETU NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE, REPUBLIKE SRBIJE, BOSNE I HERCEGOVINE, CRNE GORE I REPUBLIKE SLOVENIJE

Egon Rukovanjski
student 4. godine Pravnog fakulteta Osijek
E-mail: utvrda@hotmail.com

Pregledni rad
UDK 347.518:656
340.5

Rad primljen 1. ožujka 2018.

Sažetak

Tema je ovog rada odgovornost za štetu prijevoznika u cestovnom prometu na području Hrvatske i susjednih država, i to država bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (Republika Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Republika Slovenija). Posebno se obrađuju pravna pravila kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu i pravna pravila kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu i to za štetu na stvarima, putnicima te njihovoj prtljazi. Istaknute su i sličnosti te razlike uređenja u spomenutim državama.

Ključne riječi: *odgovornost prijevoznika za štetu, cestovni promet, Republika Hrvatska, Republika Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Republika Slovenija*

1. UVOD

Tema je ovog rada odgovornost prijevoznika za štetu u cestovnom prometu na području Hrvatske i susjednih država iz bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljnjem tekstu: SFRJ) i to Republike Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Republike Slovenije. Ovim se radom nastoje prikazati temelji pravnih uređenja odgovornosti prijevoznika za štetu u cestovnom prometu Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Slovenije. U radu se zasebno obrađuju pravna pravila kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu i pravna pravila kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu.

U prvom poglavlju prikazuje se podjela cestovnog prometnog prava na upravno-pravna pravila i imovinsko-pravna pravila te područja koja ona uređuju te odgovornost prijevoznika za štetu u cestovnom prometu kao i izvori prava Republike Hrvatske, Republike Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Republike Slovenije kojima se uređuju odgovornosti prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu i odgovornost prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu. Nakon toga slijedi glavni dio rada u kojem se detaljno prikazuju i obrađuju pravna pravila o odgovornosti prijevoznika za štetu u unutarnjem i međunarodnom cestovnom prometu. Podijeljen je na četiri dijela: prvi dio uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u unutarnjem cestovnom prometu na području Hrvatske i spomenutih država iz bivše SFRJ, drugi dio uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu osoba u unutarnjem cestovnom prometu na području Republike Hrvatske, Republike Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Republike Slovenije, treći dio uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u međunarodnom cestovnom prometu na tom području te četvrti dio uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu osoba u međunarodnom cestovnom prometu na tom području.

2. CESTOVNO PROMETNO PRAVO I ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU U CESTOVNOM PROMETU

Prometno pravo je skup pravnih pravila kojima se reguliraju društveni odnosi između pravnih subjekata u prometu kao cjelini, odnosno u svim njegovim granama. Posebni propisi uređuju svaku granu prometa, stoga možemo razlikovati cestovno pravo, željezničko pravo, zračno pravo, poštansko pravo, pomorsko pravo te pravo unutarnje plovidbe.¹ Cestovno pravo sadrži brojna pravna pravila kojima se uređuje cestovni promet. Razlog postojanja tih pravnih pravila leži u činjenici da prijevoz ljudi i stvari predstavlja opasnu djelatnost te specifičnu vrstu ugovora na koju se trebaju primijeniti odgovarajuća pravna pravila.² Cestovno pravo dijelimo na unutarnje i međunarodno cestovno pravo. Ta se podjela temelji na činjenici da se cestovni promet može odvijati unutar jedne države (unutarnji ili nacionalni cestovni promet) ili između više država (međunarodni cestovni promet). S obzirom na to možemo zaključiti da unutarnje cestovno pravo uređuje društvene odnose pravnih subjekata u cestovnom prometu unutar jedne države, a međunarodno cestovno pravo uređuje društvene odnose pravnih subjekata u cestovnom prometu između više država.³

¹ Vasilj, A.; Činčurak Erceg B., *Prometno pravo i osiguranje*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2016., str. 61.–62.

² Horvat, L., *Cestovno prometno pravo*, Zagreb, 2002., str. 117.

³ Vasilj; Činčurak Erceg, *op. cit.* (bilj. 1), str. 63.

Osim te podjele postoji i podjela cestovnog prava na upravno-pravna pravila i imovinsko-pravna pravila.⁴ Upravno-pravna pravila cestovnog prava uređuju uvjete i način obavljanja djelatnosti prijevoza putnika i stvari te prijevoza za vlastite potrebe u unutarnjem i međunarodnom cestovnom prometu,⁵ a imovinsko-pravna pravila cestovnog prava uređuju građansko-pravne odnose korisnika i davatelja usluge prijevoza u cestovnom prometu koji također može biti unutarnji ili međunarodni cestovni promet. Građansko-pravni odnosi korisnika i davatelja usluge prijevoza u cestovnom prometu zapravo su građansko-pravni odnosi putnika ili pošiljatelja stvari kao jedne stranke i prijevoznika kao druge stranke koji nastaju na osnovi njihova sklopljenog ugovora (ugovor o prijevozu). Građansko-pravni odnosi korisnika i davatelja usluge prijevoza u cestovnom prometu dijele se na one koji nastaju na osnovi ugovora o prijevozu putnika i prtljage, i one koji nastaju na osnovi ugovora o prijevozu stvari. U građansko-pravnim odnosima na osnovi ugovora o prijevozu stvari pojavljuje se još i primatelj. On nije stranka tog ugovora, ali ima određena prava koja proizlaze iz tog ugovora.⁶

Odgovornost prijevoznika za štetu u cestovnom prometu jedan je od građansko-pravnih odnosa koji nastaju na osnovi ugovora o prijevozu cestom.⁷ S obzirom na prijevoznikovu obvezu iz ugovora o prijevozu cestom, da preveze stvari ili putnike (s njihovom prtljagom) do određenog mjesta,⁸ odgovornost prijevoznika za štetu u cestovnom prometu može biti odgovornost za štetu u prijevozu stvari i odgovornost za štetu u prijevozu osoba (putnika). Kod odgovornosti za štetu u prijevozu stvari šteta može biti potpuni ili djelomični gubitak, oštećenje i manjak stvari te šteta zbog prekoračenja roka isporuke stvari, a kod odgovornosti za štetu u prijevozu osoba (putnika) šteta može biti smrt putnika, oštećenje zdravlja putnika, ozljeda putnika, oštećenje prtljage, gubitak prtljage, manjak prtljage te šteta zbog zakašnjenja u prijevozu.⁹ Odgovornost prijevoznika za štetu može se podijeliti i na subjektivnu i objektivnu odgovornost prijevoznika.¹⁰

⁴ Horvat, L., *Osnove cestovnog prava*, Zagreb, 2000., str. 91.

⁵ Vasilj; Činčurak Erceg, *op. cit.* (bilj. 1), str. 101.

⁶ Horvat, L., *op. cit.* (bilj. 2), str. 135., 136., 137.

⁷ *Cf. ibid.*, str. 135., 136.

⁸ Vasilj; Činčurak Erceg, *op. cit.* (bilj. 1), str. 70.

⁹ Gubitak znači nemogućnost prijevoznika da primatelju preda stvari koje je preuzeo na prijevoz. Potpuni gubitak postoji kada prijevoznik ne može predati stvari primatelju jer je stvar npr. uništena ili ukradena. Djelomičan gubitak postoji kada prijevoznik može predati samo dio stvari primatelju jer nedostaju pojedini dijelovi, komadi tereta. Oštećenje jest umanjeње vrijednosti stvari zbog pogoršanja njezine kvalitete, a manjak znači nedostatak generički određenih stvari (zamjenjivih stvari). To su one stvari koje su u prometu određene prema vrsti, rodu, broju, mjeri i slično (npr. opeka, šećer, žito). *Cf. ibid.*, str. 80., 81.

¹⁰ Vidi opširnije, *cf. ibid.*, str. 84., 85.

Odgovornost prijevoznika za štetu u cestovnom prometu različito je uređena u međunarodnom i unutarnjem cestovnom prometu.¹¹ U Hrvatskoj se odgovornost prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu uglavnom uređuje Konvencijom o ugovoru o međunarodnom cestovnom prijevozu putnika i prtljage (u daljnjem tekstu: CVR)¹² te Konvencijom o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (u daljnjem tekstu: CMR)¹³ i njezinim protokolom iz 1978. godine,¹⁴ a odgovornost prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu u Hrvatskoj uređuje se ponajviše Zakonom o obveznim odnosima.¹⁵ U Srbiji odgovornost prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu uređena je istim konvencijama kojima je ta odgovornost uređena u Hrvatskoj,¹⁶ jedino što se protokol CMR-a iz 1978. godine ne primjenjuje u Srbiji jer ga Srbija nije ratificirala.¹⁷ Na odgovornost prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu u Srbiji također se primjenjuje zakon o obveznim odnosima (Zakon o obligacionim odnosima),¹⁸ no uz njega na tu odgovornost primjenjuje se i Zakon o ugovorima o prijevozu u cestovnom prometu (Zakon o ugovorima o prevozu u drumskom saobraća-

¹¹ Cf. *ibid.*, str. 63.

¹² Konvencija o ugovoru o međunarodnom cestovnom prijevozu putnika i prtljage (Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 8/1977) (u daljnjem tekstu: CVR); Convention on the contract for the international carriage of passengers and luggage by road (CVR). Geneva, 1 March 1973, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-26&chapter=11&clang=en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

¹³ Konvencija o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori, broj 11/1958) (u daljnjem tekstu: CMR); Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 19 May 1956, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsgno=XI-B-11&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

¹⁴ Zakon o potvrđivanju Protokola uz Konvenciju o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (CMR) (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 6/2016); Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 5 July 1978, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-B-11-a&chapter=11&clang=-en, pristupljeno 4. siječnja 2018. Objava o stupanju na snagu Protokola uz Konvenciju o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (CMR), Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 2/2017.

¹⁵ Zakon o obveznim odnosima (pročišćeni tekst, Narodne novine, broj 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018) (u daljnjem tekstu: hrv. ZOO).

¹⁶ CVR, *loc. cit.* (bilj. 12); Convention on the contract for the international carriage of passengers and luggage by road (CVR). Geneva, 1 March 1973, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-26&chapter=11&clang=en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.; CMR, *loc. cit.* (bilj. 13); Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 19 May 1956, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11&chapter=11&clang=en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

¹⁷ Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 5 July 1978, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11-a&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

¹⁸ Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list SFRJ, broj 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989, Službeni list SRJ, br. 31/1993 i Sl. list SCG, broj 1/2003 – Ustavna povelja) (u daljnjem tekstu: srb. ZOO).

ju).¹⁹ U Bosni i Hercegovini situacija je u vezi s odgovornosti prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu ista kao i situacija u vezi te odgovornosti prijevoznika u Srbiji, odnosno na nju se primjenjuju iste konvencije, koje se primjenjuju u Srbiji,²⁰ isključujući protokol CMR-a iz 1978. godine.²¹ Situacija u vezi s odgovornosti prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu u Bosni i Hercegovini sasvim je drukčija. Bosna i Hercegovina je federativna država te svaka federativna jedinica ima svoje zakone, stoga se odgovornost prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu u Bosni i Hercegovini uređuje Zakonima o obveznim odnosima (Zakonima o obligacionim odnosima) svake te federativne jedinice.²² Situacija u vezi s odgovornosti prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu u Crnoj Gori ista je kao ta situacija u Srbiji²³ te je i odgovornost prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu slična, a uređena je crnogorskim Zakonom o obveznim odnosima (Zakonom o obligacionim odnosima)²⁴ i Zakonom o ugovorima o prijevozu u cestovnom prometu (Zakonom o ugovorima o prevozu u drumskom saobraćaju).²⁵ Odgovornost prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu u Sloveniji nešto je posebnije uređena u odnosu

¹⁹ Zakon o ugovorima o prevozu u drumskom saobraćaju (pročišćeni tekst, Službeni list SRJ, br. 26/1995 i Službeni list SCG, broj 1/2003 – Ustavna povelja) (u daljnjem tekstu: srb. ZUPDS).

²⁰ CVR, *loc. cit.* (bilj. 12); Convention on the contract for the international carriage of passengers and luggage by road (CVR). Geneva, 1 March 1973, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-26&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.; CMR, *loc. cit.* (bilj. 13); Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 19 May 1956, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-B-11&chapter=11&clang=-en, pristupljeno 4. siječnja 2018.

²¹ Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 5 July 1978, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11-a&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

²² Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list SFRJ, broj 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989, Službeni list RBiH, br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994 i Službene novine FBiH, broj 29/2003 i 42/2011) (u daljnjem tekstu: FBiH ZOO); Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list SFRJ, broj 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989 i Službeni glasnik RS, broj 17/1993, 3/1996, 37/2001 – dr. zakon, 39/2003 i 74/2004) (u daljnjem tekstu: RS ZOO); Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list SFRJ, broj 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989, Službeni list RBiH, broj 2/1992, 13/1993 i 13/1994) (u daljnjem tekstu: RBiH ZOO).

²³ CVR, *loc. cit.* (bilj. 12); Convention on the contract for the international carriage of passengers and luggage by road (CVR). Geneva, 1 March 1973, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-26&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.; CMR, *loc. cit.* (bilj. 13); Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 19 May 1956, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.; Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 5 July 1978, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11-a&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

²⁴ Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list CG, broj 47/2008, 4/2011 – dr. zakon i 22/2017) (u daljnjem tekstu: cg. ZOO).

²⁵ Zakon o ugovorima o prevozu u drumskom saobraćaju (pročišćeni tekst, Službeni list CG, br. 53/2009 i 36/2013) (u daljnjem tekstu: cg. ZUPDS).

na uređenje te odgovornosti u navedenim državama. Ona je uređena CMR-om²⁶ i njegovim protokolom iz 1978. godine²⁷ te odredbama Zakona o ugovorima o prijevozu u cestovnom prometu (Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu) kojima se uređuju ugovori o međunarodnom cestovnom prijevozu putnika i prtljage.²⁸ Odgovornost prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu u Sloveniji nije posebnije uređena. Uređena je slovenskim Obligacijskim zakonikom²⁹ i Zakonom o ugovorima o prijevozu u cestovnom prometu (Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu).³⁰ Na odgovornost prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu primjenjuje se i dodatni protokol CMR-a o elektroničkom teretnom listu. On je ratificiran samo u Sloveniji, stoga se primjenjuje na takvu odgovornost prijevoznika samo u njoj.³¹ Taj protokol je uveo funkcionalnu jednakost e-komunikacije i drugih oblika komunikacije među strankama ugovora o prijevozu stvari u međunarodnom cestovnom prometu kao što su npr. elektronički teretni list, zahtjevi prijevozniku za naknadu štete i druge izjave, nalozi i komunikacija vezani uz izvršavanje tog ugovora. On ne razrađuje dodatne uvjete za izdavanje njih u e-obliku osim uvjeta vezanih uz takvo izdavanje teretnog lista.³²

²⁶ CMR, *loc. cit.* (bilj. 13); Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 19 May 1956, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

²⁷ Zakon o ratifikaciji protokola h Konvenciji o pogodbi za mednarodni cestni prevoz (CMR) (MPMCPB) (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 14/2013 in 3/2014 – popr.); Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 5 July 1978, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11-a&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

²⁸ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu (prečišćeno besedilo, Uradni list RS, št. 126/2003, 102/2007, 9/2011); Convention on the contract for the international carriage of passengers and luggage by road (CVR). Geneva, 1 March 1973, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-26&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

²⁹ Obligacijski zakonik (prečišćeno besedilo, Uradni list RS, št. 83/2001, 28/2006, 40/2007, 97/2007, 64/2016).

³⁰ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *loc. cit.* (bilj. 28).

³¹ Additional Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR) concerning the Electronic Consignment Note. Geneva, 20 February 2008, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11-b&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.; Radionov, Nikoleta; Mišković, Aguilar, Dodatni protokol Konvenciji o ugovoru za međunarodni prijevoz robe cestom (CMR) o elektroničkom teretnom listu, *Poredbeno pomorsko pravo*, 170, 55/2016., str. 93.–107.

³² Radionov, Nikoleta; Mišković, Aguilar, Martina, EDI-CMR Protokol 2008.: Korak u pravom smjeru, *Poredbeno pomorsko pravo*, 170, 55/2016., str. 49.–68.

3. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU U PRIJEVOZU STVARI U UNUTARNJEM CESTOVNOM PROMETU NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE, REPUBLIKE SRBIJE, BOSNE I HERCEGOVINE, CRNE GORE I REPUBLIKE SLOVENIJE

3.1. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA GUBITAK ILI OŠTEĆENJE STVARI – VRIJEME I PRETPOSTAVKE NASTANKA ODGOVORNOSTI

U Hrvatskoj prijevoznik odgovara za svaki potpuni ili djelomični gubitak i oštećenje stvari koji se dogodio od trenutka kada je preuzeo stvari, do trenutka kada ih je isporučio primatelju. Prijevoznik se te odgovornosti može osloboditi ako dokaže da štetu nije prouzročio krivnjom. Odgovara dakle prema kriteriju pretpostavljene krivnje. On se ne može osloboditi te odgovornosti koristeći odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili kojeg drugog općeg akta kojima se predviđa potpuno ili djelomično oslobođenje od te odgovornosti, odnosno takve će odredbe biti ništetne.³³ Osim dokazivanja nevinosti prijevoznik se može osloboditi svoje odgovornosti i propustom primatelja da podnese prigovor zbog oštećenja stvari u trenutku njezina preuzimanja ako je primatelj isplatio prijevozniku njegove tražbine. Takvo oslobađanje prijevoznika od njegove odgovornosti ne vrijedi ako je oštećenje stvari zapisnički utvrđeno prije njezina preuzimanja. U slučaju da se oštećenje stvari nije moglo utvrditi uobičajenim pregledom pri njezinu preuzimanju, prijevoznik ostaje odgovoran za oštećenja stvari ako ga primatelj obavijesti o tim oštećenjima odmah po njihovu otkrivanju prije proteka roka od osam dana od primateljeva primitka stvari. Sva ta oslobođenja prijevoznikove odgovornosti za oštećenja stvari neće vrijediti ako prijevoznik prouzroči oštećenje stvari namjerno ili krajnjom nepažnjom.³⁴ Osim toga prijevoznik se neće moći osloboditi odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari ni u drugim slučajevima kada prouzroči gubitak ili oštećenje stvari namjerno ili krajnjom nepažnjom.³⁵ Odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari postoji i kao odgovornost za osobe koje su radile po njegovu nalogu na izvršenju prijevoza i tada prouzročile taj gubitak ili oštećenje stvari te se prijevoznik neće moći osloboditi takve odgovornosti ako se dokaže da su taj gubitak ili oštećenje stvari nastali namjerom ili krajnjom nepažnjom tih osoba koje su radile po prijevoznikovu nalogu.³⁶

U Srbiji prijevoznik isto odgovara za gubitak i oštećenje stvari od trenutka preuzimanja stvari do trenutka predaje stvari primatelju. Za oslobođenje odgovornosti cestovnog prijevoznika u Srbiji je potrebno dokazivanje da su gubitak ili oštećenje stvari prouzročeni

³³ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 683.

³⁴ *Cf. ibid.*, čl. 686.

³⁵ *Cf. ibid.*, čl. 689.

³⁶ *Cf. ibid.*, čl. 688., 689.

radnjom ovlaštene osobe, svojstvima stvari ili stranim uzrocima koji se nisu mogli predvidjeti ni izbjeći ili otkloniti. Odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili kojeg drugog općeg akta isto su tako ništetne ako se njima predviđa potpuno ili djelomično oslobađanje prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari.³⁷ Ako primatelj ne podnese prigovor zbog oštećenja u trenutku preuzimanja stvari uz uvjet da je isplatio prijevozniku njegove tražbine, prijevoznikova odgovornost za to oštećenje isto tako prestaje uz uvjete koji su propisani u Hrvatskoj. U Srbiji nije propisana odredba koja vrijedi u Hrvatskoj prema kojoj se prijevoznik ne bi mogao osloboditi odgovornosti za oštećenje ili gubitak stvari u svim slučajevima kada su oštećenje ili gubitak stvari prouzročeni namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika.³⁸ Prijevoznik će odgovarati za gubitak i oštećenja stvari koja prouzroče osobe koje su radile na izvršenju prijevoza po njegovu nalogu, no nije propisano da se ne može osloboditi odgovornosti zbog namjernog ili krajnjom nepažnjom prouzročene gubitka ili oštećenja stvari od strane tih osoba.³⁹ U Srbiji postoje još dodatne odredbe kojima se uređuje oslobađanje prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari. Prema tim odredbama prijevoznik se te odgovornosti oslobađa ako su gubitak ili oštećenje stvari uzrokovali: upotreba otvorenih i nepokrivenih vozila kad je upotreba takvih vozila izričito ugovorena i naznačena u teretnom listu; nedostatak ili loše stanje ambalaže za stvar koja je po svojoj prirodi podložna uništenju ili oštećenju zbog neupakiranosti ili neuredne upakiranosti tih stvari; rukovanje, utovar, slaganje i istovar stvari od strane pošiljatelja, odnosno primatelja ili osoba koje su radile na tim poslovima po nalogu pošiljatelja odnosno primatelja; svojstva stvari zbog kojih je stvar naročito podložna potpunom ili djelomičnom gubitku ili oštećenju (lomljenje, hrđanje i sl.); nedostaci ili nepotpunosti oznaka na paketima. Pretpostavlja se da su potpun ili djelomičan gubitak ili oštećenje stvari nastali zbog tih okolnosti ako se dokaže samo vjerojatnost gubitka ili oštećenja u vezi s jednom ili više od tih posebnih okolnosti. U tom slučaju postoji samo mogućnost suprotnog dokazivanja.⁴⁰ Prijevoznik se neće osloboditi odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari zbog tih posebnih okolnosti ako pri prijevozu otvorenim ili nepokrivenim vozilom dođe do gubitka svih stvari ili do neuobičajeno velikog gubitka stvari te ako je prijevoz stvari izvršen vozilom koje je opremljeno potrebnom opremom za zaštitu stvari od topline, hladnoće, razlike u temperaturi ili vlažnosti zraka, a prijevoznik ne dokaže da je poduzeo sve mjere koje je bio dužan poduzeti u pogledu izbora, održavanja i upotrebe takve opreme prema postojećim okolnostima te da je postupao po posebnim uputama koje su mu bile dane.⁴¹ Osim toga prijevoznik se oslobađa te odgovornosti u svakom slučaju kada dokaže da je

³⁷ Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 671.

³⁸ *Cf. ibid.*, čl. 674.

³⁹ *Cf. ibid.*, čl. 676.

⁴⁰ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 90.

⁴¹ *Cf. ibid.*, čl. 92.

poduzeo sve mjere koje je prema okolnostima bio dužan poduzeti te postupao u svemu prema posebnim uputama koje su mu dane.⁴²

U Bosni i Hercegovini prijevoznik odgovora za gubitak ili oštećenje stvari od trenutka preuzimanja stvari do trenutka predaje tih stvari primatelju uz iste oslobađajuće razloge, koji se primjenjuju u Srbiji, osim onih koji su određeni već spomenutim dodatnim odredbama. U Bosni i Hercegovini isto nije moguće cestovnog prijevoznika osloboditi odgovornosti za gubitak i oštećenje stvari odredbama ugovora o prijevozu, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugog općeg akta.⁴³ Njegova odgovornost za oštećenje stvari u slučaju nepodnošenja prigovora od strane primatelja u trenutku preuzimanja stvari prestaje također pod istim uvjetima, koji vrijede u Hrvatskoj i Srbiji, uključujući i uvjet da oštećenje stvari nije prouzročeno prijevoznikovom namjerom ili krajnjom nepažnjom. Za sve slučajeve oštećenja ili gubitka stvari prouzročenih prijevoznikovom namjerom ili krajnjom nepažnjom ne postoji propis kojim se određuje da prijevoznikova odgovornost tada ne prestaje.⁴⁴ Prijevoznik odgovara za sve osobe koje su radile po njegovu nalogu na izvršenju prijevoza te ne postoje propisi koji određuju da se prijevoznik ne može osloboditi odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari prouzročenim namjerom ili krajnjom nepažnjom tih osoba.⁴⁵

Crna Gora ima isto pravno uređenje odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari kao Srbija u vezi s vremenom nastanka te odgovornosti, razlogom oslobađanja od nje, ništetnosti odredaba ugovora o prijevozu, općim uvjetima prijevoza, tarifama ili drugim općim aktima kojima se ta odgovornost potpuno ili djelomično uklanja, uvjetima prestanka takve odgovornosti zbog nepodnošenja prigovora primatelja u vezi s oštećenjem stvari u trenutku preuzimanja te odgovornosti cestovnog prijevoznika za sve osobe koje su radile na izvršenju prijevoza po njegovu nalogu. Jedina razlika se očituje u nepostojanju odredbe Crne Gore koja onemogućuje oslobađanje prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari zbog tzv. posebnih okolnosti ako pri prijevozu otvorenim ili nepokrivenim vozilom dođe do gubitka svih stvari ili do neuobičajeno velikog gubitka stvari.⁴⁶

U glade istih tih odredaba odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari u Sloveniji isto je tako jednaka pravnom uređenju te odgovornosti u Srbiji, no u slučaju Slovenije odstupanje od te jednakosti očituje se u nekoj drugoj odredbi. Prema tome cestovni se prijevoznik ne oslobađa odgovornosti za gubitak ili oštećenje svake stvari u

⁴² Cf. *ibid.*, čl. 90.

⁴³ FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.

⁴⁴ FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 674.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 674.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 674.

⁴⁵ FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 676.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 676.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 676.

⁴⁶ Cg. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 24); Cg. ZUPDS, *loc. cit.* (bilj. 25).

slučaju poduzimanja svih mjera, koje je prema postojećim okolnostima bio dužan poduzeti, i postupanja u svemu prema danim posebnim uputama nego samo živih životinja.⁴⁷

3.2. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA GUBITAK ILI OŠTEĆENJE STVARI – OGRANIČENJE ODGOVORNOSTI PRIJEVOZNIKA

U pravnom poretku Hrvatske i Republike Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Republike Slovenije postoje ograničenja odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari u cestovnom prometu.

U Hrvatskoj prijevoznik može odgovarati za gubitak ili oštećenje stvari samo do zakonom ili međunarodnim ugovorom određenog iznosa.⁴⁸ Takav gubitak ili oštećenje stvari neće dovesti do ograničenja odgovornosti prijevoznika ako ga prouzroče namjerno ili krajnjom nepažnjom cestovni prijevoznik ili njegovi pomoćnici.⁴⁹ Sve odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata, koje propisuju povoljnija ograničenja odgovornosti za prijevoznika, su ništetne.⁵⁰

U Srbiji je pravno uređenje tog ograničenja odgovornosti nešto drukčije. Zbog potpunog ili djelomičnog gubitka ili oštećenja stvari prijevoznik odgovara po kilogramu bruto mase izgubljene ili oštećene stvari do 18 njemačkih maraka u dinarskoj protuvrijednosti prema važećem tečaju na dan isplate.⁵¹ Ugovorom o prijevozu može se naznačiti i veći iznos te će tada prijevoznik odgovarati do visine naznačenog iznosa. U tom slučaju prijevoznik ima pravo na povećanje naknade za prijevoz.⁵² U Srbiji su sve odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa i drugih općih akata, kojima se stvaraju povoljnija ograničenja te odgovornosti za prijevoznika, ništetne⁵³ osim odredbe kojom se unaprijed određuje najviši iznos naknade koji nije očigledno nerazmjern nastaloj šteti ako šteta nije prouzročena namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika.⁵⁴ Iznos naknade štete u Srbiji može se ograničiti ako su gubitak ili oštećenje stvari prouzročeni namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika ili njegovih pomoćnika.⁵⁵

⁴⁷ Obligacijski zakonik, *loc. cit.*, (bilj. 30); Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *loc. cit.* (bilj. 28).

⁴⁸ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 683.

⁴⁹ *Cf. ibid.* čl. 689.

⁵⁰ *Cf. ibid.* čl. 683.

⁵¹ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 96.

⁵² *Cf. ibid.* čl. 98.

⁵³ *Cf. ibid.* čl. 3.

⁵⁴ Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 671.

⁵⁵ *Cf. ibid.*

U Bosni i Hercegovini su isto tako nevaljane sve odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa i drugih općih akata kojima se odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenja stvari ograničava, uz iznimku odredbe kojom se ta odgovornost ograničava da najviši iznos naknade štete ne bude očigledno nerazmjernan šteti i šteta ne bude prouzročena namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika.⁵⁶ Nemogućnost ograničenja odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari isto tako nije propisana u slučaju prouzročenja tog gubitka ili oštećenja namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika ili njegovih pomoćnika.⁵⁷

U Crnoj Gori je ograničenje odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari uređeno istim odredbama kao u Srbiji, uz iznimku zakonom propisanog iznosa do kojeg prijevoznik odgovara za taj gubitak ili oštećenje koji iznosi 7,5 €. ⁵⁸

U Sloveniji prijevoznik odgovara za gubitak ili oštećenje stvari do iznosa od 8,33 PPV-a po kilogramu bruto mase izgubljene ili oštećene stvari. Ugovorom o prijevozu može se odrediti viši iznos naknade te će u slučaju prijevoznikova namjernog ili krajnjom nepažnjom prouzročenog gubitka ili oštećenja stvari sva ograničenja odgovornosti biti nevaljana. Za slučaj prouzročenja gubitka ili oštećenja stvari namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznikovih pomoćnika, nije ništa propisano glede nevaljanosti ograničenja prijevoznikove odgovornosti⁵⁹ te je isto tako propisana nevaljanost odredbi ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata kojima se ta odgovornost ograničava uz iznimku valjanosti odredbe o ugovorenom najvišem iznosu naknade štete razmjernom šteti ako šteta nije prouzročena namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika.⁶⁰

3.3. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA GUBITAK ILI OŠTEĆENJE STVARI – VRIJEDNOST STVARI, PREBACIVANJE TERETA DOKAZIVANJA S PRIJEVOZNIKA I POVRAT NAKNADE ZA PRIJEVOZ

Prebacivanje tereta dokazivanja s prijevoznika na neku drugu osobu zabranjeno je u Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori te će takva odredba ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata biti ništetna.⁶¹ U Sloveniji i Bosni i Hercegovini takva zabrana nije propisana.⁶² U svim tim državama propisuje se i vrijednost stvari. Vrijednost tih

⁵⁶ FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.

⁵⁷ FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22); RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22); R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22).

⁵⁸ Cg. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 24); Cg. ZUPDS, *loc. cit.* (bilj. 25); Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 85.

⁵⁹ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 82.

⁶⁰ Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 689.

⁶¹ Hrv. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 15); Srb. ZUPDS, *loc. cit.* (bilj. 19); Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 3.

⁶² FBiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); RS ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); R BiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30); Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28).

stvari određuje se ugovorom te se u slučaju nedostatka takve ugovorne odredbe određuje vrijednost stvari njihovom tržišnom cijenom u vrijeme i mjestu njihove predaje na prijevoz.⁶³ U Srbiji, Sloveniji i Crnoj Gori postoji još jedna dodatna odredba u vezi s određenjem vrijednosti stvari. Prema njoj iznos naknade štete za oštećenje cijele stvari ne može biti veći od iznosa naknade štete kojeg bi prijevoznik morao platiti za gubitak cijele stvari te iznos naknade štete za oštećenje dijela stvari ne može biti veći od iznosa naknade štete kojeg bi prijevoznik morao platiti za gubitak tog oštećenog dijela stvari.⁶⁴ Glede povrata naknade za prijevoz u slučaju gubitka ili oštećenja stvari postoje također pravna uređenja. U Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini naknada za prijevoz mora se vratiti samo u slučaju potpunog gubitka,⁶⁵ a u Srbiji, Crnoj Gori i Sloveniji ta se naknada mora vratiti i u slučaju oštećenja stvari. U Srbiji, Crnoj Gori i Sloveniji uz naknadu za prijevoz vraćaju se i plaćeni iznosi za troškove prijevoza, ali se u slučaju oštećenja stvari plaćena naknada za prijevoz i iznosi troškova prijevoza vraćaju u razmjernom iznosu.⁶⁶

3.4. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA GUBITAK ILI OŠTEĆENJE DRAGOCJENOSTI I ŠTETU OD OPASNIH STVARI

Odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari uređena je i s aspekta odgovornosti za gubitak ili oštećenje skupocjenih stvari te s aspekta odgovornosti za štetu koja potječe od opasnih stvari. U Hrvatskoj kao i u Republici Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Republici Sloveniji, kad nastane gubitak ili oštećenje pošiljke u kojoj se nalaze dragocjenosti, vrijednosni papiri ili ostale skupocjene stvari, prijevoznik je dužan naknaditi cjelokupnu nastalu štetu bez ikakvih ograničenja visine naknade štete ako je pri predaji stvari na prijevoz bio obaviješten o prirodi tih skupocjenih stvari i njihovoj vrijednosti ili ako je štetu prouzročio namjerno ili krajnjom nepažnjom. U slučaju prisutnosti drugih stvari u pošiljci s navedenim skupocjenim stvarima, prijevoznik odgovara za njihov gubitak ili oštećenje prema općim pravilima odgovornosti za štetu koja vrijede za cestovnog prijevoznika.⁶⁷

⁶³ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 683.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.

⁶⁴ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 95.; Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 84.; Zakon o prevoznih ugovorima u cestnom prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 81.

⁶⁵ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 685.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 673.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 673.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 673.

⁶⁶ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 96.; Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 85.; Zakon o prevoznih ugovorima u cestnom prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 82.

⁶⁷ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 684.; Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 672.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 672.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 672.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 672.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 764.; Obligacijski zakonik, *op. cit.*, (bilj. 30), čl. 690.

Glede štete od opasnih stvari odgovornost za tu štetu uređena je u Srbiji, Crnoj Gori i Sloveniji na način da je propisano da će prijevoznik odgovarati za takvu štetu samo ako je pri preuzimanja pošiljke na prijevoz znao ili mogao znati da se takve stvari nalaze u pošiljci.⁶⁸

3.5. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ZAKAŠNJENJE

Kada govorimo o zakašnjenju u isporuci stvari u cestovnom prometu u Hrvatskoj prijevoznik će biti dužan naknaditi štetu zbog zakašnjenja u isporuci stvari, samo ako ne dokaže da nije došao u zakašnjenje svojom krivnjom,⁶⁹ dakle prema kriteriju pretpostavljene krivnje. Prijevoznik će u ostalim državama bivše SFRJ biti dužan naknaditi štetu zbog zakašnjenja ako ne dokaže da je zakašnjenje prouzročeno radnjom ovlaštene osobe, svojstvima stvari ili nekim stranim uzrokom koji se nije mogao predvidjeti ni izbjeći ili otkloniti.⁷⁰

Ograničenje odgovornosti prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja u Hrvatskoj određeno je zakonom ili međunarodnim ugovorom predviđenim iznosom,⁷¹ no ono je nevaljano ako je zakašnjenje prouzročeno namjerom ili krajnjom nepažnjom.⁷² Sve odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata, kojima se predviđa povoljnije ograničenje visine naknade štete za prijevoznika, ništetne su.⁷³

U Srbiji prijevoznik odgovara za štetu zbog zakašnjenja do iznosa troškova prijevoza te je uz to dužan platiti iznos od 1/10 naknade za prijevoz po svakom danu zakašnjenja koji ne može biti viši od 1/3 cjelokupne naknade za prijevoz.⁷⁴ Odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata, kojima se predviđaju povoljnija ograničenja visine naknade štete za prijevoznika, isto su ništetne, osim odredbe kojom se predviđa onaj najviši iznos naknade štete koji nije očigledno nerazmjeran šteti ako prijevoznik nije došao u zakašnjenje namjerno ili krajnjom nepažnjom. No dopuštene su odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata kojima se predviđaju nepovoljnija ograničenja visine naknade štete za prijevoznika.⁷⁵

⁶⁸ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 94.; Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 83.; Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 80.

⁶⁹ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 687.

⁷⁰ Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 675.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 675.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 675.; RBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 675.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 767.; Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 693.

⁷¹ Hrv. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 15).

⁷² *Cf. ibid.*, čl. 689.

⁷³ *Cf. ibid.*, čl. 683.

⁷⁴ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 96.

⁷⁵ Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 671.

U Bosni i Hercegovini nije predviđeno da prijevoznik odgovara za štetu zbog zakašnjenja do zakonom ili međunarodnim ugovorom određenog iznosa, jedino što će odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata biti ništetne ako se njima ograničava visina naknade štete zbog zakašnjenja te je takva odredba valjana samo uz iste uvjete kao u Srbiji.⁷⁶

U Crnoj Gori glede ograničenja odgovornosti prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja vrijede sva pravila koja vrijede u pravnom poretku Srbije.⁷⁷

Pravni poredak Slovenije predviđa ograničenje odgovornosti prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja do dvostrukog iznosa naknade za prijevoz. To ograničenje odgovornosti prijevoznika može se ugovorom povisiti na viši iznos naknade te će biti nevažeće u slučaju prouzročenja zakašnjenja namjerom ili krajnjom nepažnjom.⁷⁸ I pravni poredak Slovenije propisuje ništetnost odredbi ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata, koje ograničavaju odgovornost prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja, uz iste iznimke u navedenim državama.⁷⁹

U vezi s odredbama ugovora, općim uvjetima prijevoza, tarifama ili drugim općim aktima kojima se odgovornost prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja potpuno ili djelomično uklanja, propisano je isto pravilo u Hrvatskoj i Republici Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Republici Sloveniji, odnosno takve odredbe su ništetne.⁸⁰ Osim toga u Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori ništetne su i odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa i drugih općih akata kojima se teret dokazivanja prebacuje s prijevoznika u slučaju njegove odgovornosti za štetu zbog zakašnjenja.⁸¹ Prijevoznik odgovara i za štetu zbog zakašnjenja kojeg su uzrokovale osobe koje su radile na izvršenju prijevoza po njegovu nalogu.⁸² No jedno dodatno pravilo vrijedi u Hrvatskoj prema kojem se odgovornost prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja ne može ograničiti niti ukloniti ako je to zakašnjenje prouzročeno namjerom ili krajnjom nepažnjom od strane tih osoba.⁸³

⁷⁶ FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; RBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.

⁷⁷ Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24); Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25).

⁷⁸ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 82.

⁷⁹ Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 689.

⁸⁰ Hrv. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 15); Srb. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 18); FBiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); RS ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); RBiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 763.; Obligacijski zakonik, *loc. cit.*, (bilj. 30).

⁸¹ Hrv. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 15); Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 3.; Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 3.

⁸² Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 688.; Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 676.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 676.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 676.; RBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 676.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 768.; Obligacijski zakonik, *op. cit.*, (bilj. 30), čl. 694.

⁸³ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 689.

3.6. SOLIDARNA ODGOVORNOST VIŠE PRIJEVOZNIKA ZA GUBITAK ILI OŠTEĆENJE STVARI TE ŠTETU ZBOG ZAKAŠNJENJA

Odgovornost za gubitak ili oštećenje stvari i odgovornost za štetu zbog zakašnjenja mogu se pojaviti i kao solidarna odgovornost više prijevoznika koji su sudjelovali u izvršenju istog prijevoza stvari. Pravni poretci Hrvatske i državama koje su analizirane dosad određuju da svi prijevoznici, koji su se obvezali na prijevoz istim ugovorom, imaju ista (solidarna) prava i dužnosti u kojima su udjeli prijevoznika razmjerni njihovim udjelima u prijevozu. Isto vrijedi kada jedan prijevoznik preuzme od drugog prijevoznika teretni list zajedno sa stvarima te tako postane ugovorna strana. U slučaju da jedan prijevoznik preuzme od drugog prijevoznika stvari bez teretnog lista, prijevoznik, koji je zaključio ugovor o prijevozu, odgovara samostalno za svu štetu uključujući i onu koju su prouzročili drugi prijevoznici kojima se on koristio te ima pravo regresa prema prijevozniku na čijem je dijelu puta nastala šteta. Solidarna odgovornost više prijevoznika za štetu u prijevozu stvari ima jednu specifičnost u odnosu na ostale oblike solidarne odgovornosti više pravnih subjekata za štetu prema kojoj se prijevoznik može osloboditi solidarne odgovornosti za štetu u prijevozu stvari ako dokaže da šteta nije nastala na njegovu dijelu prijevoznog puta te će ta solidarna odgovornost za štetu ostati samo na strani ostalih prijevoznika.⁸⁴ Solidarna odgovornost više prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u Sloveniji, Srbiji i Crnoj Gori pojavljuje se i kada se prijevoznik obveže ugovorom izvršiti prijevoz stvari s pomoću drugih prijevoznika na cijelom ili pojedinom dijelu prijevoznog puta. Tada su solidarno odgovorni prijevoznik, koji je zaključio ugovor o prijevozu stvari, i prijevoznik na čijem je dijelu puta nastala šteta.⁸⁵ U Srbiji posljednji prijevoznik isto odgovara za tu štetu.⁸⁶ U Sloveniji prijevoznici, koji su uzrokovali štetu, odgovaraju za štetu koja nastane primatelju i pošiljatelju te se posljednji prijevoznik uključuje odgovarati za takvu štetu samo primatelju, a prijevoznik, koji je zaključio ugovor o prijevozu, nosi odgovornost za štetu samo prema pošiljatelju.⁸⁷ Ako se ne može utvrditi dio puta na kojem je nastala šteta, svi prijevoznici solidarno odgovaraju za tako nastalu štetu.⁸⁸

⁸⁴ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 690.; Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 677.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 677.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 677.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 677.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 769.; Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 695.

⁸⁵ Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 90.

⁸⁶ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 102.

⁸⁷ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 90.

⁸⁸ Cg. ZUPDS, *loc. cit.* (bilj. 25); Srb. ZUPDS, *loc. cit.* (bilj. 19); Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *loc. cit.* (bilj. 28).

4. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU U PRIJEVOZU OSOBA U UNUTARNJEM CESTOVNOM PROMETU NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE, REPUBLIKE SRBIJE, BOSNE I HERCEGOVINE, CRNE GORE I REPUBLIKE SLOVENIJE

Odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu osoba u unutarnjem cestovnom prometu može se pojaviti kao odgovornost za imovinsku ili neimovinsku štetu nastalu smrću, ozljedom ili oštećenjem zdravlja putnika, odgovornost za štetu nastalu zakašnjenjem te odgovornost za štetu nastalu gubitkom ili oštećenjem predane ili ručne prtljage. Sve odredbe ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata, kojima se ta odgovornost potpuno ili djelomično uklanja ili ograničava, ništetne su.⁸⁹ U Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i Sloveniji propisuje se iznimka od tog pravila o ništetnosti takvih odredbi prema kojoj takve odredbe, kojima se određuje najviši iznos naknade štete, neće biti ništetne ako određeni najviši iznos naknade štete nije očigledno nerazmjern nastaloj šteti te ako šteta nije nastala namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika.⁹⁰ U Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori propisana je još i ništetnost odredbi ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata kojima se prebacuje teret dokazivanja s prijevoznika.⁹¹

Uz te odredbe pravni poretci Hrvatske, kao i navedenih država, dijele odredbe o odgovornosti prijevoznika za osobe, koje su radile na izvršenju prijevoza po njegovu nalogu, i odredbe o solidarnoj odgovornosti više prijevoznika za štetu u prijevozu osoba. Prema prvim odredbama propisuje se da prijevoznik odgovara za svaku osobu koja je radila na izvršenju prijevoza po njegovu nalogu.⁹² No u slučaju pravnog poretka Hrvatske propisuje se i nemogućnost oslobađanja i ograničenja odgovornosti prijevoznika za te osobe ako su te osobe prouzročile štetu namjerno ili krajnjom nepažnjom.⁹³ A prema drugim odredbama se propisuje da se solidarna odgovornost više prijevoznika za štetu u prijevozu osoba i odgovornost prijevoznika za druge prijevoznike, kojima se koristio pri izvršenju svoje obveze prijevoza osoba, podvrgavaju pravnom uređenju koje proizlazi iz odredbi kojima se uređuju takve vrste odgovornosti cestovnih prijevoznika za štetu u

⁸⁹ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 683.; Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 671.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; RBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 671.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 763.; Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 689.

⁹⁰ Srb. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 18); FBiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); RS ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); RBiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); Cg. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 24); Obligacijski zakonik, *loc. cit.* (bilj. 30).

⁹¹ Hrv. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 15); Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 3.; Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 3.

⁹² Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 688.; Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 676.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 676.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 676.; RBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 676.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 768.; Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 694.

⁹³ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 689.

slučaju prijevoza stvari, osim solidarne odgovornosti prijevoznika koji je zaključio ugovor o prijevozu stvari i prijevoznika kojima se taj prijevoznik koristio pri izvršenju svoje obveze prijevoza stvari po osnovi ugovora.⁹⁴

4.1. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU NASTALU SMRĆU, OZLJEDOM ILI OŠTEĆENJEM ZDRAVLJA PUTNIKA

Odgovornost prijevoznika za štetu nastalu smrću, ozljedom ili oštećenjem zdravlja putnika u Hrvatskoj može nastati u vremenu od početka do završetka prijevoza te u vremenu ulaska i izlaska putnika iz vozila neovisno o vrsti prijevoza s obzirom na plaćanje naknade za prijevoz (naplatan ili besplatan prijevoz).⁹⁵ U ostalim državama koje su analizirane u ovom radu ta odgovornost prijevoznika može nastati u istom vremenu koje je određeno za Hrvatsku.⁹⁶ ali u Bosni i Hercegovini propisana je iznimka prema kojoj vrijeme nastanka te odgovornosti ne uključuje vrijeme ulaska i izlaska iz vozila.⁹⁷

Prijevoznik odgovara za štetu koja nastane oštećenjem zdravlja, ozljedom ili smrću putnika prema kriteriju relativnog kauzaliteta, a te se odgovornosti može osloboditi. U svim analiziranim državama propisani su isti razlozi tog oslobođenja. To su radnja samog putnika kao uzrok nastanka štete te strani uzrok te štete koji se nije mogao predvidjeti ni izbjeći ili otkloniti.⁹⁸ Ta je odgovornost prijevoznika podvrgnuta ograničenjima. U Hrvatskoj to ograničenje mora biti propisano zakonom ili međunarodnim ugovorom te neće vrijediti ako je ono prouzročeno namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika.⁹⁹ U Srbiji to ograničenje u slučaju smrti putnika iznosi 61.000 njemačkih maraka po putniku u dinarskoj protuvrijednosti prema važećem tečaju na dan isplate, a u slučaju ozljede ili oštećenja zdravlja putnika ono iznosi 182.600 njemačkih maraka po putniku u dinarskoj protuvrijednosti prema važećem tečaju na dan isplate.¹⁰⁰ U Bosni i Hercegovini nije propisano zakonsko ograničenje te odgovornosti osim zakonske odredbe koja vrijedi i u ostalim analiziranim državama te koja upućuje na mogućnost ograničavanja te odgovornosti odredbama ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata

⁹⁴ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 690.; Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 677.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 677.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 677.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 677.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 769.; Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 695.

⁹⁵ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 697.

⁹⁶ Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 684.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 776.; Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 702.

⁹⁷ FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 684.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 684.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 684.

⁹⁸ Hrv. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 15); Srb. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 18); FBiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); RS ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); R BiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); Cg. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 24); Obligacijski zakonik, *loc. cit.* (bilj. 30).

⁹⁹ Hrv. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 15).

¹⁰⁰ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 20.

uz uvjet razmjernosti tog ograničenja nastaloj šteti i nepostojanju namjere ili krajnje nepažnje cestovnog prijevoznika pri prouzročenju štete.¹⁰¹ U Crnoj Gori to ograničenje iznosi jednako za nastalu štetu zbog smrti putnika, nastalu štetu zbog ozljede putnika i nastalu štetu zbog oštećenja zdravlja putnika. Ono iznosi 75.000 eura po putniku.¹⁰² U Sloveniji to ograničenje isto tako iznosi jednako za svaku tako nastalu štetu. Ono iznosi 83.333 PPV-a po putniku, može se ugovorom o prijevozu povisiti te neće vrijediti ako je prijevoznik prouzročio štetu namjerno ili krajnjom nepažnjom.¹⁰³

Uza sve ove karakteristike odgovornosti prijevoznika za štetu nastalu smrću, ozljedom ili oštećenjem zdravlja putnika važno je spominjanje solidarne odgovornosti prijevoznika koji je zaključio ugovor o prijevozu putnika i prijevoznika kojima se taj prijevoznik koristio pri izvršenju svoje obveze prijevoza putnika po osnovi ugovora. Ta se solidarna odgovornost pojavljuje u svim dosad analiziranim državama, osim Bosne i Hercegovine te ona podrazumijeva solidarnu odgovornost prijevoznika, koji je zaključio ugovor o prijevozu, i cestovnog prijevoznika na čijem je dijelu puta nastala smrt, ozljeda ili oštećenje zdravlja putnika.¹⁰⁴ U Sloveniji ta solidarna odgovornost ima jednu specifičnost, a to je mogućnost prijevoznika, koji je zaključio ugovor o prijevozu putnika, da isključi ugovorom svoju odgovornost za štetu ako ta šteta nije nastala na njegovu dijelu prijevoznog puta.¹⁰⁵

4.2. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU NASTALU ZAKAŠNJENJEM U PRIJEVOZU PUTNIKA

Odgovornost prijevoznika za štetu nastalu zakašnjenjem u prijevozu putnika u Hrvatskoj kao i u ostalim analiziranim državama uređena je jednako u vezi s razlogom oslobođanja od te odgovornosti te će prijevoznik odgovarati za takvu štetu ako ne dokaže da je do zakašnjenja došlo zbog uzroka koji se nije mogao otkloniti ni pažnjom dobrog stručnjaka.¹⁰⁶ Ograničenja takve odgovornosti prijevoznika uređena su različito. U Hrvatskoj se propisuje da je prijevoznik dužan naknaditi štetu nastalu zakašnjenjem u prijevozu putnika do iznosa određenog zakonom ili međunarodnim ugovorom ako ta šteta

¹⁰¹ FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22); RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22); R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22).

¹⁰² Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 16.

¹⁰³ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 14.

¹⁰⁴ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 103.; Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 91.; Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 89.

¹⁰⁵ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *loc. cit.* (bilj. 28).

¹⁰⁶ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 696.; Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 683.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 683.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 683.; R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 683.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 775.; Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 701.

nije prouzročena njegovom namjerom ili krajnjom nepažnjom.¹⁰⁷ U Srbiji je predviđena prijevoznikova dužnost naknade štete zbog zakašnjenja u prijevozu putnika do iznosa dvostruke naknade za prijevoz.¹⁰⁸ U Bosni i Hercegovini nije predviđeno ograničenje takve odgovornosti cestovnog prijevoznika, osim već spomenute zakonske odredbe koja omogućuje pod određenim uvjetima ograničavanje te odgovornosti odredbama ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata.¹⁰⁹ U Crnoj Gori ograničene odgovornosti cestovnog prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja u prijevozu putnika predviđeno je iznosom od trostruke do šesterostruke naknade za prijevoz.¹¹⁰ A u Sloveniji je predviđeno ograničenje takve odgovornosti prijevoznika do iznosa dvostruke naknade za prijevoz uz mogućnost njegova povišenja ugovorom o prijevozu putnika. No to ograničenje u Sloveniji neće vrijediti ako je šteta prouzročena namjerom ili krajnjom nepažnjom cestovnog prijevoznika.¹¹¹ U vezi sa solidarnom odgovornošću za štetu zbog zakašnjenja u prijevozu putnika, čiji su nositelji prijevoznik, koji je zaključio ugovor o prijevozu putnika, i prijevoznici kojima se taj prijevoznik koristio pri izvršenju svoje obveze prijevoza putnika po osnovi ugovora, u svim analiziranim državama bivše SFRJ, osim Bosne i Hercegovine, primjenjuju se iste odredbe koje se primjenjuju na takvu solidarnu odgovornost prijevoznika za štetu nastalu smrću, ozljedom ili oštećenjem zdravlja putnika.¹¹²

4.3. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA GUBITAK ILI OŠTEĆENJE PRTLJAGE

Odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje prtljage putnika možemo podijeliti na odgovornost za gubitak ili oštećenje predane prtljage i odgovornost za gubitak ili oštećenje ručne prtljage.

Odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje predane prtljage u analiziranim državama uređena je prema pravilima kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari u koju je uključena solidarna odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje tih stvari.¹¹³ U Srbiji, Crnoj Gori i Sloveniji postoje dodatna pravila

¹⁰⁷ Hrv. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 15); Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 689.

¹⁰⁸ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 20.

¹⁰⁹ FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22); RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22); R BiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22).

¹¹⁰ Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 16.

¹¹¹ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 14.

¹¹² Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 103.; Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 91.; Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 89.

¹¹³ Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 698.; Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 685.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 685.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 685.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 777.; Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 703.; Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 102.; Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 90.; Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 90.

kojima se uređuje ta odgovornost prijevoznika. U Srbiji prijevoznik odgovara za gubitak ili oštećenje predane prtljage do 365 njemačkih maraka po jedinici prtljage u dinarskoj protuvrijednosti prema važećem tečaju na dan isplate ili do 1469 njemačkih maraka po putniku u dinarskoj protuvrijednosti prema važećem tečaju na dan isplate. Putnik može zahtijevati da se u prtljažnoj karti naznači veći iznos te ako se prijevoznik suglasi s tim zahtjevom, prijevoznik će odgovarati do tog naznačenog iznosa i steći će pravo na razmjerno povećanu naknadu za prijevoz.¹¹⁴ U Crnoj Gori prijevoznik odgovara za gubitak ili oštećenje predane prtljage do 150 eura po jedinici prtljage ili do 600 eura po putniku te isto vrijedi pravilo prema kojem prijevoznik odgovara do većeg iznosa ako je putnik zahtijevao naznaku tog većeg iznosa u prtljažnoj karti i prijevoznik se suglasio s tim zahtjevom putnika. U tom slučaju prijevoznik isto tako stječe pravo na razmjerno povećanu naknadu za prijevoz.¹¹⁵ U Sloveniji vrijede nešto drukčija pravila. Prijevoznik odgovara za gubitak ili oštećenje predane prtljage zbog istog štetnog događaja do 166,67 PPV-a po predanoj prtljazi ili do 666,67 PPV-a po putniku ako ugovorom o prijevozu nije naznačen veći iznos te to ograničenje odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje predane prtljage neće vrijediti ako su gubitak ili oštećenje predane prtljage nastali namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika.¹¹⁶

Odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje ručne prtljage putnika nastaje samo ako se dokaže krivnja prijevoznika¹¹⁷ koji odgovara prema kriteriju dokazane krivnje. Solidarna odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje ručne prtljage podvrgnuta je istim pravilima kojima se uređuje solidarna odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje predane prtljage.¹¹⁸ U Srbiji prijevoznik odgovara za gubitak ili oštećenje ručne prtljage do 730 njemačkih maraka po putniku u dinarskoj protuvrijednosti prema važećem tečaju na dan isplate. Putnik može isto tako zahtijevati da se u prtljažnoj karti naznači veći iznos te će odgovarati za štetu do naznačenog iznosa i steći pravo na razmjerno povećanu naknadu za prijevoz ako se prijevoznik suglasi sa zahtjevom putnika.¹¹⁹ U Crnoj Gori pravno je uređenje ograničenja odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje ručne prtljage jednako pravnom uređenju ograničenja takve odgovornosti prijevoznika u Srbiji, osim iznosa ograničenja koji iznosi 300 eura po putniku u Crnoj

¹¹⁴ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 31.

¹¹⁵ Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 26.

¹¹⁶ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 22.

¹¹⁷ Hrv. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 15); Srb. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 18); FBiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); RS ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); RBiH ZOO, *loc. cit.* (bilj. 22); Cg. ZOO, *loc. cit.* (bilj. 24); Obligacijski zakonik, *loc. cit.* (bilj. 30).

¹¹⁸ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 102.; Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 90.; Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 90.; Hrv. ZOO, *op. cit.* (bilj. 15), čl. 690.; Srb. ZOO, *op. cit.* (bilj. 18), čl. 677.; FBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 677.; RS ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 677.; RBiH ZOO, *op. cit.* (bilj. 22), čl. 677.; Cg. ZOO, *op. cit.* (bilj. 24), čl. 769.; Obligacijski zakonik, *op. cit.* (bilj. 30), čl. 695.

¹¹⁹ Srb. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 19), čl. 31.

Gori.¹²⁰ U Sloveniji je pravno uređenje ograničenja te odgovornosti prijevoznika drukčije pa on odgovara za gubitak ili oštećenje ručne prtljage zbog istog štetnog događaja do iznosa od 333,33 PPV-a po putniku te se taj iznos može povisiti ugovorom i neće postojati kao ograničenje odgovornosti prijevoznika ako je prijevoznik prouzročio gubitak ili oštećenje ručne prtljage namjerno ili krajnjom nepažnjom.¹²¹

5. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU U PRIJEVOZU STVARI U MEĐUNARODNOM CESTOVNOM PROMETU NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE, REPUBLIKE SRBIJE, BOSNE I HERCEGOVINE, CRNE GORE I REPUBLIKE SLOVENIJE

Odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u međunarodnom cestovnom prometu na području Republike Hrvatske, Republike Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Republike Slovenije isto se može pojaviti kao odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari i odgovornost prijevoznika za štetu nastalu zakašnjenjem u isporuci stvari. Odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari može nastati od vremena preuzimanja do vremena isporuke stvari.¹²² Odgovara na temelju objektivne odgovornosti.¹²³ Odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u međunarodnom cestovnom prometu može se pojaviti i u slučaju multimodalnog prometa, odnosno slučaju prijevoza stvari zajedno s vozilom, u kojem se nalaze te stvari, morem, željeznicom, unutrašnjim vodenim putovima ili zrakom kao jednim dijelom prijevoznog puta bez istovara stvari iz vozila.¹²⁴ Odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u međunarodnom cestovnom prometu pojavljuje se i kao odgovornost cestovnog prijevoznika za druge osobe. Ta odgovornost za druge osobe podrazumijeva odgovornost prijevoznika za sve radnje i propuste službenika i drugih osoba čijim se uslugama koristio kada je izvršavao svoju obvezu prijevoza.¹²⁵

¹²⁰ Cg. ZUPDS, *op. cit.* (bilj. 25), čl. 26.

¹²¹ Zakona o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 22.

¹²² CMR, *op. cit.* (bilj. 13), čl. 17.

¹²³ Vasilj; Činčurak Erceg, *op. cit.* (bilj. 1), str. 112.

¹²⁴ Tada će prijevoznik odgovarati i za štetu koja ne potječe od njegove radnje ili propuštanja te potječe od događaja koji se dogodio iz razloga i u vrijeme prijevoza stvari morem, željeznicom, unutrašnjim vodenim putovima ili zrakom. Prijevoznik neće odgovarati za tako nastalu štetu prema pravilima CMR-a, nego će odgovarati na način, koji bi odgovarao necestovni prijevoznik koji je sklopio s pošiljateljem ugovor o prijevozu stvari morem, željeznicom, unutrašnjim vodenim putevima ili zrakom, sukladno zakonom propisanim pravilima o prijevozu stvari tim drugim vrstama prijevoznih puteva. Ako takva pravila ne postoje, cestovni prijevoznik će odgovarati za tako nastalu štetu prema pravilima CMR-a. *Cf. ibid.*, čl. 2.

¹²⁵ *Cf. ibid.*, čl. 3.

5.1. OSLOBAĐANJE PRIJEVOZNIKA OD ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU U PRIJEVOZU STVARI

Prijevoznik će biti oslobođen odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari te odgovornosti za štetu nastalu zakašnjenjem u isporuci stvari ako su gubitak ili oštećenje stvari te šteta zbog zakašnjenja prouzročeni: radnjom ili nepažnjom naručitelja; uputama naručitelja, koje nisu dane kao posljedica pogrešne radnje ili nepažnje prijevoznika; prirodnom manom robe; okolnostima, koje prijevoznik nije mogao izbjeći, ili posljedicama koje nije mogao spriječiti. Prijevoznik se neće moći osloboditi odgovornosti ako je šteta nastala zbog neispravnog vozila upotrijebljenog s njegove strane za prijevoz ili zbog pogrešne radnje ili nepažnje osobe, od koje je unajmio vozilo, ili zastupnika ili službenika tog najmodavca vozila. Prijevoznik će biti oslobođen od odgovornosti i ako su gubitak ili oštećenje stvari te šteta zbog zakašnjenja u isporuci stvari nastali zbog: upotrebe otvorenih nepokrivenih vozila kad je njihova upotreba bila izričito ugovorena i naznačena u teretnom listu; nedostatka ili lošeg stanja ambalaže za stvari koje su prema svojoj prirodi podložne kvarenju ili oštećenju ako nisu upakirane ili uredno upakirane; manipulacije, utovara, slaganja i istovara stvari od strane pošiljatelja, primatelja ili osoba koje su postupale u njihovo ime; prirode nekih vrsta stvari prema kojoj su one sklone gubitku ili oštećenju; nepotpunosti ili neispravnosti oznaka ili brojeva paketa; prijevoza živih životinja.¹²⁶ Prijevoznik će morati dokazati te posebne okolnosti. No dovoljno je da dokaže vjerojatnost njihova postojanja da bi se one smatrale postojanima te će tada naručitelj imati pravo dokazivanja njihova nepostojanja. Okolnost upotrebe otvorenih nepokrivenih vozila, kad je njihova upotreba bila izričito ugovorena i naznačena u teretnom listu, neće se smatrati postojanom kad se dokaže vjerojatnost njezina postojanja ako postoji neuobičajeno velik manjak ili gubitak komada stvari. Ako je prijevoz izvršen vozilom posebno opremljenim za zaštitu stvari od utjecaja topline, hladnoće, promjene u temperaturi ili vlage u zraku, prijevoznik neće imati pravo oslobađanja od odgovornosti zbog prirode nekih vrsta stvari prema kojoj su te stvari sklone gubitku ili oštećenju ako dokaže da je poduzeo sve mjere u oko izbora, održavanja i upotrebe takve opreme koje je bio dužan poduzeti u konkretnim okolnostima te da je postupio prema svim posebnim uputama koje su mu bile dane. Prijevoznik neće imati pravo oslobađanja od svoje odgovornosti ni zbog prijevoza živih životinja ako ne dokaže da je poduzeo sve mjere koje je bio dužan poduzeti u konkretnim okolnostima te da je postupio po svim posebnim uputama koje su mu bile dane.¹²⁷ Sve ove mogućnosti oslobađanja cestovnog prijevoznika od odgovornosti neće vrijediti ako je prijevoznik prouzročio štetu namjernim neispravnim postupkom ili propustom koji se prema postupku nadležnog suda smatra zlonamjernim. To vrijedi i kada je šteta prouzročena namjernim neispravnim postupkom ili propustom, koji se prema postupku nadležnog suda smatra zlonamjernim, od strane prijevoznikovih službenika ili drugih osoba čijim se uslugama on koristio pri izvršenju prijevoza.¹²⁸

¹²⁶ Cf. *ibid.*, čl. 17.

¹²⁷ Cf. *ibid.*, čl. 18.

¹²⁸ Cf. *ibid.*, čl. 29.

5.2. OGRANIČENJE ODGOVORNOSTI PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU U PRIJEVOZU STVARI

CMR propisuje i ograničenja odgovornosti prijevoznika za štetu u prijevozu stvari. Prijevoznik odgovara za gubitak ili oštećenje stvari sukladno vrijednosti koju su one imale u vrijeme i mjestu primitka za prijevoz. Prema čl. 23., st. 2 CMR-a, vrijednost stvari se utvrđuje prema njihovoj burzovnoj cijeni. Ako burzovna cijena ne postoji, vrijednost stvari se utvrđuje prema tekućim tržišnim cijenama. A u slučaju nepostojanja burzovne ni tekuće tržišne cijene, vrijednost stvari se utvrđuje prema osnovi normalne vrijednosti stvari iste vrste i kvalitete.

Prijevoznik odgovara za gubitak stvari do iznosa od 25 franaka po kilogramu bruto mase manjka. Jedan franak odgovara 10/31 grama zlata finoće 0,900.¹²⁹ U Hrvatskoj i Sloveniji prijevoznik odgovara za gubitak stvari do drukčijeg iznosa. To je iznos od 8,33 PPV-a po kilogramu bruto mase manjka.¹³⁰ U slučaju potpunog gubitka stvari prijevoznik je dužan naknaditi i sve troškove u vezi s prijevozom stvari.¹³¹ To ograničenje odgovornosti prijevoznika za gubitak stvari može se ukloniti tako da pošiljatelj uz preuzimanje obveze plaćanja dogovorenog dodatka deklarira vrijednost stvari u teretnom listu preko tog ograničenja te će tada iznos deklarirane vrijednosti stvari zamijeniti to ograničenje.¹³² U slučaju oštećenja stvari prijevoznik odgovara do iznosa koji je plativ u slučaju gubitka cijele stvari ako je oštećena cijela stvar, ili do iznosa koji je plativ u slučaju gubitka dijela stvari ako je oštećen samo taj dio stvari.¹³³ U slučaju štete zbog zakašnjenja u isporuci stvari prijevoznik odgovara za takvu štetu do iznosa troškova za prijevoz.¹³⁴ Sva ova ograničenja odgovornosti prijevoznika neće vrijediti ako je cestovni prijevoznik prouzročio štetu svojim namjernim neispravnim postupkom ili propustom koji se po postupku nadležnog suda smatra zlonamjernim te neće vrijediti ni kada su prijevoznikovi službenici ili druge osobe, čijim se uslugama on koristio pri izvršenju prijevoza, prouzročili štetu počinjenjem takvih namjernih neispravnih postupaka ili propusta koji se prema postupku nadležnog suda smatraju zlonamjernim.¹³⁵

---

¹²⁹ Cf. *ibid.*, čl. 23.

¹³⁰ Zakon o potvrđivanju Protokola uz Konvenciju o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (CMR), *loc. cit.* (bilj. 14); Zakon o ratifikaciji protokola h Konvenciji o pogodbi za međunarodni cestni prevoz (CMR) (MPMCPB), *loc. cit.* (bilj. 27).

¹³¹ CMR, *loc. cit.* (bilj. 13).

¹³² Cf. *ibid.*, čl. 24.

¹³³ Cf. *ibid.*, čl. 25.

¹³⁴ Cf. *ibid.*, čl. 23.

¹³⁵ Cf. *ibid.*, čl. 29.

5.3. SOLIDARNA ODGOVORNOST VIŠE PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU U PRIJEVOZU STVARI

Odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u međunarodnom prometu isto se tako može pojaviti kao solidarna odgovornost više prijevoznika za štetu u prijevozu stvari, a ona može nastati kada se više prijevoznika obveže jednim ugovorom izvršiti prijevoz stvari ili kada više prijevoznika, sudjelujući jedan za drugim u izvršenju prijevoza stvari, postanu ugovorne stranke preuzimanjem stvari i teretnog lista bez prethodnog obvezivanja ugovorom.¹³⁶ Ta solidarna odgovornost više prijevoznika za štetu u prijevozu stvari nastaje samo ako se dokaže da su štetu prouzročila dva ili više prijevoznika ili ako je nepoznat prijevoznik koji je prouzročio tu štetu. Kad su dva ili više prijevoznika prouzročila štetu, oni će solidarno odgovarati za tu štetu razmjerno svom udjelu u doprinosu nastanku štete ili svom udjelu u naknadi za prijevoz ako se ne mogu utvrditi udjeli u doprinosu nastanku štete. A u slučaju da je nepoznat prijevoznik koji je prouzročio štetu, svi prijevoznici će biti solidarno odgovorni za nastalu štetu razmjerno svom udjelu u naknadi za prijevoz.¹³⁷

6. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU U PRIJEVOZU OSOBA U MEĐUNARODNOM CESTOVNOM PROMETU NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE, REPUBLIKE SRBIJE, BOSNE I HERCEGOVINE, CRNE GORE I REPUBLIKE SLOVENIJE

Odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu osoba u međunarodnom cestovnom prometu na području Republike Hrvatske, Republike Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Republike Slovenije pojavljuje se i kada se cestovni prijevoz prekida i koristi se neki drugi način prijevoza tako da dijelovi prijevoznog puta, na kojima se ostvaruje cestovni prijevoz, nisu pomoćni u odnosu prema drugim dijelovima prijevoznog puta na kojima se ostvaruju drugi načini prijevoza. Ta odgovornost cestovnog prijevoznika za štetu pojavljuje se na dijelovima prijevoznog puta na kojima se ostvaruje cestovni prijevoz. Ti dijelovi prijevoznog puta, na kojima se ostvaruje cestovni prijevoz, ne moraju nužno biti međunarodnog karaktera.¹³⁸ Odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu osoba u međunarodnom prometu može se pojaviti i kao odgovornost prijevoznika za druge osobe, odnosno radnje i propuste svih službenika i drugih osoba čijim se uslugama on koristio

¹³⁶ Cf. *ibid.*, čl. 34.

¹³⁷ Cf. *ibid.*, čl. 37.

¹³⁸ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 2.; Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28).

pri izvršenju cestovnog prijevoza.¹³⁹ Odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu osoba u međunarodnom prometu se može pojaviti kao odgovornost za smrt, ozljedu i oštećenje zdravlja putnika, štetu zbog zakašnjenja te gubitak ili oštećenje prtljage putnika.¹⁴⁰

6.1. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU NASTALU SMRĆU, OZLJEDOM ILI OŠTEĆENJEM ZDRAVLJA PUTNIKA

Odgovornost prijevoznika za štetu nastalu smrću, ozljedom ili oštećenjem zdravlja putnika može nastati samo ako je ta šteta posljedica nesreće u vezi s prijevozom koja je nastala dok se putnik nalazio u vozilu, ukrcavao u vozilo ili iskrcao iz vozila ili dok se prtljaga ukrcavala u vozilo ili iskrcavala iz vozila.¹⁴¹ U Sloveniji je ta odredba uređena drukčije te će prijevoznik odgovarati za takvu štetu samo ako je nastala dok se putnik nalazio u vozilu, ukrcavao u vozilo ili iskrcao iz vozila.¹⁴²

Razlozi i načini oslobađanja i ograničenja takve odgovornosti prijevoznika uređeni su drukčije u Sloveniji u odnosu na Hrvatsku, Srbiju, Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu. Naime Slovenija nije stranke CVR konvencije,¹⁴³ za razliku od ostalih spomenutih država.

U Sloveniji je propisano da će se prijevoznik osloboditi odgovornosti za štetu ako je šteta prouzročena stranim uzrokom koji se nije mogao predvidjeti ni izbjeći ili otkloniti.¹⁴⁴ U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini, a prema CVR konvenciji, ta okolnost podrazumijeva okolnost koju prijevoznik nije mogao izbjeći unatoč poduzimanju nužnih mjera u konkretnom slučaju ni čije posljedice nije mogao spriječiti unatoč poduzimanju tih istih mjera. Ta okolnost u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini neće biti razlog oslobađanja prijevoznika od odgovornosti za štetu ako ona znači neki fizički ili psihički nedostatak vozača, neki kvar ili neispravnost vozila ili neku pogrešku ili nehaj osobe, od koje je prijevoznik iznajmio vozilo, njegovog službenika ili druge osobe čijim se uslugama taj najmodavac koristio za iznajmljivanje vozila.¹⁴⁵ U Sloveniji se prijevoznik oslobađa svoje odgovornosti za štetu i ako je ona prouzročena radnjom put-

¹³⁹ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 4.; Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 10., čl. 19, čl. 78.

¹⁴⁰ CVR, *op. cit.* (bilj. 12); Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28).

¹⁴¹ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 11.

¹⁴² Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 11.

¹⁴³ *Op. cit.* bilj. 12. <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-26&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

¹⁴⁴ *Cf. ibid.*, čl. 12.

¹⁴⁵ CVR, *loc. cit.* (bilj. 12).

nika.¹⁴⁶ U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini primjenjujući čl. 17. st. 1. CVR ta radnja putnika podrazumijeva radnju počinjenu krivnjom ili nepažnjom putnika ili ponašanjem putnika koje ne odgovara uobičajenom ponašanju putnika. Ako takva radnja putnika nije jedini uzrok štete, odgovornost prijevoznika smanjit će se razmjerno utjecaju te radnje na nastanak štete. U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini radnja treće osobe može se pojaviti gotovo kao razlog oslobođenja prijevoznika od njegove odgovornosti. Kada se radnja treće osobe pojavi kao jedan od čimbenika koji su utjecali na nastanak štete, prijevoznik će odgovarati za svu nastalu štetu, ali će imati pravo regresa prema toj trećoj osobi.¹⁴⁷ U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini prijevoznik se oslobađa odgovornosti za štetu i kada je šteta izazvana nuklearnim incidentom te kada odgovornost za tu štetu snosi korisnik nuklearnog uređaja ili osoba, koja ga zamjenjuje, na osnovi posebnih propisa koji važe u jednoj državi ugovornici kojima se regulira odgovornost u području nuklearne energije, a opet prema čl. 17. st. 3. CVR-a. U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini sva ova oslobođenja i smanjenja odgovornosti prijevoznika za štetu neće vrijediti ako je šteta nastala namjerno ili krajnjom nepažnjom prijevoznika, njegovih službenika ili drugih osoba čijim se uslugama on koristio za izvršenje prijevoza.¹⁴⁸

Ograničenje odgovornosti prijevoznika za štetu nastalu smrću, ozljedom ili oštećenjem zdravlja putnika u Sloveniji iznosi 83.333 PPV-a po putniku u vezi s istim štetnim događajem,¹⁴⁹ a ograničenje takve odgovornosti prijevoznika za štetu u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini iznosi 250.000 franaka (1 franak = 10/31 grama zlata finoće 0,900) po putniku u vezi s istim štetnim događajem.¹⁵⁰ Te iznose ograničenja moguće je povisiti ugovorom o prijevozu¹⁵¹ te neće vrijediti u Sloveniji, ako je prijevoznik prouzročio štetu namjerno ili krajnjom nepažnjom.¹⁵²

Solidarna odgovornost više prijevoznika za štetu nastalu smrću, ozljedom ili oštećenjem zdravlja putnika u međunarodnom prometu uređena je posebnim pravilima samo u Sloveniji. U Sloveniji ona propisuju da u slučaju ugovora o prijevozu, kojim se prijevoznik obvezuje izvršiti prijevoz s pomoću drugih prijevoznika, odgovaraju solidarno prijevoznik, koji je zaključio ugovor o prijevozu, i prijevoznici na čijim dijelovima puta je nastala šteta. U Sloveniji je propisano i da se prijevoznik, koji je zaključio ugovor o prijevozu,

¹⁴⁶ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *loc. cit.* (bilj. 28), čl. 12.

¹⁴⁷ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 17., st. 2.

¹⁴⁸ Cf. *ibid.*, čl. 18.

¹⁴⁹ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 14.

¹⁵⁰ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 13.

¹⁵¹ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *loc. cit.* (bilj. 28); CVR, *loc. cit.* (bilj. 12).

¹⁵² Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *loc. cit.* (bilj. 28).

može osloboditi ugovorom o prijevozu svoje odgovornosti za štetu koja je nastala na dijelu puta drugih prijevoznika.¹⁵³

6.2. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA ŠTETU NASTALU ZAKAŠNENJEM U PRIJEVOZU PUTNIKA

Odgovornost prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja u prijevozu putnika nije uređena CVR-om. U Sloveniji se prijevoznik može osloboditi takve odgovornosti za štetu samo ako dokaže nepostojanje krivnje na njegovoj strani.¹⁵⁴ U Sloveniji je propisano i ograničenje takve odgovornosti prijevoznika koje iznosi dvostruki iznos naknade za prijevoz koji se može ugovorom o prijevozu povisiti te koji neće predstavljati ograničenje odgovornosti prijevoznika ako je prijevoznik prouzročio štetu namjerno ili krajnjom nepažnjom.¹⁵⁵ Odgovornost prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja u prijevozu putnika u Sloveniji može se pojaviti i kao solidarna odgovornost više prijevoznika za štetu te se na nju primjenjuju ista pravna pravila koja se primjenjuju na solidarnu odgovornost više prijevoznika za štetu zbog smrti, ozljede i oštećenja zdravlja putnika u Sloveniji.¹⁵⁶

6.3. ODGOVORNOST PRIJEVOZNIKA ZA GUBITAK ILI OŠTEĆENJE RUČNE I PREDANE PRTLJAGE

Prema CVR konvenciji koja se, ponavljamo, primjenjuje u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini prijevoznik odgovara za gubitak ili oštećenje predane prtljage od trenutka njezina preuzimanja do trenutka predaje putniku ili predaje na odgovarajuće osigurano mjesto kada nije preuzeta nakon prispjeća vozila na odredište gdje će je prijevoznik čuvati za račun putnika ili prepustiti njezino čuvanje trećoj osobi.¹⁵⁷ A u Sloveniji je propisana odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje predane prtljage samo za vrijeme koje traje od trenutka njezina preuzimanja do trenutka predaje putniku.¹⁵⁸ U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini prijevoznik gubitak ili oštećenje ruč-

¹⁵³ Cf. *ibid.*, čl. 89.

¹⁵⁴ Cf. *ibid.*, čl. 13.

¹⁵⁵ Cf. *ibid.*, čl. 14.

¹⁵⁶ Cf. *ibid.*, čl. 89.

¹⁵⁷ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 14., čl. 10.

¹⁵⁸ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 19., čl. 74.

ne prtljage može nastati samo u vezi s nesrećom u prijevozu,¹⁵⁹ a u Sloveniji je propisano da ta odgovornost može nastati samo ako se dokaže krivnja prijevozniku.¹⁶⁰

Razlog oslobođanja prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje ručne prtljage u Sloveniji može biti samo nepostojanje krivnje.¹⁶¹ A razlozi oslobođenja prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje predane prtljage u Sloveniji mogu biti brojne i različite okolnosti koje se pojavljuju kao razlozi oslobođenja cestovnog prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari u unutarnjem prometu u Sloveniji.¹⁶² U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini razlozi oslobođenja prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje ručne prtljage izjednačeni su s razlozima oslobođenja prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje predane prtljage.¹⁶³ Prema tome u Sloveniji se prijevoznik oslobađa odgovornosti za gubitak ili oštećenje predane prtljage ako su taj gubitak ili oštećenje nastali radnjom ovlaštene osobe, svojstvima predane prtljage ili stranom okolnosti koja se nije mogla predvidjeti ni izbjeći ili otkloniti,¹⁶⁴ a prema CVR. odnosno u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini, prijevoznik se oslobađa odgovornosti za gubitak ili oštećenje predane ili ručne prtljage ako su gubitak ili oštećenje predane ili ručne prtljage nastali zbog greške na samoj prtljazi, zbog posebnog rizika u slučaju postojanja kvarljivih ili za prijevoz opasnih stvari u prtljazi ili zbog okolnosti, koje prijevoznik nije mogao izbjeći i čije posljedice nije mogao spriječiti, unatoč poduzetim nužnim mjerama u konkretnom slučaju.¹⁶⁵ U Sloveniji uz ove okolnosti kao razlog oslobođenja prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje predane prtljage pojavljuju se i posebne okolnosti određene tzv. dodatnim odredbama, kojima se uređuje oslobođanje prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari u unutarnjem prometu u Sloveniji, uz primjenu svih pravnih pravila dodatnih odredbi na takve okolnosti.¹⁶⁶ A u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini navedene okolnosti kao razlozi za oslobođenje prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje ručne ili predane prtljage vrijedit će kao takve ako ne predstavljaju neki fizički ili psihički nedostatak vozača, neki kvar ili neispravnost vozila ili neku pogrešku ili nehaj osobe, od koje je cestovni prijevoznik unajmio vozilo, njegova službenika ili druge osobe čijim se uslugama taj najmodavac koristio za unajmljivanje vozila¹⁶⁷ te se uz njih

¹⁵⁹ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 14.

¹⁶⁰ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 19.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 14., st. 2.

¹⁶⁴ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 19., čl. 75.

¹⁶⁵ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 14.

¹⁶⁶ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 19., čl. 76., čl. 77.

¹⁶⁷ CVR, *loc. cit.* (bilj. 12).

pojavljaju kao okolnosti odnosno razlozi oslobođenja prijevoznika od te odgovornosti krivnjom ili nepažnjom počinjena radnja putnika ili ponašanje putnika, koje ne odgovara uobičajenom ponašanju putnika, radnja ili propusti treće osobe te nuklearni incident ili okolnost zbog koje odgovornost za gubitak ili oštećenje prtljage snosi korisnik nuklearnog uređaja ili osoba, koja ga zamjenjuje, na osnovi posebnih propisa koji vrijede u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori ili Bosni i Hercegovini kao državama ugovornicama CVR-a kojima se regulira odgovornost u području nuklearne energije. Krivnjom ili nepažnjom počinjena radnja putnika ili ponašanje putnika, koje ne odgovara uobičajenom ponašanju putnika, može se pojaviti i kao okolnost zbog koje se cestovni prijevoznik djelomično oslobađa odgovornosti za gubitak ili oštećenje prtljage razmjerno utjecaju te okolnosti na nastanak gubitka ili oštećenja prtljage. Radnja treće osobe samo je prividno okolnost zbog koje se prijevoznik oslobađa odgovornosti za gubitak ili oštećenje prtljage jer njezinim počinjenjem prijevoznik ostaje odgovoran za svu nastalu štetu, ali stječe pravo regresa prema osobi, koja je pridonijela svojim radnjama ili propustima nastanku štete, razmjerno utjecaju tih radnji ili propusta na nastanak štete.¹⁶⁸ U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini sve ove okolnosti, zbog kojih se prijevoznik potpuno ili djelomično oslobađa odgovornosti za gubitak ili oštećenje prtljage, neće vrijediti kao razlozi oslobođenja prijevoznika od te odgovornosti ako su gubitak ili oštećenje prtljage nastali namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika, njegovih službenika ili drugih osoba čijim se uslugama on koristio za izvršenje prijevoza.¹⁶⁹

U Sloveniji ograničenje odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje predane prtljage iznosi 166,67 PPV-a po komadu predane prtljage ili 666,67 PPV-a po putniku u vezi s istim štetnim događajem, a ograničenje odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje ručne prtljage iznosi 333,33 PPV-a po putniku u vezi s istim štetnim događajem. Ti iznosi ograničenja visine odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje prtljage mogu se ugovorom o prijevozu povisiti te neće vrijediti kao ograničenja ako je prijevoznik prouzročio štetu namjerno ili krajnjom nepažnjom.¹⁷⁰ U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini ti iznosi ograničenja izražavaju se u francima (1 franak = 10/31 grama zlata finoće 0,900). Ograničenje odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje predane prtljage iznosi 500 franaka po jedinici prtljage ili 2000 franaka po putniku, a ograničenje odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje ručne prtljage iznosi 1000 franaka po putniku. Ti iznosi ograničenja nisu nepromjenjivi te se mogu povisiti ugovorom o prijevozu.¹⁷¹

Solidarna odgovornost više prijevoznika za gubitak ili oštećenje prtljage, koja je uređena posebnim pravilima, može se pojaviti samo u Sloveniji. Ona se odnosi na svu prtljagu

¹⁶⁸ Cf. *ibid.*, čl. 17.

¹⁶⁹ Cf. *ibid.*, čl. 18.

¹⁷⁰ Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 22.

¹⁷¹ CVR, *op. cit.* (bilj. 12), čl. 16.

(predanu i ručnu) te se na nju primjenjuju pravna pravila koja se primjenjuju na odgovornost za gubitak ili oštećenje stvari u unutarnjem prometu u Sloveniji kao solidarnu odgovornost prijevoznika, koji je zaključio ugovor o prijevozu, i prijevoznika kojima se taj prijevoznik koristio pri izvršenju prijevoza po osnovi ugovora.¹⁷²

7. ZAKLJUČAK

Iz ovih prikazanih pravnih pravila, kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u cestovnom prometu u Republici Hrvatskoj, Republici Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori te Republici Sloveniji, možemo zaključiti da su sva ta pravna pravila međusobno vrlo slična u svim tim državama. U vezi s odgovornošću prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu sličnosti tih pravnih pravila još su veće. Glede odgovornosti prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u međunarodnom cestovnom prometu očituje se razlika tih pravnih pravila u iznosu ograničenja visine odgovornosti cestovnog prijevoznika za gubitak i oštećenje stvari koji u Hrvatskoj i Sloveniji iznosi 8,33 PPV-a po kilogramu bruto mase manjka, a u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori iznosi 25 franaka po kilogramu bruto mase manjka. Kad je riječ o odgovornosti prijevoznika za štetu u prijevozu osoba u međunarodnom cestovnom prometu, očituju se razlike tih pravnih pravila između Slovenije s jedne strane i Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore s druge strane u razlozima i načinima oslobođenja i ograničenja odgovornosti prijevoznika za smrt, ozljedu i oštećenje zdravlja putnika, razlozima i načinima oslobođenja i ograničenja odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje prtljage putnika, postojanju uređenja solidarne odgovornosti više prijevoznika za smrt, ozljedu i oštećenje zdravlja putnika, postojanju uređenja solidarne odgovornosti više prijevoznika za gubitak ili oštećenje prtljage putnika te postojanju uređenja odgovornosti prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja u prijevozu putnika koje se sastoji od odredbi o oslobođenju i ograničenju takve odgovornosti prijevoznika te odredbi o solidarnoj odgovornosti više prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja u prijevozu putnika.

U vezi s odgovornosti prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu, očituju se sličnosti u pravnim pravilima kojima se određuje odgovornost prijevoznika za sve osobe koje su radile na izvršenju prijevoza po njegovu nalogu; pravnim pravilima, kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za druge prijevoznike kojima se koristio pri izvršenju obveze prijevoza, i solidarna odgovornost više prijevoznika na osnovi sklapanja istog ugovora o prijevozu od strane više prijevoznika ili osnovi preuzimanja teretnog lista zajedno sa stvarima jednog prijevoznika od drugog; pravnim pravilima kojima se određuje ništetnost svih odredbi ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata kojima se prijevoznik potpuno ili djelomično oslobađa svoje odgovornosti. Ostale sličnosti i razlike pravnih pravila, kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu

¹⁷² Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu, *op. cit.* (bilj. 28), čl. 90.

u unutarnjem cestovnom prometu, zasebno se očituju u pravnim pravilima, kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u unutarnjem cestovnom prometu, i pravnim pravilima kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu osoba u unutarnjem cestovnom prometu.

Kad su posrijedi pravna pravila kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u unutarnjem cestovnom prometu, očituju se sličnosti u vremenu nastanka odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari; mogućnosti oslobođenja prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari zbog primateljeva propusta podnošenja prigovora zbog oštećenja stvari u trenutku njihova preuzimanja ili obavješćivanja prijevoznika o tim oštećenjima odmah po njihovu otkrivanju prije proteka roka od osam dana od primateljeva primitka stvari ako se oštećenje stvari nije moglo utvrditi uobičajenim pregledom pri njihovu preuzimanju, primatelj je isplatio prijevozniku njegove tražbine, oštećenje stvari nije zapisnički utvrđeno prije njihova preuzimanja te prijevoznik nije prouzročio oštećenje stvari namjerno ili krajnjom nepažnjom; uređenju odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje skupocjenih stvari; načinu utvrđivanja vrijednosti stvari. A razlike tih pravnih pravila su razlozi oslobođenja i načini ograničenja odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari; razlozi oslobođenja i načini ograničenja odgovornosti prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja u isporuci stvari; pravna pravila kojima se uređuje povrat naknade za prijevoz i plaćenih iznosa troškova prijevoza u slučaju gubitka ili oštećenja stvari; pravna pravila, kojima se uređuje pitanje odgovornosti prijevoznika za štetu od opasnih stvari; pravna pravila, kojima se uređuje pitanje dopuštenosti odredbi ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata kojima se prebacuje teret dokazivanja s prijevoznika; pravna pravila kojima se uređuje solidarna odgovornost prijevoznika, koji je zaključio ugovor o prijevozu, i prijevoznika kojima se taj prijevoznik koristio za izvršenje obveze prijevoza po osnovi ugovora.

Glede pravnih pravila, kojima se uređuje odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu osoba u unutarnjem prometu, očituju se sličnosti u vremenu nastanka odgovornosti prijevoznika za štetu zbog smrti, ozljede ili oštećenja zdravlja putnika isključujući vrijeme nastanka te odgovornosti u Bosni i Hercegovini, razlozima oslobođenja prijevoznika od te odgovornosti, razlozima oslobođenja prijevoznika od odgovornosti za štetu zbog zakašnjenja u prijevozu putnika, razlozima oslobođenja cestovnog prijevoznika od odgovornosti za gubitak ili oštećenje ručne prtljage i pravnim pravilima kojima se određuje odgovornost prijevoznika za gubitak ili oštećenje predane prtljage na način određivanja odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje stvari te se očituju razlike tih pravnih pravila u: pravnim pravilima kojima se određuje pitanje dopuštenosti odredbi ugovora, općih uvjeta prijevoza, tarifa ili drugih općih akata kojima se prebacuje teret dokazivanja s prijevoznika; načinu ograničenja odgovornosti prijevoznika za štetu zbog smrti, ozljede ili oštećenja zdravlja putnika; načinu ograničenja odgovornosti prijevoznika za štetu zbog zakašnjenja u prijevozu putnika; načinu ograničenja odgovornosti prijevoznika za gubitak ili oštećenje ručne i predane prtljage; pravnim pravilima kojima se uređuje

solidarna odgovornost prijevoznika, koji je zaključio ugovor o prijevozu, i prijevoznika kojima se taj prijevoznik koristio za izvršenje obveze prijevoza po osnovi ugovora.

Osim ovih sličnosti i razlika tih pravnih pravila trebao bih spomenuti i njihove prednosti i nedostatke. Smatram da je u Hrvatskoj prednost što se prijevoznik može osloboditi svoje odgovornosti za štetu u prijevozu stvari u unutarnjem cestovnom prometu ako dokaže nepostojanje vlastite krivnje. Stoga odgovornost prijevoznika za štetu u prijevozu stvari u unutarnjem cestovnom prometu po kriteriju relativnog kauzaliteta smatram nedostatkom u analiziranim državama iz bivše SFRJ, jer mislim da su svi slučajevi odgovornosti za štetu, koju prijevoznik nije prouzročio krivnjom, nepravda, koju prijevoznik trpi, unatoč svim brojnim razlozima koji omogućavaju oslobađanje prijevoznika od svoje odgovornosti. U Hrvatskoj je i prednost što ne postoji valjano ograničenje odgovornosti prijevoznika za štetu u unutarnjem cestovnom prometu ako je prijevoznik prouzročio štetu namjerno ili krajnjom nepažnjom. Ta odredba postoji i u Sloveniji te ju smatram prednošću jer svatko, tko prouzroči štetu namjerno ili krajnjom nepažnjom, ne zaslužuje nikakvu olakotnu okolnost. Kad je riječ o odgovornosti prijevoznika za štetu u međunarodnom cestovnom prometu u Republici Hrvatskoj, Republici Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Republici Sloveniji možemo primijetiti također postojanje takvih ograničenja odgovornosti prijevoznika. No nevaljanost takvih ograničenja propisana je samo u Sloveniji u slučaju odgovornosti za smrt, ozljedu ili oštećenje zdravlja putnika te gubitak ili oštećenje predane ili ručne prtljage kada je prouzročenje štete nastalo namjerom ili krajnjom nepažnjom prijevoznika. U slučaju odgovornosti za gubitak ili oštećenje stvari i štetu zbog zakašnjenja u isporuci stvari nevaljanost takvih ograničenja propisana je i u Republici Hrvatskoj kao i u Republici Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Republici Sloveniji te će ta nevaljanost ograničenja doći u obzir samo ako je prijevoznik prouzročio štetu namjernim neispravnim postupkom ili propustom koji se po postupku nadležnog suda smatra zlonamjernim što smatram pozitivnijom situacijom od ove prethodne.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Vasilj, Aleksandra; Činčurak Erceg, Biljana, Prometno pravo i osiguranje, Sveučilište Jospa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2016.
2. Horvat, Ladislav, Cestovno prometno pravo, Fakultet prometnih znanosti, Zagreb, 2002.
3. Horvat, Ladislav, Osnove cestovnog prava, Fakultet prometnih znanosti, Zagreb, 2000.

Članci:

1. Radionov, Nikoleta; Mišković Aguilar, Martina, EDI-CMR Protokol 2008.: Korak u pravom smjeru, Poredbeno pomorsko pravo, god. 55, br. 170, 2016., str. 49.–68.
2. Radionov, Nikoleta; Mišković Aguilar, Martina, Dodatni protokol Konvenciji o ugovoru za međunarodni prijevoz robe cestom (CMR) o elektroničkom teretnom listu, Poredbeno pomorsko pravo, god. 55, br. 170, 2016., str. 93.–107.

Mrežni izvori:

1. Convention on the contract for the international carriage of passengers and luggage by road (CVR). Geneva, 1 March 1973, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-26&chapter=11&clang=en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.
2. Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 19 May 1956, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.
3. Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR). Geneva, 5 July 1978, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11a&chapter=11&clang=en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.
4. Additional Protocol to the Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR) concerning the Electronic Consignment Note. Geneva, 20 February 2008, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg-no=XI-B-11-b&chapter=11&clang=-en>, pristupljeno 4. siječnja 2018.

Izvori prava:

1. Konvencija o ugovoru o međunarodnom cestovnom prijevozu putnika i prtljage (Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 8/1977).
2. Objava o stupanju na snagu Protokola uz Konvenciju o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (CMR), Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 2/2017.
3. Konvencija o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori, broj 11/1958).
4. Zakon o potvrđivanju Protokola uz Konvenciju o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (CMR) (Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 6/2016).
5. Zakon o obveznim odnosima (pročišćeni tekst, Narodne novine, broj 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018).
6. Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list SFRJ, broj 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989, Službeni list SRJ, broj 31/1993 i Službeni list SCG, broj 1/2003 – Ustavna povelja).

7. Zakon o ugovorima o prevozu u drumskom saobraćaju (pročišćeni tekst, Službeni list SRJ, broj 26/1995 i Službeni list SCG, broj 1/2003 – Ustavna povelja).
8. Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list SFRJ, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989, Službeni list R BiH, br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994 i Službene novine FBiH, br. 29/2003 i 42/2011).
9. Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list SFRJ, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989 i Službeni glasnik RS, br. 17/1993, 3/1996, 37/2001 – dr. zakon, 39/2003 i 74/2004).
10. Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list SFRJ, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989, Službeni list R BiH, br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994).
11. Zakon o obligacionim odnosima (pročišćeni tekst, Službeni list Crne Gore, br. 47/2008, 4/2011 – dr. zakon i 22/2017).
12. Zakon o ugovorima o prevozu u drumskom saobraćaju (pročišćeni tekst, Službeni list Crne Gore, br. 53/2009 i 36/2013).
13. Zakon o ratifikaciji protokola h Konvenciji o pogodbi za mednarodni cestni prevoz (CMR) (MPMCPB) (Uradni list Republike Slovenije – Mednarodne pogodbe, št. 14/2013 in 3/2014 – popr.).
14. Obligacijski zakonik (prečišćeno besedilo, Uradni list Republike Slovenije, št. 83/2001, 28/2006, 40/2007, 97/2007, 64/2016).
15. Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu (prečišćeno besedilo, Uradni list Republike Slovenije, št. 126/2003, 102/2007, 9/2011).

CARRIER LIABILITY FOR DAMAGE IN ROAD TRANSPORT IN THE REPUBLIC OF CROATIA, THE REPUBLIC OF SERBIA, BOSNIA AND HERZEGOVINA, MONTENEGRO AND THE REPUBLIC OF SLOVENIA

Abstract

This paper deals with carrier liability for damage caused in road transport on the territory of Croatia and neighbouring countries, i.e. the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia (the Republic of Serbia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro and the Republic of Slovenia). In particular, we analyse the legal rules governing carrier liability in national and international road transport, respectively, in the event of damage caused to passengers, baggage or goods. Similarities and differences in these rules in the aforementioned countries are also emphasised.

Key words: carrier liability for damage, road transport, Republic of Croatia, Republic of Serbia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Republic of Slovenia

DOBROBIT ŽIVOTINJA U PRAVNOJ REGULACIJI S POSEBNIM OSVRATOM NA PRIJEVOZ

Ivana Kramer

studentica 4. godine Pravnog fakulteta Osijek
E-mail: ivana.kramer@hotmail.com

Stručni članak

UDK 179.3:656(497.5)

Rad primljen 23. veljače 2018.

Ivana Radmanić

studentica 4. godine Pravnog fakulteta Osijek
E-mail: ivana.radmanic.23@gmail.com

Sažetak

Tema ovog rada dobrobit je životinja u pravnoj regulaciji s posebnim osvrtom na prijevoz. U prvom dijelu rada govorit ćemo o pravima životinja što je aktualni problem današnjice. Životinje svakodnevno trpe nepravednu patnju i mučenja od strane čovjeka. Nalazimo se u procvatu tehnologije, a i dalje većinu istraživanja i testiranja provodimo nad životinjama i nepotrebno ih mučimo i ubijamo. Europska unija prepoznala je životinje kao živa bića te nizom uredbi, direktiva i ostalih propisa nastoji zaštititi njihova prava i potaknuti države članice da nacionalnim propisima učine isto. Svakako je važno spomenuti i aktivizam koji je, slobodno možemo reći, sve rašireniji.

U drugom dijelu rada spomenut ćemo najvažnije međunarodne akte te nacionalne akte kojima se regulira zaštita životinja tijekom prijevoza. Svakako, naglasak je na pravnoj regulativi Republike Hrvatske koja uredno prati regulativu Europske unije, no svjedoci smo da u praksi i nije baš tako.

U trećem dijelu rada analizirat ćemo četiri grane prometa (cestovni, željeznički, zračni i pomorski promet), zatim na koji se način životinje prevoze u svakoj od njih te koje je uvjete potrebno zadovoljiti da bi se dopustio prijevoz životinjama u svakoj pojedinoj grani. Osim toga, navest ćemo važeće propise Republike Hrvatske koji uređuju uvjete i načine prijevoza za svaku granu prometa.

Ključne riječi: prijevoz životinja, Republika Hrvatska, Europska unija, prava životinja

1. UVOD

Kroz povijest možemo vidjeti da se prijevoz životinja postupno razvijao. U prošlosti životinje bi se prevozile tako da su hodale na velike udaljenosti ili bile korištene za vuču i nošenje tereta. Kotač, kao najvažniji izum u povijesti prijevoza, doprinio je tome da su životinje mogle lakše i duže vući kola na kotačima s teškim teretom negoli bez kotača. Razvitkom tehnologije životinje nam više ne služe kao vučna snaga.

Kao jedan od prvih zaštitnika životinja spominje se Pitagora koji je smatrao da je sve živo što se rađa međusobno srodno.¹ Različiti pokreti za zaštitu životinja organizirani su u Europi znatno prije druge polovine XX. stoljeća.² U prošlom stoljeću počinje se intenzivnije brinuti o zaštiti i pravima životinja i to ne samo kućnih ljubimaca nego i životinja u uzgoju. Možemo slobodno reći da ljudi i životinje imaju dugu zajedničku povijest.

Životinje su živa bića koja, kao i čovjek, zahtijevaju posebnu pažnju. Kada govorimo o prijevozu životinja u prometu, što je i tema ovoga rada, nailazimo na niz potrebnih dokumenata, pravila i uvjeta. Dakako, sve je to potrebno kako bi se životinje prevozile u što humanijim uvjetima jer svaka od njih ima specifične zahtjeve koji bi se trebali poštovati. One su tijekom prijevoza izložene brojnim rizicima i mnogo teže podnose prijevoz negoli čovjek. U našem zakonodavstvu imamo razne uredbе, zakone i pravilnike o kojima ćemo detaljnije poslije, a kojima se uređuje prijevoz životinja. Poznato je da životinje mogu biti izvor zaraznih bolesti pa zbog toga moraju zadovoljiti i određene uvjete, prolaziti određene veterinarsko-zdravstvene preglede, biti redovito cijepljene, pregledavane itd.

U nastavku ovoga rada ukratko ćemo se osvrnuti i na aktualne probleme u svezi s prijevozom životinja s kojima se bore aktivisti za prava životinja, također i sažeti karakteristike prijevoza živih životinja u cestovnom, željezničkom, zračnom i u pomorskom prometu.

2. PRAVA ŽIVOTINJA

Životinje su danas izložene velikom nasilju, zanemarivanju i nanošenju bola od strane ljudi. Svakodnevno smo okruženi nekom vrstom nasilja nad životinjama kako u svojem okruženju, tako i na internetu, novinama, društvenim mrežama. Životinje imaju pravo na dostojan i lijep život kao i svako živo biće te se njihova prava moraju zaštititi kao i ljudska prava, štoviše postoji i Međunarodni dan prava životinja koji se obilježava 10.

¹ Pitagorejska i arapska recepcija ne ljudskih živih bića, I dio., <http://znaci.com/tekstovi/pitagorejska-i-arapska-recepcija-ne-ljudskih-zivih-bica-i-dio>, pristupljeno 17. veljače 2018.

² *Ibid.*

prosinca.³ Svako zlostavljanje, zanemarivanje, nanošenje boli ili ubijanje životinje kažnjivo je Kaznenim zakonom,⁴ a regulirano je i Zakonom o zaštiti životinja⁵ o kojem će više riječi biti u nastavku rada.

Svako živo biće pa tako i životinja ima određena prava i svako tko ih krši mora za to i odgovarati. Obrazovanje od najranijeg djetinjstva mora upućivati na razumijevanje, poštovanje, brigu i ljubav prema životinjama. Univerzalna deklaracija o pravima životinja⁶ donesena je 1978. godine. Ideju o pravu životinja u svoje političke programe unose ekološki, tzv. *zelene* stranke.⁷ Deklaracija se dijeli na ove temeljne tipove:

- pravo svih životinja na održavanje vrste
- pravo na nepovredivost života neprivrednih životinja
- pravo na nepovredivost slobode koja odgovara svakoj pojedinoj životinji
- pravo na stanište primjereno svakoj vrsti
- pravo svih životinja da im čovjek ne nanosi nepotrebnu bol, patnju i štetu
- pravo životinja na brigu od strane ljudi u poremećenim ekološkim uvjetima.⁸

Priznavanjem tih prava životinje postaju subjekti kojima se pridaju neka ovlaštenja, ali ne moralne i pravne dužnosti i odgovornosti, a s druge strane ljudi postaju prema životinjama moralno i pravno obvezni i odgovorni za sva ona činjenja i nečinjenja kojima poštuju njihova ovlaštenja.⁹ Kako životinje ne mogu samostalno braniti svoja ovlaštenja, njihovi vlasnici ali i oni koji su radi toga imenovani kao javni službenici, imaju status zastupnika ili skrbnika "objektivnih interesa" životinja te su obvezni brinuti se o njihovim pravima i podizati tužbe protiv svakoga tko ih činjenjem ili nečinjenjem povređuje.¹⁰

Nasilno ponašanje prema životinjama, kažu stručnjaci, povezano je s kasnijim zlostavljanjem, odnosno osoba, tj. dijete koje zlostavlja životinje, ima veće izgleda za počinjenje

³ Dan prava životinja, <http://www.prijatelj-zivotinja.hr/index.hr.php?id=3124>, pristupljeno 17. veljače 2018.

⁴ Kazneni zakon, Narodne novine, broj 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, u članku 205., st. 1. propisuje: "Tko usmrti životinju bez opravdanog razloga ili je teško zlostavlja, nanosi joj nepotrebne boli ili je izlaže nepotrebnim patnjama, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine."

⁵ Zakon o zaštiti životinja, Narodne novine, broj 102/2017.

⁶ Universal declaration of animal rights, <https://constitutii.files.wordpress.com/2016/06/file-id-607.pdf>, pristupljeno 3. ožujka 2018.

⁷ Visković, Nikola, Kulturna zoologija, Što je životinja čovjeku i što čovjek životinji, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009., str. 387.

⁸ *Ibid.*, str. 388.

⁹ *Ibid.*, str. 389.

¹⁰ *Ibid.*, str. 390.

teških kaznenih djela u odrasloj dobi.¹¹ Danas možemo vidjeti mnoge slučajeve u kojima su nasilnici djeca i to na surov način. U poremećaje u ponašanju i osjećajima koji se pojavljuju u djetinjstvu i adolescenciji spadaju poremećaji ponašanja, miješani poremećaji ponašanja i osjećaja, emocionalni poremećaji koji se pojavljuju osobito u djetinjstvu, poremećaji u funkcioniranju te ostali poremećaji koji se pojavljuju u djetinjstvu.¹² Katkad djeca kroz "igru" životinji nanose bol i u većini slučajeva povod su razni nasilni sadržaji pruženi na televizijskim programima i u crtanim filmovima. Oni gledaju što će i kako će se životinja ponašati u određenoj situaciji, odnosno svjesno nanose bol životinji. Sve je to povezano s njihovim unutarnjim osjećajima. Zlostavljanje životinja od strane djece povezano je sa samim zlostavljanjem te djece ili su oni svjedoci zlostavljanja.¹³

2.1. NEPRAVEDNE PATNJE, ZATVARANJE, USMRĆIVANJE I ISTRAŽIVANJE NAD ŽIVOTINJAMA

Danas se životinje "kao zabavljači" ljudi koriste na mnoge načine. Pravi primjer toga su nam zoološki vrtovi, ali i razna odmarališta u svijetu gdje životinje služe ljudima u razgledavanju, noseći ih na leđima, zatim cirkusi, a postoje i borbe u kojima sudjeluju životinje. Takve životinje izgubile su svoje prirodne i senzorne sposobnosti. Njima sloboda osigurava sredstva za opstanak jer su te životinje stvorene da brinu same o sebi i da imaju potpunu slobodu, koja im je u zoološkim vrtovima, cirkusima i ostalim zabavljачkim mjestima gdje se koriste životinje oduzeta. Kada rade ono što žele, tada životinje osjećaju zadovoljstvo ili radost, ali kada im je uskraćena sloboda, tada životinje osjećaju frustraciju i bol.¹⁴ Svako živo biće zaslužuje da se prema njemu postupa s ljubavi i dobrotom jer svaka ugodna, zabavna ili privlačna iskustva, zbog načina na koji se osjećaju, izazivaju i sačinjavaju osobno dobro. Svatko tko se osjeća dobro, uspješniji je u ostvarenju svojih ciljeva od onih koji se osjećaju loše. Negativna mentalna stanja su štetna, a to su strah, bol, tjeskoba, patnja i slično. Patnja je nepravda, a ljudi najviše na taj način uzrokuju patnju životinjama – svojim nepravednim ponašanjem prema njima.¹⁵

Osim u "zabavne" svrhe životinje se danas sve više koriste za razna istraživanja. Tako imamo eksperimente na životinjama s pomoću kojih se testiraju i istražuju lijekovi, kozmetika, ali imamo i eksperimente u kojima se proučava ponašanje životinja u pojedinim

¹¹ Djeca i okrutnost prema životinjama, <http://klinfo.rtl.hr/roditelji-3/roditelji/djeca-i-okrutnost-prema-zivotinjama/>, pristupljeno 18. veljače 2018.

¹² Jukić, Vlado; Savić, Aleksandar, Psihološko-psihijatrijski aspekt nasilja, *Socijalna psihijatrija*, Vol. 42, br. 2, 2014., str. 107.

¹³ Dječja okrutnost prema životinjama: kada se treba zabrinuti? <http://www.skolegijum.ba/tekst/index/554/djecja-okrutnost-prema-zivotinjama-kada-se-treba-zabrinuti>, pristupljeno 18. veljače 2018.

¹⁴ Degrazia, David, *Prava životinja*, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 2004., str. 57.

¹⁵ *Ibid.*, str. 56.

situacijama. Iz prošlosti imamo primjer u kojem su punih sedamdeset godina istraživali spolno ponašanje mačaka tako što su sakatili mačke na razne načine, uklanjali im dijelove mozga, uništavajući osjetilo njuha, umrtvljujući im osjetilo dodira, prekidajući živce u organima za razmnožavanje.¹⁶ Danas postoji sve više eksperimenata na životinjama glede ispravnosti određenih proizvoda. Radi toga koriste se zečevi, zamorci, štakori i ostale male životinje, a kao reakcije na te eksperimente javlja se trzavica, povraćanje, paraliza, razne vrste krvarenja, bilo iz nosa, očiju ili usne šupljine. Imamo primjera gdje su lijekovi koji su prethodno testirani na životinjama označeni kao sigurni, ali su kod ljudi izazvali opasne nuspojave, a u nekim slučajevima i smrt. Danska i Švedska zabranile su prodaju kozmetike koja je testirana na životinjama, a sličan je korak poduzet za cijelu Europsku uniju, no dosad nije prihvaćen zbog političkih razloga.¹⁷ Za životinje i njihova prava brinu se zaštitna udruženja i aktivisti o čemu će više biti riječi u nastavku rada.

2.2. ZAŠTITNA UDRUŽENJA I AKTIVIZAM

Kolektivni oblici zaštite životinja postojali su i prije modernoga vremena, ali unutar religijskih skupina. Tu možemo istaknuti filozofsko-vjersko učenje džainista kojima je temeljno načelo suzdržavanje od ozljeđivanja bilo kojeg živog bića te oni ne razlikuju “dobre”, “zle”, “lijepo”, “ružne”, “korisne”, “nekorisne”, “štetne” životinje, nego se prema svima ponašaju jednako.¹⁸ Udruženja su se počela osnivati svugdje u svijetu, a na Zapadu su prva građanska udruženja stvorena u 19. stoljeću.¹⁹ Istodobno s razvojem udruženja za zaštitu životinja razvijaju se i građanska udruženja za uzgoj i zaštitu pojedinih životinjskih vrsta:

1. kinološka
2. ptičarska
3. pčelarska
4. i druga.²⁰

U Hrvatskoj je 1885. godine osnovano Zagrebačko društvo za zaštitu životinja, a od 1990-ih godina do danas postoji udruga Prijatelji životinja koja pokušava na sve načine zaštititi prava životinja. Svrha je društva:

1. štiti životinje, osobito domaće, od zlostavljanja

¹⁶ *Ibid.*, str. 98.

¹⁷ Pokusi na životinjama, <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=52>, pristupljeno 17. veljače 2018.

¹⁸ Visković, Nikola, *op. cit.* (bilj. 7), str. 351.

¹⁹ *Ibid.*, str. 352.

²⁰ *Ibid.*, str. 354.

2. potpomagati rasplodnjivanje ptica po području grada Zagreba (ptica kod kojih je uzdržavanje nužno zbog gospodarskih, šumsko-gospodarstvenih ili estetičkih razloga).²¹

Svakako treba spomenuti i Udrugu Pobjede iz Osijeka koja vodi *no kill* sklonište s kapacitetom oko 180 pasa. Te životinje više nisu prepuštene same sebi, nego se o njima netko brine.²²

Početak stoljeća uz društva organiziraju se i međunarodne akcije koje povezuju i pomažu nacionalna udruženja i utječu na donošenje zaštitnih konvencija. Tako se 1922. godine osniva Međunarodni savez za zaštitu ptica, a 1926. godine Međunarodni komitet za zaštitu životinja.²³

Aktivizam je proces djelovanja radi potpomaganja ili postizanja nekog cilja za razliku od žaljenja zbog postojećeg stanja stvari. Danas vidimo da postoje brojni aktivisti za prava životinja koji ne odustaju od svoga cilja. Aktivizam za prava životinja može se podijeliti u četiri skupine:

1. osobne akcije
2. zagovaranje – razgovor s ljudima i iznošenje istine o zlostavljanju
3. udruživanje
4. građanski neposluh.²⁴

Katkad se aktivizam za prava životinja ubraja pod terorizam, ali pod pojmom aktivizam podrazumijevamo akcije koje su u javnosti označene kao vrlo ekstremne, no vidljivo je da je glavna misao vodilja briga da ne dođe do povrjeđivanja bilo koga tijekom izvođenja akcije.²⁵ Pod pojmom terorizam podrazumijeva se sustavna uporaba nasilnih čina koji uzrokuju intenzivan strah kako bi se postigao neki željeni cilj.²⁶ U većini slučajeva u medijima možemo pročitati loše stvari o aktivistima te ih se na taj način želi sabotirati. Poznati primjer imamo pokret “Levijatan” iz Srbije u kojem sudjeluju uglavnom mladi ljudi, ali se zapravo ne zna tko su oni te se oni brinu za prava životinja na neuobičajen način.²⁷

²¹ *Ibid.*

²² Osijek – primjer *no kill* skloništa Udruge Pobjede, <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=3349>, pristupljeno 17. veljače 2018.

²³ Visković, Nikola, *op. cit.* (bilj. 7), str. 356.

²⁴ Prijatelji životinja, Zoran Čiča, Ta ravnopravna stvorenja, Dvostruka duga, 2007., str. 203.

²⁵ *Ibid.*, str. 208.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Tajanstvena skupina “Levijatan” strah je i trepet zlostavljača, <https://www.jutarnji.hr/life/vaumijau/tajanstvena-skupina-levijatan-strah-je-i-trepet-zlostavljača-postali-su-balkanska-senzacija-ako-neće-policija-macke-i->

No, bilo je slučajeva gdje su lažni aktivisti željeli doći do svojih prava, tako imamo primjer u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) gdje su se proizvodile metalne kopče u zamjenu za standardne šavove tijekom operacije, a liječnici su ih uvježbavali na živim psima koje su nakon toga ubijali. Društvo za zaštitu životinja tada je pokrenulo kampanju protiv predsjednika Američke korporacije za kirurgiju, a on im je uzvratilo tako da je inscenirao pokušaj vlastita ubojstva od strane društva za zaštitu životinja. Nakon istrage pronađeni su dokazi da je sve isplanirano te je Društvo protiv njega pokrenulo privatnu tužbu, a sve je učinjeno kako bi se u javnosti stekao negativan stav o udruženjima.²⁸

2.3. PRVI SLUČAJ ZLOSTAVLJANJA ŽIVOTINJA U HRVATSKOJ KOJI JE PRAVOMOĆNO RIJEŠEN

Kad govorimo o zaštiti životinja u Republici Hrvatskoj, svakako treba navesti i slučaj iz sudske prakse koji je u medijima nazvan povijesnim. Slučaj je pravomoćno riješen pred Općinskim sudom u Vrbovcu, njime su zaštićena prava psa kojeg je zlostavljao njegov vlasnik Ostoja Babić. Dana 4. prosinca 2004. godine prijavljeno je zlostavljanje psa u dvorištu kuće na Peščenici. Po dolasku, policajci su utvrdili da 66-godišnji Ostoja Babić zlostavlja svoga kućnog ljubimca i to naizmjenično željeznom šipkom dužine oko pola metra, vilama i sjekirom, oko sat vremena udarajući ga po glavi i tijelu. Policajac je psu “skratio muke” ispalivši hitac iz pištolja jer je pas bio smrtno ozlijeđen. Vlasnik ga je nakon toga zakopao u svome dvorištu ne pokazujući nikakvo kajanje ili žaljenje zbog počinjenog zločina. Kao razlog brutalnog premlaćivanja psa naveo je “da mu nije dobro čuvala kuću jer nije lajala na prolaznike već im veselo prilazila i mahala repom”. Udruga Prijatelji životinja prosvjedovala je pred njegovom kućom čime su htjeli potaknuti promjene sustava zaštite životinja. Pokrenuta je peticija koju je u tjedan dana potpisalo više od 2400 osoba te ih je Udruga predala Općinskom državnom odvjetništvu u Zagrebu. Sudeње je počelo u studenom iste godine.²⁹ Presuda je donesena 27. siječnja 2006. godine.³⁰ Ostoja Babić osuđen je na pet mjeseci zatvora. To je prva izrečena kazna zatvora za kazneno djelo mučenja kućnih životinja u Hrvatskoj, prva izrečena kazna za kazneno djelo mučenja životinja u Gradu Zagrebu te je utvrđeno da je potrebna hitna promjena Zakona o dobrobiti životinja. Ova presuda je bila presedan jer dotad još nitko nije bio osuđen na kaznu zatvora za zlostavljanje i ubijanje kućnih ljubimaca.³¹ Ono što treba

---

pse-odsad-stitimo-mi/5598179/, pristupljeno 20. veljače 2018.

²⁸ Prijatelji životinja, *op. cit.* (bilj. 24), str. 212.

²⁹ Ubojica psa napokon na sudu, <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=621>, pristupljeno 19. veljače 2018.

³⁰ Ostoja Babić pred sudom, <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=695>, pristupljeno 19. veljače 2018.

³¹ Mučitelj i ubojica psa osuđen na pet mjeseci zatvora!, <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=698>, pristupljeno 19. veljače 2018.

naglasiti jest da je Babić kažnjen prema Kaznenom zakonu iz 1997. godine, koji je za slučajeve teškog zlostavljanja i mučenja životinja predviđao novčanu kaznu do 150 dnevnih dohodaka ili kaznu zatvora do šest mjeseci. Važeći Kazneni zakon³² u čl. 205., st. 1. predviđa strožu kaznu pa propisuje: "Tko usmrti životinju bez opravdanog razloga ili je teško zlostavlja, nanosi joj nepotrebne boli ili je izlaže nepotrebnim patnjama, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine."

Zlostavljanje životinja s ovim slučajem nije prestalo, ali ulijeva nadu da će se svi budući slučajevi zlostavljanja zaustaviti i svi zlostavljači kazniti.

3. PRIJEVOZ ŽIVIH ŽIVOTINJA I BORBA ZA PRAVA ŽIVOTINJA

Sve životinje rađaju se jednake pred životom i imaju jednaka prava na postojanje, nijedna životinja ne smije biti izložena zlostavljanju ili okrutnosti.³³

Svake godine najmanje 1 milijarda ptica i 37 milijuna živih krava, svinja, ovaca, koza i kopitara prevoze se na velike udaljenosti izvan i unutar Europske unije.³⁴ Zbog velikih udaljenosti putovanja traju i po nekoliko dana te su životinje iscrpljene, podliježu dehidraciji, bolestima, a neke i smrti. Tih muka nisu pošteđene ni novorođene životinje, slabe, starije. Telići koji još sisaju prisiljeni su satima stajati u prenatrpanim kamionima, bez hrane i odmora. Još je gora situacija s prijevozom izvan Europske unije koji traje satima i danima, a životinje po dolasku čeka brutalan tretman. Istraživanje organizacije Eyes of Animals i TSB/AWF koje je provedeno od 2010. do 2015. godine pokazalo je da 70% kamiona koji su pregledani na bugarskoj granici, krši transportne regulacije Europske unije.³⁵ Situacije su u tim kamionima bile zaprepašujuće, životinje su bile izglednjavane, ostavljene bez vode u kamionu parkiranom na otvorenom suncu tijekom 24 sata i ovce koje su čekale pet dana nastavak putovanja, gazeći po truplima mrtve janjadi koja im je uginula pod nogama.

Prijevoz i transport živih životinja ograničava se na osam sati prema trenutačnim propisima Europske unije,³⁶ a za druga su putovanja određeni i drugi zakonski uvjeti i pravila koja se trebaju poštovati. Svinje i konji mogu putovati bez prekida i odmora 24 sata, ali nakon toga moraju biti istovareni, napojeni, nahranjeni i odmoreni najmanje 24 sata.

³² Kazneni zakon, Narodne novine, broj 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017.

³³ Povelja UN-a o zaštiti životinja čl.1 i 2. <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=569>.

³⁴ Protiv prijevoza živih životinja, <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=3206>, pristupljeno 18. veljače 2018.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Uredba Vijeća (EZ) br.1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i izmjena direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br.1255/97.

3.1. PRAVNO UREĐENJE PRIJEVOZA ŽIVIH ŽIVOTINJA U EUROPSKOJ UNIJI I REPUBLICI HRVATSKOJ

Kao što je već rečeno, početkom prošloga stoljeća počelo se intenzivnije brinuti o životinjama i njihovim pravima. Nedovoljnost zaštite životinja rezultirala je u nacionalnim pravnim porecima donošenjem niza konvencija i akata koji su trebali pomoći da se podigne razina standarda pravne zaštite pojedinih kategorija životinja.³⁷ Vrlo važnu ulogu u pravnoj zaštiti životinja preuzima Komisija Europske unije, dajući nužne dopune manjkavim konvencijama i nacionalnim zakonima na taj način što donosi obvezujuće uredbe za koje je ovlaštena. Europska unija uvelike je doprinijela zaštiti životinja, pa je broj akata koji uređuju ta pitanja u znatnome porastu u posljednje vrijeme. Stoga ćemo se u ovom radu baviti samo nacionalnim aktima i aktima Europske unije koji se odnose na uvjete i zaštitu životinja tijekom prijevoza.

Najprije ćemo se osvrnuti na zakonodavstvo Europske unije koje se odnosi na pitanje zaštite životinja tijekom prijevoza. Većina država članica ratificirala je Europsku konvenciju za zaštitu životinja tijekom međunarodnog prijevoza³⁸ i Vijeće je ovlastilo Komisiju da u ime Zajednice dogovori revidiranu verziju Europske konvencije za zaštitu životinja tijekom međunarodnog prijevoza.³⁹ Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i izmjeni direktiva 64/432/EEZ, 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97⁴⁰ govori o dobrobiti životinja na dugom putovanju, uključujući i životinje za klanje, uz što je više moguće ograničen prijevoz. Dobrobit životinja tijekom prijevoza obuhvaća uvjete njihove zaštite. Nitko ne smije ugroziti dobrobit životinja u prijevozu. Vijeće je 2001. godine pozvalo Komisiju da donese prijedlog kojim će se osigurati i poboljšati zaštita i dobrobit životinja, spriječiti širenje i pojava zaraznih bolesti te uvesti stroge uvjete kojima bi se spriječila bol i patnja životinja u prijevozu i njihova dobrobit i zaštita nakon prijevoza.⁴¹ Prijevoz životinja i njihova dobrobit ne uključuje samo prijevoznike, nego i poljoprivrednike, trgovce, sabirne centre i klaonice.⁴²

³⁷ Visković, Nikola, Međunarodna pravna zaštita životinja, Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline, Vol. 1, No. 3, 1992., str. 287.

³⁸ European Convention for the Protection of Animals during International Transport 1968., <https://rm.coe.int/1680072317>, pristupljeno 3. ožujka 2018.

³⁹ European Convention for the Protection of Animals during International Transport 2003., <https://rm.coe.int/1680083710>, pristupljeno 3. ožujka 2018.

⁴⁰ Uredba Vijeća (EZ) br.1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i izmjena direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br.1255/97, *op. cit.* (bilj. 36).

⁴¹ Preambula Uredbe Vijeća (EZ) br. 1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i izmjena direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, točka 4.

⁴² Preambula Uredbe Vijeća (EZ) br. 1/2005 o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka i izmjena direktiva 64/432/EEZ i 93/119/EZ i Uredbe (EZ) br. 1255/97, točka 16.

Za potrebe ovog rada svakako treba spomenuti Uredbu (EU) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o nekomercijalnom premještanju kućnih ljubimaca i o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 998/2003.⁴³ Uredba se primjenjuje na nekomercijalno premještanje kućnih ljubimaca u državu članicu iz druge države članice ili iz državnog područja ili treće zemlje. Prema čl. 3, t. a) Uredbe nekomercijalno premještanje znači svako premještanje koje nema za cilj prodaju ili prijenos vlasništva kućnog ljubimca. Kućni ljubimci su prema čl. 3, t. b) Uredbe životinje navedene u Prilogu I. (psi, mačke, pitome vretice i dr. v. Prilog I.) u pratnji svog posjednika ili ovlaštene osobe tijekom nekomercijalnog premještanja koja ostaje tijekom takvog nekomercijalnog premještanja pod odgovornošću posjednika ili odgovorne osobe. Iako se Uredba primjenjuje na sve vrste prometa nešto o njoj ćemo detaljnije govoriti u poglavlju o zračnom prometu (v. *supra* 4. 2.). Ovo nije jedina uredba koja se bavi zaštitom životinja, u nastavku rada spomenuti ćemo još neke.

U Republici Hrvatskoj zaštita životinja uređuje se ponajprije Zakonom o zaštiti životinja⁴⁴ koji je u skladu s aktima Europske unije. Povijesnim postignućem mnogi smatraju donošenje tog Zakona koji je stupio na snagu 26. listopada 2017. godine.⁴⁵ U odnosu na dotadašnji zakon, Zakon o zaštiti životinja (Narodne novine, broj 37/2013, 125/2013) zabranjuje ubijanje životinja u skloništima te predviđa veće kazne za neodgovorne vlasnike.

Prvi zakon kojim se nastojalo štititi životinje bio je Zakon o dobrobiti životinja.⁴⁶ Kada je stupio na snagu 1999. odmah je bilo vidljivo da je nedostatan za donošenje podzakonskih akata kojima bi se štitile životinje, njihovo zdravlje te dobrobit. Republika Hrvatska 2003. godine podnijela je zahtjev za punopravno članstvo u Europskoj uniji. Kada je dobila status kandidata za članstvo u Europskoj uniji, od nje je bilo zahtijevano da svoje zakonodavstvo iz područja zaštite životinja uskladi sa zakonodavstvom Unije. Upravo zbog toga donesen je 2006. godine Zakon o zaštiti životinja.⁴⁷ Osim promjene u nazivu, jedna od važnijih razlika u odnosu na Zakon o dobrobiti životinja jest ta da je novim Zakonom zabranjeno držanje divljih životinja u cirkusu. Prema mišljenjima aktivista koji se bave zaštitom životinja, ni Zakon iz 1999., a ni zakoni iz 2006. i 2013. nisu dovoljno zaštitili životinje. No novim Zakonom iz 2017., znatno se promijenio pogled na životinje. Novim Zakonom povećane su kazne za napuštanje životinja, stavljen je naglasak na

⁴³ Uredba (EU) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o nekomercijalnom premještanju kućnih ljubimaca i o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 998/2003, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0576&from=EN>, pristupljeno 21. veljače 2018.

⁴⁴ Zakon o zaštiti životinja, Narodne novine, broj 102/2017.

⁴⁵ Dana 26. listopada 2017. stupio je na snagu novi Zakon o zaštiti životinja, <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=3362>, pristupljeno 14. veljače 2018.

⁴⁶ Zakon o dobrobiti životinja, Narodne novine, broj 19/1999.

⁴⁷ Zakon o zaštiti životinja, Narodne novine, broj 135/2006.

odgovornost građana da osiguraju prikladne uvjete za pse i omoguće im slobodno kretanje, propisuje svim jedinicama lokalne samouprave obvezu financiranja osnivanja i rada skloništa za napuštene životinje, uz to stupa odmah i prekršajna odredba, sada sve županije moraju imati sklonište za životinje te propisuje mnoge druge pozitivne odredbe.⁴⁸

Zakonom o zaštiti životinja iz 2017. propisuje se odgovornost i obveze fizičkih i pravnih osoba radi zaštite životinja tijekom korištenja, što uključuje zaštitu njihova života, zdravlja i dobrobiti, način postupanja sa životinjama, uvjeti koji su potrebni za zaštitu životinja pri držanju, uzgoju, izvođenju zahvata na životinjama, usmrćivanju, prijevozu, korištenju životinja u znanstvene svrhe, držanju životinja u zoološkim vrtovima, u cirkusima i drugim predstavama, pri prodaji kućnih ljubimaca te postupanje s napuštenim i izgubljenim životinjama, inspekcijски nadzor i prekršajne odredbe.⁴⁹

Zakon o zaštiti životinja primjenjuje se na sve životinje kralježnjake, ali se ne primjenjuje na lovišta i divljači te na ribolov.⁵⁰ Prema Zakonu zabranjeno je svako ozljeđivanje, nanošenje boli, usmrćivanje, ugrožavanje i izlaganje strahu i bolestima životinja (čl. 5., st. 1.). U članku 5. st. 2. u točkama od 1. do 38. naveden je niz zabrana koje moraju poštovati pa tako, među ostalim, zabranjeno je uzgajati životinje tako da trpe bol, patnju i strah te ih namjerno ozljeđivati, protivno pravilima struke odnosno najnovijim znanstvenim dostignućima, uvoziti i prodavati životinje koje potječu iz uzgoja, zajedničko držanje nezdrudljivih životinja, čupanje perja živoj peradi, izlaganje pasa s kupiranim ušima i repovima, osim lovačkih pasa, trčanje životinja privezanih uz motorno prijevozno sredstvo koje je u pokretu i mnoge druge. Zakon definira pojedine pojmove pa tako prijevoz znači “premještanje životinje prijevoznim sredstvom u nekomercijalne svrhe, uključujući postupke pri polasku i dolasku na krajnje odredište.”⁵¹

Pri prijevozu životinja potrebno je udovoljiti sljedećim uvjetima:

1. prijevozna sredstva moraju se konstruirati, izraditi, održavati i njima se mora upravljati tako da se izbjegne ozljeđivanje i patnja životinje te sigurnost
2. tijekom putovanja mora biti osigurano primjereno prozračivanje i životinje moraju biti zaštićene od nepovoljnih uvjeta prilikom vremenske nepogode
3. uvjeti prijevoza moraju se redovno održavati i provjeravati
4. mora se osigurati dovoljna podna površina da životinje mogu leći, ležati, ustati i visina da mogu stajati u svom prirodnom položaju

⁴⁸ Dana 26. listopada 2017. stupio na snagu novi Zakon o zaštiti životinja, *op. cit.* (bilj. 45).

⁴⁹ Zakon o zaštiti životinja Narodne novine, broj 102/2017, članak 1.

⁵⁰ *Ibid.*, članak 3., st. 3.

⁵¹ *Ibid.*, članak 4.

5. u odgovarajućim razmjercima mora im se osigurati voda i hrana, prikladan ležaj koji će osigurati udobnost te prirodno upijanje fekalija
6. osigurati odgovarajuću skrb
7. za životinje koje žive u vodi mora se osigurati dovoljna količina vode odgovarajuće temperature i kisik, ovisno o pojedinoj vrsti životinje
8. visokobređe ženke u visokoj četvrtini bređosti i ženke u prvim tjednima nakon poroda ne smatraju se sposobnima za prijevoz, osim ako je potrebna veterinarska pomoć.⁵²

Lex specialis koji podrobnije uređuje prijevoz životinja i zaštitu tijekom samog prijevoza je Pravilnik o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka.⁵³ Prvi pravilnik koji je donesen nakon Zakona o dobrobiti životinja iz 1999. bio je Pravilnik o uvjetima i načinu prijevoza životinja⁵⁴ iz 2001. godine. U tom Pravilniku točno se određivalo na koga se odnosi prijevoz, ali i na koga ne. Pa je tako članak 2. glasio: "Ovaj Pravilnik odnosi se na prijevoz: a) domaćih kopitara, goveda, ovca, koza i svinja, b) peradi, domaćih ptica i kunića, c) drugih sisavaca i ptica, d) drugih kralježnjaka i hladnokrvnih životinja. A ne odnosi se na prijevoz: a) koji nije u komercijalne svrhe, b) pojedinačnih životinja u pratnji fizičke osobe koja je odgovorna za životinju tijekom prijevoza, c) kućnih ljubimaca u pratnji njihovih vlasnika, d) od strane stočara ili uzgajivača uporabom poljoprivrednih vozila ili prijevoznih sredstava koja im pripadaju, ako zemljopisne okolnosti nalažu nekomercijalno sezonsko preseljenje određenih vrsta životinja u druga klimatska područja, e) na udaljenost do 50 km računajući od početka prijevoza životinja do mjesta odredišta." Pravilnik je sadržavao i opće uvjete za prijevoz domaćih kopitara, goveda, ovaca, koza i svinja, također i s obzirom na vrstu prijevoznog sredstva. Pa je s obzirom na to sadržavao posebne odredbe za prijevoz željeznicom, za cestovni prijevoz, za pomorski ili riječni promet i za zračni prijevoz. Osim toga, sadržavao je odredbe za prijevoz peradi, domaćih ptica i kunića, za prijevoz domaćih pasa i mačaka, za prijevoz drugih sisavaca i ptica te drugih vrsta kralježnjaka i hladnokrvnih životinja. Sadržavao je odredbe koje su govorile o obvezama organizatora prijevoza i prijevoznika. Pa su tako životinje prije stavljanja u promet morale biti propisno označene i morale su posjedovati propisanu dokumentaciju koja nadležnim vlastima omogućuje provjeru: njihova podrijetla i vlasništva, mjesta polaska pošiljke i mjesta odredišta, datum i vrijeme polaska.⁵⁵ Ovaj Pravilnik prestao je važiti stupanjem na snagu Pravilnika o uvjetima i načinu prije-

⁵² *Ibid.*, članak 12.

⁵³ Pravilnik o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka Narodne novine, broj 12/2011.

⁵⁴ Pravilnik o uvjetima i načinu prijevoza životinja, Narodne novine, broj 71/2001.

⁵⁵ *Ibid.*, članak 46.

voza životinja⁵⁶ iz 2005 koji je velikom većinom imao iste odredbe kao i pravilnik iz 2001. Novi Pravilnik o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka⁵⁷ donesen je 2007. godine te osim naziva drukčije je i uređen u odnosu na prethodna dva pravilnika. Ovaj Pravilnik primjenjuje se na prijevoz živih kralježaka, uključujući i veterinarske preglede koje obavljaju granični veterinarski inspektori, a ne primjenjuje se na prijevoz životinja koji se ne obavlja u vezi s nekom gospodarskom djelatnošću i na prijevoz životinja izravno u veterinarske organizacije i veterinarske ambulante privatne prakse ili iz njih prema savjetu veterinaru.⁵⁸

Posljednji pravilnik koji je donesen Pravilnik je iz 2011. godine koji je znatno poboljšan u odnosu na prethodne. Pravilnik o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka određuje mnoge odredbe koje su zajedničke za sve grane prometa te sadrži posebne odredbe koje se odnose na točno određenu granu prometa. Ovaj Pravilnik primjenjuje se na prijevoz živih kralježnjaka te na veterinarske preglede koje obavljaju granični veterinarski inspektori.⁵⁹ Organizatori⁶⁰ moraju za svako putovanje osigurati da se dobrobit životinja ne ugrozi nedovoljnom koordinacijom pojedinih dijelova putovanja i da se u obzir uzmu vremenski uvjeti te da fizička osoba u svakom trenutku preda na uvid veterinarskom inspektor/službenom veterinaru podatke o dnevniku puta, tijekom i završetku putovanja.⁶¹ Nitko ne smije prevoziti životinje ako u prijevoznom sredstvu nema isprave u kojima je navedeno:

- a) njihovo podrijetlo i vlasništvo
- b) njihovo mjesto polaska
- c) datum i vrijeme polaska
- d) predviđeno mjesto odredišta
- e) očekivano trajanje predviđenog putovanja.⁶²

⁵⁶ Pravilnik o uvjetima i načinu prijevoza životinja, Narodne novine, broj 116/2005.

⁵⁷ Pravilnik o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka, Narodne novine, broj 7/2007.

⁵⁸ *Ibid.*, članak 1.

⁵⁹ Pravilnik o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka, Narodne novine, broj 12/2011, članak 1.

⁶⁰ *Ibid.*, "Organizator" prema čl. 2., t. 17., *Pravilnika o zaštiti životinja*, "tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka je prijevoznik koji je sklopio ugovor s najmanje još jednim prijevoznikom za dio putovanja; ili fizička ili pravna osoba koja je sklopila ugovor s više prijevoznika za putovanje; ili osoba koja je potpisala Dio 1. dnevnika puta iz Dodatka III. navedenog Pravilnika."

⁶¹ *Ibid.*, članak 5., st. 3.

⁶² *Ibid.*, članak 4., st. 1.

Uprava za veterinarstvo izdaje prijevoznicima odobrenje za obavljanje prijevoza pod uvjetom da

- a) podnositelji zahtjeva imaju sjedište u Republici Hrvatskoj ili, u slučaju da podnositelji zahtjeva nemaju sjedište u Republici Hrvatskoj, imaju predstavništvo u Republici Hrvatskoj
- b) podnositelji zahtjeva dokažu da imaju na raspolaganju dovoljno odgovarajućeg osoblja, opreme i operativnih postupaka koji im omogućuju postupanje u skladu s odredbama Pravilnika, uključujući prema potrebi i Vodiče dobre prakse
- c) podnositelji zahtjeva ili njihovi predstavnici nisu teže prekršili zakonodavstvo u odnosu na zaštitu životinja u posljednje tri godine prije podnošenja zahtjeva.⁶³

4. PRIJEVOZ KUĆNIH LJUBIMACA

Svjedoci smo svakodnevnom prijevozu životinja te s obzirom na to postoji i potreba da se regulira prijevoz životinja za svaku granu prometa kako bi se zaštitile same životinje koje se prevoze, ali i osobe koje koriste prijevoz. U daljnjem tekstu analizirat ćemo prijevoz životinja u svakoj grani prometa, a to su: cestovni, željeznički, zrakoplovni i pomorski promet.

4.1. ŽELJEZNIČKI PRIJEVOZ

Željeznički promet dio je kopnenog prometa, odvija se kopnenim putem određenim linijama – prugama, odnosno tračnicama.⁶⁴ Razvoj željezničkog prometa bio je brz i vrlo bitan za napredak čovječanstva.⁶⁵ Prijevoz životinja željeznicom jednako je važan kao i prijevoz u ostalim granama prometa, iako se može reći da je ovaj način prijevoza životinja u opadanju. Uzrok tomu jest što na željeznici ima mnogo formalnosti koje usporavaju prijevoz, zatim nemogućnosti isporuke životinja točno na mjesto konačnog odredišta, ali te nedostatke nadomješta cestovni promet koji je katkad i ekonomičniji pa je upravo zbog tih prednosti potisnuo prijevoz živih životinja željeznicom.⁶⁶

⁶³ *Ibid.*, članak 10., st. 1.

⁶⁴ Vasilj, Aleksandra; Činčurak Erceg, Biljana, Prometno pravo i osiguranje, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2016., str. 125.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Štrumberger, Nada, Prijevoz živih životinja željeznicom, *Promet*, Vol. 6, No. 5, Zagreb, 1994., str. 133.

Prema Uredbi (EZ) br. 1371/2007 Europskog parlamenta i Vijeća o pravima i obvezama putnika u željezničkom prometu⁶⁷ definirani su pojedini pojmovi. Pod općim uvjetima prijevoza podrazumijevaju se uvjeti prijevoznika u obliku općih uvjeta ili tarifa koji su na snazi u skladu s pravom u pojedinoj državi članici i koji su sklapanjem ugovora o prijevozu postali njegov sastavni dio.⁶⁸ U članku 12. navedene Uredbe stoji da putnik sa sobom može ponijeti predmete kojima se lako rukuje (priručna prtljaga) kao i žive životinje, sukladno Općim uvjetima prijevoza, također vrijedi i za velike predmete.

Dakle vidimo da je zakonodavstvo dopustilo prijevoznicima da preko općih uvjeta uredi uvjete i načine prijevoza živih životinja. Kao primjer prijevoznika koji dopušta prijevoz životinjama uzeli smo Hrvatske željeznice d. o. o. Stoga Hrvatske željeznice d. o. o. na svojim mrežnim stranicama pružaju korisnicima uvid u uvjete i način prijevoza životinja.⁶⁹ Oni navode da je prijevoz manjih kućnih ljubimaca, službenih pasa i pasa vodiča (pomagača) dopušten uz predočenje veterinarske knjižice. Detaljnije su naveli koje životinje se smiju prevoziti, do koje visine i na koji način. Pa je tako u vlakovima dopušteno prevesti:

- a) male pripitomljene životinje (psi visine do 30 cm, mačke i male pitome životinje) zatvorene u ručne transportne kutije (krletke, košare ili drugo) koje se mogu smjestiti kao ručna prtljaga
- b) male pse (visine do 30 cm) koji se mogu držati u krilu
- c) službene pse koje vode zaposlenici MUP-a, HV-a, lovci i pripadnici Gorske službe spašavanja te registrirane spasilačke pse
- d) pse vodiče/pomagače u pratnji slijepih osoba, osoba s invaliditetom i trenera koji školuju takve pse. Na temelju predočene valjane radne iskaznice navedene osobe u pratnji psa imaju pravo na slobodan pristup javnim mjestima predviđenim za putnike (peroni, čekaonice, uredi i slično)
- e) ostale pse (više od 30 cm) ako imaju veterinarsku knjižicu iz koje je vidljivo vlasništvo psa, oznaka (mikročip) i redovitost cijepljenja. Takvi se psi moraju vezati na kratko i imati brnjicu. Psi bez veterinarske knjižice ne primaju se na prijevoz.⁷⁰

⁶⁷ Uredba (EZ) br. 1371/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2007. o pravima i obvezama putnika u željezničkom prometu, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R1371&from=HR>, pristupljeno 19. veljače 2018.

⁶⁸ *Ibid.*, članak 3., st. 13.

⁶⁹ HŽ d.o.o. – prijevoz kućnih ljubimaca, <http://www.hzpp.hr/prijevoz-kucnih-ljubimaca?m=336&mp=335>, pristupljeno 19. veljače 2018.

⁷⁰ *Ibid.*

*Što se tiče odgovornosti putnika, putnik koji je uveo psa u vlak odgovoran je za njegovo ponašanje te će sam nadoknaditi eventualnu štetu koju pas nanese drugim putnicima u vlaku ili onečisti vlak.*⁷¹

Kroz analizu prijevoza životinja u željezničkom prometu naišli smo na mnogobrojna neugodna iskustva korisnika takvog načina prijevoza, čak više nego u ostalim granama. Zaključak je da se opći uvjeti prijevoza životinja tumače proizvoljno. Prema onome što smo pročitali, zapravo kondukteri prema svojoj slobodnoj volji odlučuju hoće li pustiti životinju na prijevoz ili ne. To ne bi smjelo biti tako s obzirom na postojanje općih uvjeta koji reguliraju prijevoz životinja. Kondukter je službena osoba koja se prva treba pridržavati tih uvjeta.

4.2. ZRAČNI PROMET

Zračni promet je najmlađa grana prometa koja se počela snažnije razvijati u 20. stoljeću te je ujedno najbrža i najsigurnija vrsta prijevoza.⁷² U Republici Hrvatskoj zračni promet regulira se najprije Zakonom o zračnom prometu, Zakonom o obveznim i stvarnopravnim odnosima u zračnom prometu, Zakonom o osnutku Hrvatske kontrole zračne plovidbe te Zakonom o zračnim lukama, ali ni u jednom od tih zakona nisu pronađene nikakve odredbe koje se tiču prijevoza životinja.

Pravilnik o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka sadrži odjeljak u kojemu su naznačene dopunske odredbe za zračni prijevoz. U tom odjeljku stoji da se životinje moraju prevoziti u spremnicima, oborima ili kutijama koji odgovaraju pojedinim vrstama i u skladu su s propisima za žive životinje Međunarodne udruge za zračni prijevoz (IATA) te osim toga životinje se moraju prevoziti u uvjetima u kojim se kvaliteta zraka, temperatura i tlak mogu održavati u odgovarajućim granicama tijekom čitavog putovanja, a s obzirom na vrstu životinja.

Međunarodna udruga za zračni prijevoz (IATA)⁷³ donijela je odredbe o uvjetima prema kojima životinje mogu putovati unutar granica Europske unije, kao i uvjete koji se odnose na države koje nisu članice Europske unije. IATA navodi da psi, mačke i pitome vretice moraju doći iz gospodarstava ili poduzeća koja su registrirana od strane nadležnog tijela te ne podliježu nikakvoj zabrani zbog zdravstvenog stanja (uključujući i bjesnoću) i koja se obvezuje redovito pregledavati te životinje i da udovolji za-

⁷¹ *Ibid.*

⁷² Vasilj, Aleksandra; Činčurak Erceg, Biljana, *op. cit.* (bilj. 64), str. 149.

⁷³ Više na <http://www.iata.org/Pages/default.aspx>, pristupljeno 21. veljače 2018.

htjevima koji osiguravaju dobrobit držanih životinja.⁷⁴ Životinje moraju biti označene implantacijom transpondera. Uredba (EU) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o nekomercijalnom premještanju kućnih ljubimaca i o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 998/2003⁷⁵ navodi da se kućni ljubimci (psi, mačke i pitome vretice) smatraju označenima ako nose jasno čitljivu tetovažu ili sustav elektroničnog označivanja ("transponder").⁷⁶ Implantacija transpondera spada u invazivne intervencije i potrebne su određene kvalifikacije za njezinu provedbu, stoga bi ih mogla ugrađivati samo odgovarajuće kvalificirana osoba.⁷⁷ Definicija transpondera prema Uredbi glasi: "transponder" znači pasivni samoočitavajući radiofrekvencijski identifikaciji uređaj.⁷⁸

Prema istoj Uredbi životinje koje se spremaju na put moraju biti cijepljene protiv bjesnoće kod ovlaštenog veterinarar. Cjepivo protiv bjesnoće mora:

- a) biti cjepivo koje nije živo modificirano cjepivo i spada u jednu od sljedećih kategorija: -inaktivirano cjepivo s najmanje jednom antigenskom jedinicom po dozi ili rekombinirano cjepivo koje izražava imunizirajući glikoprotein virusa bjesnoće u živom virusnom vektoru
- b) kada se upotrebljava u državi članici, mora imati odobrenje za stavljanje u promet u skladu s člankom 5. Direktive 2001/82/EZ ili člankom 3. Uredbe (EZ) br. 726/2004
- c) kada se upotrebljava na državnom području ili u trećoj zemlji, mora imati odobrenje ili dozvolu nadležnog tijela i ispunjavati barem zahtjeve iz relevantnog dijela Poglavlja o bjesnoći u Priručniku o dijagnostičkim testovima i cjepivima za kopnene životinje Svjetske organizacije za zdravlje životinja.⁷⁹

Cijepljenje protiv bjesnoće mora ispunjavati sljedeće uvjete:

- a) cijepljenje obavlja ovlašten veterinar
- b) kućni ljubimac mora imati barem 12 tjedana na datum cijepljenja

⁷⁴ Travel's Pet Corner, <http://www.iata.org/whatwedo/cargo/live-animals/pets/Pages/pets-countries-regs.aspx>, pristupljeno 21. veljače 2018.

⁷⁵ Uredba (EU) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o nekomercijalnom premještanju kućnih ljubimaca i o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 998/2003, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0576&from=EN>, pristupljeno 21. veljače 2018.

⁷⁶ Preambula Uredbe (EU) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o nekomercijalnom premještanju kućnih ljubimaca i ostavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 998/2003, točka 12.

⁷⁷ Preambula Uredbe (EU) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o nekomercijalnom premještanju kućnih ljubimaca i ostavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 998/2003, točka 13.

⁷⁸ Uredba (EU) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o nekomercijalnom premještanju kućnih ljubimaca i o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 998/2003, članak 3., st. 5.

⁷⁹ *Ibid.*, Prilog III. Zahtjevi u pogledu valjanosti cijepljenja protiv bjesnoće.

- c) ovlaštenu veterinar ili službeni veterinar navodi datum cijepjenja u odgovarajućem dijelu identifikacijskog dokumenta
- d) datum cijepjenja iz točke (c) nije raniji od datuma ugradnje transpondera ili tetovaže ili datuma očitovanja transpondera ili tetovaže navedenog u odgovarajućem dijelu identifikacijskog dokumenta
- e) razdoblje valjanosti cijepjenja počinje uspostavljanjem zaštitnog imuniteta koje nije kraće od 21 dan od zaključenja protokola cijepjenja kojeg zahtijeva proizvođač za primarno cijepjenje i nastavlja se do kraja razdoblja zaštitnog imuniteta kako je određeno u tehničkim specifikacijama odobrenja za stavljanje u promet.⁸⁰

Svaka životinja mora imati putovnicu koju izdaje i popunjava ovlaštenu veterinar.⁸¹ Izdavanje putovnice regulirano je Zakonom o veterinarstvu⁸² u kojem je navedeno da je izdavanje putovnice i unošenje podataka u Upisnik kućnih ljubimaca te cijepjenje pasa, mačaka i pitomih vretica obveza veterinarske organizacije i ambulante veterinarske prakse koje su za to ovlaštene, a troškove označavanja i izdavanja putovnice te upisa u Upisnik kućnih ljubimaca plaća posjednik.⁸³ Upisnik kućnih ljubimaca vodi Uprava.⁸⁴ Uprava je ustrojstvena jedinica nadležnog ministarstva koja obavlja poslove službene veterinarske kontrole i nadzora nad provedbom veterinarskih propisa i drugih odgovarajućih standarda i preporuka Svjetske organizacije za zdravlja životinje.⁸⁵

Hrvatska zrakoplovna tvrtka Croatia Airlines d.d. na svojim mrežnim stranicama⁸⁶ objavila je opće uvjete prijevoza u kojima je reguliran i prijevoz životinja. U članku 8., st. 10. ima poseban odjeljak za životinje koji kaže da prijevoznik može prihvatiti na prijevoz samo putnikove pse i mačke. Oni će biti prevezeni samo ako se ispune određene pretpostavke. Putnik mora osigurati da su psi i mačke na odgovarajući način smješteni u

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ Provedbena Uredba Komisije (EU) br. 577/2013 o obrascu identifikacijskih dokumenata za nekomercijalno premještanje pasa, mačaka i pitomih vretica, o sastavljanju popisa državnih područja i trećih zemalja i o zahtjevima koji se odnose na format, izgled i jezik izjava kojima se potvrđuje sukladnost s određenim uvjetima predviđenim u Uredbi (EU) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća. Prilog III. Obrasci putovnica za nekomercijalno premještanje pasa, mačaka ili pitomih vretica <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:02013R0577-20141229&from=EN>, pristupljeno 21. veljače 2018.

⁸² Zakon o veterinarstvu, Narodne novine, broj 82/2013, 148/2013.

⁸³ *Ibid.*, članak 45., st. 4. i 5.

⁸⁴ *Ibid.*, članak 45., st. 2. Uprava nadležna za poslove veterinarstva je ustrojstvena jedinica ministarstva nadležnog za poslove poljoprivrede koja obavlja poslove službene veterinarske kontrole i nadzora nad provedbom veterinarskih propisa i drugih odgovarajućih standarda i preporuka Svjetske organizacije za zdravlje životinja.

⁸⁵ *Ibid.*, članak 3., t. 63.

⁸⁶ Croatia Airlines d.d. – opći uvjeti prijevoza, <http://www.croatiaairlines.com/hr/pravne-obavijesti/Opci-uvjeti-prijevoza>, pristupljeno 19. veljače 2018.

odgovarajuće kaveze ili druge spremnike⁸⁷ te da su popraćeni valjanom zdravstvenom potvrdom te potvrdom o cijepljenju, ulaznim dozvolama i ostalim dokumentima koje zahtijevaju zemlje u koje ili preko kojih se prijevoz obavlja. Nadalje, u istom članku kaže da prijevoz može biti uvjetovan nekim dodatnim uvjetima koje je odredio prijevoznik, a obavijesti o tim uvjetima putnik može zahtijevati od prijevoznika. U članku 8. st. 10. t. 2. stoji da životinje, ako su prihvaćene kao prtljaga, zajedno s njihovim kavezom ili spremnikom te hranom koja se prevozi, neće se moći predati kao dio prtljage koji se prevozi besplatno, nego će biti višak prtljage za koju će putnik platiti prevozninu što se primjenjuje. Što se tiče pasa vodiča koji su u pratnju osoba oštećena vida ili trenera, bit će, zajedno s kavezom ili spremnikom te hranom, sukladno uvjetima koje je odredio prijevoznik, prevezeni besplatno i neće se uračunavati u dopušteno besplatno prevezenu prtljagu.⁸⁸ Prijevoznik se ogradio od odgovornosti, tako što je u t. 4. naveo da u neće biti odgovoran za ozljedu, gubitak, bolest ili smrt životinje ili pak u slučaju da životinji bude uskraćen ulazak u bilo koju zemlju, državu ili teritorij ili prelazak preko njih.

Zračni promet danas je najsigurniji način prijevoza kako za ljude tako i za životinje, za razliku od cestovnog promet koji je najmanje siguran. No ta sigurnost ima i visoku cijenu pa je vlasnicima kućnih ljubimaca mnogo lakše putovati vlakom, automobilom i sl. jer je ta vrsta prijevoza mnogo jeftinija nego zrakoplov. Ipak putovanje zrakoplovom znatno je kraćeg trajanja negoli ostalim prijevoznim sredstvima u ostalim granama prometa. Svakako možemo zaključiti i da je prijevoz životinja u ovoj grani prometa mnogo detaljnije uređen nego u ostalim granama prometa.

4.3. CESTOVNI PROMET

Cestovni promet je promet koji se najčešće koristi za prijevoz životinja. Prednost cestovnog prometa jest u tome što ga je lako kombinirati s drugim vrstama prijevoza, posebno s pomorstvom i plovidbom unutarnjim vodama.⁸⁹ Zakon o cestama kao *lex generalis* ne sadrži odredbe o prijevozu životinja. Zakon o prijevozu u cestovnom prometu⁹⁰ (u daljnjem tekstu: ZPC) u članku 1. uređuje uvjete i načine obavljanja djelatnosti prijevoza putnika i tereta u unutarnjem cestovnom prometu, agencijske djelatnosti u cestovnom prometu, djelatnosti pružanja kolodvorskih usluga, prijevoz za vlastite potrebe kao i nadležnosti tijela zaduženih za provođenje i nadzor nad provedbom ZPC-a. ZPC navodi da se *općim uvjetima prijevoza* smatra akt koji donosi prijevoznik, a kojim se utvrđuju uvjeti pod kojima se obavlja prijevoz (cjenik, ponašanje putnika, prijevoz

⁸⁷ Detaljnije na: Croatia Airlines d.d. – Posebne kategorije putnika/životinje, <http://www.croatiaairlines.com/hr/Informacije-o-putovanju/Posebne-kategorije-putnika/životinje>, pristupljeno 19. veljače 2018.

⁸⁸ Croatia Airlines d.d., *op. cit.* (bilj. 86), članak 8., st. 10., t. 3.

⁸⁹ Vasilj, Aleksandra; Činčurak Erceg, Biljana, *op. cit.* (bilj. 64), str. 99.

⁹⁰ Zakon o prijevozu u cestovnom prometu, Narodne novine, broj 82/2013.

životinja, prijevoz prtljage, ponašanje posade prema putnicima i dr.).⁹¹ Iz ove zakonske odredbe možemo vidjeti da je na prijevoznicima u cestovnom prometu da odrede hoće li dopustiti prijevoz životinja te uvjete pod kojima će životinje moći putovati, dakako, pridržavajući se Pravilnika o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka. S obzirom na to da svaki prijevoznik sam uređuje opće uvjete prijevoza, prije kretanja na put trebalo bi se raspitati dopušta li prijevoz životinja i pod kojim uvjetima.

Kao primjer autobusnog prijevoznika koji dopušta prijevoz kućnih ljubimaca navest ćemo Čazmatrans Nova d. o. o. U općim uvjetima koji su dostupni na njihovoj mrežnoj stranici⁹² stoji u čl. 22. da je dopušten prijevoz kućnih ljubimaca i to: psa visine grebena do 30 cm, mačke i pitomih malih životinja koji moraju biti smješteni u ručnim transportnim kutijama. U istom članku u stavku 2. piše da se kućni ljubimci iz prethodnog stavka smještaju u prtljažni prostor autobusa u adekvatnoj kutiji ili kavezu te se na taj način prevoze na odgovornost putnika. Što se tiče plaćanja prijevoza za kućnog ljubimca, stavak 3. kaže da putnik može predati na prijevoz jednog kućnog ljubimca, a za njegov prijevoz naplaćuje se karta u visini od 7,00 kuna. U članku 23. zabranjuje se primanje na prijevoz kućnih ljubimaca kao pošiljke bez pratnje.

Grad Osijek 2017. godine uveo je mogućnost da se psi mogu prevoziti u autobusnom i tramvajskom prometu. Gradsko trgovačko društvo Gradski prijevoz putnika d.o.o. Osijek⁹³ tako ima određene linije za tramvaje i autobuse u kojima putnici smiju u vozilo ući sa psom te su ta vozila posebno označena natpisom "Dog friendly". U posebno označenim vozilima dopušteno je prevoženje pasa na povodcu i sa zaštitnom košarom (brnjicom), a štenadi i patuljastih pasmina pasa, samo na povodcu.⁹⁴ Putnici koji u vozila javnog gradskog prijevoza uvode kućne ljubimce, dužni su ulaziti na prednja vrata, nositi pribor za čišćenje fekalija te očistiti površinu u vozilu koju njegov kućni ljubimac eventualno onečisti.⁹⁵ Prijevoz kućnih ljubimaca besplatan je u vozilima javnog gradskog prijevoza te je putnik koji je uveo kućnog ljubimca odgovoran za njegovo ponašanje i sam će nadoknaditi štetu koju kućni ljubimac nanese drugim putnicima u vozilu.⁹⁶

Cestovni način prijevoza životinja najčešći je način koji prakticira velik broj vlasnika kućnih ljubimaca. S takvim načinom prijevoza životinja susrećemo se svakodnevno bilo u tramvajima, autobusima itd. Svaki prijevoznik određuje svoje uvjete pod kojima pre-

⁹¹ *Ibid.*, članak 4., st. 1., t. 26.

⁹² Čazmatrans Nova d.o.o. – Opći uvjeti prijevoza, <https://cazmatrans.hr/documents/opci-uvjeti-prijevoza.pdf>, pristupljeno 17. veljače 2018.

⁹³ Gradski prijevoz putnika d.o.o. Osijek, <http://www.gpp-osijek.com/index.php>, pristupljeno 5. ožujka 2018.

⁹⁴ Prijevoz pasa u vozilima javnog prijevoza u Osijeku, <http://www.gpp-osijek.com/view-post.php?id=197>, pristupljeno 5. ožujka 2018.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*

vozi životinje i ti uvjeti nisu strogi i ne zahtijevaju strožu kontrolu kao kod zračnog prometa. No, kod ovog načina prijevoza i kod željezničkog prometa uvidjeli smo se da se većina prijevoznika ne pridržava općih uvjeta, smatramo da se i ovaj način prijevoza, koliko god bio jeftiniji i možda proceduralno lakši od prijevoza u zračnom prometu, treba postrožiti jer ipak je riječ o živim bićima i upravo zbog njih i njihove zaštite svaki pojedinac trebao bi se pridržavati pravila.

4.4. POMORSKI PROMET

Pomorstvo u širem značenju (morske luke, brodarstvo, brodogradnja, iskorištavanje organskih i mineralnih bogatstava mora, nautički turizam i dr.) uz ostale prateće djelatnosti (špedicijske, agencijske, carinske i dr.) trebalo bi biti jedan od prioritetnih smjernica u razvoju nacionalnoga gospodarstva, posebice onih zemalja gdje zemljopisni i geoprometni položaj upućuju na pomorsku orijentaciju.⁹⁷ Prijevoz životinja u pomorskom prometu nije ništa manje važan od prijevoza u ostalim granama.

Pomorski zakonik⁹⁸ ne sadrži odredbe koje se odnose na nekomercijalni prijevoz životinja.⁹⁹ Dopušta li se u pomorskom prometu prijevoz životinja i ako se dopušta, pod kojim uvjetima se dopušta, možemo vidjeti iz primjera Jadrolinije. Jadrolinija je društvo za linijski pomorski prijevoz putnika i tereta. Na svojim mrežnim stranicama objavili su opće uvjete koji se tiču lokalne linije¹⁰⁰ i međunarodne linije.¹⁰¹ Što se tiče prijevoza životinja na lokalnoj liniji, kućni ljubimci smiju se prevoziti samo ako ne predstavljaju

⁹⁷ Damić, Dražen, Pomorski promet i održivi razvoj u prometnoj politici, Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo, Vol. 56, br. 3–4, Pomorski odjel Sveučilišta u Dubrovniku, 2009., str. 99.

⁹⁸ Pomorski zakonik, Narodne novine, broj 181/2004, 76/2007, 146/2008, 61/2011, 56/2013, 26/2015.

⁹⁹ Što se tiče prijevoza životinja općenito, Pomorski zakonik samo navodi da se iznimno odgovornost prijevoznika smije ugovorom mijenjati u prijevoznikovu korist u slučaju oštećenja, manjka ili gubitke tereta nastalog prije početka ukrcajanja ili nakon iskrcaja, štete zbog zakašnjenja, prijevoza stvari koji je na temelju suglasnosti krcatelja smješten na palubi i zbog prijevoza živih životinja. To nam govori da prijevoznik ima pravo umanjiti ili isključiti odgovornost za štetne posljedice prijevoza životinja. Takve klauzule uvrštene su u teretnice, teretne listove ili zaključnice pa glase npr. "Ship not responsible for death and/or escape of the animals" itd. Grabovac, Ivo, Obveznopравни odnosi u prijevozu živih životinja morem, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Vol. 45, No. 160, 2006., str. 25. Grabovac također pojašnjava i da Haaška pravila nisu regulirala prijevoz živih životinja, dok Hamburška pravila reguliraju i odgovornost prijevoznika za prijevoz takve robe, što je pozitivan rezultat, ali i Hamburška pravila sadrže specifične odredbe o odgovornosti za taj teret. Prijevoznik je dužan dokazati da su posebni rizici (karakteristični upravo u prijevozu živih životinja) mogli prouzročiti štetu na tom teretu te da je postupao prema uputama krcatelja (ako ih je bilo) pa će se pretpostaviti da prijevoznik ne odgovara, a protudokaz o krivnji prijevoznika, ali i njegovih radnika, mora podnijeti korisnik prijevoza. Grabovac, Ivo, Suvremeno hrvatsko pomorsko pravo i Pomorski zakonik, Književni krug, Split, 2005., str. 164.

¹⁰⁰ Opći uvjeti za lokalnu liniju, <http://www.jadrolinija.hr/o-nama/pravilnici/pravilnik-na-duzobalnoj-i-medjunarodnim-linijama>, pristupljeno 18. veljača 2018.

¹⁰¹ Opći uvjeti za međunarodnu liniju, <http://www.jadrolinija.hr/o-nama/pravilnici/pravilnik-na-duzobalnoj-i-medjunarodnim-linijama>, pristupljeno 18. veljača 2018.

opasnost ili smetnju za putnike ili brod i ne smije ih se unositi u zatvorene putničke prostorije. Psi moraju imati brnjicu i biti na povodcu, mačke moraju biti u kutijama, a ptice u kavezima. Osim toga, psi i mačke moraju imati uredne dokumente o cijepljenju. Opći uvjeti za međunarodnu liniju koji se tiču prijevoza životinja pak sadrže gotovo iste odredbe kao i opći uvjeti koji se tiču lokalne linije. Pa tako kaže da se zabranjuje prijevoz živih životinja, osim kućnih ljubimaca. Psi i mačke također moraju imati uvjerenje o obveznom cijepljenju i ne smiju se unositi u zatvorene prostorije za putnike, a psima je dopušten ulaz u kabine isključivo ako je karta kupljena za cijelu kabinu, a ne po ležaju.

Iz zakonskih odredaba možemo iščitati da životinje ne smijemo izlagati mučenju, strahu, boli. Životinje su živa bića, a ne predmeti, i tako se treba ponašati prema njima. Smatramo da ovu granu prometa u vezi s prijevozom životinja karakterizira da ju vlasnici životinja izbjegavaju i to zbog relativno loših uvjeta prijevoza. Životinje se ne smiju unositi u zatvorene putničke prostorije što znači da su tijekom puta izložene i nepovoljnim vremenskim uvjetima.

5. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Na samom kraju ovog rada možemo zaključiti da je tema koju smo obrađivali vrlo pogodna za analizu, s obzirom na to da je riječ o temi o kojoj se sve više govori i koja je podignuta na jednu višu razinu. Nakon proučavanja prijevoza živih životinja kroz svaku granu prometa, možemo uvidjeti da je od velike važnosti sama kontrola i uvjeti prijevoza. Odgovornost je na prijevoznicima da osiguraju nužne uvjete za prijevoz životinja. No odgovornost nije samo na prijevozniku, nego i na vlasnicima i svim drugim osobama koje se nalaze u postupku prijevoza. Veterinarsko-zdravstveni pregledi te druga potrebna dokumentacija koju naše zakonodavstvo nalaže kao obvezatnu tijekom prijevoza, od velike je važnosti kako za same životinje, tako i za ljude. Svaka grana prometa vrlo je važna bilo da je riječ o željezničkom prometu, zračnom, pomorskom ili cestovnom. Kod željezničkog prometa putnik slobodno može unijeti žive životinje, ali pod određenim uvjetima, kao npr. predočenje veterinarske iskaznice/knjižice. Vlasnik životinje, odnosno putnik koji je unio životinju u vlak, odgovara za njezino ponašanje te u slučaju štete on ju mora nadoknaditi putnicima i željeznici.

Zračni promet najmlađa je grana prometa, ali najsigurnija i najbrža. Uvjeti pod kojima se životinja može prevoziti mnogo su stroži. Spremnici ili kutije u kojima se životinje prevoze moraju biti točno određene veličine i u skladu s propisima Međunarodne udruge za zračni prijevoz (IATA). Svaka životinja koja se prima na prijevoz mora ispuniti uvjete poput posjedovanja putovnice, mora biti redovito cijepljena itd.

Cestovni promet način je prometa koji se najčešće koristi za prijevoz životinja, a njegova je prednost jer ga je lako kombinirati s drugim granama prometa. Prijevoznicima je dopušteno da odrede hoće li i pod kojim uvjetima prevoziti životinje.

Pomorski promet najslabije je uređen, ali i najmanje korišten prijevoz za životinje. Pomorski zakonik i ostali zakoni koji su važni za pomorski promet ne sadrže odredbe koje se tiču prijevoza životinja. Pomorski zakonik samo navodi da se iznimno smije ugovorom mijenjati odgovornost prijevoznika u njegovu korist. Iako je već prethodno rečeno da je zračni promet najsigurnija grana prometa, da se prijevoz životinja najviše vrši cestovnim prometom, ipak možemo se složiti da svaka grana prometa ima svoje nedostatke i prednosti. Na vlasnicima kućnih ljubimaca odabir je idealnog načina prijevoza za svoga ljubimca.

S prijevozom životinja susrećemo se svakodnevno ili se susreću nama poznate osobe i vrlo često to biva neugodno iskustvo. Mnogobrojni slučajevi kroz koje smo prošli tijekom analize ove teme, pokazuju da se u praksi prijevoznici zapravo ne drže onoga što navode u općim uvjetima. S obzirom na to ovom problemu se pristupa vrlo neozbiljno. Životinje ne bi smjele biti izložene vremenskim nepogodama tijekom prijevoza, ne bi smjele biti smještene u neodgovarajuće i neprozračne prostorije i kaveze, a unatoč pravilnicima i raznim aktima kojima se uređuju ta pitanja takve stvari se i dalje događaju. Zato je vrlo važno da nadležne institucije pristupe tom problemu odgovorno i da, također, osim kontroliranja vlasnika i njihovih životinja, da kontroliraju i same prijevoznike u vidu poboljšanja prijevoza i smanjenje neugodnosti tijekom istog.

Danas uvelike nailazimo na aktiviste koji se bore za prava životinja i koji nastoje da se životinje što više zaštite. U Republici Hrvatskoj imamo velik broj aktivnih udruga koje se zalažu za prava životinja. Osim što se zalažu za strože kazne počiniteljima kaznenih djela mučenja i ubijanja životinja, mijenjanje zakona i pravilnika, informiranje građana itd., zalažu se i za zabranu prijevoza živih životinja.

Jedna od najpoznatijih udruga koja se bavi pravima životinja u našoj zemlji naziva se "Prijatelji životinja" o kojoj smo već nešto rekli. Svjesni smo da se zakoni krše i da se mnogi prijevoznici kao ni sami vlasnici ne brinu u kakvim uvjetima će se životinje prevoziti i u kakvom stanju će stići do odredišta. Godina 2017. bila je vrlo važna za Republiku Hrvatsku. Novi Zakon o zaštiti životinja vratio je vjeru da su pomaci nabolje mogući. Republika Hrvatska je tako postala *no kill* država, a time smo i građanima drugih zemalja pokazali da smo odgovorno društvo koje radi na prevenciji i edukaciji. Svaka pozitivna promjena je dobrodošla.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Degrazia, David, Prava životinja, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 2004.

2. Grabovac, Ivo, *Suvremeno hrvatsko pomorsko pravo i Pomorski zakonik*, Književni krug, Split, 2005.
3. Prijatelji životinja, Zoran Čiča, *Ta ravnopravna stvorenja, Dvostruka duga*, 2007.
4. Vasilj, Aleksandra; Činčurak Erceg, Biljana, *Prometno pravo i osiguranje*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2016.
5. Visković, Nikola, *Kulturna zoologija, Što je životinja čovjeku i što čovjek životinji*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009.

Članci:

1. Damić, Dražen, *Pomorski promet i održivi razvoju prometnoj politici, Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo*, Vol. 56, No. 3–4, 2009., str. 99.–107.
2. Grabovac, Ivo, *Obveznopravni odnosi u prijevozu živih životinja morem*, Pomorsko poredbeno pravo, Vol. 45, No. 160, 2006., str. 21.–29.
3. Jukić, Vlado; Savić, Aleksandar, *Psihološko-psihijatrijski aspekt nasilja*, Socijalna psihijatrija, Vol. 42, br. 2, 2014., str. 102.–108.
4. Štrumberger, Nada, *Prijevoz živih životinja željeznicom*, *Promet*, Vol. 6, No. 5, 1994., str. 133.–137.
5. Visković, Nikola, *Međunarodna pravna zaštita životinja*, *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, Vol. 1, No. 3, 1992., str. 287.–296.

Izvori prava:

1. Kazneni zakon, Narodne novine, broj 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017.
2. Pomorski zakonik, Narodne novine, broj 181/2004, 76/2007, 146/2008, 61/2011, 56/2013, 26/2015.
3. Pravilnik o uvjetima i načinu prijevoza životinja, Narodne novine, broj 71/2001, 116/2005.
4. Pravilnik o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka, Narodne novine, broj 7/2007, 12/2011.
5. Uredba (EZ) br. 1371/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2007. o pravima i obvezama putnika u željezničkom prometu.
6. Uredba (EZ) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. lipnja 2013. o nekomercijalnom premještanju kućnih ljubimaca i o stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 998/2003.
7. Uredba Vijeća (EZ) br.1/2005. o zaštiti životinja tijekom prijevoza i s prijevozom povezanih postupaka izmjena direktive 64/432/EEZ, 93/119/EZ i Uredba (EZ) br.1255/97.
8. Zakon o dobrobiti životinja, Narodne novine, broj 19/1999.

9. Zakon o prijevozu u cestovnom prometu, Narodne novine, broj 82/2013.
10. Zakon o veterinarstvu, Narodne novine, broj 82/2013, 148/2013.
11. Zakon o zaštiti životinja, Narodne novine, broj 102/2017.
12. Zakon o zaštiti životinja, Narodne novine, broj 135/2006, 37/2013, 125/2013.

Mrežni izvori:

1. Croatia Airlines d.d. – opći uvjeti prijevoza, <http://www.croatiaairlines.com/hr/pravne-obavijesti/Opci-uvjeti-prijevoza>, pristupljeno 19. veljače 2018.
2. Čazmatrans Nova d. o. o. – Opći uvjeti prijevoza, <https://cazmatrans.hr/documents/opci-uvjeti-prijevoza.pdf>, pristupljeno 17. veljače 2018.
3. Djeca i okrutnost prema životinjama, <http://klinfo.rtl.hr/roditelji-3/roditelji/djeca-i-okrutnost-prema-zivotinjama/>, pristupljeno 18. veljače 2018.
4. Dječja okrutnost prema životinjama: kada se treba zabrinuti? <http://www.skolegijum.ba/tekst/index/554/djecija-okrutnost-prema-zivotinjama-kada-se-treba-zabrinuti>, pristupljeno 18. veljače 2018.
5. Gradski prijevoz putnika d.o.o. Osijek, <http://www.gpp-osijek.com/index.php>, pristupljeno 5. ožujka 2018.
6. IATA – Travel's Pet Corner, <http://www.iata.org/whatwedo/cargo/live-animals/pets/Pages/pets-countries-regs.aspx>, pristupljeno 21. veljače 2018.
7. Pitagorejska i arapska recepcija ne-ljudskih živih bića, I. dio, <http://znaci.com/tekstovi/pitagorejska-i-arapska-recepcija-ne-ljudskih-zivih-bica-i-dio>, pristupljeno 17. veljače 2018.
8. Prijevoz kućnih ljubimaca – HŽ Putnički prijevoz, <http://www.hzpp.hr/prijevoz-kućnih-ljubimaca?m=336&mp=335>, pristupljeno 27. studenoga 2017.
9. Protiv prijevoza živih životinja, <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=3206>, pristupljeno 27. studenoga 2017.
10. Provedbena Uredba Komisije (EU) br. 577/2013 o obrascu identifikacijskih dokumenata za nekomercijalno premještanje pasa, mačaka i pitomih vretica, o sastavljanju popisa državnih područja i trećih zemalja i o zahtjevima koji se odnose na format, izgled i jezik izjava kojima se potvrđuje sukladnost s određenim uvjetima predviđenim u Uredbi (EU) br. 576/2013 Europskog parlamenta i Vijeća, Prilog III. Obrasci putovnica za nekomercijalno premještanje pasa, mačaka ili pitomih vretica, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:02013R0577-20141229&from=EN>, pristupljeno 21. veljače 2018.
11. Tajanstvena skupina "Levijatan" strah je i trepet zlostavljača, <https://www.jutarnji.hr/life/vaumijau/tajanstvena-skupina-levijatan-strah-je-i-trepet-zlostavljacka-postali-su-balkanska-senzacija-ako-nece-policija-macke-i-pse-odsad-stitimo-mi/5598179/>, pristupljeno 20. veljače 2018.

THE REGULATION OF ANIMAL WELFARE WITH SPECIAL REFERENCE TO TRANSPORT

Abstract

This paper deals with the regulation of animal welfare with special reference to transport. The first part of the paper is focused on animal rights as the current problem of the world today. Animals unjustly endure suffering and torture by humans on a daily basis. Although technology has flourished, we still continue to carry out most of our research and testing on animals, and torture and kill them unnecessarily. The European Union has recognised animals as living beings and a series of regulations, directives and other regulations seeks to protect their rights and to encourage Member States to do the same by virtue of their respective national legislations. Of course, it is also important to mention activism which is, we dare say, becoming more widespread.

The second part of the paper mentions the most important international and national acts regulating the protection of animals during transport. Indeed, emphasis is placed on legal regulations of the Republic of Croatia that follow EU regulations, but we have also witnessed some opposite cases in practice.

In the third part of the paper, we will analyse the four modes of transport (i.e. road, rail, air and maritime), how animals are transported in each of them and what conditions need to be met to allow the transport of animals in each mode. In addition, we will outline the applicable regulations in the Republic of Croatia regulating the terms and conditions as well as modes of transport for each mode.

Key words: animal transport, Republic of Croatia, European Union, animal rights

POLICIJSKI IZVIDI KAZNENIH DJELA S POSEBNIM OSVRTOM NA ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA *DE LEGE FERENDA**

Robert Ratkaj

student 5. godine Pravnog fakulteta Osijek

E-mail: robert_ratkaj@hotmail.com

Stručni članak

UDK 343.132:351.74

Rad primljen 24. svibnja 2018.

Sažetak

Predmet ovoga rada policijski su izvidi kaznenih djela. Policijski izvidi pretpostavljaju čitav dijapazon radnji i mjera djelatnika policije radi prikupljanja spoznajnog materijala u vezi s kaznenim djelom i njegovim eventualnim počiniteljem. U radu se analizira uloga policijskih službenika u kaznenom postupku, metode koje su im dostupne u provođenju izvida kaznenih djela i načini njihova postupanja. Sve navedeno sagledano je kroz prizmu povijesnog razvitka koji je postupno oblikovao djelovanje policije kakvo poznajemo danas. U posljednjih nekoliko godina ključnu ulogu na području kaznenog procesnog prava ima izravan utjecaj prava Europske unije. Ovdje više nije riječ o parcijalnim pokušajima uvođenja pravosudne suradnje, nego se teži harmonizaciji prava u što većem opsegu. Rezultat toga je i nedavna implementacija europskih direktiva čime se usuglašava postupanje prema osumnjičeniku u kaznenom postupku. Posebno valja istaknuti direktive o pravu na informiranje i o pravu na branitelja u kaznenom postupku. Sve navedeno uvjetuje i poseban osvrt na analizu aktualnih izmjena Zakona o kaznenom postupku prema kojemu policijski službenici dobivaju ovlast ispitivati osumnjičenika tako da njegov iskaz predstavlja valjani dokaz u kaznenom postupku.

Ključne riječi: *izvidi kaznenih djela, ispitivanje osumnjičenika, policijski izvidi, prethodni postupak*

1. UVOD

Izvidi kaznenih djela obuhvaćaju sve radnje koje se poduzimaju kada postoje osnove sumnje da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti. U vremenu sve veće diferencijacije pravnih pravila brojni propisi svojim normama obvezuju djelatnike policije na određenu vrstu postupanja. Ovdje se javlja nekoliko problema koji su poglavito vezani za neformalnost postupanja zbog čega i sam zakonodavac ne može

* Rad je nagrađen Dekanovom nagradom za najbolji znanstveno-istraživački i stručni studentski rad Pravnog fakulteta Osijek u akademskoj 2017./2018. godini.

jednim propisom obuhvatiti sve postupke koji su dostupni policijskim službenicima, nego je primoran na uvrštavanje generalnih klauzula i njihovo dopunjavanje donošenjem posebnih zakona i pravilnika. Zbog lakšeg uvida u ovu kompleksnu materiju rad je podijeljen na uvodni dio, tri velika poglavlja i zaključak.

Drugo poglavlje posvećeno je povijesnom pregledu razvoja policijske djelatnosti i rasvjetljavanju uloge policijskih službenika u suvremenom kaznenom postupku. Navodi se ustroj i zadaća policije u Republici Hrvatskoj, propisi kojima je uređeno policijsko postupanje te uvjeti koje je potrebno zadovoljiti da bi se provedbeni aspekt policijske djelatnosti mogao neometano ostvarivati u praksi. Poseban naglasak stavljen je na etičke aspekte policijskog postupanja.

Treći dio rada obuhvaća uvid u strukturu kaznenog postupka onako kako je on definiran u Zakonu o kaznenom postupku¹ (u daljnjem tekstu: ZKP). Fokus je i ovdje stavljen ponajprije na izvide kaznenih djela i način na koji su se oni mijenjali kroz povijest, počevši od zakona iz 1875. godine koji je utemeljen na austrijskom uzoru, preko zakonodavnog uređenja unutar Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije te naposljetku u okviru suvremenog hrvatskog zakonodavstva. Uz povijesni pregled, ovaj dio rada objašnjava i podjelu na opće izvide i posebne dokazne radnje te provedbeni aspekt policijske djelatnosti.

Četvrto poglavlje sastoji se od dvije veće cjeline. Prva obuhvaća uvid u Europsko kazneno pravo kroz direktive koje su ga oblikovale i obveze koje iz njih proizlaze, a vezane su za problematiku obavijesnih razgovora i policijskog ispitivanja osumnjičenika. Poseban segment čini i osvrt na poredbeno pravo na koje se domaći zakonodavac tradicionalno oslanja pri izradi velikog dijela pravnih propisa. Druga cjelina odnosi se na posljednje izmjene ZKP-a iz 2017. godine. Ovdje najprije valja razgraničiti izvidnu radnju prikupljanja obavijesti od građana nasuprot ispitivanju osumnjičenika i kako se ono povijesno razvijalo. Bit ovog dijela rada predstavlja novina prema kojoj se uz čl. 208. ZKP-a, koji se odnosi na policijsko prikupljanje obavijesti od građana i osoba koje se nalaze u pritvoru, dodaje čl. 208.a koji predviđa mogućnost da policija pozove osumnjičenika radi ispitivanja za kaznena djela za koje se postupak provodi po službenoj dužnosti i po prijedlogu, da se njegov iskaz snimi audio-video uređajem te da tako snimljeni iskaz pod određenim uvjetima može poslužiti kao dokaz u kaznenom postupku.

2. POLICIJA I KAZNENI POSTUPAK

Održavanje reda i sigurnosti težnja je svakog društvenog uređenja, a suvremena je država ostvaruje preko posebnog državnog tijela koje nazivamo policijom. Unatoč tome što

¹ Zakon o kaznenom postupku od 15. prosinca 2008., Narodne novine, broj 152/2008, 76/2009, 80/2011, 121/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017.

policija postoji koliko i država, pa je tako bila prisutna i u Ateni i Rimu za vrijeme antike, početke modernog policijskog ustroja vezujemo uz nastanak centraliziranih europskih država devetnaestog stoljeća. One su, tražeći svoj uzor u Francuskoj, prihvatile žandarmerijski sustav uređenja koji danas možemo poistovjetiti s vojnom policijom, a tek kasnijim razvojem dobivaju ovlaštenje postupati prema svim počiniteljima kaznenih djela. U Engleskoj je profesionalna policija u današnjem smislu formirana posebnim zakonom još na početku devetnaestog stoljeća, najprije u Londonu, a poslije i na cijelom državnom području.² Pod pojmom posebnog zakona podrazumijevaju se napori *Sir* Roberta Peela koji je ishodio donošenje zakona o osnutku londonske policije – *The Metropolitan Police Acta* iz 1829. godine.³ Kombinirajući mjere dekriminalizacije, kao što je ukidanje smrtne kazne za više od stotinu delikata, s postavljanjem jasnih pravnih načela o ustrojstvu i djelovanju policije Peel i njegovi suradnici uspjeli su, u kratko vrijeme, ustrojiti londonsku metropolitansku policiju.⁴

2.1. USTROJ I ZADAĆA POLICIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Policija se organizacijski definira kao javna služba koja obavlja određene poslove propisane zakonom te građanima pruža zaštitu njihovih temeljnih ustavnih prava i sloboda i zaštitu drugih Ustavom zaštićenih vrijednosti u skladu sa zakonom i drugim propisima.⁵ Unutarnja organizacija policije Hrvatske je hijerarhijski i centralizirano ustrojena unutar Ravnateljstva policije, na tri razine. Prvu razinu čini samo Ravnateljstvo, drugu razinu čine policijske uprave i treću policijske postaje. Povećana potreba za specijalizacijom uvjetovala je ustrojavanje pojedinih organizacijskih oblika sa specifičnim zadaćama, kao što je uprava kriminalističke policije, a unutar njih izdvajaju se subspecijalizirane organizacije, kao što su odjeli za razjašnjavanje pojedinih oblika kaznenih djela i obavljanje drugih policijskih poslova.⁶

² Tomašević, Goran, *Kazneno procesno pravo*, Opći dio: temeljni pojmovi, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2011., str. 122.

³ Krapac, Davor, *Engleski kazneni postupak*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1995., str. 107.

⁴ Zbog uspješnosti navedenog koncepta ubrzo su svi veći engleski gradovi dobili vlastite policije da bi potom i grofovije bile obvezane da iz svojih proračuna plaćaju policiju. Ubrzo nakon toga dolazi do shvaćanja da ovako koncipirana služba zbog svoje ustrojenosti, opremljenosti i ekipiranosti dolazi u položaj da najbolje i najučinkovitije prikuplja dokaze za potrebe pokretanja kaznenog postupka pred sudom. Tako je ona postala tijelo zaduženo kroz praksu za otpočinjanje kaznenog progona. *Ibid.* str. 108.

⁵ Tomašević, Goran; Krapac, Davor; Gluščić, Stjepan, *Kazneno procesno pravo – udžbenik za visoke škole*, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 219.

⁶ *Ibid.*

2.2. NORMATIVNI IZVORI POLICIJSKE DJELATNOSTI

Brojni su zakonski i podzakonski propisi unutarnjeg i međunarodnog prava koji reguliraju područje policijske djelatnosti. U Republici Hrvatskoj temeljni izvori koji pravno reguliraju ustroj i ovlasti policije jesu Zakon o policiji⁷ (u daljnjem tekstu: ZOPO), Zakon o policijskim poslovima i ovlastima⁸ (u daljnjem tekstu: ZPPO) i ZKP. Svi navedeni zakoni represivne ovlasti reguliraju sukladno Ustavu i međunarodnim propisima. Od međunarodnih propisa koji se odnose prije svega na policijsku djelatnost valja istaknuti kako su policijski službenici vezani etičkim pravilima sadržanim u Deklaraciji Vijeća Europe o policiji, Temeljnim načelima o primjeni sile i vatrenog oružja, Kodeksom ponašanja službenika koji provode zakon i Standardnim minimalnim pravilima za postupanje prema zatvoreniciima. Posebno brojnu skupinu čine podzakonski propisi. Najvažniji propis ovoga tipa svakako je Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika jer on određuje dopunske uvjete i način primjene policijskih ovlasti.⁹

2.3. POLICIJSKI POSLOVI, OVLASTI I TEMELJNA NAČELA RADA POLICIJE

Članak 3. ZPPO-a određuje policijske poslove.¹⁰ Ukupnost policijskih poslova obavlja se primjenom policijskih ovlasti. Policijska ovlast također je definirana ZPPO-om. Ona obuhvaća pravo i dužnost policijskog službenika da poduzima određene aktivnosti. Članak 13. ZPPO-a taksativno navodi sve policijske ovlasti.¹¹ Policijski poslovi obavljaju se primjenom policijskih ovlasti radi sprječavanja i otklanjanja opasnosti i u kriminalni-

⁷ Zakon o policiji od 11. ožujka 2011., Narodne novine, broj 34/2011, 130/2012, 89/2014, 151/2014, 33/2015, 121/2016.

⁸ Zakon o policijskim poslovima i ovlastima od 1. srpnja 2009., Narodne novine, broj 76/2009, 92/2014.

⁹ Tomašević, *op. cit.* u bilj. 5, str. 220.

¹⁰ Policijski poslovi su: zaštita života, prava, slobode, sigurnosti i nepovredivosti osobe; zaštita javnog reda i mira te imovine; sprječavanje kaznenih djela i prekršaja, njihovo otkrivanje i prikupljanje podataka o tim djelima i počiniteljima; traganje za počiniteljima kaznenih djela za koja se progoni po službenoj dužnosti i njihovo dovođenje nadležnim tijelima; traganje za imovinskom koristi stečenom kaznenim djelom, nadzor i upravljanje cestovnim prometom; protueksplozijska zaštita; postupanje prema strancima; nadzor državne granice; postupanje s uhićenikom i pritvorenikom; te drugi poslovi koji su obično regulirani posebnim zakonom.

¹¹ Policijske ovlasti su: prikupljanje, procjena, pohrana, obrada i korištenje podataka; provjera i utvrđivanje identiteta osoba i predmeta; prikupljanje obavijesti od građana; pozivanje; dovođenje i privođenje; traganje za osobama i predmetima; privremeno ograničenje slobode kretanja; davanje upozorenja i naredbi građanima; uporaba tuđeg prijevoznog sredstva i komunikacijskog uređaja; privremeno oduzimanje, čuvanje, uništenje i prodaja predmeta; zaprimanje prijava, podnošenje kaznenih prijava i izvješća; osiguranje mjesta događaja; provjera uspostavljanja elektroničke komunikacije; poligrafsko ispitivanje; pregled dokumentacije; ulazak i pregled objekata i prostora; ulazak u tuđi dom; pregled osoba, predmeta i prometnih sredstava; javno raspisivanje nagrade; snimanje na javnim mjestima; prikrivene policijske radnje; uporaba sredstava prisile; zaštita žrtava kaznenih djela i drugih osoba; te provjera zastave, progona, zaustavljanje i sprovođenje plovnog objekta.

stičkim istraživanjima. Preventivno i represivno djelovanje policije pretpostavljaju postojanje određene opasnosti i njezino otklanjanje. Opasnost se opisuje kao stanje kod kojega postoji vjerojatnost da će u dogledno vrijeme nastupiti povreda zaštićenog pravnog dobra, a procjenu njezine ozbiljnosti vrši policijski službenik *ad casum a casu*.¹² Pri tome se mora ravnati općim pravilima postupanja, vlastitim iskustvom i logičkim zaključivanjem.¹³

Kriminalistička istraživanja drugo su područje primjene policijskih ovlasti, a definirana su kao ukupnost policijskih ovlasti koje se poduzimaju kada postoji sumnja da određena osoba priprema ili je počinila kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti ili postoji sumnja da određena pojava ugrožava ili bi mogla ugroziti živote ljudi, njihova prava, slobodu, sigurnost, nepovredivost ili imovinu te radi otkrivanja kaznenog djela za koje se progoni po službenoj dužnosti, pronalaženja počinitelja, sprječavanja da se sakrije ili pobjegne, da se otkriju ili osiguraju tragovi i predmeti koji mogu poslužiti pri utvrđivanju činjenica i da se prikupe obavijesti koje mogu biti od koristi za uspješno vođenje kaznenog postupka.¹⁴

2.4. NAČINI POLICIJSKOG POSTUPANJA

Policija u okviru izvida mora stvoriti situacijsku sliku. Ona je rezultat spoznaje na temelju prikupljenih informacija koja služi otkrivanju, analizi i prognozi događaja relevantnih za kriminalističku proceduru.¹⁵ Pri tome valja razlikovati dva načina policijskog postupanja – formalno i neformalno. Neformalno policijsko djelovanje u suštini čine svi postupci koji nisu strogo pravno normirani što omogućuje policiji da lakše utvrdi činjenice važne za kazneni postupak. Ovdje valja zadovoljiti dva uvjeta: da je takvo postupanje sukladno potrebama danog slučaja i da se odvija u skladu s pravilima struke.¹⁶ O utvrđenim činjenicama policija sastavlja službenu zabilješku koja ima ponajprije spoznajnu vrijednost. S druge strane, formalna policijska djelatnost precizno je pravno regulirana i može se vršiti isključivo na zakonom predviđeni način i u točno određenim slučajevima. Rezultati takve djelatnosti navedeni su u zapisniku, mogu se tijekom postupka koristiti kao dokazi i na njima se može temeljiti sudska odluka.¹⁷

¹² Tomašević, *op. cit.* u bilj. 5, str. 222.

¹³ *Ibid.*, str. 65.

¹⁴ Članak 2., st. 1. ZPPO-a/14.

¹⁵ Modly, Duško, Što policiju očekuje sutra?, *Policija i sigurnost*, vol. 16, br. 3–4/2007., str. 257.–271.

¹⁶ Tomašević, *op. cit.* u bilj. 2, str. 124.

¹⁷ *Ibid.*

Opisano policijsko postupanje bilo bi u praksi teško provedivo ako ne bi postojao mehanizam koji bi njime upravljao. Ovdje ulazimo u sferu upravne znanosti čiji se konkretni segment naziva policijski *management*.¹⁸ Upravljanje izvidima podrazumijeva konkretno objašnjavanje ciljeva i zadaća, motiviranje policajaca da ih izvršavaju i njihovu međusobnu kooperaciju. Da bi policijski izvidi bili provedeni *lege artis*, svaki policajac mora imati precizno utvrđene kompetencije i znati za što pojedinačno odgovara.¹⁹

2.5. ETIČKI ASPEKTI POLICIJSKOG POSTUPANJA

Zbog prirode poslova koje obavljaju policajci mnogo češće od ostalih državnih službenika susreću se s temeljnim ljudskim pravima u smislu njihove zaštite, a istodobno su u poziciji da ista ta prava krše. Modly ističe da “policijska djelatnost treba predstavljati svrsishodno organiziranu i planiranu sukcesiju neformalnih i formalno – postupovnih mjera i radnji usmjerenih na suzbijanje kriminaliteta.”²⁰ Policija mora provoditi zakone i druge propise na etički prihvatljiv način. Da bi se to postiglo, ključne su dvije stvari: da zakonodavac donosi kvalitetne zakone koji omogućuju takvo postupanje i da sami policijski službenici na terenu tijekom provođenja izvida kaznenih djela postupaju sa svim građanima na jednak način, zanemarujući pritom njihovo imovinsko stanje, društveni status ili status u samom postupku. Sve navedeno zahtijeva usvajanje visokih etičkih standarda te prihvaćanje ideje o humanizaciji postupka.²¹ Vežano za rad policije Ivanda ističe da je ZOPO-om stvoren “grubi” normativni okvir za uvođenje određenog modela policije u zajednici, no koji će se od svjetski ustaljenih modela naposljetku prihvatiti, zasad još nije moguće precizno determinirati. Pretpostavlja da će to biti model usmjeren na partnerstvo policije i zajednice s integriranim policijskim službenicima u samoj zajednici. To zahtijeva kreiranje “novog” profila policijskog službenika koji je u stanju prepoznati svakodnevne probleme ljudi i o njima komunicirati s građanima. Temeljni uvjet pri tom jest da policija mora biti u potpunosti demilitarizirana, decentralizirana i dekoncentrirana.²²

¹⁸ “Moderne policijske organizacije zahtijevaju moderan i fleksibilan ustroj, a on sam po sebi nije dovoljan, ako ga ne prate suvremene metode upravljanja te moderni i efikasni poslovni procesi u kojima management na svim razinama upravljanja ima ključnu ulogu.” Kao glavni argumenti koji upozoravaju na nužnost promjena u upravljanju policijom definirani su: uvjeti smanjenog proračuna, prava zaposlenika, standardi poštovanja ljudskih prava, novi koncepti rada policije, nove tehnologije, globalizacija itd. Stoga nova generacija policijskih menadžera mora imati specifična znanja o teorijama vodstva, vještine organiziranja, planiranja i komunikacije te socijalnu i moralnu odgovornost. Vitez, Dražen; Balgač, Iva, Menadžment u javnoj upravi – modeli rada i izazovi upravljanja policijom, Policija i sigurnost, Vol. 25, br. 1/2016., str. 1.–13.

¹⁹ Modly, Duško, Neki pravni i operativni aspekti policijskih izvida, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 4, br. 2/1997., str. 517.–539.

²⁰ *Ibid.*, str. 531.

²¹ *Ibid.*, str. 536.

²² Ivanda, Stipe, Policijsko upravno pravo, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011., str. 70.

3. POLICIJSKI IZVIDI KAZNENIH DJELA

Izvide kaznenih djela obavljaju policijski službenici izvan kaznenog postupka, prije njegova započinjanja i to, u pravilu, na neformalan način. Policijski službenici su, u smislu ZKP-a, ovlaštene službene osobe Ministarstva unutarnjih poslova (u daljnjem tekstu: MUP-a). Ljubanović napominje da, prema tradicionalnom shvaćanju, policijsku djelatnost na otkrivanju kaznenih djela i počinitelja ne treba pravno regulirati, a osobito joj ne treba nametati procesne forme i jamstva, jer bi takvo pravno normiranje ugrozilo učinkovitost kriminalističke djelatnosti policije.²³

3.1. POVIJESNI RAZVOJ IZVIDA KAZNENIH DJELA

3.1.1. ZKP/1875.

Među starije zakone koji se bave problematikom izvida kaznenih djela uvrštava se onaj iz 1875. godine. Navedeni zakon, rađen prema austrijskom uzoru, predviđao je da istragu mogu provoditi samo sudbena tijela, dok su tijela unutarnjih poslova (tada nazivana vlasti sigurnosne) sudjelovala isključivo u predizvidima. Prethodni postupak bio je podijeljen na dva stadija: predizvide i istragu. Predizvidi nisu bili dio kaznenog postupka, nego su kao glavnu svrhu imali provjeravanje podataka kako bi se moglo odlučiti je li potrebno poduzimati istragu protiv određene osobe. Budući da je javni tužitelj upravljao kaznenim progonom, o njemu je ovisilo hoće li pojedine radnje prepustiti policiji. Ako bi tijela unutarnjih poslova obavila radnje u predizvidima, prikupljene činjenice nisu imale dokaznu snagu, osim ako ih je sudac naknadno pregledao i odobrio.²⁴

3.1.2. ZKP/1929

Nakon toga, uslijedio je zakon iz 1929. godine koji je utemeljen na sličnim postavkama. Policija je u izviđaju mogla i bez prijedloga javnog tužitelja obavljati hitne istražne radnje i neformalno ispitivati osobe, pri čemu je bilo zabranjeno formalno saslušavanje okrivljenika. Policijske vlasti imaju dužnost poduzeti potrebne mjere da se očuvaju tragovi kaznenog djela i da se počinitelj ne skrije ili ne pobjegne te o svemu obavještavati tužitelja ili sud. Formalno ispitivanje okrivljenika, svjedoka ili vještaka strogo je zabranjeno, a u slučajevima “neodložne potrebe” iznimno se može obaviti očevid ili pretraga

²³ Ljubanović, Vladimir, Kazneno procesno pravo – izabrana poglavlja, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2002., str. 240.

²⁴ Karas, Željko, Dokazni položaj općih izvidnih radnji redarstvenih vlasti, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, *Vol.* 13, br. 1/2006., str. 60.

stana, o čemu se sastavlja zapisnik. Ako ga je istražni sudac provjerio i odobrio, zapisnik se može koristiti kao dokaz u postupku.²⁵

3.1.3. ZKP/1948

Zakonom iz 1948. godine dolazi do proširenja uloge tijela unutarnjih poslova na način da je cijeli prethodni postupak, tada sačinjen od izviđaja i istrage, podijeljen između policije i tužiteljstva. Kao najvažnija razlika u prethodnom postupku navodi se da je obavljanje istraživanja izuzeto iz djelokruga tužitelja i povjereno sudbenoj vlasti i tijelima unutarnjih poslova, a policija je iznimno mogla postupati i bez tužiteljeva zahtjeva. Navedeno stanje potrajalo je svega nekoliko godina te je ZKP-om iz 1953. razgraničena funkcija progona i istraživanja. Policija je dobila osnovnu ulogu pronalaženja dokaza za potrebe kaznenog postupka provođenjem izviđaja (ako joj to povjeri javni tužitelj), a sud je imao dužnost nadziranja zakonitosti postupka. Potrebno je naglasiti da u navedenim zakonima još nisu bile posebno pobrojane izvidne radnje.²⁶

3.1.4. ZKP/1967

Do važnih izmjena zakona dolazi 1967., čime se postupak umnogome približio današnjim okvirima, ponajprije imajući u vidu strukturu postupka. Naime, cjelokupna djelatnost tijela unutarnjih poslova koja se vezuje za istraživanje kaznenih djela izdvojena je iz prethodnog postupka i obavljala se prije kaznenog postupka u pravnom smislu. Na taj se način gubi podjela na izviđaje i istragu, koju sada obavljaju isključivo sudbena tijela. Time je sudski postupak razdvojen od djelovanja policije. Ako su postojale osnove sumnje o počinjenom kaznenom djelu, trebalo je poduzeti potrebne mjere da se pronađe počinitelj te otkriju i osiguraju tragovi i predmeti kaznenoga djela, a radi toga tijela unutarnjih poslova mogu tražiti potrebna obavještenja od građana. Osim radnje informativnog razgovora nisu spomenute druge radnje slične današnjim općim izvidima.²⁷

3.1.5. ZKP/1977

U zakonskim tekstovima koji su uslijedili uređenje je ostalo nepromijenjeno. Postupanje policije i dalje je bilo vezano uz postojanje osnova sumnje, a jednake su i propisane općenite zadaće koje policija mora obavljati. Izmjene ovdje dolaze isključivo u vidu proširenja popisa izvidnih radnji, pa tako Zakon o krivičnom postupku iz 1977. navodi da radi izvršenja svojih zadataka tijela unutarnjih poslova mogu tražiti potrebne obavijesti

²⁵ *Ibid.*, str. 61.

²⁶ *Ibid.*, str. 62.

²⁷ *Ibid.*

od građana, vršiti pregled prijevoznih sredstava, putnika i prtljage, ograničiti kretanje na određenom prostoru, provesti utvrđivanje istovjetnosti, raspisati potragu te obaviti pregled prostorija državnih tijela i pravnih osoba.²⁸

3.2. IZVIDI KAZNENIH DJELA U REPUBLICI HRVATSKOJ

3.2.1. ZKP/1997

Prvi hrvatski Zakon o kaznenom postupku nakon neovisnosti onaj je iz 1997. U njemu je prethodni postupak podijeljen na četiri cjeline: predistražni postupak, istraga, istražne radnje te optuživanje i eventualna kontrola optužnice. Zakonodavac se opredijelio za pobliže normiranje predistražnog postupka. Ovime se želi zaštititi građane od prevelikog i neutemeljenog zadiranja u njihova temeljna prava i slobode te ujedno postići najpovoljniji odnos između težnje za učinkovitošću postupka i težnje za zaštitom osnovnih ljudskih prava i sloboda.²⁹

Zakon normira da su sva tijela državne vlasti i sve pravne osobe dužne prijaviti kaznena djela za koja se progoni po službenoj dužnosti, koja su im dojavljena ili su za njih sami doznali.³⁰ Prijava se podnosi nadležnom državnom odvjetniku pisano ili usmeno, a ako je prijava podnesena sudu, redarstvenoj vlasti ili nenadležnom državnom odvjetniku, oni će prijavu primiti i odmah dostaviti nadležnom državnom odvjetniku.³¹ Što se tiče samih izvida kaznenih djela, najvažniji je čl. 177. ZKP-a/97 koji navodi da ako postoje osnove sumnje da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti, redarstvene vlasti dužne su poduzeti potrebne mjere da se pronađe počinitelj kaznenog djela, da se počinitelj ili sudionik ne skrije ili ne pobjegne, da se otkriju i osiguraju tragovi i predmeti kaznenog djela i predmeti koji mogu poslužiti pri utvrđivanju činjenica te da se prikupe sve obavijesti koje bi mogle biti od koristi za uspješno vođenje kaznenog postupka. Dijapazon radnji koje su pritom dostupne redarstvenim vlastima identičan je onome navedenom za ZKP/77. O svim činjenicama koje su utvrđene sastavlja se službena zabilješka. Radi prikupljanja obavijesti redarstvene vlasti mogu pozivati građane pri čemu moraju navesti razlog pozivanja, a osoba koja odbije dati obavijest ne može se ponovno pozvati zbog istog razloga.³² Ako je potrebno prikupiti obavijesti od osumnjičenika koji je uhićen ili protiv kojeg treba poduzeti pretragu stana, redarstvene će mu vlasti na njegov zahtjev omogućiti uzimanje branitelja i zastati s provođenjem radnji

²⁸ Članak 151., st. 2. ZKP-a/77.

²⁹ Ljubanović, *op. cit.* u bilj. 23, str. 233.

³⁰ Članak 171. ZKP-a/97.

³¹ Članak 173. ZKP-a/97.

³² Članak 177., st. 3. ZKP-a/97.

do njegova dolaska, a najkasnije do dva sata otkada je osumnjičenik mogao uzeti branitelja.³³ Nakon što završe prikupljanje obavijesti, redarstvene vlasti sastavljaju kaznenu prijavu u kojoj navode dokaze za koje su doznale. Kaznena prijava ne sadrži izjave koje su građani dali u prikupljanju obavijesti, ali se uz nju dostavljaju predmeti, skice, slike, pribavljena izvješća, spisi o poduzetim mjerama i radnjama, službene zabilješke, izjave i drugi materijal koji može biti koristan za uspješno vođenje postupka.

Iz prikazanih zakonskih odredbi uočljiva je određena podnormiranost. Novosel naglašava kako, izuzimajući odluku o kaznenoj prijavi, nije riješeno tko donosi odluke o pojedinim radnjama u ovom dijelu postupka, pa može doći i do konkurencije između policije i državnog odvjetnika. Policija može konzultirati državnog odvjetnika, no njegovo mišljenje policiju ne obvezuje. Istodobno, državni odvjetnik je svjestan da policija često odstupa od dogovorenog do čega dolazi zbog razmatranja slučaja na više razina unutar samih policijskih struktura, a u određenim slučajevima i sam državni odvjetnik može promijeniti svoje stajalište te o tome (ako je korektan) obavještava policiju.³⁴ Zbunjujuća je i odredba čl. 42. ZKP-a/97 koji navodi da državni odvjetnik poduzima mjere radi otkrivanja kaznenih djela i pronalaženja počinitelja čime mu je dana izuzetno važna ovlast koju on, s obzirom na kadrovske i materijalne prilike ne može obavljati, nego je prepušta policiji. To je posebno vidljivo u situaciji kada je počinitelj kaznenog djela nepoznat pa se jedina moguća akcija državnog odvjetnika u tom trenutku svodi na ocjenu navoda o postojanju osnova sumnje i obavještavanje policije da poduzme sve daljnje potrebne radnje.³⁵ Iz svega navedenoga proizlazi da je ključ uspjeha suradnja i koordinacija državnog odvjetnika i policije. Zahtjev koji državni odvjetnik postavlja ne smije biti uopćen, nego dobro postavljen i precizno određen u pogledu izvidne radnje čije se provođenje nalaže kako ne bi dolazilo do pogrešaka u koracima i ocjena da policija ne postupa prema postavljenom zahtjevu.³⁶

3.2.2. ZKP/2002

Zakonom o izmjenama i dopunama ZKP-a iz 2002. godine (u daljnjem tekstu: ZIDZKP/02) uvode se daljnje promjene. Važnu novinu prema ZIDZKP-u/02 predstavlja druga rečenica u čl. 174. st. 2. koja državnog odvjetnika ovlašćuje na izravno upravljanje policijskim izvidima u čiju svrhu može zatražiti od redarstvenih vlasti opće izvide kaznenih djela sukladno čl. 177. st. 2. ili hitne istražne radnje iz čl. 184. i 185. Nova je i odredba stavka 4. ovoga članka koja državnom odvjetniku daje pravo neformalnog ispitivanja

³³ Članak 177., st. 5. ZKP-a/97.

³⁴ Novosel, Dragan; Dundović, Darko, Suradnja državnog odvjetnika i policije u predistražnom (pretkaznom) postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13, br. 2/2006., str. 602.

³⁵ *Ibid.*, str. 604.

³⁶ *Ibid.*, str. 612.

svih osoba čije bi izjave mogle pridonijeti ocjeni vjerodostojnosti navoda u prijavi.³⁷ Bilješke o tim izjavama ne mogu poslužiti kao dokaz u kaznenom postupku, izuzimajući kod ispitivanja osumnjičenika kojega državni odvjetnik smije provesti samo na formalan način uz nazočnost branitelja.³⁸ Nadalje, kod izvida kaznenih djela izmijenjen je čl. 177. st. 2. na način da je proširen krug izvidnih radnji koje su na raspolaganju redarstvenim vlastima. One sada čine katalog od deset izvidnih radnji čime se ujedno stvara pravna osnova za neke radnje kojima se ograničavaju prava i slobode građana (uporaba tajnog izvjestitelja, provjera istovjetnosti telekomunikacijskih adresa).³⁹ Prema odredbi čl. 177. st. 3. osoba koja nije sumnjiva za kazneno djelo može se odbiti odazvati pozivu redarstvenih vlasti. Obveza odazivanja postoji sada samo za osumnjičenika. Zanimljiva je i izmjena st. 5. istoga članka u kojemu su u prijašnjoj verziji spomenute samo određene kategorije osumnjičenika,⁴⁰ a nova verzija te riječi izostavlja, pa se postavlja pitanje proširuje li se time obveza tijela kaznenog progona da upozoravaju na njihova prava obrane sve kategorije osumnjičenika? Polazeći od načelne zabrane da redarstvene vlasti ispituju građane u svojstvu “okrivljenika, svjedoka i vještaka” i tada aktualne prakse Europskog suda za ljudska prava⁴¹ (dalje: ESLJP) koji isključuju obvezu da redarstvene vlasti svakog osumnjičenika upozoravaju s pravima obrane u kaznenom postupku, Krapac daje negativan odgovor i naglašava da navedenu situaciju treba tumačiti kao i u prijašnjem zakonu, tj. samo za navedene kategorije osumnjičenika, dok u odnosu na prikupljanje obavijesti od svih ostalih okrivljenika redarstvene vlasti i dalje mogu postupati neformalno.⁴² Vezano uz isti članak, produljen je i rok za uzimanje branitelja s dva na tri sata.⁴³

³⁷ Zadnik, Slavko, Položaj državnog odvjetnika u prethodnom postupku i njegovo postupanje nakon novele zakona o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 9, br. 2/2002., str. 332.

³⁸ Krapac, Davor, Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava, sedmo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 320.

³⁹ *Ibid.*, str. 329.

⁴⁰ Članak 177., st. 5. “(...) osumnjičenik koji je uhićen ili protiv kojega treba poduzeti pretragu stana (...)”

⁴¹ Kasnija judikatura ESLJP ide u smjeru presuda koje, upravo suprotno, nameću obvezu upozoravanja osumnjičenika na njegova prava obrane; vidi: ECHR, *GC Salduz v. Turkey*, 36391/02, 27 November 2008, ECHR, *GC, Ibrahim and others v. the United Kingdom*, 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09, 16 December 2014., ECHR, *GC Simeonovi v. Bulgaria*, 21980/04, 12 May 2017.

⁴² *Ibid.*, str. 331.

⁴³ Krapac naglašava kako zakonodavac pod “omogućavanjem osumnjičeniku da uzme branitelja” ne misli samo na dužnost davanja pouke o pravu na formalnu obranu, nego se ovdje podrazumijeva djelatno pomaganje osumnjičeniku vezano uz načelo pružanja pomoći neukoj stranci u postupku, kao i “da bi se već na početku policijskih izvida izbjeglo favoriziranje vještih osumnjičenika naspram nevještih”. Krapac, *op. cit.* u bilj. 38, str. 332.

3.2.3. ZKP/2008

Rad na novom zakonu trajao je dugo vremena. Pripreme u razdoblju od 2002. do 2006. godine rezultirale su izradom Načela za izradu novog zakona o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu: Načela),⁴⁴ a novi zakon stupio je na snagu 2008. godine. U navedenim Načelima sadržana su tri ključna cilja koje je valjalo riješiti reformom, a za ovaj rad najvažniji je prvi cilj u vidu reforme prethodnog postupka pri čemu se ukida sudska i uvodi državnoodvjetnička istraga.⁴⁵ Sud i dalje ostaje u središtu postupka, ali se prava i dužnosti mijenjaju jer se uvodi sudac istrage⁴⁶ kao tijelo suda koje donosi odluke o zahvatima u prava i slobode u prethodnom postupku.⁴⁷ Sud u prethodnom postupku odlučuje o pravima i slobodama, opravdanosti upućivanja predmeta u glavni stadij i o predmetu postupka. Na taj način on postaje neutralni, "treći" subjekt.⁴⁸ S druge strane, državni odvjetnik postaje operativno tijelo koje ima pravo i dužnost prikupljanja podataka za optuživanje, vodi istragu i obavlja druge radnje u prethodnom postupku.⁴⁹

O izvidima su sadržane samo okvirne odredbe što također upućuje na potrebu da se to područje dodatno uredi posebnim propisima. Na taj način ZKP/08 u potpunosti gubi odredbu koju je sadržavao prijašnji zakon u obliku isticanja svih potencijalnih izvidnih mjera koje su dostupne policijskim službenicima. Djelatnost u izvidima uređuje se s polazištem da državni odvjetnik poduzima izvide i nadzire ih, a uvodi se i novi subjekt postupka u vidu kriminalističkog istražitelja.⁵⁰ Kod odredbi o kaznenoj prijavi novinu predstavlja obveza državnog odvjetnika da prije njezina odbacivanja provede provjeru u odgovarajućem informacijskom sustavu.⁵¹ Ako je kaznena prijava neprikladna, a podnositelj je ne ispravi, upisat će se u poseban upisnik.

Za uređenje odnosa između državnog odvjetnika i policije posebno je važna odredba čl. 38. ZKP-a/08 gdje se navodi pravo državnog odvjetnika da nalaže i nadzire provođenje izvida koji se poduzimaju radi prikupljanja podataka važnih za pokretanje istrage. Na taj način precizirane su njegove ovlasti jer on više ne zahtijeva, nego nalaže i nadzire pro-

⁴⁴ Načela za izradu novog zakona o kaznenom postupku, od 9. veljače 2007.

⁴⁵ Drugi cilj istaknut u Načelima jest ubrzanje postupka, a treći poboljšanje procesnih pravila. Pavišić, Berislav, Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, br. 2/2008., str. 517.

⁴⁶ Više nema istražnog suca čija je dužnost bila prikupljati podatke, tj. istraživati.

⁴⁷ Pavišić, Berislav, Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, br. 2/2008., str. 515.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 516.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*, str. 516.

⁵¹ *Ibid.*, str. 553.

vođenje izvida.⁵² Pridodamo li rukovođenju izvidima i izmjene odredbi o oduzimanju imovinske koristi, o primjeni oportuniteta, odgodi kaznenog progona i općenito sporazumijevanja s okrivljenikom, možemo zaključiti da državni odvjetnik na svojevrsni način postaje gospodarom prethodnog postupka.⁵³

3.2.4. ZKP/2013

ZKP/08 od donošenja je mijenjan i dopunjavao ukupno sedam puta. Na ovom mjestu valja istaknuti izmjene važne za prethodni postupak. Tako ZKP/13 donosi novinu u vidu izričitog propisivanja da je postupanje tijekom izvida tajno te da tijelo koje poduzima radnju mora upozoriti osobe koje u radnji sudjeluju da je odavanje tajne kazneno djelo (čl. 206.f ZKP-a/13). Način izvještavanja javnosti o provedbi izvida propisuje se posebnim zakonima.⁵⁴ Novina je i propisivanje tzv. imovinskih izvida, odnosno izvida kojima se utvrđuje imovinska korist ostvarena kaznenim djelom (čl. 206.i ZKP-a/13) pri čemu državni odvjetnik, nakon što je prikupio potrebne činjenice i podatke o ostvarenoj imovinskoj koristi poduzima potrebne mjere da se ta imovina ne bi skrila ili uništila, a u optužnici ili najkasnije na pripremnom ročištu da se ta imovina i oduzme. U provedbi imovinskih izvida sudjeluju državnoodvjetnički savjetnici i stručni suradnici iz posebnog odjela u sklopu DORH-a, a mogu sudjelovati i policijski službenici, službenici Ministarstva financija i upravnih tijela.

Policijski izvidi normirani su u čl. od 207. do 211. ZKP-a/13 i njihova struktura slijedi dosadašnje uređenje.⁵⁵ Značajnije izmjene odnose se na prikupljanje obavijesti i postupak prema osumnjičeniku. Policija može neformalno prikupljati obavijesti od građana, a ako je to potrebno radi otkrivanja drugih kaznenih djela iste osobe, njezinih sudionika ili kaznenih djela drugih osoba, obavijesti se mogu prikupljati i od osoba koje su u pritvoru. Odobrenje za njihovo prikupljanje daje državni odvjetnik, a ako je pritvor produljen, odobrenje daje sudac istrage. Te se obavijesti prikupljaju uz nazočnost branitelja.⁵⁶ Radi prikupljanja obavijesti policija može pozivati građane. Prisilno se može dovesti osumnjičenik koji se nije odazvao pozivu samo ako je u pozivu na to bio upozoren ili iz okolnosti proizlazi da odbija primitak poziva. Odbije li dati obavijest, ne može se ponovno pozivati zbog istoga razloga. U slučaju prisilnog dovođenja policija je dužna poučiti osumnjičenika: o razlozima pozivanja i koje su osnove sumnje protiv njega; o pravu na tumačenje

⁵² Novosel, Dragan, Tijek kaznenog postupka – kazneni progon i istraga, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, br. 2/2008., str. 694.

⁵³ *Ibid.*, str. 695.

⁵⁴ Gluščić, Stjepan, Izvidi kaznenih djela prema Noveli Zakona o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 20, br. 2/2013., str. 617.

⁵⁵ *Ibid.*, str. 619.

⁵⁶ *Ibid.*, str. 620.

i prevođenje; pravu da nije dužan iskazivati niti odgovarati na pitanja te da po završetku prikupljanja obavijesti ili po isteku šest sati od trenutka dolaska može odmah napustiti policijske prostorije (čl. 208. st. 4. i 5. ZKP-a/13).

Naposljetku, valja navesti i odredbu o utvrđivanju istovjetnosti osumnjičenika koja se u raznim varijantama nalazi u svim verzijama ZKP-a, a posljednji put revidirana je 2013. (čl. 211. ZKP-a/13). Policija na raspolaganju ima mogućnost snimanja osumnjičenika i uzimanja njegovih otisaka prstiju. Prikupljene podatke o istovjetnosti može unositi u odgovarajuće zbirke.⁵⁷ Također, po odobrenju državnog odvjetnika policija može objaviti osumnjičeničkovu fotografiju. Ako se osumnjičenik tereti za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora, mogu se i bez privole uzeti neintimni uzorci radi molekularno-genetske analize. Što se pak tiče zbirki podataka koje navode stavci 4. i 5., donesen je podzakonski propis u vidu Pravilnika o ustrojavanju i načinu vođenja zbirki s automatskom obradom podataka o utvrđivanju istovjetnosti osumnjičenika.⁵⁸ Ministarstvo unutarnjih poslova trenutačno vodi tri takve zbirke: signaletičkih fotografija, otisaka papilarnih linija i DNK profila.⁵⁹

3.3. PODJELA IZVIDA KAZNENIH DJELA

Izvidi kaznenih djela radnje su kojima se otkrivaju, prikupljaju i izlažu podaci o kaznenom djelu za koje se progoni po službenoj dužnosti, njegovu počinitelju i drugim okolnostima značajnim za pokretanje i uspješno vođenje kaznenog postupka. Postojanje pravila o izvidima u ZKP-u ukazuje da valja razlikovati pitanje pripadnosti propisa o izvidima kaznenih djela u kaznenom postupovnom pravu, od pitanja pravne naravi izvida.⁶⁰ Izvidima se, kao i postupovnim radnjama, zahvaća u prava i slobode pojedinca. Važnost zaštite prava i sloboda nalaže da se postave granice takve djelatnosti baš u kaznenom postupku, kako ciljevi zbog kojih je predviđen taj postupak ne bi postali opravdanje za posezanje izvan zakonom predviđenih okvira.⁶¹ Dvije su osnovne podjele izvida kaznenih djela. Prvu podjelu čine opći izvidi i posebne dokazne radnje, a drugu

⁵⁷ Ovo detaljnije uređuju čl. 23.–35. ZPPO-a; O taktičko-tehničkim aspektima ove izvidne radnje vidi: Kalem, Davor, Provjera identiteta osoba, Policija i sigurnost, *vol.* 20, br. 1/2011., str. 114.–124.

⁵⁸ Pravilnik o ustrojavanju i načinu vođenja zbirki s automatskom obradom podataka o utvrđivanju istovjetnosti osumnjičenika, od 30. prosinca 2009., Narodne novine, broj 152/2008, 76/2009, 80/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 288.

⁶⁰ Berislav Pavišić i suradnici, Kazneno postupovno pravo, 3. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2010., str. 225.

⁶¹ Pavišić, Berislav; Modly, Duško; Veić, Petar, Kriminalistika – knjiga prva, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 249.

državnoodvjetnički, policijski i izvidi iz nužde.⁶² Uz to još valja razlikovati posredne, neposredne i operativne izvide, kao i podjelu na specifične izvidne radnje, ovisno o karakteru pojedinog kaznenoga djela.⁶³

3.3.1. Opći izvidi

Opći izvidi pokreću se i provode kada postoje osnove sumnje da je počinjeno bilo koje kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti radi prikupljanja podataka o dokazima za odluku o pokretanju kaznenog postupka.⁶⁴ Dakle, temeljna je svrha podizanje osnova sumnje na višu razinu, a to je osnovana sumnja. Ključna je razlika između izvida i postupovne (istražne) radnje ta što se prvom otkriva, a drugom dokazuje.⁶⁵ Stoga podstav izvida možemo označiti i kao pripremnu ili latentnu fazu pretežno heurističkog karaktera.⁶⁶ Pavišić ističe kako svaki kazneni postupak započinje prikupljanjem signala, poruka i informacija vezanih za kazneno djelo⁶⁷ čiji je krajnji operacionalni cilj izrada radnog zaključka o vjerojatnosti ostvarenja kaznenog djela i osobi počinitelja u vidu kriminalističke diferencijalne dijagnoze – njezin pozitivan ishod znači pokretanje kaznenog postupka, a negativan ishod dovodi do zaključka da potrebe za takvim postupkom nema.⁶⁸ Budući da je pretprocesna aktivnost stohastički i probabilistički sustav za njegovu strukturu od iznimne je važnosti diferencijacija funkcija pojedinih tijela, njihovo hijerarhijsko povezivanje i osiguranje primjerenog seta ovlasti i sredstava koje su nužne u njihovom radu.⁶⁹

Polazeći od činjenice da je istraživanje u pretprocesnoj aktivnosti utemeljeno na sumnji, ono mora biti ustrojeno sukladno znanstvenim pravilima što uključuje postavljanje hipoteza i njihovu provjeru.⁷⁰ Provjera hipoteza podvrgnuta je općelogičkim i posebnim kriminalističkim pravilima pa se na taj način sadržaj hipoteze kao “pseudoprocenoga” pojma pretvara u takvu formu u kojoj će zaključak biti upotrebljiv u kaznenom postup-

⁶² Pavišić, *op. cit.* u bilj. 60, str. 271.

⁶³ Modly, *op. cit.* u bilj. 19, str. 527.

⁶⁴ Krapac, *op. cit.* u bilj. 38, str. 320.

⁶⁵ Pavišić, *op. cit.* u bilj. 61, str. 250.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Pavišić, Berislav, Pretprocesna aktivnost, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 1, broj 1, 1994., str. 123.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Ibid.*, str. 125.

⁷⁰ *Ibid.*

ku.^{71, 72} Sami rezultati izvida koriste se na dva načina: kao izvor spoznaje u obliku u kojemu je sačuvan (npr. zapis, snimka, usmeno priopćavanje...) ili tako da je transformiran na postupovno predviđen način, osobnim ili stvarnim dokaznim sredstvom. U drugom slučaju spoznaja do koje smo došli izvidima postaje povod za poduzimanje odgovarajućih istražnih radnji.⁷³

Kao što je već u povijesnom pregledu navedeno, prvi zakonski tekstovi sadržavali su svega nekoliko izvidnih radnji, da bi se protekom vremena taj broj proširio na katalog od deset skupina radnji koje su dostupne policiji u otkrivanju počinitelja kaznenih djela. Kasnije je ta podjela u potpunosti otklonjena iz ZKP-a i uvrštena u čl. 13. ZPPO-a te smještena u okvir policijskih ovlasti. Odredba sada sadržava ukupno dvadeset i četiri skupine mogućih izvidnih radnji.⁷⁴

Kod općih izvida posebno valja imati na umu dvije stvari. Prva je postojanje tipičnih odnosa među pojedinim izvidnim i istražnim radnjama. Najočitiiji primjeri su: 1. prikupljanje obavijesti od građana i ispitivanje osumnjičenika, 2. pregled prijevoznog sredstva, osoba, prtljage, objekata i prostorija i pretraga stana, osobe i stvari te privremeno oduzimanje predmeta, 3. utvrđivanje istovjetnosti osoba i predmeta i prepoznavanje, 4. uzimanje neintimnih uzoraka radi molekularno - genetske analize i uzimanje uzoraka za potrebe vještačenja i sl. Navedeno razlikovanje presudno je kako ne bi došlo do prekoračenja policijskih ovlasti i nezakonitosti pojedinih dokaza.

Druga stvar vezana je za ranije spomenutu dokaznu vrijednost izvidnih radnji. U suvremenoj teoriji prevladavaju stajališta o općim izvidima kao neformalnim radnjama koje se ne mogu koristiti u kaznenom postupku. Radnja općih izvida koju se prema prevladavajućim stajalištima smatra dokazno dopustivom je ispitivanje osumnjičenika u nazočnosti branitelja.⁷⁵ No, praksa pokazuje suprotno. Osnovna okolnost temeljem koje sud dopušta pojedine opće izvidne radnje je postignuta razmjernost u odnosu na jačinu zahvata u temeljna prava građana, a pojam formalnosti i neformalnosti može se još promatrati i u kontekstu pripadnosti radnje u kazneni postupak i s obzirom na tijelo koje provodi samu radnju. Pregled sudskih odluka pokazuje ujednačenost sudske prakse koja

⁷¹ *Ibid.*, str. 126.

⁷² Pavišić poseban naglasak stavlja na važnost planiranja: "Pretprocesna aktivnost uključuje planiranje programa i planiranje rada. Za prvo je bitan normativni ustroj dok je u drugome temeljna važnost rada s hipotezama. To je posebno područje organizacija i metoda koju valja izučavati na različitim razinama od opće, značajne za cjelinu sustava, preko zajedničke za više manjih cjelina, područja, do posebne svojstvene pojedinom djelu sustava. Ključni moment u planiranju rada je izrada operativnih modela." Pavišić, *op. cit.* u bilj. 67, str. 127.

⁷³ Pavišić, *op. cit.* u bilj. 60, str. 252.

⁷⁴ Vidi *supra*, str. 3.

⁷⁵ Karas, Željko, Ujednačenost sudskih odluka o izdvajanju općih policijskih izvida, *Policija i sigurnost*, Vol. 17, broj. 1–2, 2008., str. 2.

dopušta uporabu prikladno uređenih izvidnih radnji, a izdvaja radnje koje su neuređene verzije radnji popisanih u istrazi.⁷⁶

3.3.2. Posebne dokazne radnje

Prijašnji Zakoni posebne izvide određivali su kao supsidijarne u odnosu na opće izvide i njihova primjena bila je moguća samo ako se općim izvidima ne bi mogao postići odgovarajući rezultat ili bi postizanje rezultata bilo povezano s nerazmjernim poteškoćama. Takvo uređenje bilo je predviđeno donošenjem ZKP/97.⁷⁷ Sukladno s promjenom strukture kaznenog postupka, preuređene su u dokazne radnje donošenjem ZKP/08.⁷⁸ Opći uvjeti za njihovo poduzimanje su: da se izvidi kaznenih djela ne bi mogli provesti na odgovarajući način ili bi bili vezani za nerazmjerne teškoće, da se kao minimalni pravni standard uvjerenosti da je počinjeno kazneno djelo uzmu osnove sumnje te da se mogu odrediti samo u odnosu na kataloški određena kaznena djela.⁷⁹ Posebne dokazne radnje, na pisani obrazloženi zahtjev državnog odvjetnika određuje sudac istrage. Iznimno ih, u slučaju opasnosti od odgode, može odrediti i sam državni odvjetnik i to na rok od dvadeset i četiri sata. Nalog mora precizirati radnju čija provedba se odobrava, raspoložive podatke o osobi protiv koje se posebne dokazne radnje primjenjuju, činjenice iz kojih proizlazi potreba poduzimanja te primjereni rok trajanja za ostvarenje njihova cilja.⁸⁰ Posebne dokazne radnje određuju se na rok od tri mjeseca, a na prijedlog državnog odvjetnika sudac istrage ih može produljiti za daljnja tri mjeseca, ako daju rezultate i postoji razlog da se nastavi s njihovim provođenjem radi prikupljanja dokaza. Nalog o provođenju posebnih dokaznih radnji izvršavaju djelatnici policije. O tijeku izvršavanja radnji policija sastavlja dnevna izvješća i dokumentaciju tehničkog zapisa koju dostavlja državnom odvjetniku. Po isteku radnji policija mora sastaviti posebno izvješće za državno odvjetništvo i suca istrage u kojemu se navode podaci o vremenskom početku i završetku radnje te podaci o broju i identitetu osoba obuhvaćenih radnjom.⁸¹ Rezultati posebnih dokaznih radnji se u kaznenom postupku mogu pojaviti kao iskazi svjedoka, tehničke registracije činjenica te

⁷⁶ *Ibid.*, str. 13.

⁷⁷ Benko, Marijan, Policijski izvidi: *de lege lata* i *de lege ferenda*, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva – 2007., Inženjerski biro d.d., Zagreb, 2007., str. 110.

⁷⁸ U radnje kojima se privremeno ograničavaju određena ustavna prava građana ubrajaju se: 1. nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora i drugih komunikacija na daljinu, 2. presretanje, prikupljanje i snimanje računalnih podataka, 3. ulazak u prostorije radi provođenja nadzora i tehničko snimanje prostorija, 4. tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta, 5. uporaba prikriivenih istražitelja i pouzdanika, 6. simulirana prodaja i otkup predmeta te simulirano davanje potkupnine i simulirano primanje potkupnine, 7. pružanje simuliranih poslovnih usluga ili sklapanje simuliranih pravnih poslova, i 8. nadzirani prijevoz i isporuka predmeta kaznenoga djela; čl. 332. st. 1. ZKP-a/17.

⁷⁹ Gluščić, Stjepan, Posebne dokazne radnje, Policijska i sigurnost, *Vol.* 21, br. 3, 2012., str. 557.

⁸⁰ *Ibid.*, str. 558.

⁸¹ *Ibid.*, str. 559.

kao isprave. O nezakonitom dokazu radit će se ako su radnje poduzete suprotno odredbama čl. 332. ZKP-a/17; ako su posebne mjere poduzete bez naloga; ako je nalog izdan, a da se nije radilo o kaznenom djelu u povodu kojeg se radnja može predložiti; ako su prekoračeni rokovi ili ne postoje okolnosti zbog kojih se mjere mogu odrediti.⁸²

3.3.3. Policijska djelatnost u izvidima kaznenih djela

Policijski izvidi predstavljaju "(...) samostalnu učinkovitu kriminalističku djelatnost tijela unutarnjih poslova, koja prethodi kaznenom postupku, kao pravilan selekcijski mehanizam kriminalnog ponašanja pripadnika društva koje treba sankcionirati u kasnijem eventualnom kaznenom postupku, ali koji je ustavnopravno utemeljen i opskrbljen pravnim garancijama (...)".⁸³

Neosporna je činjenica da policijski izvidi predstavljaju najvažniju skupinu izvidnih radnji. Pri tome valja razlikovati dva moguća načina postupanja. Policijski službenici provode policijske izvide kaznenih djela ili na vlastitu inicijativu (čl. 207., st. 2. ZKP-a/17) ili po nalogu državnog odvjetnika (čl. 206.h ZKP-a/17). Pravo i dužnost policijskih službenika da izvide kaznenih djela provode na vlastitu inicijativu nastaje kada na bilo koji način utvrde da postoje osnove sumnje da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti. Policijski službenici tada postupaju s ciljem pronalaska počinitelja kaznenog djela (ako je počinitelj nepoznat), da se počinitelj ili sudionik ne kriju ili ne pobjegnu, da se otkriju i osiguraju tragovi i predmeti koji mogu poslužiti pri utvrđivanju činjenica te da se prikupe sve obavijesti koje bi mogle biti od koristi za uspješno vođenje kaznenog postupka.⁸⁴ O poduzimanju izvidnih radnji policijski službenici dužni su pravodobno obavijestiti državnog odvjetnika i, ako on to zahtijeva, pojedine radnje i mjere poduzeti tako da mu se omogući da bude nazočan (čl. 206.h, st. 1. ZKP-a/17). O činjenicama i okolnostima koje su utvrđene pri poduzimanju izvida sastavlja se službena zabilješka.⁸⁵ Kao što je već naglašeno, način postupanja policijskih službenika pri poduzimanju izvida kaznenih djela reguliran je primarno ZPPO-om, a tek podredno u

⁸² *Ibid.*, str. 560.

⁸³ Krapac, Davor, Policijski izvidi u budućem hrvatskom kaznenom procesnom pravu: pravni aspekti iz nacrtu Zakona o kaznenom postupku od veljače 1993. godine, Policija i sigurnost, Vol. 2, br. 3–4, 1993., str. 151.

⁸⁴ Gluščić, Stjepan; Burić, Zoran, Izvidi, istraživanje i istraga, u: Đurđević, Zlata; Gluščić, Stjepan (ur.), Kazneno procesno pravo – primjerovnik, Narodne novine, Zagreb, 2017., str. 47.

⁸⁵ Na temelju provedenih izvida, u skladu s posebnim propisom, policija sastavlja kaznenu prijavu ili izvješće o provedenim izvidima u kojemu navodi dokaze za koje je doznala. U kaznenu prijavu ili izvješće ne unosi se sadržaj izjava koje su pojedini građani dali u prikupljanju obavijesti. Uz kaznenu prijavu ili izvješće dostavljaju se i predmeti, skice, slike, spisi o poduzetim mjerama i radnjama, službene zabilješke, izjave i drugi materijal koji može biti koristan za uspješno vođenje postupka; čl. 207., st. 4. ZKP-a/17.

pojedinin aspektima ZKP-om. Tu se ponajprije misli na provođenje izvidne radnje prikupljanja obavijesti od građana i dokazne radnje ispitivanja osumnjičenika.⁸⁶

4. POSEBNO O PRIKUPLJANJU OBAVIJESTI OD GRAĐANA I FORMALNOM ISPITIVANJU OKRIVLJENIKA

4.1. EUROPSKO KAZNENO PRAVO

Posljednja novela Zakona o kaznenom postupku usvojena je zbog potrebe usklađivanja domaćeg zakonodavstva s Direktivama Europske unije. Za potrebe ovoga rada važna je Direktiva 2012/13/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku i Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima (u daljnjem tekstu: Direktiva). Prva Direktiva pravu na informiranje pristupa kao pravu dvaju kolosijeka. Prvi se kolosijek odnosi na pravo da okrivljenik bude informiran o svojim postupovnim pravima, a drugi na pravo da bude informiran o onome što mu se stavlja na teret. Posebni dio čini i pravo na uvid u spis predmeta.⁸⁷ Za razumijevanje navedenih direktiva ključno je definiranje samog pojma osumnjičenika. Temeljno polazište Direktive o pravu na branitelja utvrđivanje je obveza država članica da u procesno pravo ugrade učinkovite mehanizme kako bi se osobi osumnjičenoj da je počinila kazneno djelo jamčilo praktično i efikasno ostvarenje prava na odvjetnika već u trenutku stjecanja svojstva osumnjičenika.⁸⁸ Trenutak stjecanja svojstva osumnjičenika prema Direktivi jest “kada su im nadležna tijela države članice, putem službene obavijesti ili na drugi način, ukazala na to da su osumnjičeni ili optuženi za počinjenje kaznenog djela te neovisno o tome je li im oduzeta sloboda ili ne” kao i “za osobe koje nisu osumnjičeni ili optužene osobe, a koje tijekom ispitivanja policije ili drugog tijela odgovornog za provedbu zakona, postanu osumnjičenicima ili optuženim osobama” (čl. 2. Direktive); dakle, Direktiva definira pojam osumnjičenika isključivo u materijalnom smislu.⁸⁹

⁸⁶ *Ibid.*, str. 48.

⁸⁷ Ivičević Karas, Elizabeta; Burić, Zoran; Bonačić, Marin, Unapređenje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: pogled kroz prizmu europskih pravnih standarda, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, br. 1/2016., str. 24.

⁸⁸ Tripalo, Dražen, Snimanje ispitivanja osumnjičenika i snimanje rasprave prema prijedlogu ZID ZKP iz 2017. (7. Novela), Novine u kaznenom zakonodavstvu – 2017., Zbornik radova, Pravosudna akademija, Opatija, 2017., str. 75.

⁸⁹ *Ibid.*, str. 76.

4.1.1. Direktiva 2012/13/EU Europskog Parlamenta i Vijeća, od 22. svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku

U odnosu na pravo okrivljenika da bude informiran o svojim pravima, onako kako je ono uređeno u čl. 3. i 4. Direktiva pristupa dvojako; najprije se definira opće uređenje toga prava, a potom i posebno uređenje koje se odnosi na osobe kojima je vezano za kazneni postupak oduzeta sloboda. Temeljna je razlika u načinu na koji se osumnjičeniku pruža informacija o njegovim pravima. Kod opće pouke o pravima, ona može biti pisana ili usmena, dok u slučaju oduzimanja slobode takva pouka mora biti u pisanoj obliku.⁹⁰

Opća pouka o pravima definirana je u čl. 3. Direktive koji obuhvaća dužnost država članica da osumnjičenika informiraju najmanje o sljedećim pravima: pravu na branitelja, pravu na besplatnu pravnu pomoć i uvjete pod kojima se ona može ostvariti, pravu da bude obaviješten o optužbi, u skladu s čl. 6. Direktive, pravu na tumačenje i prevođenje i pravu na šutnju. Poseban naglasak stavljen je na element žurnosti koji omogućuje da osumnjičenik to pravo učinkovito ostvaruje.⁹¹ Pri tome je važno naglasiti da Direktiva ne spominje opseg prava već da će se osumnjičenik o navedenim pravima informirati prema odredbama koje se primjenjuju u njegovu nacionalnom pravu. Jezik pouke mora biti jednostavan i razumljiv, a osobito se to odnosi na posebne potrebe ranjivih osumnjičenika.⁹²

Posebnu pouku o pravima definira čl. 4. Direktive. Kao što je već rečeno, odnosi se na osobe kojima je oduzeta sloboda i mora biti u pisanoj obliku. Navedenim osobama mora biti omogućeno da pouku pročitaju i zadrže je za cijelo vrijeme trajanja oduzimanja slobode (čl. 4., st. 1. Direktive). Uz spomenute pouke o pravima, koje moraju biti dane svakom osumnjičeniku, navedena pouka sadrži i posebna prava: pravo na uvid u spis predmeta, pravo na obavještanje konzularnih tijela i jedne osobe, pravo na hitnu medicinsku pomoć i najveći mogući broj sati ili dana za vrijeme kojih osumnjičenik može biti lišen slobode prije njegova izvođenja pred pravosuđno tijelo (čl. 4., st. 2. Direktive).

Vezano za pravo na informiranje o optužbama, Direktiva u čl. 6. regulira da informacije o kaznenom djelu moraju biti toliko detaljne koliko je nužno da bi se osigurala pravičnost postupka i učinkovito ostvarivanje prava obrane. Kada govori o roku u kojemu informiranje o optužbama mora biti provedeno, iznova se navodi element žurnosti, a najkasnije to mora biti ostvareno prije prvog službenog saslušanja od strane policije ili drugog nadležnog tijela.⁹³

⁹⁰ Karas, *op. cit.* u bilj. 87, str. 24.

⁹¹ *Ibid.*, str. 26.

⁹² *Ibid.*, str. 27.

⁹³ *Ibid.*, str. 32.

Posljednje pravo u Direktivi odnosi se na uvid u spis predmeta kao poseban segment prava na informiranje o optužbi. Ovdje se razlikuju dvije situacije. U odnosu na uhićenike i druge osobe kojima je oduzeta sloboda, bez obzira na stadij postupka, države članice imaju obvezu osigurati da tim osobama ili njihovim braniteljima budu dostupni svi dokumenti koji se odnose na taj slučaj kako bi se učinkovito mogla preispitati zakonitost uhićenja ili drugog oduzimanja slobode.⁹⁴ U odnosu na druge osumnjičenike Direktiva propisuje samo da su države članice dužne osigurati pristup “materijalnim dokazima” koji su u posjedu nadležnih tijela. Vezano za vrijeme kada se to može ostvariti, Direktiva općenito propisuje da to mora biti pravodobno, a najkasnije pri podnošenju optužnice sudu na razmatranje. Ovdje postoji i posebnost glede mogućeg ograničenja prava uvida u određene materijale, ako bi se time mogao ugroziti život ili temeljna prava druge osobe ili ako je takva uskrata nužna kako bi se očuvao javni interes; primjerice, kada bi takav uvid mogao ugroziti istragu koja je u tijeku ili ozbiljno naštetiti nacionalnoj sigurnosti države članice u kojoj je kazneni postupak pokrenut. Pri tome valja posebno imati na umu da takvom uskratom ne bude dovedeno u pitanje pravo na pravičan postupak (čl. 7., st. 4. Direktive).

4.1.2. Direktiva 2013/48/EU Europskog Parlamenta i vijeća od 22. prosinca 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima

Potrebno je istaknuti da je prije donošenja Direktive ustaljena praksa bila da je policija nerijetko nastojala zaobići pravo osumnjičenika na branitelja tako da je on ispitivan u svojstvu svjedoka ili kao građanin u okviru neformalnog obavijesnog razgovora. Zbog toga je pravo na branitelja koje je osumnjičenik ostvarivao u kasnijim fazama postupka u velikoj mjeri bilo neučinkovito ako su rezultati prethodno provedenog ispitivanja bez mogućnosti prakticiranja prava obrane u velikoj mjeri determinirali tijek i ishod postupka.⁹⁵

Direktiva nameće obvezu državama članicama da osiguraju osumnjičenicima pravo na pristup odvjetniku na način koji će omogućiti učinkovito ostvarivanje toga prava. Ovdje nije dovoljno puko propisivanje, nego je potrebno praktično i efikasno ostvarivanje navedenog prava, što nužno uvjetuje kreiranje nadzornih i zaštitnih mehanizama u slučaju kršenja zajamčenih prava.⁹⁶

Pravo na pristup odvjetniku, u smislu čl. 3., st. 3. Direktive obuhvaća:

⁹⁴ *Ibid.*, str. 35.

⁹⁵ Ivičević Karas, Elizabeta; Valković, Laura, Pravo na branitelja u policiji – pravna i stvarna ograničenja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 24, br. 2/2017., str. 427.

⁹⁶ *Ibid.*, str. 431.

1. pravo na privatni sastanak i komunikaciju s odvjetnikom, uključujući i sastanak i komunikaciju prije prvog ispitivanja
2. pravo na prisutnost odvjetnika pri ispitivanju i njegovo aktivno sudjelovanje u ispitivanju te
3. pravo da odvjetnik bude nazočan dokaznim radnjama kojima, mora ili može, biti nazočan i sam osumnjičenik prema nacionalnom pravu, a u svakom slučaju pri poduzimanju prepoznavanja, suočenja i rekonstrukcije zločina.⁹⁷

Trenutak ostvarenja prava odnosi se na jednu od četiri situacije koje Direktiva navodi u čl. 3. st. 2., a koja je u odnosu na konkretnog osumnjičenika najranija:

1. prije nego što su ispitani od strane policije ili drugog tijela zaduženog za provedbu zakona ili pravosudnog tijela
2. pri izvršavanju dokazne radnje prepoznavanja, suočenja i rekonstrukcije u kojima osumnjičenik sudjeluje
3. bez nepotrebnog odlaganja u slučaju oduzimanja slobode te
4. u slučaju poziva pred sud koji je nadležan za kazneni postupak, pravodobno prije nego što se pojavi pred tim sudom. Pravo na pristup odvjetniku valja osigurati "bez nepotrebnog odgađanja".⁹⁸

Ograničenje prava na branitelja moguće je zbog dvije skupine razloga. Prvu skupinu predstavlja odgoda u iznimnim okolnostima i samo tijekom faze koja prethodi kaznenom postupku ako zemljopisna udaljenost onemogućuje pravo na pristup odvjetniku (čl. 3., st. 5. Direktive). Druga situacija odnosi se na posebne okolnosti slučaja, pri čemu se navode dva moguća uvjerljiva razloga:

1. ako postoji hitna potreba za sprječavanjem ozbiljnih štetnih posljedica za život, slobodu ili fizički integritet osobe te
2. ako je poduzimanje trenutalnog djelovanja istražnih tijela nužno za sprječavanje značajnih opasnosti za kazneni postupak (čl. 3., st. 6. Direktive).

Posljednji segment odnosi se na odricanje od prava na odvjetnika. Ovdje valja zadovoljiti dva uvjeta:

1. da osumnjičenik primi, u usmenom ili pisanu obliku, jasne i zadovoljavajuće informacije, na jednostavnom i razumljivom jeziku o sadržaju dotičnog prava i mogućim posljedicama odricanja od njega te
2. da se odricanje od prava daje dobrovoljno i nedvosmisleno. Odricanje od prava također može biti pisano ili usmeno i bilježi se u skladu s nacionalnim pravom

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ *Ibid.*

države članice. Naknadni opoziv odricanja moguće je u svakom trenutku i stupa na snagu otkada je učinjen (čl. 9. Direktive).

4.2. OBAVIJESNI RAZGOVORI S GRAĐANIMA I ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA U POREDBENOM PRAVU

Neupitno je da svaka zemlja ima određene specifičnosti u vezi s uređenjem prethodnog postupka, a posebice se to odnosi na ulogu i procesni položaj policije. Stoga je važno dati odgovor na dva pitanja: kako je uređeno policijsko postupanje i kada osumnjičenik ima pravo na branitelja, što bi ujedno predstavljalo svojevrsno formaliziranje postupka.

4.2.1. Njemačka

U njemačkom pravnom poretku, za vrijeme trajanja prethodnog postupka, osumnjičenika može ispitati sud, državni odvjetnik i policija. Obavijesni razgovori (*informativische Befragungen*) mogu se voditi samo s građanima, dok osumnjičenika policija može ispitivati isključivo formalno. U ovakvome uređenju nema spornih detalja. Problem se javlja u vezi s ostvarivanjem prava na branitelja. Naime, kada osumnjičenika ispituje sud ili državni odvjetnik on ima pravo na branitelja, no kada ga ispituje policija, toga prava nema. Osumnjičeničkov manevarski prostor stoga je sveden na dvije mogućnosti: konzultiranje s braniteljem prije ispitivanja (pri čemu on ne smije biti nazočan na samome ispitivanju) ili uskrata iskaza i uvjetovanje ispitivanja prisutnošću branitelja.⁹⁹ Pisani zapisnik o policijskom ispitivanju osumnjičenika u pravilu se ne čita kao isprava na raspravi, osim radi izdvajanja iz spisa predmeta, odnosno da bi se razjasnile nedosljednosti te se u tom slučaju kod donošenja presude koristi samo taj potonji iskaz. Međutim, zakon predviđa mogućnost da se policijski službenik o sadržaju danog iskaza ispita u svojstvu svjedoka po čuvenju. Dakle, u njemačkom se pravu zapisnici o policijskom ispitivanju neizravno koriste kao dokaz na raspravi te mogu i znatno utjecati na odluku o predmetu.¹⁰⁰

4.2.2. Francuska

Francuski kazneni postupak, koji je dugo smatran "najinkvizitornijim" u Europi, doživio je na ovom području važne promjene. Tradicionalno, osumnjičenici tijekom izvida (*enquête*) nisu imali pravo na branitelja, da bi tek 2000. godine, okončanjem zakonodavnih reformi, njihova procesna pozicija bila unaprijeđena tako da tijekom prisilnog policijskog zadržavanja (*garde à vue*) imaju pravo na trideset minuta razgovora s odvjet-

⁹⁹ *Ibid.*, str. 44.

¹⁰⁰ Ivičević Karas, Elizabeta, Pomicanje granica prava na branitelja pod utjecajem europskog kaznenog prava, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, *Vol.* 22, br. 2, 2015., str. 372.

nikom prije prvog ispitivanja. No, ovdje uloga branitelja nije bila obrana osumnjičenika, nego nadzor nad zakonitošću postupanja. Daljnji iskorak u pravima osumnjičenika dolazi kroz judikaturu Europskog suda za ljudska prava pod čijim se utjecajem znatno mijenja režim policijskog zadržavanja. Francusko Ustavno vijeće ustvrdilo je da osumnjičenik pod režimom policijskog zadržavanja i tijekom ispitivanja ima pravo na branitelja budući da se tada producira mnoštvo dokaza na koje će se poslije izravno oslanjati sud. Na taj način osumnjičenik je dobio pravo na branitelja, pravo na uskratu iskaza, kao i pravo na audio i videosnimanje samoga ispitivanja.¹⁰¹

4.2.3. Austrija

Austrijsko pravo glede ispitivanja osumnjičenika slijedi njemačke postavke. Policija može provoditi obavijesne razgovore samo s građanima, ali ne i s osumnjičenikom. Građanin s kojim policija provodi obavijesni razgovor postaje osumnjičenik u trenutku “kada se utvrde objektivne činjenice, koje bi bile očite objektivnom promatraču i koje na osobu koja se ispituje stavljaju konkretnu sumnju da je moguće bila umiješana u počinjenje kaznenog djela”. To znači da konkretna sumnja za sobom kao posljedicu povlači postupanje po pravilima predviđenim za ispitivanje okrivljenika, a tu se mora osigurati poštovanje njegovih temeljnih prava. U okviru tih prava osumnjičenik ima pravo na branitelja. Branitelj ima pravo davati savjete prije ispitivanja, može i biti nazočan pri samome ispitivanju, ali pitanja smije postavljati tek na kraju (i ne smije savjetovati osumnjičenika oko odgovora na pojedina pitanja).¹⁰²

4.3. OBAVIJESNI RAZGOVORI S GRAĐANIMA I ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA U REPUBLICI HRVATSKOJ

4.3.1. Prikupljanje obavijesti od građana vs. ispitivanje osumnjičenika

Kada policijski službenici postupaju radi razjašnjavanja okolnosti u kojima je počinjeno kazneno djelo, jedna od najvažnijih radnji kojom će se poslužiti jest prikupljanje saznanja od osoba kroz razgovor s njima i njihovo ispitivanje. U ovoj fazi riječ je o postupanju kod kojega je na snazi najniži stupanj uvjerenja u postojanje kaznenog djela i saznanja o njegovu počinitelju, a naziva se osnove sumnje. Stoga je presudno razlikovati pravni položaj osumnjičenika od položaja svih ostalih građana. Ako policijski službenici imaju razloga vjerovati da određena osoba raspoláže saznanjima koja mogu biti od pomoći u razotkrivanju okolnosti počinjenja kaznenoga djela, a da pri tome nije i sama osumnjičena za navedeno kazneno djelo, tada mogu prikupljati informacije kroz izvidnu radnju

¹⁰¹ Karas, *op. cit.* u bilj. 87, str. 45.

¹⁰² *Ibid.*

prikupljanja obavijesti od građana. Drugu skupinu predstavlja situacija u kojoj je navedena osoba osumnjičena da je počinila kazneno djelo. U tom slučaju policijski službenici ne mogu saznanja o kaznenom djelu temeljiti na izvidnoj radnji prikupljanja obavijesti nego moraju primijeniti dokaznu radnju ispitivanja osumnjičenika, koja je detaljno regulirana ZKP-om. Ovime je omogućeno da osoba na koju je pala sumnja da je počinila kazneno djelo i protiv koje državna tijela poduzimaju određene radnje i mjere radi razjašnjenja te sumnje, ima jednak pravni položaj pred svim tijelima kaznenog postupka, počevši od policije, preko državnog odvjetništva, pa sve do suda.¹⁰³

4.3.2. Ispitivanje osumnjičenika u Republici Hrvatskoj

Proučavajući ranije izloženu materiju vezano za povijesni pregled izvida kaznenih djela ističu se tri bitne karakteristike. Prva, policija je imala ovlast ispitivati osumnjičenika kroz radnju prikupljanja obavijesti od građana. Kod poduzimanja te radnje osumnjičenik nije imao nikakvih prava, bio je u jednakom pravnom položaju kao i bilo koji drugi građanin. Druga, informacije koje je policija prikupila nisu se mogle koristiti kao dokaz u kaznenom postupku, nego su se koristile kao informacijska osnova za sastavljanje kaznene prijave. Treća, policija nije uopće mogla ispitivati uhićenika. On se, prema zamisli zakona, ispitivao na kraju policijske otkrivačke djelatnosti.¹⁰⁴ Svemu navedenom valja nadodati da je još od novele zakona iz 1967. glede ispitivanja osumnjičenika prihvaćen sustav dvostrukog kolosijeka: s jedne strane kao potpuno neuređena izvidna radnja, a s druge strane kao striktno regulirana dokazna radnja.¹⁰⁵ ZKP/97 slijedi iznesenu strukturu pa se u sklopu izvida obavljaju policijski obavijesni razgovori s građanima – uključujući i osumnjičenike – kojima se nije pridavao značaj dokaza, a za osiguravanje dokaznog statusa policijskog ispitivanja postojala je iznimka iz čl. 177., st. 5. ZKP-a/97 prema kojoj je policijski zapisnik o ispitivanju osumnjičenika koji je uzeo branitelja bio valjani dokaz u kaznenom postupku.¹⁰⁶ Policijskim službenicima bilo je izričito zabranjeno provoditi ispitivanje osobe u svojevremeno okrivljenika te je to prepušteno državnom odvjetniku u sklopu istrage.

Stupanjem na snagu ZKP-a/08 uvodi se državnoodvjetnička istraga. Obavijesni razgovor ostao je i dalje. Obavlja ga policija, neformalan je i odriče mu se dokazna snaga. Obveza policije poučiti osumnjičenika o pravu na branitelja postojala je samo kada je on bio uhićen, no njega je tada formalno ispitivao državni odvjetnik, pred kojim je i faktički mogao ostvariti to pravo. Tu je zapravo riječ o mješovitoj definiciji pojma osumnjičenika jer je on sukladno čl. 202. ZKP-a/08 “osoba protiv koje je podnesena kaznena prijava ili se provode

¹⁰³ Gluščić, *op. cit.* u bilj. 84, str. 48.

¹⁰⁴ Burić, Zoran; Karas, Željko, Prilog raspravi o dvojznamenitima vezanim uz novu definiciju osumnjičenika i radnju njegovog ispitivanja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, *Vol.* 24, br. 2, 2017., str. 448.

¹⁰⁵ Karas, *op. cit.* u bilj. 87, str. 44.

¹⁰⁶ Iznimka se odnosila samo na određene kategorije osumnjičenika, onoga koji je bio uhićen ili protiv kojega je trebalo poduzeti pretragu stana (čl. 177., st. 5. ZKP-a/97).

izvidi ili je provedena hitna dokazna radnja.”¹⁰⁷ Karas navodi da se na taj način ispitivanja okrivljenika širi i premješta na područje provođenja izvida kaznenih djela. Naglašava kako se time policija stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na ZKP/97, a nije jasno prikazano koje vrijednosti se time poboljšavaju. Istodobno, izražava bojazan da bi daljnje proširivanje pravila namijenjenih stadiju istrage, dodatno utjecalo na položaj policije jer bi na taj način ona mogla obuhvatiti i obavijesni razgovor, kao jedini preostali neformalni oblik prikupljanja obavijesti u izvidima, što bi za sobom povlačilo potrebu pribavljanja odobrenja drugih tijela i potpuno formaliziranje ispitivanja u svim fazama postupka.¹⁰⁸

Karasovo pribojavanje nije se ostvarilo. Kao što je već izneseno, pod utjecajem prava Europske unije dolazi do implementacije Direktive 2013/48/EU koja definira pojam osumnjičenika ponajprije u materijalnom smislu.¹⁰⁹ Stoga je i naš zakonodavac primoran napustiti mješovitu definiciju pojma osumnjičenika iz ZKP-a/08¹¹⁰ te je on sada definiran kao “osoba u odnosu na koju postoje osnove sumnje da je počinila kazneno djelo i protiv koje policija ili državno odvjetništvo poduzimaju radnje radi razjašnjenja te sumnje” (čl. 202., st. 2. ZKP-a/17), dakle, kao i u Direktivi, isključivo u materijalnom smislu.¹¹¹

4.3.3. Policijsko ispitivanje osumnjičenika kao dokaz u kaznenom postupku

Kada je prema ZKP-u/97 uvedena radnja ispitivanja s dokaznom snagom za određene kategorije osumnjičenika, otvoren je širok prostor pogreškama do kojih je moglo doći zbog nepridržavanja procedura i nesavjesnog rada policijskih službenika. Primjerice, ako policijski službenici ne zabilježe kada je započeo informativni razgovor i dokad je trajao; ako se ne evidentira ulazak branitelja u policijsku ustanovu; ako branitelj nije nazočan od samog početka ispitivanja ili ako pristupi naknadno (ili nakon ispitivanja) i samo potpiše zapisnik.¹¹² Dodamo li ovome popis i bilo kakvi oblik postupanja koji se može podvesti pod psihičko ili fizičko maltretiranje koje bi rezultiralo davanjem iskaza pod prisilom, nezakonitost prikupljenih dokaza od strane policijskih službenika postaje neupitna.¹¹³

¹⁰⁷ Kada se stjecanje položaja osumnjičenika veže za podnošenje kaznene prijave riječ je o osumnjičeniku u formalnom smislu, a kada se veže za provođenje izvida ili neke od hitnih dokaznih radnji riječ je o osumnjičeniku u materijalnom smislu. Burić, *op. cit.* u bilj. 104, str. 444.

¹⁰⁸ Karas, Željko, Kriminalistički značaj pribavljanja osumnjičeničkovih iskaza prije početka kaznenog postupka, *Policija i sigurnost*, Vol. 24, br. 2, 2015., str. 112.

¹⁰⁹ Vidi *supra*, str. 18.

¹¹⁰ Burić, *op. cit.* u bilj. 104, str. 444.

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² Kaleb, Zorislav, *Sudska praksa u svezi s policijskim postupanjem*, *Policija i sigurnost*, Vol. 16, br.1–2, 2007., str. 91.

¹¹³ *Ibid.*, str. 92.

Sve navedeno upućivalo je na potrebu detaljnijeg normiranja procedura u ophođenju s osumnjičenicima, što se napokon i dogodilo Novelom ZKP-a/17, u okviru čl. 208.a. Kao što je već navedeno, osumnjičenik se poziva u policijske prostorije, a prema potrebi može se i prisilno dovesti. Odbije li osumnjičenik iskazivati, ne može se ponovno pozivati niti dovesti zbog istog razloga. Budući da ovdje govorimo o iskazu osumnjičenika kao valjanom dokazu koji se može upotrijebiti u kaznenom postupku, od presudne je važnosti da mu se da pouka o pravima i to:

1. o pravu na branitelja
2. o pravu na tumačenje i prevođenje
3. o pravu da nije dužan iskazivati niti odgovarati na pitanja te
4. o pravu da u svakom trenutku može napustiti policijske prostorije (izuzimajući, naravno, ako je uhićen).

Izostanak bilo koje od navedenih pouka može dovesti do nezakonitosti dokaza. No, policijsko postupanje ne smijemo svesti samo na ove četiri pouke budući da st. 2. jasno ističe kako poziv osumnjičeniku mora sadržavati i obavijest za što ga se tereti, tj. koje su osnove sumnje protiv njega. Stoga bi i eventualni propust takve obavijesti također dovodio do nezakonitosti dokaza. Treći stavak navedenog članka predstavlja osigurač da je okrivljenik primio i razumio pouku o pravima. Policija najprije mora pitati osumnjičenika je li primio pisanu pouku o pravima iz prethodnog članka. Ako osumnjičenik nije primio pisanu pouku o pravima, ona će mu ju uručiti. Policija će potom pitati osumnjičenika je li pouku razumio. Ako osumnjičenik izjavi da nije razumio pouku, policija će ga o njegovim pravima poučiti na njemu razumljivi način, a primitak pouke i sve druge radnje u svezi s tim, zabilježiti će se u zapisniku.

Stavci 4. i 5. odnose se na pravo na branitelja, zbog kojega je i došlo do implementacije Direktive 2013/48/EU. Ostvarenje ovoga prava od presudne je važnosti budući da branitelj ima iznimno zahtjevnu ulogu da se u kratkom roku informira o relevantnim činjenicama i svome branjeniku pruži savjet, a pri tome praktički ne smije pogriješiti jer nerijetko upravo prvo ispitivanje osumnjičenika znatno utječe na smjer daljnjeg postupka, a u konačnici i na ishod suđenja.¹¹⁴ Isto tako, ako osumnjičenik ne može odmah ostvariti pravo na branitelja moguće je da neće razumjeti ni druga procesna prava koja mu pripadaju, a time se narušava jedno od temeljnih načela pravičnog postupka, u vidu procesne ravnoteža između optužbe i obrane uobličene kroz načelo jednakosti oružja.¹¹⁵ Ako nakon primitka pouke osumnjičenik izjavi da ne želi branitelja, policijski službenik dužan ga je upoznati na jednostavan i razumljiv način sa značenjem prava na branitelja i posljedicama odricanja od tog prava. Ako osumnjičenik i nakon toga ne želi uzeti branitelja, može se nastaviti s njegovim ispitivanjem, osim kada osumnjičenik

¹¹⁴ Karas, *op. cit.* u bilj. 95, str. 420.

¹¹⁵ *Ibid.*

prema zakonu mora imati branitelja. Ovom odredbom na elegantan se način sprječava moguće račvanje postupka. Da nema posljednje rečenice, imali bismo situaciju u kojoj bi valjanost dokaza zapravo ovisila o osumnjičnikovoj volji da uzme branitelja, a sada je to u startu spriječeno.

S druge strane, ako je osumnjičenik izjavio da želi uzeti branitelja, u tom slučaju policija mora zastati s ispitivanjem do njegova dolaska, a najdulje tri sata otkad je osumnjičenik izjavio da želi uzeti branitelja. Ako osumnjičenik ne izabere branitelja ili branitelj kojega želi ne može doći, omogućit će mu se da uzme branitelja s liste dežurnih odvjetnika Hrvatske odvjetničke komore. Time se sprječava odugovlačenje ovog dijela postupka. Da nema slične odredbe, osumnjičenik bi mogao otezati s uzimanjem branitelja, a poslije se žaliti kako su zbog predugog zadržavanja povrijeđena njegova temeljna prava; primjerice, da je zbog pada koncentracije jer je ispitivanje predugo trajalo, priznao nešto što ne odgovara stvarnom stanju stvari.

4.3.3.1. Snimanje ispitivanja osumnjičenika

Ispitivanje osumnjičenika snimit će se audio-vizualnim uređajem. Smisao je ovoga osiguravanje osumnjičnikova iskaza i otklanjanje svih mogućih prigovora o pravilnosti postupanja. Radi toga na snimci se mora zabilježiti pouka osumnjičenika o njegovim pravima sukladno stavku 3., izjave osumnjičenika iz stavaka 3., 4. i 5. i upozorenje da se ispitivanje snima i da snimljeni iskaz može biti upotrijebljen kao dokaz u postupku. Naravno, snimka mora sadržavati cjelokupni iskaz osumnjičenika, kao i sva pitanja koja mu se postavljaju i sve njegove odgovore.

Vezano za snimanje ispitivanja osumnjičenika, javljaju se određena pitanja tehničke naravi. Sindikat kriminalista tvrdi kako policija nije dovoljno kapacitirana, ni dovoljno opremljena te da im nedostaju obrasci za ispitivanje i daktilografi. S druge strane, ministar unutarnjih poslova uvjerava kako policija posjeduje dovoljan broj kompleta za snimanje, da se trenutačno educiraju dodatne snage i da se ispitivanje neće dati u ruke osobama koje za to nisu osposobljene.¹¹⁶ Istodobno naglašava kako unesene odredbe pružaju znatno veću zaštitu prava od one minimalne kakvu nalažu mjerodavne europske direktive i da se policija kao tijelo vlasti ovime orijentira na suradnju s građanima.

4.3.3.2. Zapisnik o ispitivanju osumnjičenika

Uz snimku ispitivanja osumnjičenika sastavlja se zapisnik sukladno čl. 275. ZKP-a. Zapisnik o ispitivanju osumnjičenika sadrži sve navedene stavke koje vrijede i za snimku ispitivanja, a uz to mora sadržavati i podatke koje sadrži svaki drugi zapisnik sukladno čl. 83. ZKP-a/17. Ovdje ulazi naziv državnog tijela pred kojim se obavlja radnja, mjesto, dan

¹¹⁶ <http://net.hr/danas/hrvatska/hrvatska-policija-mijenja-nacin-na-koji-ispituje-osumnjicnike-inspektori-tvrde-sigurno-ce-bit-problema/>.

i sat početka i završetka obavljanja radnje te imena, prezimena i svojstvo nazočnih osoba i naznaka kaznenoga predmeta u kojemu se poduzima radnja. Zapisnik sadrži i podatke o snimanju iz čl. 87. ZKP-a/17. Zakon izričito propisuje da se snimka i zapisnik ispitivanja osumnjičenika mogu upotrijebiti kao dokaz u kaznenom postupku, no ne propisuje način na koji se postupa sa samom snimkom. Stoga je nužno iznova se referirati na čl. 275., konkretno st. 6., koji propisuje da se snimka ispitivanja okrivljenika izrađuje u tri primjerka: po jedan za suca istrage, državnog odvjetnika i okrivljenika.

4.3.3.3. Način postupanja kod ispitivanja osumnjičenika

Kada govori o ispitivanju osumnjičenika, zakonodavac u odredbi čl. 208.a ZKP-a/17 ne daje nikakva pravila, nego se *mutatis mutandis* referira na čl. 272. – 282. ZKP-a/17, koji se odnose na ispitivanje okrivljenika. Proučavajući navedene članke, mogu se istaknuti dva ključna. Prvi, čl. 276. ZKP-a/17 prema kojemu ispitivanje treba obavljati tako da se u potpunosti poštuje osoba osumnjičenika. On se ispituje usmeno, a pri ispitivanju mu se može dopustiti i da se služi svojim zabilješkama. Pri ispitivanju osumnjičeniku treba omogućiti da se u neometanom izlaganju očituje o svim okolnostima koje ga terete i da iznese sve činjenice koje mu služe za obranu. Nakon što osumnjičenik završi iskaz, postaviti će mu se pitanja ako je potrebno da se predoči neki dokaz, popune praznine ili otklone proturječnosti i nejasnoće u njegovu izlaganju. Tijekom tog dijela ispitivanja osumnjičenik se ne može dogovarati sa svojim braniteljem kako će odgovoriti na pojedino postavljeno pitanje, ali mu branitelj može predložiti da na pojedino pitanje ne odgovori. Nakon tog dijela ispitivanja pitanja može postaviti i branitelj. Prema osumnjičeniku se ne smije upotrijebiti sila, prijetnja, obmana ili druga slična sredstva da bi se došlo do njegove izjave ili priznanja.

Drugi, čl. 277. ZKP-a/17 koji definira da osumnjičeniku pitanja treba postavljati jasno, razgovijetno i određeno, tako da ih može potpuno razumjeti. U ispitivanju se ne smije polaziti od pretpostavke da je osumnjičenik priznao nešto što nije priznao, niti se smiju postavljati pitanja u kojima je već sadržano kako na njih treba odgovoriti. Drugim riječima, riječ je o zabrani postavljanja sugestivnih i kaptioznih pitanja. Ako se kasniji iskazi osumnjičenika razlikuju od ranijih, a osobito ako osumnjičenik opozove svoje priznanje, pozvat će se da iznese razloge zašto je dao različite iskaze, odnosno zašto je opozvao priznanje.

Bez obzira na činjenicu da su navedeni članci nomotehnički ispravni, postavlja se pitanje zašto se zakonodavac ovdje referira na niz od deset članaka koje nikako nije bilo nužno sve obuhvatiti (jer se primjerice ponavljaju odredbe o primitku i razumijevanju pouke o pravima i o pravu na branitelja, koje su već navedene u prethodnim stavcima vezano za čl. 208.a ZKP-a/17), a istodobno se uočava svojevrsna omaška, navedeno prije, vezano za postupanje sa zapisnikom o ispitivanju osumnjičenika. Može se zaključiti da u jednom slučaju postoji podnormiranost, a u drugom slučaju pretjerano osiguravanje od strane zakonodavca. To nipošto ne bi trebalo dovoditi do postupovnih problema budući da su sve norme poprilično jasne, no ipak ostavlja loš dojam, a upravo to bi propisi o čijemu tumačenju potencijalno ovisi nečiji život uvijek trebali izbjegavati.

4.3.3.4. Nezakonitost dokaza kao posljedica pogrešaka pri ispitivanju osumnjičenika

U dosadašnjem je izlaganju napomenuto kako svako postupanje pri kojemu osumnjičenik nije upoznat za što ga se tereti i kome nije dana pouka o pravima, rezultira u samome začetku nezakonitošću dokaza prikupljenih svim daljnjim radnjama policijskih službenika. No, povrh tog prvotnog upoznavanja osumnjičenika s osnovama sumnje i temeljnim pravima, pri daljnjem postupanju valja jamčiti isti pravni standard. Stoga čl. 208.a, st. 8. ZKP-a/17 propisuje da i svaki propust policijskih službenika glede uvjeravanja da je osumnjičenik primio (i što je još važnije, razumio) pisanu pouku o pravima (st. 3.), kao i o značenju prava na odvjetnika i odricanju od toga prava (st. 4. i 5.) te o značaju snimke i zapisnika o ispitivanju za daljnji tijek postupka (st. 6.) može rezultirati nezakonitošću dokaza.

Na temelju proučavanja navedenih propisa lako je zaključiti da koliko god je važno upozoriti osumnjičenika na sva njegova prava, ipak je ovdje u biti riječ o “tehnikalijama”. Pogreške pri takvu postupanju uvijek su moguće, no teško je vjerovati da će se, osim u slučaju nekih neslavnih iznimki, one učestalo događati u ovoj fazi postupka. S druge strane, ne čini se tako nevjerojatnom situacija u kojoj bi policija pri prvom kontaktu na mjestu događaja ili pri dovođenju u policijsku postaju u patrolnom vozilu, u neobveznom razgovoru s osumnjičenikom doznala za neke okolnosti počinjenja kaznenog djela pa se u tom slučaju postavlja pitanje vrijednosti takvoga priznanja. Burić pravi distinkciju između navedenih radnji i formalnog policijskog ispitivanja tako da sve potencijalno rubne situacije stavlja na jednu stranu, a formalno policijsko ispitivanje na drugu. Tako, unatoč neujednačenoj sudskoj praksi u pogledu nekih od tih radnji, zaključuje kako se izjave u okviru samoprijave, spontane izjave, izjave u običnom razgovoru, izjave počinitelja tijekom kaznenog djela, izjave u prikruvenim policijskim radnjama te izjave tijekom provedbe policijskih ovlasti nikako ne mogu poistovjetiti s formalnim policijskim ispitivanjem u smislu čl. 208.a ZKP-a/17.¹¹⁷

Posebno je zanimljiv slučaj koji se navodi u literaturi vezan za nezakonitost dokaza pri ispitivanju osumnjičenika.¹¹⁸ U izloženoj situaciji policijski službenici u rješavanju ubojstva polaze od evidentiranih počinitelja nasilnih kaznenih djela jer nemaju drugih osumnjičenika. Tijekom prikupljanja obavijesti od građana u policijskim prostorijama na jednog od pozvanih građana padne sumnja. Policija postaje svjesna osnova sumnje, prekida ispitivanje i savjetuje se s nadređenima koji određuju nastavak ispitivanja. Policijski službenici nastavljaju s ispitivanjem bez ikakvih formalnosti i pozvani građanin daje priznanje o mjestu počinjenja kaznenog djela, upotrijebljenom oružju, gdje je skrio odjeću, kako je zameo tragove i sl. Imajući u vidu novu odredbu čl. 208. a ZKP-a/17 nijedan od tragova i predmeta do kojih su policijski službenici došli daljnjim postupanjem ne bi mogao biti upotrijebljen kao dokaz u kaznenom postupku. To naravno ne znači

¹¹⁷ Burić, *op. cit.* u bilj. 104, str. 462.–471.

¹¹⁸ Gluščić, *op. cit.* u bilj. 84, str. 60.–64.

osumnjičeničnikovo oslobođenje, no svakako da će u daljnjem postupanju biti mnogo teže doći do valjanih dokaza posredno. Stoga je poštovanje navedenih procedura kritično za osiguranje kvalitetnog dokaznog materijala u svakom pojedinom slučaju.

5. ZAKLJUČAK

Profesor Krapac još je u predvečerje donošenja prvog hrvatskog ZKP-a s pravom upozoravao na okolnost da u tadašnjim neformalnim policijskim izvidima ne postoji dovoljna pravna zaštita osoba protiv kojih se ti izvidi provode te da taj nedostatak valja otkloniti normativizacijom policijskog postupanja. Osvrćući se na povijesni razvoj izvida kaznenih djela, nameće se zaključak da je njegova teza većim dijelom prihvaćena, pa su usvojeni različiti načini na koje se to nastojalo izmijeniti: iznimka u vidu formalnog policijskog ispitivanja za određene kategorije osumnjičenika, uvođenje državnoodvjetničke istrage i proširenje ispitivanja osumnjičenika na fazu u kojoj su se provodili izvidi kaznenih djela i napokon, današnja situacija gdje policija vodi obavijesne razgovore s građanima, a čim se u odnosu na nekoga od njih pojave osnovne sumnje takav razgovor se prekida i slijedi formalno policijsko ispitivanje osumnjičenika uz jamčenje svih njegovih prava. Potonje uređenje potaknuto je Direktivama Europske unije.

Vezano za novelirani ZKP nužno je istaknuti nekoliko ključnih elemenata. Prvi se odnosi na već spomenutu nepreciznost odredbe o postupanju sa zapisnikom o ispitivanju osumnjičenika, kao i u odnosu na preširoki broj članaka obuhvaćenih kod načina provođenja ispitivanja osumnjičenika. Ovdje je umjesto deset moglo biti obuhvaćeno svega dva članka, a ostatak ionako normira novi čl. 208.a ZKP-a/17. Također se nameće pitanje zašto zakonodavac nabrajajući stavke koji dovode do nezakonitosti dokaza ističe okolnosti vezane za čl. 208.a, st. 4. do 6., a pri tome ne uključuje i stavak 7. iako bi *de facto* svako postupanje suprotno odredbama o ispitivanju okrivljenika na koje taj stavak upućuje rezultiralo nezakonitošću dokaza. Unifikacija načina policijskog postupanja, kao i njegove dokazne snage unutar EU-a svakako predstavlja pozitivan iskorak, posebice kada je popraćen s poboljšavanjem statusa osumnjičenika u kaznenom postupku. U tom svjetlu *de lege lata* uređenje je dobro, no pravi test navedenih izmjena zapravo je onaj praktični, provedbeni aspekt, koji u ovom slučaju tek treba uslijediti. Poseban naglasak valja staviti na povjerenje između ovako diferenciranih funkcija koje je potencijalni mač s dvije oštrice. S jedne strane mogao bi se javiti problem da u kasnijim fazama preostala tijela postupka ne vjeruju u potpunost ovako uređenog policijskog ispitivanja te odluče uz njega provesti i vlastito "kontrolno", na koji način bi cjelokupna Novela došla pod znak upitnika, dok se paralelno s time izlažemo i već spomenutim rizicima postupovnih pogrešaka samih policijskih službenika.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Benko, Marijan, Policijski izvidi: de lege lata i de lege ferenda, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva – 2007., Inženjerski biro d.d., Zagreb, 2007.
2. Gluščić, Stjepan; Burić, Zoran, Izvidi, istraživanje i istraga, u: Đurđević, Zlata; Gluščić, Stjepan (ur.), Kazneno procesno pravo – primjerovnik, Narodne novine, Zagreb, 2017.
3. Ivanda, Stipe, Policijsko upravno pravo, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, Osijek, 2011.
4. Krapac, Davor, Engleski kazneni postupak, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb, 1995.
5. Krapac, Davor, Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupnog prava, sedmo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2008.
6. Ljubanović, Vladimir, Kazneno procesno pravo – izabrana poglavlja, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2002.
7. Pavišić, Berislav, Komentar Zakona o kaznenom postupku s priložima, Templar – book, Šmrika, 2015.
8. Pavišić, Berislav; Modly, Duško; Veić, Petar, Kriminalistika – knjiga prva, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
9. Pavišić, Berislav i suradnici, Kazneno postupovno pravo, 3. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2010.
10. Tomašević, Goran, Kazneno procesno pravo, Opći dio: temeljni pojmovi, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet, Sveučilište u Splitu, Split, 2011.
11. Tomašević, Goran; Krapac, Davor; Gluščić, Stjepan, Kazneno procesno pravo – udžbenik za visoke škole, 3. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2016.
12. Tripalo, Dražen, Snimanje ispitivanja osumnjičenika i snimanje rasprave prema prijedlogu ZID ZKP iz 2017. (7. Novela), Novine u kaznenom zakonodavstvu – 2017., Zbornik radova, Pravosudna akademija, Opatija, 2017.

Članci:

1. Burić, Zoran; Karas, Željko, Prilog raspravi o dvojbama vezanim za novu definiciju osumnjičenika i radnju njegova ispitivanja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 24, br. 2, 2017., str. 443.–482.
2. Gluščić, Stjepan, Izvidi kaznenih djela prema Noveli Zakona o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 20, br. 2, 2013., str. 613.–630.

3. Gluščić, Stjepan, Posebne dokazne radnje, *Policijska i sigurnost*, Vol. 21, br. 3, 2012., str. 555.–573.
4. Ivičević Karas, Elizabeta, Pomicanje granica prava na branitelja pod utjecajem europskog kaznenog prava, *Hrvatski ljetopis za kazno pravo i praksu*, Vol. 22, br. 2, 2015., str. 355.–382.
5. Ivičević Karas, Elizabeta; Burić, Zoran; Bonačić, Marin, Unapređenje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: pogled kroz prizmu europskih pravnih standarda, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Vol. 23, br. 1, 2016., str. 11.–58.
6. Ivičević Karas, Elizabeta; Valković, Laura, Pravo na branitelja u policiji – pravna i stvarna ograničenja, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Vol. 24, br. 2, 2017.
7. Kaleb, Zorislav, Sudska praksa u svezi s policijskim postupanjem, *Policijska i sigurnost*, Vol. 16, br. 1–2, 2007., str. 413.–442.
8. Karas, Željko, Dokazni položaj općih izvidnih radnji redarstvenih vlasti, *Hrvatski ljetopis za kazno pravo i praksu*, Vol. 13, br. 1, 2006., str. 59.–86.
9. Karas, Željko, Kriminalistički značaj prikupljanja osumnjičeničkog iskaza prije početka kaznenog postupka, *Policijska i sigurnost*, Vol. 24, br. 2, 2015., str. 101.–119.
10. Karas, Željko, Ujednačenost sudskih odluka o izdvajanju općih policijskih izvida, *Policijska i sigurnost*, Vol. 17, br. 1–2, 2008., str. 1.–15.
11. Krapac, Davor, Policijski izvidi u budućem hrvatskom kaznenom procesnom pravu: pravni aspekti iz nacrtu Zakona o kaznenom postupku od veljače 1993. godine, *Policijska i sigurnost*, Vol. 2, br. 3–4, 1993., 141.–174.
12. Modly, Duško, Neki pravni i operativni aspekti policijskih izvida, *Hrvatski ljetopis za kazno pravo i praksu*, Vol. 4, br. 2, 1997., 517.–539.
13. Modly, Duško, Što policiju očekuje sutra?, *Policijska i sigurnost*, Vol. 16, br. 3–4, 2007., str. 257.–271.
14. Novosel, Dragan; Dundović, Darko, Suradnja državnog odvjetnika i policije u predistražnom (pretkaznenom) postupku, *Hrvatski ljetopis za kazno pravo i praksu*, Vol. 13, br. 2, 2006.
15. Novosel, Dragan, Tijek kaznenog postupka – kazneni progon i istraga, *Hrvatski ljetopis za kazno pravo i praksu*, Vol. 15, br. 2, 2008., str. 691.–727.
16. Pavišić, Berislav, Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazno pravo i praksu*, Vol. 15, br. 2, 2008., str. 489.–602.
17. Pavišić, Berislav, Pretprocesna aktivnost, *Hrvatski ljetopis za kazno pravo i praksu*, Vol. 1, br. 1, 1994., str. 122.–161.
18. Tripalo, Dražen, Snimanje ispitivanja osumnjičenika i snimanje rasprave prema prijedlogu ZID ZKP iz 2017. (7. Novela), *Novine u kaznenom zakonodavstvu – 2017.*, Zbornik radova, Pravosudna akademija, Opatija, 2017.

19. Vitez, Dražen; Balgač, Iva, Menadžment u javnoj upravi – modeli rada i izazovi upravljanja policijom, *Policija i sigurnost*, Vol. 25, br. 1, 2016., str. 1.–13.
20. Zadnik, Slavko, Položaj državnog odvjetnika u prethodnom postupku i njegovo postupanje nakon novele Zakona o kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Vol. 9, br. 2, 2002., str. 327.–340.

Izvori prava:

1. Direktiva 2012/13/EU Europskog Parlamenta i Vijeća, od 22. svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku, OJ L 142, 1. 6. 2012., str. 1.–10. Posebno izdanje na hrvatskom jeziku: poglavlje 19, vol. 015, str. 48.–57.
2. Direktiva 2013/48/EU Europskog Parlamenta i vijeća od 22. prosinca 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima, OJ L 294, 6. 11. 2013., str. 1.–12.
3. Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika, *Narodne novine*, broj 89/2010, 76/2015.
4. Zakon o kaznenom postupku, *Narodne novine*, broj 110/1997, 27/1998, 58/1999, 112/1999, 58/2002, 143/2002, 62/2003, 178/2004, 115/2006.
5. Zakon o kaznenom postupku, *Narodne novine*, broj 152/2008, 76/2009, 80/2011, 121/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017.
6. Zakon o krivičnom postupku, *Službeni list SFRJ*, broj 4/1977, 36/1977, 14/1985, 26/1986, 74/1987, 57/1989, 3/1990.
7. Zakon o policiji, *Narodne novine*, broj 34/2011, 130/2012, 89/2014, 151/2014, 33/2015, 121/2016.
8. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, *Narodne novine*, broj 76/2009, 92/2014.

Odluke sudova:

1. Rješenje OS KO-3099/05 od 17. veljače 2006.
2. Rješenje OS KO-1413/06 od 19. siječnja 2007.

Mrežni izvori:

1. <http://net.hr/danas/hrvatska/hrvatska-policija-mijenja-nacin-na-koji-ispituje-osumnjicenike-inspektori-tvrde-sigurno-ce-biti-problema/>.
2. <http://stari.mup.hr/272256/1.aspx>.

LAY JUDGES IN CROATIAN CRIMINAL PROCEEDINGS AND COMPARISON OF THE ANGLO-AMERICAN JURY SYSTEM AND THE LAY JUDGE SYSTEM

Abstract

The paper analyses the institution of jury, i.e. lay judges also known as lay assessors, in the legal system of the Republic of Croatia. The first part of the paper places emphasis on a brief introduction to the subject matter and analysis of the origin and development of the above-mentioned institute through the history of Europe and the Republic of Croatia, with special stress on the development of the institute in the recent history of the Republic of Croatia. The second part of the paper deals with the regulation of the said institute by means of the Constitution of the Republic of Croatia and relevant national and international regulations. The third part of the paper gives a detailed analysis of the Anglo-American (English, "separate") jury system and its comparison with the lay judge system (the European continental jury that was also accepted in the Republic of Croatia). The aim of the fourth part of the paper is to review the positive and negative aspects, i.e. the impacts of the lay judge system on the judiciary of the Republic of Croatia, whereas the last part of the paper gives concluding remarks.

Key words: lay judges in courts, lay judges, Anglo-American jury, European continental jury

PRAVNO-TEORIJSKI ASPEKTI MOBBINGA I NJEGOVA POJAVA NA TRŽIŠTU RADA

Fran Papac

student 4. godine Pravnog fakulteta Osijek
E-mail: fran.papac@gmail.com

Stručni članak

UDK 343.436:349.2

Rad primljen 24. svibnja 2018.

Mislav Švaco

student 3. godine Pravnog fakulteta Osijek
E-mail: mislav50@gmail.com

Sažetak

Svrha je rada ukazati na sve prisutniju problematiku mobbinga u radnoj okolini koja ostavlja posljedice ne samo na žrtvu, nego i na radnu organizaciju u cjelini te se odražava na poslovne rezultate tvrtke. Rad sadrži razradu u području posljedica mobbinga, njegovih subjekata, mehanizama zaštite žrtava i prevencije pojave mobbinga na radnome mjestu. Kroz praktične primjere zabilježene u relevantnoj literaturi radom se nastoji prikazati kakve su ekstremne mjere koje poslodavci poduzimaju kako bi radnike naveli na odlazak s radnog mjesta, kao i koliko je mehanizam prevencije mobbinga neučinkovit iz perspektive posljedica koje trpe žrtve.

Ključne riječi: *mobbing, rad, žrtva, Zakon o radu, zaštita*

1. UVOD

Pravo na rad i sloboda rada kao tekovina suvremenih ustavnih određenja demokratskih društava bilježe dugu povijest, a u znanstvenoj i stručnoj literaturi interpretaciju koja upućuje na nova promišljanja o vrijednostima rada i zdravog radnog okruženja. Danas svaka država teži zaštititi i promicanju prava radnika koja se odnose na rad bez diskriminacije, prisile, a tako i *mobbinga*. Pojam *mobbing* prvi je put definirao 1984. švedski psiholog Heinz Leymann koji ga je okarakterizirao “kao specifični oblik ponašanja na radnom mjestu, odnosno psihološki teror kojim jedna osoba ili skupina njih, sustavno psihički (ponekad i fizički) zlostavljaju i ponižavaju drugu osobu, s ciljem ugrožavanja njezina ugleda, časti, ljudskog dostojanstva i integriteta, sve do eliminacije s radnog mjesta.”¹ Žrtva *mobbinga*

¹ Budimir Šoško, Gabrijela; Katavić, Ivica; Kopecki, Dragan, Povezanost postojanja mobbinga na radnom mjestu i uspješnog upravljanja organizacijom, *Obrazovanje za poduzetništvo – E4E*, god. 6, br. 1/2016., str. 35.

može postati bilo koji zaposlenik, bez obzira na životnu dob, spol, izgled, socijalni status, stupanj obrazovanja, radnu ili profesionalnu poziciju.² Osvrtom na pojavne oblike *mobbinga* na tržištu rada isti taj može se podijeliti u više skupina, a to su vertikalni, horizontalni i emotivni koji će u kasnijem djelu rada biti detaljnije elaborirani. "Leymann je kao psiholog i psihijatar s dugogodišnjim istraživanjem problema *mobbinga* identificirao 45 pojavnih oblika (...)."³ Kao specifičan oblik ponašanja promatra se s društvenog i medicinskog aspekta, a u prilog tome idu mnogobrojni slučajevi iz sudske i medicinske prakse koji potvrđuju negativan utjecaj *mobbinga* na kvalitetu rada, proizvodnju i pružanje usluga, produktivnost i profitabilnost, a samim time se odražava i na ekonomske gubitke u zajednici. U nastojanju da se problematika *mobbinga* spriječi, bitnu ulogu imaju i pravni propisi Republike Hrvatske te Europske unije kao što su pojedine odredbe Ustava Republike Hrvatske, Zakona o radu, Zakona o suzbijanju diskriminacije, Europske Okvirne direktive o sigurnosti i zdravlju na radu itd. Sukladno tome cilj je rada ukazati na pojavu *mobbinga* i njegovu problematiku na radnome mjestu te važnost stvaranja pravnog i institucionalnog okvira za njegovo sprečavanje.

2. NASTANAK I ANALIZA POJMA *MOBBING*

Kao što se spominje u uvodnom dijelu rada, *mobbing* je pojmovno prvi definirao 1984. godine, švedski psiholog Heinz Leymann, što je ujedno i razlog zašto ga se danas naziva svojevrsnim "ocem" *mobbinga*. Samu riječ posudio je iz etiologije Konrada Lorenza koji je tom riječju opisivao ponašanje nekih vrsta životinja, koje udružujući se protiv jednog svog člana, napadaju ga i istjeraju iz zajednice, dovodeći ga katkad i do smrti.⁴ Osam godina poslije, proveo je opsežno istraživanje pojave *mobbinga* u Švedskoj. Uzorak je predstavljao 2.400 osoba švedske radne populacije s kojima je obavljen intervju. Prema dobivenim podacima 3,5% odnosno 154.000 od 4,4 milijuna pripadnika radne populacije bile su žrtve *mobbinga*. Podaci govore o godišnjem porastu od 120.000 novih žrtava.⁵ No njegovo istraživanje nije bilo prvo jer se pojava *mobbinga* počela detaljno analizirati u Sjedinjenim Američkim Državama u 70-im godinama prošlog stoljeća. Navedena istraživanja bila su pokretač za daljnje analize pojave *mobbinga* kod radno aktivnog stanovništva. Tako u Velikoj Britaniji istraživanje provedeno na uzorku od 1.800 ispitanika potvrđuje Leymannove rezultate i tezu Ericha Fromma o ljudskoj okrutnosti i destruktivnosti. Svaki četvrti (25%) zaposlenik žrtva je psihičkog maltretiranja, zlostavljanja i

² Poredoš, Daša; Kovač, Marina, Stres i "mobbing" na radnom mjestu, *Kriminologija & socijalna integracija*, Vol. 12, No. 1, 2004., str. 66.

³ Vinković, Mario, Priručnik o diskriminaciji i mobbingu na radnom mjestu, Udruga za pomoć i edukaciju žrtava *mobbinga*, Zagreb, 2016., str. 9.

⁴ Poredoš, Daša; Kovač, Marina, *loc. cit.*

⁵ Pavlović, Šime, *Mobbing – oblik ljudske agresije, destruktivnosti, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja*, Hrvatska pravna revija, god. 5, br. 1, 2005., str. 113.

diskriminacije.⁶ Tijekom 2000. godine na razini Europske unije provedeno je prvo veliko istraživanje o svim pojavnim oblicima nasilja na radnome mjestu. Utvrđen je broj od 13 milijuna (9%) radnika izloženih *mobbingu*. Ovakav vid nasilja u najvećem postotku utvrđen je u Finskoj (15%), a najmanji u Italiji i Portugalu (4%). Također, provedenim istraživanjem dobiveni su i podaci o zlostavljanju po pojedinim djelatnostima te tko su najčešće žrtve. *Mobbing* se najčešće događao u državnoj upravi i obrani (14%), a najmanje prisutan je bio u poljoprivredi i ribarstvu (3%). Ponajprije su žrtve bile osobe koje su uočile i prijavile nepravilnosti u radu, a slijede ih tjelesni invalidi, mladi radnici koji su se tek zaposlili te radnici pred umirovljenjem.⁷ Slične analize i istraživanja u Republici Hrvatskoj provodi i Udruga *mobbing* osnovana 2004. godine te ih objavljuje u svojim godišnjim izvješćima. U 2017. godini Udruzi se obratila 921 osoba s pritužbom na *mobbing* od čega se u 562 slučaja utvrdilo da je riječ o nekoj vrsti istog (šikaniranje, maltretiranje, uznemiravanje, zlostavljanje), dok je u 2016. ta brojka iznosila 610 utvrđenih slučajeva na 982 prijave.⁸ Sva navedena istraživanja jasno ukazuju da je *mobbing* sve prisutniji i sve ozbiljniji problem radno aktivne populacije kako u Republici Hrvatskoj tako i u ostatku Europe pa i svijeta.

3. RAZVOJNE FAZE I VRSTE *MOBBINGA*

Mobbing, kao i sve druge vrste nasilja na radnome mjestu, ne predstavlja jednostavan oblik ljudskog ponašanja, nego je riječ o kompleksnom procesu koji se postupno razvija i pojavljuje u različitim formama. U vezi s razvojnim fazama *mobbinga*, izvorni Leymannov model, 2000. godine unaprijedio je Harald Ege koji uvodi nužan uvjet za pojavu *mobbinga*, tzv. "nulto stanje".⁹ S druge strane, o vrstama *mobbinga* progovaraju Wim Vandekerckhove i Ronald Commers koji su ga podijelili na tri osnovna oblika, a to su silazni, uzlazni i horizontalni tip.¹⁰

⁶ *Ibid.*, str. 114.

⁷ Đukanović, Ljubica, Stres i zlostavljanje na radu u hrvatskoj legislativi, *Sigurnost: časopis za sigurnost u radnoj i životnoj okolini*, god. 51, br. 2, 2009., str. 115.

⁸ Godišnji izvještaj 2017., Udruga za pomoć i edukaciju žrtava *mobbinga*, <https://mobbing.hr/files/2018/01/Godi%C5%A1nji-izvje%C5%A1taj-mobbing-2017.pdf>, pristupljeno 19. ožujka 2018., str. 5. Godišnji izvještaj 2016., Udruga za pomoć i edukaciju žrtava *mobbinga*, <https://mobbing.hr/files/2014/03/Godi%C5%A1nji-izvje%C5%A1taj-2016.-Udruga-mobbing-izrada.pdf>, pristupljeno 19. ožujka 2018., str. 5.

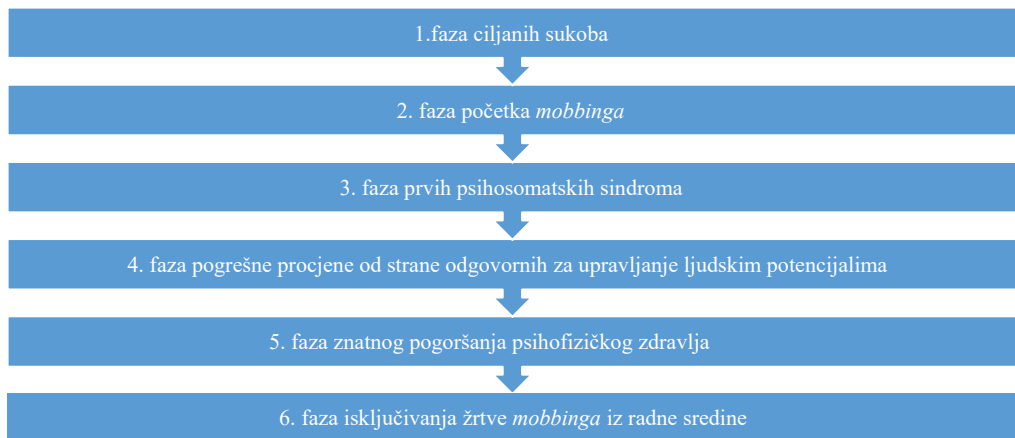
⁹ Laklija, Maja; Janković Josip, *Mobbing – osobni, obiteljski i radni problem i njegova prevencija*, *Kriminologija & socijalna integracija*, Vol. 18, No. 1, 2010., str. 67.

¹⁰ Vinković, *op. cit.* (bilj. 3), str. 8.

3.1. RAZVOJNE FAZE

U svom modelu razvojnih faza *mobbinga*, Harald Ege spominje njih šest, a kojima prethodi pred-faza, tzv. "nulto stanje" koje je za nastanak *mobbinga* nužno. U navedenoj predfazi na radnome mjestu vlada izrazita međusobna kompetitivnost, s ciljem pojedinca da se uzdigne iznad drugih, a ne da im nanese štetu. Kroz prvu fazu ili fazu ciljanih sukoba odabire se žrtva prema kojoj se djeluje s ciljem njezina uništenja. Navedeno djelovanje prelazi granice poslovne i prelazi na privatnu sferu života žrtve. Žrtva u drugoj fazi ili fazi početka *mobbinga* sve više osjeća psihosomatske simptome i polako postaje svjesna da se nešto događa te se pita zašto. Prve zdravstvene teškoće (nesanica, probavne smetnje, razdražljivost, nesigurnost itd.) žrtva počinje osjećati u trećoj fazi ili fazi prvih psihosomatskih sindroma, a ona može potrajati duže vrijeme. Pojavom zdravstvenih teškoća, posljedično dolazi do učestale odsutnosti žrtve (bolovanja) s radnog mjesta, a zbog toga kadrovska služba postaje sumnjičava te griješi u procjenjivanju same žrtve. Ovdje se radi o četvrtoj fazi ili fazi pogrešne procjene zaposlenika od strane odgovornih za upravljanje ljudskim potencijalima. U sljedećoj fazi ili fazi znatnog pogoršanja psihofizičkog zdravlja žrtve *mobbinga*, psihosomatski simptomi sve su izraženiji. Počinje patiti od depresije, očajna je, a uz to uzima lijekove čiji učinak je kratkotrajan budući da nastali problem i dalje nije riješen. Posljednja faza ili faza isključenja žrtve *mobbinga* iz radne sredine, predstavlja krajnje "odstranjenje" žrtve iz radne sredine u vidu ostavke, otkaza, prijevremene mirovine, samoubojstva itd.¹¹

Grafički prikaz 1. Razvojne faze *mobbinga*

(Grafički prikaz izradili autori rada)

¹¹ Laklija; Janković, *op. cit.* (bilj. 9), str. 68.

3.2. VRSTE

Radi jednostavnijeg uočavanja razlika između određenih podskupina *mobbinga*, potrebno je, za početak, definirati njegova tri osnovna oblika. Kad govorimo o silaznom tipu *mobbinga* podrazumijevamo neprihvatljive i neprijateljske oblike ponašanja od strane nadređenog prema podređenom. S druge strane, uzlazni tip predstavlja suprotnost odnosno *mobbing* usmjeren prema nadređenom, koji vrši njemu podređeni. Ova se dva tipa u praksi tumače kroz pojam vertikalnog *mobbinga*, dok horizontalni oblik karakterizira neprihvatljivo ponašanje između zaposlenika na istoj hijerarhijskoj razini.¹² Također, vertikalni *mobbing* ima dvije podvrste, a to su strateški *mobbing* i *bossing*. Strateški *mobbing* podrazumijeva psihičko zlostavljanje radnika ili radnice koji su ocijenjeni kao nepoželjni, odnosno kao “višak” radne snage od strane skupine ljudi iz samog vrha tvrtke. U praksi je ova situacija česta tijekom različitih promjena u strukturi radne organizacije. *Bossing* je karakterističan po agresivnom ponašanju i vrijeđanju poslodavca koje je usmjereno prema niže rangiranim radnicima.¹³

Kao posljednja vrsta u literaturi se navodi i pojam emotivnog *mobbinga*. “On se javlja u slučajevima čije je ishodište u osjećanjima poput zavisti, ljubomore, ljutnje, neprijateljstva i antipatije pa se najčešće manifestira kritiziranjem rada, ponižavanjem, uvredama, podmetanjima, sprječavanjem dotoka informacija na koje radnik ima pravo ili od kojih ovisi u ispunjavanju radnih zadaća i sl.”¹⁴

4. SUBJEKTI MOBBINGA

Kako i sama definicija *mobbinga* navodi, riječ je o specifičnom obliku ponašanja jedne osobe ili više njih koje je negativno usmjereno prema drugoj osobi, odnosno suradniku. Iz toga proizlazi da su glavni akteri *mobbinga* zlostavljač ili *mobber* i žrtva.

S medicinsko-psihološkog aspekta uvriježeno je stajalište kako su zlostavljači u velikom broju slučajeva osobe s poremećajem ličnosti. Riječ je o osobama naočigled moćnima i sposobnima, a zapravo time prikrivaju svoju slabost u drugim aspektima života kao što su ljubav, prijateljstvo i suradnja s drugima. Njih se često drže pojedinci sa strahom da i sami ne postanu žrtve, iako u nekim slučajevima sam zlostavljač osjeća strah od podcjenjivanja i postanka žrtvom što rezultira zlostavljačkim ponašanjem. Ipak, većina *mobbera* postupa svjesno s namjerom da povrijedi drugoga ili ga prisili na odlazak iz radne sredine.¹⁵

¹² Vinković, Mario, *loc. cit.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Jeste li žrtva *mobbinga*?, <https://www.posao.hr/clanci/karijera/na-radnom-mjestu/jeste-li-zrtva-mobbinga/260/>, pristupljeno 4. travnja 2018.

“Zlostavljač podcjenjuje žrtvin rad i stručnost, osobno ili pred drugima je kritizira, ismijava i ogovara te je ne tretira jednako kao kolege njezina ranga. (...) Stoga su međuljudski odnosi u radnoj organizaciji redovito loši te vlada ozračje straha, prisile i neprimjerene kontrole.”¹⁶

Što se tiče žrtava *mobbinga*, istraživanja su pokazala kako pojedini zaposlenici imaju različite predispozicije da postanu zlostavljane, kao što je društveni položaj, socijalni status i neke psihološke osobine. Često je riječ o tzv. “poštenjacima”, odnosno osobama koje su uvidjele nepravilnosti u radu te ih prijavile, mladi zaposlenici koji traže priliku za napredovanje i osobe s tjelesnim teškoćama. Međutim, postoje i slučajevi u kojima su žrtve zaposlenici koji nakon dugog niza godina predanog rada traže povećanje plaće, osobe proglašene tehnološkim viškom te osobe koje se nalaze u manjini glede vjeroispovijesti, nacionalnosti i spolne orijentacije.¹⁷ “Općenito se može reći da *mobbing* ne pogađa samo osobe s određenom strukturom ličnosti. Često je riječ o zatvorenom krugu u kojem profesionalno kompetentna osoba, zbog svojih sposobnosti, izaziva zavist kolega, a negativnom reakcijom na zlostavljanje daje zlostavljaču potvrdu za njegove postupke. U drugu vrstu spadaju senzibilne osobe koje se nastoje svidjeti i biti prihvaćene, koje su naučile da ne smiju griješiti ili pokazati slabost te se ne usuđuju otvoreno rješavati konflikte.”¹⁸

Gledajući širu sliku zlostavljanja na radnome mjestu, odnosno *mobbing*, suvremena istraživanja pokazala su kako se posljedice istog ne reflektiraju isključivo na žrtve, nego i na njima bliske osobe, tzv. promatrače. Riječ je o žrtvinoj obitelji i široj okolini koja je izložena negativnom utjecaju koji dolazi neposredno od zlostavljanog člana pa ih samim time možemo nazvati indirektnim žrtvama. Posljedice se odražavaju na obiteljske odnose, roditeljsku ulogu i povećanje sukoba među članovima obitelji, posebice s djecom u adolescentskoj dobi. Objašnjenja ovakvog narušavanja odnosa mogu se naći u nizu teorija, a jedna od istaknutijih je teorija prelijevanja.¹⁹ “Prema teoriji prelijevanja, unatoč fizičkim i vremenskim granicama između rada i obitelji, osjećaji i ponašanja u jednom području mogu se prenijeti u drugo područje (npr. zaposlenici koji su doživjeli neugodno/zlostavljajuće ponašanje na poslu, vjerojatnije će biti bar ‘loše volje’ kada se vrate kući ako neće i dio agresije prenijeti u svoj dom).”²⁰

¹⁶ Šoljan, Ivana; Josipović-Jelić Željka; Jelić Kiš Anita, *Mobbing – zlostavljanje na radnome mjestu*, Arhiv za higijenu rada i toksikologiju, Vol. 59, No. 1, ožujak 2008., str. 38.

¹⁷ *Ibid.*, str. 39.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Laklija; Janković, *op. cit.* (bilj. 9), str. 69.

²⁰ *Ibid.*

5. POSLJEDICE *MOBBINGA*

Posljedice su mnogobrojne, a ne utječu samo na žrtvu, nego i na njezinu obitelj, radnu okolinu te posredno i na društvenu zajednicu. Osvrnemo li se ponovno na istraživanja Leymanna, dolazimo do podatka da je posttraumatski stresni poremećaj učestaliji kod osoba koje su bile ili jesu žrtve *mobbinga*, nego kod osoba koje su doživjele bilo kakvo traumatsko iskustvo pa i nesreću. Žrtva više nijedno mjesto ne nalazi adekvatnim za vlastiti mir i sigurnost s obzirom na činjenicu da se svakodnevno mora suočavati sa zlostavljanjem u radnoj okolini, a to se ujedno reflektira na njezino obiteljsko okruženje. *Mobbing* ostavlja širok krug posljedica kako na žrtvu neposredno, tako i na njezinu obitelj, a nerijetko ima i destruktivan učinak na sam brak. Financijski problemi, izbjegavanje odlaska na posao, promjene raspoloženja, anksioznost, uzimanje bolovanja itd., dovode do narušenja odnosa koji mogu rezultirati razvodom, a krajnost je čak i samoubojstvo žrtve.²¹ Međutim *mobbing* ostavlja i znatne posljedice za samu radnu sredinu kao kolektiv u smislu poslovnih rezultata. U organizacijama gdje je zlostavljanje prisutno, dolazi do smanjenja produktivnosti, uspješnosti, smanjuje se stupanj zadovoljstva zaposlenika, a tako i prihodi organizacije. Napredovanje i timski rad u takvoj radnoj sredini postaju nemogući, a razlog tome je gubitak fokusa zaposlenika na radne zadatke i postizanje zadanih ciljeva. Ovo se ne odnosi samo na žrtvu, nego i na njihove radne kolege koji su svojevrsni promatrači samog zlostavljanja što izaziva i kod njih dozu straha od mogućeg *mobbinga* nad njima samima.²²

Grafički prikaz 2. Psihički i psihosomatski poremećaji kod žrtava *mobbinga*

Tjelesni poremećaji	<ul style="list-style-type: none"> • kronični umor, probavne smetnje, pretilost ili prekomjerno mršavljenje, nesanica, smanjenje imunosti, ovisnost o opijatima
Emocionalni poremećaji	<ul style="list-style-type: none"> • depresija, <i>burn-out</i> sindrom, emocionalna praznina, osjećaj besmislenosti života, gubitak motivacije i entuzijazma
Bihevioralni poremećaji	<ul style="list-style-type: none"> • razdražljivost, manjak koncentracije, zaboravljivost, bezosjećajnost, stalna zaokupljenost poslom, prekomjerna osjetljivost na vanjske utjecaje

(Grafički prikaz izradili autori rada)

²¹ Laklija, Janković, *op. cit.* (bilj. 9), str. 70.

²² Šoljan, Josipović; Jelić, Jelić Kiš, *op. cit.* (bilj. 16), str. 40.

5.1. SINDROM SAGORIJEVANJA NA RADNOME MJESTU (ENGL. *BURNOUT* SINDROM)

Kao posljedica stresa na radnome mjestu spominje se i *burnout* sindrom koji nije toliko usko vezan uz pojam *mobbinga*, međutim on može biti jedan od uzroka ovog sindroma. Američki psiholog Herbert Freudenberger, koji je ujedno i prvi upotrijebio naziv *burnout sindrom*, opisivao ga je kao stanje koje nastaje kao posljedica visoke razine stresa i očekivanja na radnome mjestu koja se zahtijevaju od radnika. Tu ponajprije navodi liječnike i medicinske sestre koji se žrtvuju za pacijente. Ovaj sindrom u današnje je vrijeme poprilično učestao, a oko 10% zaposlenih osoba žrtva je sagorijevanja na radnome mjestu. Posljedice koje ostavlja osjećaj su kontinuiranog preopterećenja, obavljanje radnih zadataka u određenim rokovima, a i mogući su međuljudski konflikti s radnim kolegama.²³ Može se reći i da *burnout* sindrom u određenim okolnostima može biti povod *mobbingu* ako kod žrtve izaziva takve posljedice koje mogu dovesti do situacije u kojoj je osoba izložena zlostavljanju na radnome mjestu.

6. INOZEMNI I TUZEMNI PRISTUP RJEŠAVANJA *MOBBINGA*

6.1. INOZEMNI PRISTUP

Načini rješavanja *mobbinga* različiti su od države do države, ali svi imaju ishodište u tri glavna pristupa kojima je cilj suzbiti uznemiravanje i nasilje na radnome mjestu. To su: rješenje kroz zakonodavnu regulativu, kolektivne ugovore i kodekse ponašanja.²⁴

6.1.1. Zakonodavna regulativa

Što se tiče zakonodavnog pristupa rješavanju problema *mobbinga*, ovo područje reguliraju četiri tipa zakona. Prva su vrsta posebni zakoni doneseni isključivo s ciljem rješavanja navedenog problema. Ovi su zakoni, nažalost, i dalje rijetki, ali među zemlje koje su usvojile posebne zakone za borbu protiv *mobbinga* spadaju Danska, Švedska, Francuska, Belgija i Nizozemska.²⁵

U Belgiji i Francuskoj navedeni zakoni pružaju zaštitu žrtvama i instrumentima kojima se bore protiv njihovih napadača te stavljaju naglasak na poslodavčevu odgovornost pri usvajanju preventivnih mjera za borbu protiv *mobbinga*. Također, posebni zakoni pojava

²³ Burnout – sindrom sagorijevanja, <https://www.zdravobudi.hr/clanak/1248/burnout-sindrom-sagorijevanja>, pristupljeno 14. travnja 2018.

²⁴ Marinković Drača Dušanka, *Mobbing – nasilje na radnom mjestu*, Hrvatska pravna revija, god. 6, br. 5, 2006., str. 68.

²⁵ *Ibid.*

su i u Kanadi i SAD-u. Kanadske provincije Britanska Kolumbija i Saskatchewan imaju posebne zakone za sprječavanje nasilja na radnome mjestu, a u SAD-u savezne države Florida i Washington uvele su zakon za zaštitu radnika u maloprodaji od posebnih oblika nasilja, dok je u Saveznoj državi Kaliforniji usvojen poseban zakon o suzbijanju nasilja u bolnicama.²⁶

Govoreći o drugoj i trećoj vrsti zakona, misli se na zakone koji uređuju industrijske odnose, a samim time i problem *mobbinga*. Riječ je novim ili revidiranim zakonima o zaštiti na radu. Jedna vrsta se bavi fizičkim i psihološkim nasiljem, prijetnjama, nasiljem te zlostavljanjem. Takvi zakoni stavljaju naglasak na važnost suradnje između poslodavca i radnika u borbi protiv *mobbinga*. Primjere ovih zakona nalazimo u Finskoj, Austriji, Brazilu, Urugvaju, Norveškoj, Njemačkoj i Belgiji. Druga vrsta industrijskih zakona, odnosno treća vrsta zakona koja je uključena u rješavanje problema zlostavljanja na radnome mjestu, regulira obvezu poslodavca koja se očituje u brizi prema zaposlenima na tako da štiti radnike od uznemiravanja i nasilja. Riječ je o pojedinim zakonima Velike Britanije, Španjolske, Irske i Njemačke.²⁷

Posljednja vrsta zakona kazneni su i građanski zakoni koji uz reguliranje kaznenopravnih i građanskopravnih odnosa uređuju i problematiku *mobbinga*.²⁸ Nadalje, bitno je spomenuti i Direktivu 89/391/EEZ, odnosno Direktivu Vijeća od 12. lipnja 1989. godine o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu.

“Cilj ove Direktive je uvođenje mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radnom mjestu. U tu svrhu ona sadrži opća načela o prevenciji profesionalnih rizika, zaštiti sigurnosti i zdravlja, uklanjanju čimbenika rizika i nesreća, informiranju, konzultacijama, ravnopravnom sudjelovanju u skladu s nacionalnim propisima i/ili praksom i obrazovanju radnika i njihovih predstavnika, kao i opće smjernice za provedbu navedenih načela.”²⁹

6.1.2. Kolektivni ugovori

Kolektivni ugovori kao jedan od pristupa kojima je cilj suzbijanje diskriminacije i nasilja na radnome mjestu u velikom broju su na snazi na radnim mjestima u Njemačkoj.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Direktiva Vijeća od 12. lipnja 1989. godine o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex:31989L0391>, pristupljeno 15. travnja 2018.

U Danskoj je 2001. godine potpisan sporazum između Danske uprave za radno okruženje, Konfederacije danskih poslodavaca i Danske konfederacije sindikata. Sporazumom se nalaže poduzećima usvajanje lokalnog ugovora koji bi se suprotstavio *mobbingu*.³⁰

6.1.3. Kodeksi ponašanja

Kodeksi ponašanja u većini slučajeva upućeni su menadžerima i u njima se ističu primjeri najbolje prakse rješavanja navedenog problema. Također, oni mogu dopunjavati zakonodavstvo ili kolektivne ugovore. Države koje problem *mobbinga* rješavaju dopunjavanjem postojećeg zakonodavstva, posebna tumačenja, odnosno kodekse ponašanja objavljuju u obliku smjernica koje su usvojene tripartitno. Navedeni način rješavanja problema vidljiv je iz primjera australske države Victorije u kojoj je 2003. godine objavljen vodič od strane Agencije za zaštitu na radu, a u kojem se navodi popis dužnosti, reguliran Zakonom o zaštiti na radu iz 1985. godine koji propisuje zakonsku odgovornost za poslodavce i radnike. Vodič su podržale udruge poslodavaca i sindikati.³¹

6.2. TUZEMNI PRISTUP

U Republici Hrvatskoj problem *mobbinga* nije uređen posebnim zakonom kao što je to slučaj npr. u Francuskoj ili Belgiji, ali ne može se ni polaziti od stava da u hrvatskom zakonodavstvu pojam *mobbinga* i dalje nije definiran. Također, osim ZOR-a ovom problematikom se bavi i Zakon o obveznim odnosima (u daljnjem tekstu: ZOO), Zakon o službi u oružanim snagama, Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o zaštiti na radu, Zakon o suzbijanju diskriminacije te Ustav RH kao temeljni pravni akt koji navodi temeljna ljudska prava pa tako i prava pojedinaca u radnom okruženju. Izvan zakonodavne regulative, problematikom *mobbinga* bave se i pravilnici o radu te kodeksi poslovne etike.

6.2.1. Zakon o radu

ZOR je pozitivnopravni propis koji uređuje radne odnose, tj. njegove odredbe se primjenjuju na pitanja koja reguliraju radne odnose, a nama posebice bitne odnose između radnika i poslodavca te načine prevencije i rješavanja uznemiravanja i diskriminacije na radnome mjestu.³²

³⁰ Marinković Drača, *op. cit.* (bilj. 24), str. 69.

³¹ *Ibid.*

³² Đukanović, *op. cit.* (bilj. 7), str. 117.

U čl. 7. utvrđena su temeljna prava i obveze iz radnog odnosa. Poslodavac je obvezan osigurati radniku sigurne uvjete za rad, a da mu se time ne ugrožava zdravlje. Nadalje, dužan je zaštititi dostojanstvo radnika za vrijeme radnog vremena od postupanja nadređenih, suradnika i osoba s kojima dolazi u doticaj pri obavljanju posla, a koje se smatra nedopuštenim i suprotnim s odredbama ovog Zakona. Također, zabranjena je izravna ili neizravna diskriminacija na području rada i uvjeta rada te u kriterijima za odabir i uvjete pri zapošljavanju, napredovanju, stručnom osposobljavanju, usavršavanju itd.³³

Kako bi se postigla prevencija uznemiravanja i spolnog uznemiravanja na radnome mjestu, ZOR u glavi drugoj propisuje obveze poslodavca, a koje se odnose na zaštitu života, zdravlja i privatnosti, zaštitu trudnica, roditelja i posvojitelja te zaštitu radnika koji su privremeno ili trajno nesposobni za rad.³⁴ Zaštita dostojanstva radnika navedena u članku 7. detaljnije je regulirana člankom 134. Članak navodi da se postupak i mjere zaštite dostojanstva radnika od uznemiravanja i spolnog uznemiravanja uređuju posebnim zakonom, kolektivnim ugovorom, sporazumom sklopljenim između radničkog vijeća i poslodavca ili pravilnikom o radu.

Obveza je poslodavca koji zapošljava najmanje dvadeset radnika imenovati osobu koja je uz njega jedina ovlaštena primati i rješavati pritužbe vezane za zaštitu i dostojanstvo radnika. Navedene pritužbe ovlaštene osobe moraju ispitati i poduzeti primjerene mjere radi sprječavanja daljnjeg uznemiravanja ili spolnog uznemiravanja, ako se isto utvrdi da postoji, u roku utvrđenim kolektivnim ugovorom, sporazumom sklopljenim između radničkog vijeća i poslodavca ili pravilnikom o radu, a najkasnije u roku od osam dana od dostave pritužbe. Ako se navedene mjere ne poduzmu u propisanom roku ili su poduzete mjere neprimjerene, uznemiravan ili spolno uznemiravan radnik ima pravo prekinuti rad dok mu se ne osigura zaštita, pod uvjetom da je u daljnjem roku od osam dana zatražio zaštitu pred nadležnim sudom. Također, radnik nije dužan dostaviti pritužbu i ima pravo prekinuti rad, ako postoje okolnosti zbog kojih nije opravdano očekivati zaštitu dostojanstva, ali pod uvjetom da je zatražio zaštitu pred nadležnim sudom i o tome obavijestio poslodavca u roku od osam dana od prekida rada. U oba slučaja tijekom prekida rada, radnik ima pravo na naknadu plaće u iznosu koji bi ostvario da je radio. Poslodavac može zahtijevati povrat isplaćene naknade u slučaju da je pravomoćnom sudskom presudom utvrđeno da nije povrijeđeno dostojanstvo radnika. Svi utvrđeni podaci u ovom postupku su tajni, a navedeno ponašanje radnika koje predstavlja uznemiravanje ili spolno uznemiravanje predstavlja povredu obveza iz radnog odnosa.³⁵ Naravno, sve pojave uznemiravanja na radnome mjestu nisu regulirane u ZOR-u pa je zato potrebno i primijeniti pojedine odredbe ostalih zakonskih propisa Republike Hrvatske.

³³ Zakon o radu (pročišćeni tekst Zakona, Narodne novine, broj 93/2014, 127/2017), čl. 7.

³⁴ *Ibid.*, čl. 28.–43.

³⁵ *Ibid.*, čl. 134.

6.2.2. Zakon o obveznim odnosima

ZOO pitanje uznemiravanja na radnome mjestu rješava kada se ono pojavljuje u vezi s ugovorom o radu na temelju izričite odredbe ZOR-a, a nije uređeno tim ili nekim drugim zakonom. U vezi s tim, pri zasnivanju obveznih odnosa, ostvarivanju prava i obveza iz istih te obvezi uzdržavanja od postupka kojim se može drugome prouzročiti šteta, potrebno se voditi načelom savjesnosti i poštenja koje ZOO propisuje u članku 4. Kod povrede prava osobnosti zakonom se predviđa pravo na novčanu naknadu, nezavisno od naknade imovinske štete, a i kad ona ne postoji, pri čemu sud vodi računa o jačini i trajanju povredom izazvanih fizičkih boli, duševnih boli i straha itd. Ako je više osoba sudjelovalo u postupku povrede prava osobnosti, svi oni za prouzročenu štetu odgovaraju solidarno.³⁶

Uz navedeno, ZOO omogućuje osobi koja je izložena uznemiravanju da zahtijeva od drugoga uklanjanje izvora opasnosti od kojega prijeti znatnija šteta njemu ili drugome te da se uzdrži od djelatnosti od koje proizlazi uznemiravanje ili opasnost štete, ako se isto ne može spriječiti odgovarajućim mjerama. Ako se izvor opasnosti ne otkloni od strane posjednika, sud će na zahtjev zainteresirane osobe narediti da se poduzmu odgovarajuće mjere za sprječavanje nastanka uznemiravanja ili štete ili da se ukloni izvor opasnosti na trošak posjednika. Također, na temelju članka 1048. svatko ima pravo zahtijevati od suda ili drugog nadležnog tijela da naredi prestanak radnje koja uzrokuje povredu prava osobnosti podnositelja zahtjeva i uklanjanje njome izazvanih posljedica.³⁷

ZOO pitanje uznemiravanja na radnome mjestu rješava na temelju izričite odredbe ZOR-a kada se ono odnosi na ugovore o radu, ali takvo rješenje nije zadovoljavajuće jer u tim slučajevima radnik koji je žrtva uznemiravanja ne uživa određena prava koja su mu od iznimne važnosti, a uređene su ZOR-om. Riječ je o pravu na prekid rada dok mu se ne osigura zaštita, pravo na naknadu plaće tijekom prekida rada, na poslodavcu nije teret dokazivanja da nije povrijeđeno dostojanstvo radnika, odnosno da nije bilo uznemiravanja.³⁸

6.2.3. Pravilnici o radu

Zakonom o radu iz 2004. u kojem je uvedena zaštita od uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, propisana je obveza poslodavca da najkasnije u roku od šest mjeseci od stupanja tog Zakona na snagu, svoje pravilnike o radu usklade s navedenim odredbama te imenuju osobu koja će primati pritužbe radnika u odnosu na postupanja protivna ZOR-u.³⁹

³⁶ Marinković Drača, *op. cit.* (bilj. 24), str. 70.

³⁷ Zakon o obveznim odnosima, (pročišćeni tekst zakona, Narodne novine, broj 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018), str. 149.

³⁸ Marinković Drača, *op. cit.* (bilj. 24), str. 71.

³⁹ *Ibid.*

“Istraživanje o provedbi te zakonske obveze koje je proveo Sindikat tekstila, obuće, kože i gume Hrvatske u travnju 2004. godine pokazuje da većina poslodavaca u tim djelatnostima u to vrijeme nije bila imenovala osobu koja je zadužena i ovlaštena primati primjedbe radnika (njih 60%), dok je samo 36% ispitanika potvrdilo da imenovana osoba zna kako postupiti u slučaju da joj se netko od zaposlenih obrati s pritužbom zbog uznemiravanja kojem je izložen.”⁴⁰

Kako bi se točno utvrdila provedba navedene zakonske odredbe, u istraživanju je analizirano 112 pravilnika društava i ustanova koji zapošljavaju 60.134 radnika, od čega 40.086 muškaraca i 19.829 žena. Samo u pet pravilnika utvrđeno je da pitanje zaštite dostojanstva radnika nije uređeno, dok u ostalim svi slijede neke obrasce iz kojih se mogu uočiti tri modela: jedan, koji je u pravilu ugrađen u pravilnike društava iz gospodarstva, drugi model je prihvaćen u školama, a treći je gotovo istovjetan za predškolske ustanove.⁴¹

Sukladno čl. 134., st. 2. ZOR-a, poslodavac koji zapošljava najmanje dvadeset radnika dužan je imenovati osobu koja je osim njega ovlaštena primati i rješavati pritužbe vezane za zaštitu dostojanstva radnika.⁴² Analizom se utvrdilo da jedanaest pravilnika propisuje da poslodavac sam ispituje pritužbe radnika, a u trinaest pravilnika to pravo je uređeno tako da poslodavac ili druga ovlaštena osoba od strane poslodavca prima i rješava pritužbe radnika. U oba slučaja nije riječ o izričitoj obvezi poslodavca, nego je riječ o odredbama koje omogućuju dispoziciju tako da će poslodavac to učiniti na temelju vlastite odluke i volje. Navedeni primjeri u pravilu se reflektiraju u školskim ustanovama, koje gotovo na identičan način razrađuju mjere, postupak i tijela u slučaju pokretanja postupka zaštite dostojanstva radnika. Također, u vezi s čl. 134., st. 2. ZOR-a, u tri pravilnika je propisana obveza poslodavca da imenuje jednu mušku i jednu žensku osobu koje će primati pritužbe dok postoje i tri pravilnika u kojem je predviđeno povjerenstvo od više osoba.⁴³ “Mali je broj slučajeva – svega dva, gdje se pravilnikom predviđa prethodno savjetovanje poslodavca s radničkim vijećem o imenovanju osobe koja će primati pritužbe, a u jednom slučaju uz poslodavca je predviđeno da te poslove obavlja i sindikalni povjerenik.”⁴⁴

Sam postupak ispitivanja pritužbe nije detaljno razrađen, no 25 pravilnika propisuje da kod davanja izjave mogu biti prisutni predstavnik radničkog vijeća, odvjetnik ili sindikalni povjerenik te su u četiri slučaja predviđene i privremene mjere koje se mogu poduzeti do okončanja postupka rješavanja pritužbe (npr. udaljenje s rada radnika protiv kojeg je podnesena pritužba). Ako se utvrdi da je došlo do uznemiravanja ili seksualnog

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Loc. cit.* (bilj. 34).

⁴³ Marinković Drača, *op. cit.* (bilj. 24), str. 71.

⁴⁴ *Ibid.*

uznemiravanja osobe koja je podnijela pritužbu, 61 pravilnik propisuje da će se prema uznemiravatelju primijeniti i najoštrija sankcija, a to je otkaz ugovora o radu.⁴⁵

Možda i najzanimljiviji rezultat istraživanja, koje je proveo Sindikat tekstila, obuće, kože i gume Hrvatske, jest taj da samo jedan pravilnik predviđa obrazovanje za svoje radnike s pomoću stručnih seminara, usavršavanja, predavanja. U ostalim slučajevima nema nikakvih mjera prevencije kojima bi se utjecalo na sprječavanje uznemiravanja, educiranje osoblja o tome kako se ponašati u tim slučajevima te upućivanje na prava zaposlenih radnika koja im prema toj osnovi pripadaju.⁴⁶

6.2.4. Kodeksi poslovne etike

U Republici Hrvatskoj bitna su dva kodeksa poslovne etike, a riječ je o prijedlogu Modela kodeksa poslovnog ponašanja i o Kodeksu etike u poslovanju. Prvi je izradila Hrvatska udruga poslodavaca kako bi poslužio trgovačkim društvima za uređenje internih odnosa, a u kojem se kao temeljna načela navode: zabrana seksualnog uznemiravanja, jednakopravnost pri zapošljavanju te sigurnost i zdravlje radnika kao uvjet normalnog poslovanja. Drugi Kodeks je produkt Hrvatske gospodarske komore koji ona nudi svojim članicama na potpis. Njime se utvrđuje obveza prihvaćanja etičkih pravila od strane radnika te da ta ista pravila moraju biti utkana u način rada i poslovanja. U njegovoj izreci navodi se obveza poštovanja propisa, kolektivnih i individualnih ugovora, te zaštitu ljudskih i građanskih prava, dostojanstva i ugleda svakog radnika. Također, Kodeks etike u poslovanju predviđa mogućnost iznošenja sporova radnika i poslodavaca na neko od tijela Komore (npr. Centar za mirenje) te poslovnim subjektima preporučuje da kao mjere za povredu Kodeksa, ovisno o težini povrede, mogu izricati savjet, opomenu, novčanu kaznu, otkaz ugovora o radu itd.

Pozitivna strana ovih kodeksa jest ta što oba upućuju na poželjna ponašanja, ali u slučaju konkretnih mjera prevencije neprimjerenog ponašanja na radnome mjestu, ti akti ne sadrže konkretnije obveze. Također, sljedeći problem vidljiv je u slučaju Hrvatske udruge poslodavaca jer je kod nje riječ o kodeksu koji predstavlja preporuku, a kodeks Hrvatske gospodarske komore je obvezujući po pristupanju svakog pojedinog trgovačkog društva i samim time, navedeni akti ne predstavljaju odgovarajuću osnovu s učinkom *erga omnes* u situacijama pojave nepoželjnog ponašanja.⁴⁷

---

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*, str. 72.

7. **MOBBING** U OKVIRU KAZNENOPRAVNE ZNANOSTI

U Kaznenom zakonu Republike Hrvatske *mobbing* se ne navodi kao samostalno kazneno djelo, međutim pojedina obilježja mogu se naći u deliktima nasilja, seksualnim deliktima, i deliktima protiv časti i ugleda. Iako Kazneni zakon ne spominje pojam *mobbinga*, članak 133. navodi kazneno djelo zlostavljanja na radu prema kojem će, onaj koji na radu ili u vezi s radom drugog vrijeđa, ponižava ili zlostavlja ili na drugi način uznemirava te time naruši njegovo zdravlje, biti kažnjen kaznom zatvora do dvije godine.⁴⁸ Jedan je od najvećih problema *mobbinga* sam postupak njegova dokazivanja, što je među ostalim i posljedica nedostataka svjedoka koji zbog bojazni za gubitkom posla odbijaju stati na stranu žrtve i svjedočiti. Radnje *mobbera* mogu se uokviriti na četiri glavne aktivnosti, a to su: nasilje, zlostavljanje napastovanje i vrijeđanje.⁴⁹ “Upravo stoga se u rezoluciji Europskog parlamenta o uznemiravanju na radnome mjestu iz 2001. godine ne navodi jedinstvena definicija *mobbinga* već se kao jednaka, krajnje nepoželjna ponašanja ističu napastovanje, nasilje, zlostavljanje i lažno optuživanje jer svako od navedenih ponašanja povređuje ljudsko dostojanstvo, privatnost i integritet napadnute osobe”⁵⁰ Prava koja se povređuju *mobbingom* spadaju u najviše vrednote pravnog poretka i zaštićena su preko inkriminacije u Kaznenom zakonu. Također, Zakon o radu svojim odredbama obvezuje poslodavca na pružanje zaštite radniku od ponašanja i uvjeta rada koji ugrožavaju i povređuju dostojanstvo, privatni i obiteljski život i zdravlje radnika. Osvrnemo li se ponovno na četiri glavne aktivnosti *mobbera* – nasilje, zlostavljanje, vrijeđanje i napastovanje – može se zaključiti kako je ovdje zapravo riječ o glavnim indikatorima *mobbinga*. Nasilje podrazumijeva upotrebu fizičke sile kojom počinitelj narušava tjelesni integritet žrtve. Kao takvo, nasilje može biti i fizičko i psihičko, uz napomenu da se psihičko nasilje manifestira na način psihološkog zlostavljanja koje može biti i pasivno, a čiji je rezultat osjećaj straha i ugroženosti. Ovo možemo oprimjeriti i “tretmanom šutnje” kod kojeg zaposlenici namjerno i ciljano ignoriraju jednog od svojih kolega tako da mu uskraćuju informacije, isključuju ga iz okoline grubim zanemarivanjem i zapostavljaju ga glede socijalnih kontakata. S druge strane vrijeđanje je oblik aktivnog psihičkog zlostavljanja koje se manifestira namjernim omalovažavanjem časti i ugleda i povredu ljudskog dostojanstva žrtve. Počinitelj iznosi negativne sudove o vrijednosti druge osobe, a osim toga ga se i psuje, naziva pogrđnim imenima ili mu se na razne druge načine izražava nepoštovanje. Nisu rijetke situacije u kojima će zlostavljač iz psihičkog zlostavljanja prijeći u fizičko i tjelesno napasti žrtvu. O napastovanju se govori kontekstu spolnosti.⁵¹ “Direktiva o zabrani seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu iz 2002. godine

⁴⁸ Kazneni zakon (pročišćeni tekst Zakona, Narodne novine, broj 125/2011, 142/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017) čl. 133.

⁴⁹ Rittossa, Dalida; Trbojević Palalić, Milana, Kaznenopravni pristup problematici *mobbinga*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, god. 28, br. 2, 2007., str. 1336.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

vezuje napastovanje uz ponašanje u odnosu na spol osobe i posljedicu stvaranja intimidirajuće, netrpeljive, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljive okoline.”⁵² Ako se radnje zlostavljača iscrpljuju u nekom od opisa bića kaznenih djela iz našeg kaznenog zakona, bit će zabranjene. Naprimjer, očigledno je, da ako netko svog radnog kolegu vrijeđa, čini kazneno djelo uvrede koje je navedeno kao samostalno kazneno djelo u kaznenom zakonu. Uvreda ujedno spada u jedan od najčešćih načina na koji se zlostavlja radnike. Također, počiniti će kazneno djelo prijeteći onaj koji radnika verbalno zlostavlja tako da stavlja u izgled neko zlo kako bi ga se uznemirilo ili preplašilo. Kaznenopravne odredbe pružaju mogućnost sankcioniranja pojedinih indikatora *mobbinga*. Jedna od najvažniji odredaba za ovu problematiku jest članak 114. Kaznenog zakona koji propisuje kazneno djelo povrede prava na rad i drugih prava iz rada i njime se štite sva prava vezana uz rad. Pravo zaposlenika da bude slobodan od nasilja, zlostavljanja, napastovanja i vrijeđanja na radnome mjestu mora biti izričito propisano, a ključan razlog tome je mogućnost kažnjavanja poslodavca za kazneno djelo. Pokretanje i vođenje kaznenog postupka ima za svrhu utvrditi je li počinjeno kazneno djelo, tko ga je počinio i je li kriv te jesu li ispunjeni uvjeti za izricanje kaznenopravne sankcije. Kako je već napomenuto, kod kaznenih djela s elementima *mobbinga* to je otežano samom činjenicom da je *mobbing* često počinjen u četiri oka. *Mobbera* štiti i presumpcija okrivljenikove nedužnosti pa će on zato i odbiti sudjelovati u dokazivanju okolnosti zbog kojih je optužen za kazneno djelo koje u sebi sadrži elemente *mobbinga*. Drugi vrlo važan razlog otežanog kažnjavanja *mobbera* nedostatak je svjedoka pa i kada su kažnjive radnje počinjene pred skupinom ljudi iz radne okoline. Zbog ovih razloga vrlo je važno i poželjno da žrtva uspije uspostaviti i pisanu korespondenciju sa zlostavljačem i ako je ona uspostavljena, da sačuva *e-mailove*, pisma i poruke. To pruža materijalne dokaze koji se mogu upotrijebiti protiv počinitelja u postupku dokazivanja *mobbinga*. Svakako, žrtva može snimiti razgovor s počiniteljem, međutim upotreba takvog dokaza u postupku je sporna i često je zaneemariva. Sukladno svemu izvodi se zaključak kako dokazivanje *mobbinga* i dalje ostaje u većini slučajeva bezuspješno.⁵³

8. PRIMJERI SLUČAJEVA *MOBBINGA*

8.1. ZDRAVSTVENE POSLJEDICE *MOBBINGA* – PRIKAZ SLUČAJA (INICIJALI AKTERA SU PROMIJENJENI RADI ZAŠTITE PRIVATNOSTI)

Gospođa N. N. radila je kao tehnički upravitelj u jednom gradskom poduzeću 25 godina od kojih je jednu godinu bila i vršitelj dužnosti direktora. Prije nekoliko godina došla je na poziv u Skupštinu grada gdje je upoznala M. M. koji je postavljen za direktora u njezinoj radnoj organizaciji, dok je ona zamoljena da pomogne dotičnom oko preuzimanja

⁵² Rittossa; Trbojević Palalić, *op. cit.* (bilj. 50), str. 1340.

⁵³ *Ibid.*, str. 1340.–1347.

funkcije. Prvih nekoliko godina rada teklo je dobro i bez problema, a to se odjednom bez određenog razloga počelo mijenjati. Osim prema N. N., M. M. se počeo ponašati agresivno, prostački i prijeteći. Ponašao se kao da je radna organizacija u njegovu privatnom vlasništvu iako ju financiraju porezni obveznici i u vlasništvu je grada. Prvi značajni incident na koji su zaposlenici morali reagirati dogodio se kada je M. M. bez razloga počeo vikati na N. N. i zatim ju pogodio staklenom bocom u nogu nakon čega je noga natekla, a ona je bila primorana posjetiti svoju liječnicu opće prakse. Nadalje, u jednoj je prigodi M. M. bez povoda ušao u ured N. N. i bacio joj telefonsku slušalicu u glavu, a nedugo nakon toga vičući na sve zaposlene oko sebe bacio je prema N. N. svežanj ključeva. U svojim je naletima bijesa također uništavao inventar. Zajedno s ostalima u radnoj okolini N. N. se više nije osjećala ugodno na radnome mjestu te je tako rasla i razina stresa. Ne želeći opterećivati svoje ukućane nije se previše tužila, ali su je s vremenom i radni kolege počeli izbjegavati iako nikada ni s kim nije došla u sukob.⁵⁴

Pojava bolesti

Godine 2003. gospođi N. N. dijagnosticiran je tumor dojke nakon čega je ubrzo uslijedila operacija. Oporavak je bio uspješan te je nakon određenog vremena provedenog na oporavku N. N. bila spremna na povratak na posao. Prvog radnog dana kolege su je dočekale s veseljem i čestitale na oporavku i izrazile zadovoljstvo radi povratka N. N. na posao, međutim direktor, M. M., izjavio je: "Nadao sam se da se više nećeš vratiti, ali ni rak te ne može uništiti."⁵⁵

Povratak na posao

Nakon što je prošlo oko dva tjedna od povratka N. N. na radno mjesto, odnos između gospodina M. M. i ostalih radnika postao je poprilično čudan. Ubrzo je N. N. doznala kako je M. M. svim djelatnicima zabranio s njom ikakve kontakte i sve njezine poslovne stranke bez ikakve obavijesti prenio drugom djelatniku. Ubrzo je na jednom sastanku N. N. dobila priliku da upita direktora M. M. o čemu je riječ i što je razlog ovakvom naglom pogoršanju odnosa u radnoj okolini na što joj on odgovara kako je sve ostalo isto i da ne zamara s nebitnim pitanjima, a situacija je nakon toga naravno ostala ista. Cijela je situacija na N. N. djelovala poprilično stresno te joj se uskoro zdravstveno stanje počelo pogoršavati. Obavila je razne pretrage koje su registrirale poremećaje hormona štitnjače, a uslijedili su i bolovi u koljenima na što je posumnjala da joj se tumor vratio i metastazirao. U tom razdoblju odlazi u sindikat po pravni savjet i pomoć što je na nju također djelovalo izuzetno stresno. Jednog dana po dolasku na posao N. N. doznaje od kolegice da joj je po nalogu direktora M. M. radno mjesto premješteno u kontejner koji

⁵⁴ Bodiroga-Vukobrat, Nada; Frančišković, Tanja; Pernar, Mirjana (ur.), *Mobbing, Prikazi slučajeva*, Društvo psihologa Primorsko-goranske županije, Rijeka, 2008., str. 35.

⁵⁵ *Ibid.*, str. 36.

se nalazi u dvorištu. Koristeći svoj službeni telefon, N. N. se odmah obratila nadležnoj osobi u poglavarstvu grada u čijem je vlasništvu radna organizacija i moli za pomoć. N. N. unatoč svemu nastavlja raditi u kontejneru te joj se jednog dana obratio zaštitar i zamolio ju da po nalogu M. M. makne svoj osobni automobil s parkirališnoga mjesta koje koristi već 25 godina. Nakon što je još jedanput kontaktirala sa sindikatom, M. M. joj oduzima službeni telefon. N. N. sada radi u uvjetima koji su nemogući zbog čega je primorana otići na bolovanje. Nakon cijelog niza događaja i bezuspješnog sprečavanja *mobbinga*, N. N. je zbog zdravstvenog stanja primorana otići u prijevremenu starosnu mirovinu 2004. godine.⁵⁶

Analiza slučaja

Cijela situacija gospođe N. N. po svim značajkama sadržava obilježja *mobbinga*. Njezin nadređeni sustavno ju je izlagao zlostavljanju na psihičkoj i fizičkoj razini kako bi je naveo na odlazak iz organizacije u kojoj je radila. Naglu promjenu ponašanja svog nadređenog N. N. nije uspjela povezati ni s jednom pogreškom u poslu koji obavlja niti bilo s čime negativnim, što ulazi u njezinu radnu domenu. Podršku od suradnika nikad nije dobila, a *mobbing* se samo nastavljao te pomoć niti od nadležnih institucija nije uslijedila. N. N. je postupila kao većina žrtava pokušavajući ignorirati zlostavljanje što je dovelo do još goreg odnosa između nje i nadređenog, a na kraju rezultiralo pojavom teške bolesti i odlaskom u prijevremenu starosnu mirovinu zbog zdravstvenog stanja koje je nedvojbeno uzrokovao *mobbing*.⁵⁷

8.2. PSIHIČKE REAKCIJE NA *MOBBING* – PRIKAZ SLUČAJA (INICIJALI AKTERA SU PROMIJENJENI RADI ZAŠTITE PRIVATNOSTI)

Gospođa A. imala je 49 godina kada se prvi put javila psihijatru za pomoć. Potužila mu se na depresivno raspoloženje, bezvoljnost, otežano obavljanje uobičajenih obveza i kod kuće i na poslu, nesanicu i gubitak teka. Tijekom tog izlaganja bila je poprilično usporena, depresivna i žalila se na neuspješnost u realizaciji poslovnih zadataka na poslu i osjećaj da će dobiti otkaz. Po profesiji, diplomirana je ekonomistica i 25 godina je radila u struci. Tijekom godina kontinuirano je napredovala te je posljednjih desetak godina šefica računovodstva u jednom riječkom trgovačkom poduzeću. S poslom je bila zadovoljna i osjećala je da ju cijene kao radnika do unatrag dvije godine kada je umro njezin šef i zamijenio ga novi koji dotad u poduzeću nije radio. Zahtjevi na njezinu službu postajali su sve veći, a tako i prigovori direktora sve učestaliji. Govorio joj je da je u svim metodama rada zastarjela i da se ne zna prilagoditi novim zahtjevima tržišta. Kada bi nešto predlagala, bilo je ili zanemareno ili je završilo podsmjehom, a u posljednje vrije-

⁵⁶ *Ibid.*, str. 37.

⁵⁷ *Ibid.*, str. 37.–38.

me šef joj je zadavao zadatke za čije je ispunjenje postavljao nerealan kratke rokove, a kad bi od podređenih službi tražila podatke, ne bi ih dobila na vrijeme. U međuvremenu direktor je zaposlio novu mladu ekonomisticu za koju se smatralo da je njegov kandidat za novu šefu računovodstva. Gospođa A. počela je dobivati radne zadatke petkom na kraju radnog vremena koje je morala cijeli vikend ispunjavati kako bi ih završila u zadanom roku, a kada bi sljedećeg radnog tjedna završila, direktor bi rekao da to ionako nije bilo važno. Pritisak gospođe A. sve je više rastao. Tijekom jednog sastanaka direktor je gospođu A. doveo pred svima nazočnima do prozora pokazao joj na njezin auto i upitao ju kada će već jednom otići da napokon može dobiti jedno parkirališno mjesto više. To ju je dovelo do plača i cijelu je situaciju doživjela poprilično ponižavajućom i bolnom.⁵⁸

Dijagnoza nakon posjete psihijatru i tijek liječenja

Kod prvog pregleda gospođi A. postavljena je dijagnoza velike depresivne epizode i predložen početak liječenja antidepresivima i psihoterapijom. Predloženo joj je i bolovanje na što je vrlo teško pristala navodeći da će se to upotrijebiti protiv nje i da će izgubiti radno mjesto. Odbila je psihoterapijsko liječenje i prihvatila uzimanje antidepresiva. U to vrijeme ne doživljava situaciju na poslu kao zlostavljanje i sve pripisuje novostima koje direktor uvodi i svojom lošom prilagodbom na to. Nakon godinu dana pojavila se u jednakom stanju, jedino što je bila bolnički liječena radi bolnog sindroma u vilici. Vrlo je smršavjela, žalila se na nesanicu i opisuje da je odnos na radnome mjestu sa šefom postao neizdržljiv. On je sa svojim ponašanjem nastavio međutim sada je počeo na nju sve češće vikati i pred svima je vrijeđati. Prepoznala je da je žrtva *mobbinga*, no nije znala što joj je poduzeti. Počela je razmišljati o promjeni radnog mjesta. Ovog je puta pristala na psihoterapiju i odlazi na bolovanje iako misli da će to biti dovoljan razlog da ju maknu s radnog mjesta. Nakon šest mjeseci vraća se na posao gdje ju doista čeka promjena radnog mjesta jer je “bolesna i psihički nestabilna i kao takva ne može raditi na poziciji šefa odjela”.⁵⁹ Predloženo joj je mjesto u pisarnici s dvostruko manjom plaćom, što je odbila. Premještena je u kancelariju s još dvije pisarnice koje rade posao za jednu osobu tako da ovdje gospođa A. ne radi doslovno ništa. Polako se raspituje za poslove u drugim poduzećima, no na svim mjestima navode da je prestara i da za nju nemaju ništa adekvatno. Prestala je uzimati antidepresive i odlaziti na psihoterapije, a nedugo nakon toga dijagnosticiran joj je povišen krvni tlak koji teško kontrolira lijekovima. Suprugu zbog zdravstvenih smetnji u inozemstvu nije produžen ugovor i ona ponovno ostaje jedina koja privređuje. Nakon što se u nekoliko navrata požalila psihijatru na glavobolje, upućena je na pretrage gdje joj je dijagnosticirano subarahnoidalno krvarenje. Zadržana je na liječenju u neurološkoj klinici. Nakon niza događaja završila je u postupku stjecanja invalidske mirovine.⁶⁰

⁵⁸ Bodiroga-Vukobrat; Frančišković; Pernar, *op. cit.* (bilj. 55), str. 41.–42.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 43.

⁶⁰ *Ibid.*, str. 44.

Analiza slučaja

Zlostavljanje gospođe A. na radu rezultiralo je njezinom poprilično negativnom psihološkom reakcijom koja se odrazila i na njezino tjelesno zdravlje. Ovdje je također riječ o *mobbingu* koji je rezultirao odlaskom žrtve u mirovinu, a ne rješavanjem slučaja u njezinu korist i na štetu njezina direktora koji ju je sustavno psihički zlostavljao kako bi je pokušao navesti na davanje otkaza.⁶¹

9. PREVENCIJA *MOBBINGA*

Zlostavljanje na radu nije problem koji će nestati sam od sebe, nego je potrebno poduzeti određene mjere i razviti strategije koje će pridonijeti prevenciji *mobbinga* na radnome mjestu. *Mobbing* nije jednokratna pojava, nego kontinuirano ugrožavanje druge osobe na psihološkoj razini. Pristup prevenciji *mobbinga*, koji podrazumijeva razvoj strategija za suzbijanje zlostavljanja na radu unutar određene organizacije, odlično je iznesen u Luksemburškoj deklaraciji o promicanju zdravlja na radnome mjestu u Europi. U navedenom dokumentu promocija zdravlja na radnome mjestu opisana je kao "kombinirano nastojanje poslodavaca, zaposlenika i društva da unaprijede zdravlje i dobrobit pojedinca na radnome mjestu"⁶² Niz zakonskih akata obvezuju poslodavce na uspostavu sigurne radne okoline i određivanje prigodnih sankcija za zlostavljače, a to ujedno znači i uspostavljanje mehanizma koji će pridonositi otkrivanju istih. Popriličan značaj ima primarna prevencija čija je uloga postavljanje jasnih uvjeta rada koji bi trebali pozitivno utjecati na radnu okolinu, poboljšati radnu dinamiku i spriječiti potrebu primjene represivnih mjera na *mobbere*. Postoje i mjere edukativne naravi koje uključuju informiranje zaposlenika o posljedicama stresa i zlostavljanja na radu na pojedince i organizaciju te rezultate rada u cjelini. Primarna prevencija u neposrednom obliku započinje još u osnovnoškolskoj dobi odgojem djece za nenasilje, poštovanje, toleranciju i empatiju. Sekundarna faza prevencije je usmjerena na rano otkrivanje, odnosno identifikaciju problema u radnoj okolini koji su posljedica *mobbinga* i na pomoć u sprečavanju daljnjeg zlostavljanja u svojim ranim fazama. Ovdje do izražaja dolazi funkcija raznih educiranih medijatora i stručnjaka. Posljedice *mobbinga* u svom konkretnom obliku nastoje se otkloniti u tercijarnoj preventivnoj fazi. Da bi ishod primjene raznih stručnih metoda i postupaka u prevenciji *mobbinga* bio što učinkovitiji, bitno je rano dijagnosticirati utjecaj *mobbinga* na zdravlje, uključiti žrtve u razne grupe za samopomoć i rehabilitaciju. Primarna prevencija svakako nosi najvažniju ulogu u suzbijanju pojave zlostavljanja na radu s obzirom na vrlo malu razinu učinka koja se postiže sekundarnom i tercijarnom prevencijom u kasnijim fazama *mobbinga* kada on već poprima svoj konkretni oblik i izaziva psihofizičke posljedice za žrtvu.

⁶¹ *Ibid.*, str. 45.

⁶² Laklija; Janković, *op. cit.* (bilj. 9), str. 71.

9.1. UDRUGA MOBBING

Udruga za pomoć i edukaciju žrtava *mobbinga* osnovana je u Zagrebu 6. srpnja 2004., a sukladno statutu, u njezine djelatnosti ulaze: “Provođenje programa psihosocijalne pomoći za žrtve *mobbinga*, održavanje radionica i predavanja stručnih osoba te organiziranje seminara, edukacija i savjetodavna pomoć stručnih osoba za bilo koji oblik nasilja na radnome mjestu, izdavanje brošura i drugih publikacija iz područja djelatnosti Udruge, izvještavanje javnosti o problemu *mobbinga*, putem medija i na druge prikladne načine te sudjelovanje na domaćim i stranim skupovima i seminarima koji su u vezi s ciljevima i djelatnošću udruge.”⁶³ U udruzi volonterski radi tim stručnjaka različitih profesija, a na telefonskim linijama rade volonteri koji su educirani za pružanje prvih potrebnih informacija osobi koja se Udruzi obratila za pomoć. Pravno savjetovanište Udruge dva puta na tjedan vode pravnici s položenim pravosudnim ispitom. Jedanput na tjedan socijalna pedagoginja pruža psiho-socijalnu podršku klijentima individualno, a udruga ima i svoj *antimobbing* tim koji čine stručnjaci koji održavaju razne prezentacije, edukacije o načinu rješavanja problema *mobbinga*.⁶⁴ Filozofija udruge je stvaranje društva u kojem će svi građani imati jednake mogućnosti, gdje će se štititi i promicati ljudska prava, a posebno prava zaposlenih, nepostojanje bilo kakvih oblika diskriminacije i govora mržnje te promicanje vrijednosti rada Udruge. “Pravo na rad bez *mobbinga*” jedan je od najvažnijih projekata udruge te je sufinanciran od strane Europske unije, a kao glavni cilj navodi se: “Jačanje suradnje između javnog sektora, akademske zajednice i civilnog društva u Hrvatskoj s ciljem podizanja učinkovitosti zaštite ljudskih prava. Specifičan cilj projekta uvođenje je novih alata i metoda koje će koristiti regionalne/lokalne vlasti i organizacije civilnog društva u zaštiti žrtava *mobbinga* te tako podići kapacitet i sposobnost civilnog društva i osigurati sveobuhvatnu zaštitu i podršku žrtvama *mobbinga*.”⁶⁵ U sklopu navedenog projekta, Udruga je objavila i *Priručnik o diskriminaciji i mobbingu na radnom mjestu*, prvi takve vrste u Hrvatskoj, a preveden je i na engleski jezik radi boljeg upoznavanja stranih pravnika koji rade u podružnicama u RH s radno-pravnim propisima naše države.

10. ZAKLJUČAK

Osvrtom na cjelokupno istraživanje problematike *mobbinga* na tržištu rada nedvojbeno se može zaključiti kako ova pojava ostavlja negativan dojam na rezultate rada, međusobne radne odnose, a tako i na psihofizičko stanje žrtve. Kao najveći problem i dalje ostaje dokazivanje i pronalazak pravde za žrtve *mobbinga* što je posljedica nedostatka svjedoka

⁶³ O udruzi, <https://mobbing.hr/o-nama/>, pristupljeno 17. travnja 2018.

⁶⁴ Bodiroga-Vukobrat; Frančišković; Pernar, *op. cit.* (bilj. 55), str. 93.–95.

⁶⁵ Detaljnije: <https://mobbing.hr/pravo-na-rad-bez-mobbinga/>, pristupljeno 24. travnja 2018.

i materijalnih dokaza u korist zlostavljanog. Najčešće zlostavljači prolaze bez ikakvih posljedica unatoč kontinuiranom uznemiravanju na fizičkoj i psihičkoj osnovi, s ciljem navođenja žrtve na promjenu radne okoline odnosno davanja otkaza na konkretnom radnome mjestu. U hrvatskoj pravnoj legislativi ne postoji jedinstven zakonodavni propis koji bi pružao adekvatnu zaštitu za zlostavljane, nego niz drugih zakona koji sadrže pojedine odredbe koje djelomično propisuju način djelovanja pri pojavi uznemiravanja ili seksualnog uznemiravanja na radnome mjestu. S druge strane, u zemljama poput Francuske, Belgije, Kanade i SAD-a problem *mobbinga* je uređen posebnim zakonima u kojima se stavlja naglasak na odgovornost poslodavca pri usvajanju mjera prevencije. Također, osim zakonodavnog pristupa ovoj problematici, trgovačka društva i ostali gospodarski subjekti pristupaju postupku prevencije i rješavanja pojave *mobbinga* preko pravilnika o radu, kolektivnih ugovora te kodeksa poslovne etike. Međutim, uza sve navedeno, slučajevi uznemiravanja ili seksualnog uznemiravanja na tržištu rada sve su učestaliji, a postotak riješenih predmeta malen.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Bodiroga-Vukobrat, Nada; Frančišković, Tanja; Pernar, Mirjana (ur.), *Mobbing, Prikazi slučajeva*, Društvo psihologa Primorsko-goranske županije, Rijeka, 2008.
2. Vinković, Mario (ur.), *Priručnik o diskriminaciji i mobbingu na radnom mjestu*, Udruga za pomoć i edukaciju žrtava mobbinga, Zagreb, 2016.

Članci:

1. Budimir Šoško, Gabrijela; Katavić, Ivica; Kopecki, Dragan, *Povezanost postojanja mobbinga na radnom mjestu i uspješnog upravljanja organizacijom*, *Obrazovanje za poduzetništvo – E4E*, god. 6, br. 1, 2016., str. 33.–44.
2. Đukanović, Ljubica, *Stres i zlostavljanje na radu u hrvatskoj legislativi*, *Sigurnost*, : časopis za sigurnost u radnoj i životnoj okolini, god. 51, br. 2, 2009., str. 113.–119.
3. Laklija, Maja; Janković Josip, *Mobbing – osobni, obiteljski i radni problem i njegova prevencija*, *Kriminologija & socijalna integracija*, Vol. 18, No. 1, 2010., str. 65.–77.
4. Marinković Drača Dušanka, *Mobbing – nasilje na radnom mjestu*, *Hrvatska pravna revija*, god. 6, br. 5, 2006., str. 67.–73.
5. Pavlović, Šime, *Mobbing – oblik ljudske agresije, destruktivnosti, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja*, *Hrvatska pravna revija*, god. 5, br. 1, 2005., str. 112.–116.

6. Poredoš, Daša; Kovač, Marina, Stres i “mobbing” na radnom mjestu, *Kriminologija & socijalna integracija*, Vol. 12, No. 1, 2004., str. 63.–70.
7. Rittossa, Dalida; Trbojević Palalić, Milana, Kaznenopravni pristup problematici mobbinga, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, god. 28, br. 2, 2007., str. 1325.–1351.
8. Šoljan, Ivana; Josipović-Jelić Željka; Jelić Kiš Anita, Mobbing – zlostavljanje na radnome mjestu, *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, Vol. 59, No. 1, ožujak 2008., str. 37.–42.

Izvori prava:

1. Kazneni zakon (pročišćeni tekst), *Narodne novine*, broj 125/2011, 142/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017.
2. Zakon o obveznim odnosima, (pročišćeni tekst), *Narodne novine*, broj 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018.
3. Zakon o radu (pročišćeni tekst), *Narodne novine*, broj 93/2014, 127/2017.
4. Zakon o suzbijanju diskriminacije, *Narodne novine*, broj 85/2008, 112/2012.

Mrežni izvori:

1. Burnout – sindrom sagorijevanja, <https://www.zdravobudi.hr/clanak/1248/burnout-sindrom-sagorijevanja>, pristupljeno 14. travnja 2018.
2. Direktiva Vijeća od 12. lipnja 1989. godine o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex:31989L0391>, pristupljeno 15. travnja 2018.
3. Godišnji izvještaj 2016., Udruga za pomoć i edukaciju žrtava mobbinga, <https://mobbing.hr/files/2014/03/Godi%C5%A1nji-izvje%C5%A1taj-2016.-Udruga-mobbing-izrada.pdf>, pristupljeno 19. ožujka 2018.
4. Godišnji izvještaj 2017., Udruga za pomoć i edukaciju žrtava mobbinga, <https://mobbing.hr/files/2018/01/Godi%C5%A1nji-izvje%C5%A1taj-mobbing-2017.pdf>, pristupljeno 19. ožujka 2018.
5. Jeste li žrtva mobbinga?, <https://www.posao.hr/clanci/karijera/na-radnom-mjestu/jeste-li-zrtva-mobbinga/260/>, pristupljeno 4. travnja 2018.
6. O udruzi, <https://mobbing.hr/o-nama/>, pristupljeno 17. travnja 2018.
7. <https://mobbing.hr/pravo-na-rad-bez-mobbinga/>, pristupljeno 24. travnja 2018.

LEGAL AND THEORETICAL ASPECTS OF MOBBING AND ITS OCCURRENCE IN THE LABOUR MARKET

Abstract

The aim of the paper is to point to the increasingly present problem of workplace mobbing which has consequences not only for the victim, but also for the company as a whole, and reflects on company performance. The paper deals with the consequences of mobbing, parties involved, victim protection mechanisms and prevention of workplace mobbing. Practical examples recorded in relevant literature show the extreme measures undertaken by employers to make employees quit their jobs, and the inefficiency of the mobbing prevention mechanism from the perspective of the consequences a victim of mobbing faces.

Key words: mobbing, work, victim, Labour Act, protection

OPOREZIVANJE NEKRETNINA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Nikolina Kovač

studentica 5. godine Pravnog fakulteta Osijek
E-mail: nikolina.kovac121@gmail.com

Stručni članak

UDK 336.221:347.214.2(497.5)
Rad primljen 26. veljače 2018.

Sažetak

Porezi su danas jedan od najvažnijih i najizdašnijih prihoda države, ali i nižih razina vlasti. Također, suvremene države uvode, odnosno primjenjuju sve više poreza, a kada govorimo o imovinskim porezima uglavnom pomislimo na njegov najčešći oblik, a to je porez na nekretnine (iako je sam pojam mnogo širi). Sami porezni sustavi razlikuju se od zemlje do zemlje, ali ipak možemo uočiti da određeni porezni oblici imaju istaknutu ulogu u svim modernim poreznim sustavima. Među njima su i već spomenuti imovinski porezi, a u takvom smjeru ide i Republika Hrvatska. Kako je sama tema oporezivanja nekretnina, a potaknuta izmjenama zakona, ali i novim najavljenim reformama trenutačno vrlo aktualna, u ovom radu usredotočit ću se upravo na stanje u Republici Hrvatskoj te isto tako što nam novi prijedlozi mogu donijeti. Kako imovinski porezi nisu predmet harmonizacije članica EU-a, prikazat ću i kako je navedena tematika regulirana u nekim europskim zemljama.

Ključne riječi: oporezivanje, nekretnine, europske zemlje, Republika Hrvatska

1. UVOD

Činjenicom da većina stanovnika Republike Hrvatske živi u vlastitim nekretninama, za razliku od npr. Švicarske ili Njemačke u kojima oko polovica stanovništva živi u najmu, zanimljiva nam je tema o samom oporezivanju nekretnina. Riječ porez nerijetko izaziva velike polemike i rasprave, a porez na nekretnine prisutan je u svim suvremenim državama. Također, velika većina tih država u svojim ustavima jamči privatnu imovinu, odnosno pravo vlasništva, pa tako i Ustav Republike Hrvatske.

Porez na nekretnine pripada u skupinu imovinskih poreza, koji su jedni od najstarijih poreznih oblika. Oni su nekada bili glavni porezni prihod države dok se danas uglavnom napušta porez na imovinu kao oblik oporezivanja ukupne imovine pojedinca. Imovinski porezi sada najčešće predstavljaju poreze koji dopunjuju porez na dohodak i porez na promet, pa kao takvi čine malen udio u ukupnim poreznim приходima.

Dakle, porezni sustav Republike Hrvatske poznaje oporezivanje imovine, ali ne kao ukupne, nego u obliku oporezivanja pojedinih oblika. Tako će i tema ovoga rada biti upravo jedan od tih oblika, kao što se da i naslutiti, riječ je o nekretninama. U radu će spomenuti poreze koje susrećemo kod nekretnina, tj. što ako posjedujemo nekretninu, odnosno što kada stječemo nekretninu. Osvrnut će se na Zakon o porezu na promet nekretnina te koje novine donosi, a na kraju će pokušati približiti kako se nekretnine oporezuju u nekim europskim zemljama.

2. POREZI KOD NEKRETNINA – VLASNIŠTVO I STJECANJE

Prije samog govora o porezima kod nekretnina, definirat će pojam nekretnina, koje su kao jedne od temeljnih područja pravnoga sustava uređene brojnim propisima.

2.1. POJAM NEKRETNINA

Nekretnine možemo definirati kao nepokretne stvari koje se ne mogu premješati s jednog mjesta na drugo, a da se pritom ne povrijedi njihova bit, a prema Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima¹ kao čestice zemljine površine, zajedno sa svime što je sa zemljištem trajno spojeno na površini ili ispod nje, ako zakonom nije drukčije određeno. Kao takva ona može biti predmet prometa, tj. prijenosa vlasništva odnosno stvarnog prava koje ovlašćuje svog nositelja na najpotpuniju, za svakog mjerodavnu privatnu pravnu vlast nad stvari što je pravni poredak dopušta i jamči.² Zakon o porezu na promet nekretnina,³ nekretninom smatra zemljišta (poljoprivredna, građevinska i druga) i građevine (stambene, poslovne i sve druge zgrade i njihovi dijelovi).

2.2. POREZI – VLASNIŠTVO NEKRETNINA

Razlikujemo poreze koji se plaćaju samim time što imamo u vlasništvu neku nekretninu od onih koje plaćamo pri samom stjecanju neke nekretnine, odnosno od prinosa koji imamo od iste. Posjedovanje nekretnina u Republici Hrvatskoj trenutačno se oporezuje samo ako se odnosi na kuće kojima se koristi povremeno i sezonski (te se smatraju kuća-

¹ Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 143/2012, 152/2014.

² Šimović, Jure; Arbutina, Hrvoje; Mijatović, Nikola; Rogić Lugarić, Tereza; Cindori, Sonja, Hrvatski fiskalni sustav, Narodne novine d.d., Zagreb, 2010., str. 138.

³ Zakon o porezu na promet nekretnina, Narodne novine, broj 115/2016.

ma za odmor), ali ne i na nekretnine u kojima se stanuje.⁴ Porez na kuće za odmor plaćaju njihovi vlasnici, a definiran je Zakonom o financiranju jedinica lokalne (područne) i regionalne samouprave⁵ te kao takav pripada općinskim, odnosno gradskim porezima. Obveza se obračunava prema površini kuća za odmor, a ne prema vrijednosti nekretnine, i to u iznosu između 5,00 i 15,00 kuna po kvadratnom metru.

Osim ovog periodičnog poreza, u tu skupinu možemo dodati i komunalne naknade, koje iako nisu porezi (ni prema nazivu ni prema naravi) imaju određena obilježja periodičnog poreza na vlasništvo nad nekretninama. Plaćaju je vlasnici većeg dijela nekretnina prema površini nekretnine, a visina se određuje u ovisnosti o vrsti, ali i lokaciji nekretnine te se ne može smatrati da ovo davanje počiva isključivo na načelu korisnosti. U tom se smislu komunalna naknada može smatrati porezom, a ne korisničkom naknadom.⁶ Kako se često spominje ideja uvođenja periodičnog poreza na nekretnine, smatra se da bi upravo ova dva davanja, porez na kuće za odmor i komunalnu naknadu, trebalo transformirati u navedeni porez.

U samom osvrtu na predloženi porez na nekretnine,⁷ autorica teksta smatra da bi se dosadašnji nepravedan obračun (zanemarujući vrijednost nekretnine), trebao zamijeniti porezom koji predstavlja odraz ekonomske snage pojedinca i pokazatelj je sposobnosti za plaćanje javnih davanja. Tako bi tom transformacijom prikupljena sredstva postala opće upotrebljiva u sve svrhe za razvoj lokalne uprave. No, također je i s 1. siječnja 2018. godine najavljeno uvođenje građevinske rente kao jedne od novosti Nacrta prijedloga zakona o komunalnom gospodarstvu. To bi predstavljalo novi namet za građane, a kako sam predlagač kaže: "Građevinska renta je novčano javno davanje koje se plaća za korištenje već izgrađene komunalne infrastrukture na području cijele jedinice lokalne samouprave i položajne pogodnosti građevinskog zemljišta u naselju prilikom građenja građevine ili za izgrađenu građevinu"⁸ To bi zapravo bilo umjesto postojećeg komunalnog doprinosa i plaćalo bi se pri ishodu akta za gradnju.⁹ Slijedom navedenog, u Hrvatskoj bi se u 2018. godini moglo plaćati, uz postojeće poreze, i doprinos za građenje

⁴ Kordić, Gordana; Podborkić, Ruža, Oprezivanje imovine: Hrvatska praksa i europska iskustva, *Ekonomski misao i praksa*, god. 19, br. 1, 2010., str. 106.

⁵ Zakon o financiranju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, *Narodne novine*, broj 117/1993, 69/1997, 33/2000, 73/2000, 127/2000, 59/2001, 107/2001, 117/2001, 150/2002, 147/2003, 132/2006, 26/2007, 73/2008, 25/2012, 147/2014, 100/2015, 115/2016.

⁶ Kukić, Nenad; Švaljek, Sandra, Porez na nekretnine: osnovne značajke i rasprava o uvođenju u Hrvatskoj, *Privredna kretanja i ekonomska politika*, god. 22, br. 132, 2012., str. 80.

⁷ Vuraić Kudeljanić, Marijana, Osvrt na predloženi način oporezivanja nekretnina porezom na nekretnine, <http://www.agenti.hr/sadrzaj/info-agent/strukovni-forumi/forum-19/19-forum-Osvrt-na-novo-predlozeni-nacin-oporezivanja-nekretnina.pdf>, str. 97, pristupljeno 12. svibnja 2017.

⁸ Uz porez na nekretnine, od 2018. uvodi se i skupa građevinska renta!, <https://www.vecernji.hr/vijesti/uz-porez-na-nekretnine-od-1-1-2018-uvodi-se-i-skupa-gradevinska-renta-1163138>, pristupljeno 14. svibnja 2017.

⁹ Porezna pojasnila koeficijent dobi, izračun novog poreza na nekretnine, <https://lider.media/aktualno/porezna-pojasnila-koeficijent-dobi-izracun-novog-poreza-na-nekretnine/>, pristupljeno 14. svibnja 2017.

komunalne infrastrukture, porez na nekretnine i komunalna renta. U nastavku ću obraditi poreze vezane za transakcije i prihode od nekretnina.

2.3. POREZI – STJECANJE NEKRETNINA

Periodični porez na vlasništvo nad nekretninama i porez na promet nekretnina čine se sličnima jer oba spadaju u skupinu imovinskih poreza i oba se vezuju uz nekretnine kao specifični oblik imovine. No njihove su ekonomske karakteristike, a stoga i učinci, sasvim različiti. Porez na promet nekretnina plaća se kod svakog prometa nekretnina ovisno o ukupnoj vrijednosti transakcije.¹⁰ Dakle, kod stjecanja ili isporuke nekretnina plaća se porez na promet nekretnina (koji će biti detaljnije objašnjen u nastavku rada) ili porez na dodanu vrijednost (PDV). Porezni obveznici koji su upisani u registar obveznika PDV-a kada isporučuju, daruju, ili na neki drugi način prenose građevinska zemljišta i građevine ili dijelove građevina te ako su iste nastanjenje ili korištene manje od dvije godine, plaćaju PDV po stopi od 25%.¹¹ Kada se na stjecanje vlasništva ne plaća PDV, obračunava se i plaća porez na promet nekretnina.

Nadalje, imamo oporezivanje imovine koje susrećemo kao porez na dohodak od imovine po osnovi otuđenja nekretnina. On se obračunava i plaća ako fizička osoba nekretninu otuđuje unutar tri godine od dana njezine nabave te ako fizička osoba proda, zamijeni ili obavi neki drugi oporezivi prijenos vlasništva nad više od tri nekretnine iste vrste u razdoblju od pet godina od dana njihove nabave.¹² Također imamo i dohodak od imovine i imovinskih prava po osnovi najma ili zakupa nekretnine. Na kraju imamo prirez porezu na dohodak koji se obračunava i plaća ako je u mjestu prebivališta ili uobičajenog boravišta obveznika poreza na dohodak prirez porezu na dohodak propisan gradskom ili općinskom odlukom.¹³

3. ZAKON O POREZU NA PROMET NEKRETNINA

Novi Zakon o porezu na promet nekretnina stupio je na snagu 1. siječnja 2017. godine te zamijenio istoimeni Zakon iz 1997. Smisao samog Zakona nije promijenjen. I dalje se oporezuje svaki promet nekretnina na koji se ne plaća PDV. U sklopu cjelovite porezne reforme, išlo se k pojednostavnjenju i pojeftinjenju porezne administracije budući da je

¹⁰ Kukić, N.; Švaljek, S., *op. cit.* (bilj. 6), str. 60.

¹¹ Oporezivanje prometa nekretnina, <https://www.poreznauprava.hr/HR-publikacije/Prirucnici-brosure/Nekretnine-159.pdf>, pristupljeno 12. svibnja 2017.

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

uočeno da su ta opterećenja značajna u odnosu na sam prihod koji se ostvaruje ovim porzom te se željelo pojednostavniti samu proceduru utvrđivanja poreza na nekretnine.¹⁴

Predmet oporezivanja je promet nekretnina, a to je svako stjecanje vlasništva nekretnine u Republici Hrvatskoj. Zakon¹⁵ u čl. 4. navodi da se stjecanjem nekretnine smatra kupoprodaja, zamjena, nasljeđivanje, darovanje, unošenje i izuzimanje nekretnina iz trgovačkog društva, stjecanje dosjelošću, stjecanje u postupku likvidacije ili stečaja, na temelju odluke suda ili drugog tijela, stjecanje na temelju zakona te ostali načini stjecanja nekretnina od drugih osoba. Novina je da prihod od tog poreza sada pripada jedinicama lokalne samouprave na području na kojem se nalazi. Obveznikom poreza na promet nekretnina stjecatelj je nekretnine. Ta odredba je kogentne naravi, što znači da je ugovorne strane ne mogu mijenjati, tj. ako i promijene, bit će ništava.¹⁶ Zakon navodi da će se u slučaju zamjene nekretnina sa stjecateljem izjednačiti svaki sudionik zamjene, kod nasljeđivanja to će biti nasljednik ili zapisovnik, kod darovanja ili drugog stjecanja bez naknade to će biti daroprimatelj ili druga osoba koja je stekla nekretninu bez naknade, a kod ugovora o doživotnom, odnosno dosmrtnom uzdržavanju, darovatelj uzdržavanja. Plaćanje poreza na promet nekretnina zasniva se na tzv. teritorijalnom načelu. To znači da porezni obveznici nisu samo domaće fizičke i pravne osobe, nego i strane. Porez se plaća na imovinu koja je stečena na području Republike Hrvatske, tako su domaće i strane fizičke ili pravne osobe izjednačene glede plaćanja ovog poreza ako međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno.¹⁷

Zakon,¹⁸ dalje u čl. 9. govori o poreznoj osnovici. To je tržišna vrijednost nekretnine u trenutku nastanka porezne obveze koju utvrđuje Porezna uprava iz isprave o stjecanju ako je ukupan iznos naknade koju daje ili isplaćuje stjecatelj približno jednaka cijena koja se postižu na tržištu. Ako bi iznos bio manji, Porezna uprava ovlaštena je procjenom utvrditi tržišnu vrijednost, odnosno obaviti očevid.¹⁹ Kod zamjene nekretnina osnovica poreza utvrđuje se za svakog sudionika u zamjeni, dok se kod stjecanja idealnih dijelova, utvrđuje za svakog suvlasnika pojedinačno. Novina u Zakonu je smanjenje porezne stope na 4% (s prijašnjih 5%). Tu se vodilo računa o razini prihoda jedinice lokalne samouprave koja se nije smjela smanjiti, pa tako tom promjenom nije došlo do smanjenja razine prihoda, budući da se isto nadomješta prihodom od poreznih obveznika koji su dosad bili oslobođeni plaćanja poreza radi rješavanja vlastitog stambenog pitanja.²⁰

¹⁴ Pratzner Nikolina, Promjene u oporezivanju prometa nekretnina od 1. siječnja 2017. godine, *Pravo i porezi* (25), br. 12, 2016., str. 117.

¹⁵ Zakon o porezu na promet nekretnina, Narodne novine, broj 115/2016.

¹⁶ Šimunović, J.; Arbutina, H.; Mijatović, N.; Rogić Lugarić, T.; Cindori, S., *op. cit.* (bilj.2), str. 140.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Zakon o porezu na promet nekretnina, Narodne novine, broj 115/2016.

¹⁹ Šimunović, J.; Arbutina, H.; Mijatović, N.; Rogić Lugarić, T.; Cindori, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 142.

²⁰ Pratzner, N., *op.cit.* (bilj. 14), str. 119.

Određivanje trenutka nastanka porezne obveze važno je zbog utvrđivanja visine porezne obveze, primjene mjerodavnih propisa i procjene tržišne vrijednosti nekretnine.²¹ Tako Zakon o porezu na promet nekretnina²² u petom poglavlju određuje da porezna obveza nastaje u trenutku sklapanja ugovora ili drugog pravnog posla, odnosno trenutkom pravomoćne odluke, tj. ako se vlasništvo stječe zakonom, obveza nastaje trenutkom pravomoćne odluke suda o odobrenju upisa, a ako je potrebna suglasnost nadležnoga ministarstva, trenutkom dobivanja te suglasnosti. Radi rasterećenja poreznih obveznika, prema novom Zakonu promet nekretnina smatrat će se prijavljenim dostavom isprave od javnog bilježnika, sudova i drugih tijela koja donose odluke o raspolaganju nekretninama, a koji to i dalje dostavljaju Poreznoj upravi. Ali, u slučaju da javni bilježnik ne ovjeri ispravu niti ju sud ili drugo tijelo izda, porezni obveznik je i dalje u obvezi nadležnoj ispostavi Porezne uprave dostaviti prijavu prometa nekretnine i ispravu. Porez se mora platiti u roku od 15 dana od dana dostave rješenja o utvrđivanju poreza.

Ovo poglavlje završit ću poreznim oslobođenjima. Naime, Zakon²³ u svom četvrtom poglavlju prepoznaje tri vrste oslobođenja. Tako u čl. 13. navodi opća oslobođenja od poreza kojih ima osam, a neka od njih su nekretnine u vlasništvu Republike Hrvatske, jedinice lokalne i regionalne samouprave, tijela državne vlasti, diplomatska i konzularna predstavništva pod uvjetom uzajamnosti, oduzete nekretnine u postupku vraćanja i komasacije i sl. Drugo oslobođenje je pri unosu nekretnine u trgovačko društvo. Znači, kada se nekretnine unose u kapital društva ili kod spajanja i pripajanja ili kod podjele na više trgovačkih društava ne plaća se porez. I posljednje oslobođenje je pri nasljeđivanju, darovanju ili drugom stjecanju bez naknade. Kako se navodi u čl. 15., oslobođeni su:

- “1. bračni drug, potomci i preci koji čine uspravnu liniju te posvojenici i posvojitelji koji su u tom odnosu s umrlim ili darovateljem
2. pravne i fizičke osobe kojima Republika Hrvatska ili jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave daruje, odnosno daje nekretnine bez naknade radi odštete ili iz drugih razloga u svezi s Domovinskim ratom
3. bivši bračni drugovi kada uređuju svoje imovinske odnose.”²⁴

3.1. KUPNJA PRVE NEKRETNINE

Kako bi se izbjeglo daljnje nejednako postupanje u odnosu na osobe koje rješavaju vlastito stambeno pitanje kupnjom nekretnine na koju se plaća PDV i koje tog poreza ne

²¹ Šimunović, J.; Arbutina, H.; Mijatović, N.; Rogić Lugarić, T.; Cindori, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 148.

²² Zakon o porezu na promet nekretnina, Narodne novine, broj 115/2016.

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

moгу biti oslobođene, novim je Zakonom ukinuta ova odredba, odnosno oslobođenje. Prije samog ukidanja učinjena je analiza o broju korištenja ovog oslobođenja. Kao rezultat uočen je konstantni pad, preciznije od 2007. godine korišteno je 22.000 oslobođenja, dok je 2015. broj pao na 8.000. Iz navedenog se zaključuje da se mlade obitelji odlučuju za kupnju nekretnine na koju se plaća porez na dodanu vrijednost.²⁵

Za 2018. godinu predviđeno je subvencioniranje stambenih kredita mladima od 45 godina na način da prve četiri godine država sudjeluje u otplati pola rate kredita. Kamata za navedeno razdoblje neće biti veća od 3,95%, dok nakon proteka te četiri godine ne može biti viša od 10% od kamate određene za te prve četiri godine. Također se određuje da stan ne smije biti skuplji od 100 tisuća eura, odnosno 1.900 eura po kvadratnom metru, a minimalan rok otplate bio bi 15 godina. Predviđeno je i produljenje subvencioniranja od dvije godine za svako rođeno dijete u tom razdoblju, odnosno od jedne godine ako je nekom od članova obiteljskog kućanstva utvrđen invaliditet s više od 50% tjelesnog oštećenja.²⁶ S obzirom na sveopće stanje u državi došlo je do velikog interesa javnosti glede navedenog prijedloga i samih kritičkih osvrta u vezi s pogodovanjem bankama. U pitanje se dovodi i sam odabir subvencioniranih jer kako je navedeno u prijedlogu, odabir bi se vršio prema kriteriju vremena zaprimanja potpunog zahtjeva. Naravno, dolazi i do problema rasta cijena samih nekretnina.

4. OPOREZIVANJE NEKRETNINA U NEKIM EUROPSKIM ZEMLJAMA

Proces harmonizacije poreznih sustava u zemljama članicama Europske unije primarno je orijentiran na porez na dodanu vrijednost i trošarine, dok ostali porezi, uključujući i oporezivanje imovine, nemaju detaljno reguliranu zakonsku regulativu. Oporezivanje je djelomično regulirano kroz bilateralne ugovore o dvostrukom oporezivanju u dijelu u kojemu se mogu odnositi i na oporezivanje imovine.²⁷ Raznorodnost poreznih oblika zasigurno je jedan od razloga što imovinski porezi nisu predmet harmonizacije, a dodatni je razlog činjenica da je riječ o porezima čije osnovice nisu mobilne pa ti porezi ne predstavljaju ozbiljnu prijetnju mobilnosti kapitala i ljudi unutar jedinstvenog tržišta, a što je bio osnovni motiv ujednačavanja poreza na potrošnju.²⁸ U oporezivanju nekretnina u europskim se zemljama zapaža isti trend kao i u Hrvatskoj, što znači da su porezne stope niske, a time je i udio ovih poreza u ukupnim poreznim prihodima bagatelan. Nalazi-

²⁵ Pratzner, N., *op. cit.* (bilj. 14), str. 123.

²⁶ Prijedlog zakona o subvencioniranju stambenih kredita, <https://esavjetovanja.gov.hr/Econ/MainScreen?entityId=4492>, pristupljeno 13. svibnja 2017.

²⁷ Kordić, G.; Podborkić, R., *op. cit.* (bilj. 4), str. 113.

²⁸ Kukić, N.; Švaljek, S., *op. cit.* (bilj. 6), str. 53.

mo ga u gotovo svim sustavima, uglavnom u obliku parcijalnog poreza na imovinu.²⁹ U nastavku ću pokušati približiti oporezivanje nekretnine u Austriji i Njemačkoj te Italiji.

4.1. AUSTRIJA I NJEMAČKA

U Austriji razlikujemo porez na nekretnine i porez na promet nekretnina. Zakonom o porezu na nekretnine (Grundsteuergesetz, GrSt³⁰) iz 1995. godine oporezuju se tuzemne nekretnine (imovina poljoprivrednog i šumskog gospodarstva, nekretnine i pogonska imovina), a porezni dužnik je vlasnik imovine, odnosno kako je člankom 9.³¹ propisano to je i korisnik (ako je oporezivi predmet pravo na nekretninu). Kao porezna osnovica služi mjerodavna jedinstvena vrijednost, koja se utvrđuje prema propisima Zakona o procjeni. Ukupno porezno opterećenje utvrđuje se tako da se najprije za oporezivu imovinu utvrdi visina poreznog faktora koja načelno iznosi 2‰ te na tako utvrđeni iznos općine primjenjuju prirrez koji ne smije prijeći 500‰ čime se dobiva konačan iznos poreza. Nakon takvog izračuna, okvirna visina poreza na nekretnine iznosi 1%. Zakonom su predviđena i porezna oslobođenja, a porez je isključivi prihod općina.³²

Porez na promet nekretnina uređen je Zakonom o porezu na promet nekretnina (Grunderwerbsteuergesetz, GrEStG³³) iz 1987., kojim je obuhvaćeno stjecanje tuzemnih nekretnina (zemljište i tlo, prirodni prirast zemljišta, građevine sagrađene na zemljištu, pripadajuće sporedne stvari). Također se člankom 3.³⁴ nabrajaju sva porezna oslobođenja, a prema članku 9.³⁵ ovoga Zakona porezni dužnici su sudionici pravnog prometa u kojem se stječe nekretnina. Za razliku od RH ovdje su prodavatelj i kupac zajednički porezni dužnici pa je korisno ugovoriti tko snosi porez. Kao porezna osnovica služi vrijednost nekretnine koja se stječe, a porezna stopa načelno iznosi 3,5%. Porez ubire Savez (4%), ali prihodi u cijelosti priteču općinama (96%).³⁶

²⁹ Kordić, G.; Podborkić, R., *op. cit.* (bilj. 4), str. 113.

³⁰ Zakon o porezu na nekretnine (Grundsteuergesetz), <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10003845>, pristupljeno 3. travnja 2018.

³¹ *Ibid.*

³² Mijatović Nikola, Oporezivanje imovine s posebnim osvrtom na oporezivanje nasljedstva i darova, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2004., str. 83.–84.

³³ Zakon o porezu na promet nekretnina (Grunderwerbsteuergesetz), <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10004531>, pristupljeno 3. travnja 2018.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Mijatović, N., *op. cit.* (bilj. 3), str. 83.–84.

Njemačka isto tako ima Zakon o porezu na nekretnine (Grundsteuergesetz, GrStG³⁷) i Zakon o porezu na promet nekretnina (Grunderwerbsteuergesetz, GrEStG³⁸), oba iz 1997. Za potrebe prvoga promatraju se svojstva i vrijednosti nekretnine, a plaćanju poreza podliježe zemljišni posjed koji se nalazi u tuzemstvu (pogoni poljoprivrednog i šumskog gospodarstva kao i nekretnine). Oslobođenja su naročito u korist države, crkve i općekorisnih tijela što je navedeno u članku 3. i 4.³⁹ spomenutog Zakona. Porezna stopa za nekretnine u starim saveznim zemljama ovisno o vrsti nekretnine iznosi između 2,6‰ i 3,5‰, a u novim saveznim zemljama između 5‰ i 10‰. Za pogone poljoprivrednog i šumskog gospodarstva iznosi 6‰. Općine na utvrđeni iznos poreza ubiru još i pririz čija se visina utvrđuje slobodno, pa se zato i njegova visina uvelike razlikuje od općine do općine. U Njemačkoj porez na nekretnine u cijelosti pripada općinama.⁴⁰

Plaćanju poreza na promet nekretnina podliježu pravni prometi tuzemnih nekretnina, ako su usmjereni na stjecanje vlasništva ili sličnih prava na nekretnini. Za potrebe oporezivanja s nekretninama izjednačena su prava gradnje na tuđem zemljištu kao i građevine na tuđem zemljištu. Kao i kod Austrije, porezni dužnici koje zakon navodi u članku 13.⁴¹ osobe su koje sudjeluju u postupku prometa nekretnina, pa tako kupac i prodavatelj mogu ugovoriti teret plaćanja samo za jednog od njih. Porezna stopa je isto 3,5% kako je navedeno u odjeljku 4.,⁴² a predviđena su i neka oslobođenja. Isto tako, porez na promet nekretnina ubiru savezne zemlje, ali one mogu prihode u cijelosti ili djelomično prenijeti na općine i saveze općina.⁴³

4.2. ITALIJA

Za razliku od prethodnih zemalja, talijanski je porezni sustav nešto kompleksniji. Neki autori govore o čak 1.800 različitih akata kojima se uređuje porezno opterećenje građana u toj zemlji. Italija poznaje uz imovinske poreze, porez na inozemne nekretnine, porez na promet nekretnina koji se plaća pri kupoprodaji, postoji i porez na naslijeđene ne-

³⁷ Zakon o porezu na nekretnine (Grundsteuergesetz), <https://www.gesetze-im-internet.de/grstg-1973/BJNR109650973.html>, pristupljeno 3. travnja 2018.

³⁸ Zakon o porezu na promet nekretnina (Grunderwerbsteuergesetz), <https://www.gesetze-im-internet.de/grestg-1983/BJNR017770982.html>, pristupljeno 3. travnja 2018.

³⁹ Zakon o porezu na nekretnine (Grundsteuergesetz), <https://www.gesetze-im-internet.de/grstg-1973/BJNR109650973.html>, pristupljeno 3. travnja 2018.

⁴⁰ Mijatović, N., *op. cit.* (bilj. 3), str. 76.–79.

⁴¹ Zakon o porezu na promet nekretnina (Grunderwerbsteuergesetz), <https://www.gesetze-im-internet.de/grestg-1983/BJNR017770982.html>, pristupljeno 3. travnja 2018.

⁴² *Ibid.*

⁴³ Mijatović, N., *op. cit.* (bilj. 3), str. 76.–79.

kretnine (uzima se u obzir nasljedni red) te porez na darovne nekretnine. Također se oporezuje i dohodak ili dobit pri prodaji, odnosno najma.⁴⁴

Porez na nekretnine pogađa samo vlasništvo nekretnine u statičnom obliku, a postoji još od 1992. godine i cjelokupni prihod bio je namijenjen lokalnim područjima. Od 1. siječnja 2012. godine Italija uvodi novi porez na promet nekretnina, odnosno dosadašnji "ICI" (*Imposta comunale sugli immobili*) zamijenjen je s "IMU-om" (*Imposta Municipale Propria*). Ovakve promijene potaknute su istragom Europske komisije koja je utvrdila da je bivši talijanski sustav oporezivih poreznih olakšica za nekretnine dodijeljen nekomercijalnim subjektima za specifične svrhe (ICI) između 2006. i 2011. godine bio nespojiv s pravilima EU-a o državnim potporama.⁴⁵ Novi porez pogađa i nekretnine namijenjene trajnom stanovanju, a prihodi djelomično sad pripadaju i državnom proračunu te se prvi put otad u Italiji oporezuju i poljoprivredna zemljišta.

Predmet oporezivanja nekretnine su na teritoriju Italije, a poreznim obveznicima smatraju se sve fizičke ili pravne osobe koje posjeduju nekretninu na temelju prava vlasništva ili nekog drugog stvarnog prava. Tako se u članku 8.⁴⁶ navodi da to može biti vlasnik nekretnine, nositelj prava plodouživanja, nositelj prava uporabe stanovanja, emfiteuze ili superficijarnog prava. Ako postoji koncesija to bi bio korisnik koncesije, u slučaju *leasinga* – korisnik *leasinga*. Postoji li suvlasništvo, svaka od tih osoba smatra se poreznim obveznikom poreza na nekretnine za svoj suvlasnički dio. Nema razlike između domaćih i stranih fizičkih i pravnih osoba.⁴⁷

Porezna osnovica određuje se na temelju vrijednosti nekretnine, ali se dobiva na specifičan način. Svakako bih trebala spomenuti da talijanski katastarski sustav poznaje dvije vrste katastra. Jedan za zgrade i građevine (gdje su nekretnine određene prema kategorijama, kategorije prema grupama koje se dalje određuju prema brojevima) i drugi za zemljišta. Tako svakoj nekretnini koja je upisana u katastar katastarski ured dodjeljuje određenu fiskalnu vrijednost. Ta vrijednost označava pretpostavljeni godišnji prihod koji bi se mogao ostvariti od takvih nekretnina u normalnim uvjetima (u obzir se uzima veličina, površina, vrsta nekretnine te područje na kojem se nalazi). Taj prihod se množi s propisanim koeficijentom i tako se dobije stvarna vrijednost. Kod građevinskih zemljišta poreznu osnovicu također čini vrijednost nekretnine, ali ovaj put tržišna vrijednost (gleda se lokacija, postotak izgrađenosti, urbanistički uvjeti, troškovi za dovođenje u adekvatno stanje za gradnju te tržišne vrijednosti nekretnina sličnih karakteristika). U Italiji redovna

⁴⁴ Dikandić, Desanka, Oporezivanje nekretnina u Republici Italiji, Informator, br. 6328, 2014., str. 10.–12.

⁴⁵ State aid: Commission finds Italian ICI real estate tax exemptions for non-commercial entities incompatible and clears amended exemptions under new IMU law, <http://europa.eu/rapid/press-release-IP-12-1412-en.htm>, pristupljeno 3. travnja 2018.

⁴⁶ *Regolamento "IMU"*, <http://www1.finanze.gov.it/dipartimentopolitichefiscali/fiscalitalocale/tributi-locali/dati/2016/1106-CIMUNIC-03mb16c820d.pdf>, pristupljeno 3. travnja 2018.

⁴⁷ *Ibid.*

porezna stopa iznosi 0,76%, a lokalne vlasti mogu je modificirati, tj. povisiti ili sniziti za najviše 0,3%, a u slučaju najma mogu je sniziti za najviše 0,4%. Postoje i razne olakšice i oslobođenja nabrojani u članku 4.⁴⁸ kao npr. olakšice za poljoprivredna zemljišta ili oslobođenje od poreza za nekretnine u državnom ili lokalnom vlasništvu, u vlasništvu institucija za javno zdravstvo, oslobođenje kod javnih vjerskih obreda kao i kod nekretnina u vlasništvu Svete Stolice itd. Prihod od poreza pripada državnom proračunu onih nekretnina za specifične namjene, a ostali prihodi pripadaju lokalnim proračunima.⁴⁹

5. ZAKLJUČAK

Porezi danas čine glavninu javnih prihoda, a oporezivanje imovine sastavni je dio suvremenih poreznih sustava. Vidljivo je kako većina zemalja Europske unije poznaje oporezivanje nekretnina koji danas preuzimaju ulogu glavnih i vlastitih prihoda lokalnih jedinica. Te trendove prati i Hrvatska, pa sada prihod od poreza na promet nekretnina pripada upravo njima te je tako vrlo dobar izvor financiranja lokalnih vlasti. No, upravo zbog te činjenice da porez pripada lokalnim jedinicama kao i zbog skromne izdašnosti takvog poreza, možemo zaključiti da bi on kao takav teško bio uporište financijskih prihoda zemlje. Iako sama riječ oporezivanje izaziva netrpeljivost, gledajući globalno, možemo primijetiti da iz dana u dan dolazi do povećanja složenosti poreznih sustava i rasta poreznog tereta, pri čemu ipak treba ukazati na činjenicu da je suvremeni svijet prihvatio plaćanje poreza kao nešto neizbježno i nešto što omogućuje funkcioniranje države i svih razina vlasti.

U ovom radu opisana je postojeća hrvatska regulativa glede oporezivanja nekretnina te mogućnost njezina proširenja uvođenjem poreza na nekretnine i građevinske rente. Kako je i navedeno u radu, europske zemlje poznaju porez na nekretnine uz porez na promet nekretnina. Republici Hrvatskoj bi svakako uvođenje poreza na nekretnine pridonijelo u kontekstu fiskalnih potreba, ali bi došlo i do ponovnog opterećenja stanovništva. Neizbježni bi bili snažni otpori jer je društvo trenutačno preosjetljivo s obzirom na stanje u državi te bi se svakako trebalo pristupiti s velikim oprezom i prije svega detaljnim analizama.

Moramo primijetiti i da su stalne izmjene i dopune zakona u posljednjih nekoliko godina unijele poreznu nestabilnost i nesigurnost, a na nižim razinama vlasti dolazi i do neujednačenih i nedorečenih postupanja što naravno dovodi do stalne skeptičnosti društva vezanih za najavu novih promjena i reformi glede poreza. Sukladno navedenom kroz ovaj rad prikazane su i novine koje nam je donio novi Zakon o porezu na promet nekretnina. Kod njega u biti ne vidimo neke bitne promjene, ali uz već spomenute novine gdje prihodi od poreza pripadaju lokalnim vlastima, tu je i smanjenje porezne stope za jedan postotni bod. Imamo i promjene kod poreznih oslobođenja gdje je ukinuto

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Đikandić, D., *op. cit.* (bilj. 15), str. 10.–12.

plaćanja poreza na promet nekretnina za građane koji su stjecali nekretninu kojom su rješavali vlastito stambeno pitanje koje sam pojasnila u zasebnom poglavlju, a prošireno je oslobođenje kada vlasnik ili član društva nekretninu unosi u trgovačko društvo, neovisno o tome hoće li se nekretnina evidentirati u temeljni kapital ili u kapitalne rezerve društva (za razliku od odredbe prijašnjeg Zakona kojim se moglo osloboditi plaćanja poreza samo u slučaju unosa nekretnine u osnivački ulog ili radi povećanja temeljnog kapitala). Radi rasterećenja nepotrebnih administrativnih opterećenja građana, stjecatelji nekretnina oslobođeni su obveze prijave prometa nekretnina, a nastanak porezne obveze sada prijavljuju javni bilježnici te sudovi i druga javnopravna tijela.

Kada govorimo o oporezivanju nekretnina, trebamo obratiti pozornost i na stupanj gospodarskog razvoja naše zemlje kao i razvijenosti samog tržišta nekretnina. Ne postoji idealni sustav oporezivanja, no svakako treba posvetiti veliku pozornost usklađenosti poreznog sustava i mjera porezne politike s potrebama i mogućnostima hrvatske društvene zajednice.

Ovaj rad završila bih izrekom Benjamina Franklina: "Ništa nije sigurno osim smrti i poreza," koja nam možda najbolje prikazuje koliko je važno i prisutno oporezivanje svuda u svijetu.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Mijatović, Nikola, Oporezivanje imovine s posebnim osvrtom na oporezivanje nasljedstva i darova, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2004.
2. Šimunović, Jure; Arbutina, Hrvoje; Mijatović, Nikola; Rogić Lugarić, Tereza; Cindori, Sonja, Hrvatski fiskalni sustav, Narodne novine d.d., Zagreb, 2010.

Članci:

1. Đikandić, Desanka, Oporezivanje nekretnina u Republici Italiji, Informator, br. 6328, 2014., str. 10.–12.
2. Kordić, Gordana; Podborkić, Ruža, Oporezivanje imovine: Hrvatska praksa i europska iskustva, Ekonomska misao i praksa, god. 19, br. 1, 2010., str. 105.–120.
3. Kukić, Nenad; Švaljek, Sandra, Porez na nekretnine: osnovne značajke i rasprava o uvođenju u Hrvatskoj, Privredna kretanja i ekonomska politika, god. 22, br. 132, 2012., str. 49.–91.
4. Pratzner, Nikolina, Promjene u oporezivanju prometa nekretnina od 1. siječnja 2017. godine, Pravo i porezi (25), br. 12, 2016., str. 117.–123.

Izvori prava:

1. Zakon o financiranju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, Narodne novine, broj 117/1993, 69/1997, 33/2000, 73/2000, 127/2000, 59/2001, 107/2001, 117/2001, 150/2002, 147/2003, 132/2006, 26/2007, 73/2008, 25/2012, 147/2014, 100/2015, 115/2016.
2. Zakon o porezu na promet nekretnina, Narodne novine, broj 115/2016.
3. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 143/2012, 152/2014.

Mrežni izvori:

1. Oporezivanje prometa nekretnina, <https://www.poreznauprava.hr/HR-publikacije/Pri-rucnici-brosure/Nekretnine-159.pdf>, pristupljeno 12. svibnja 2017.
2. Porezna pojasnila koeficijent dobi, izračun novog poreza na nekretnine, <https://lider.media/a/ktualno/porezna-pojasnila-koeficijent-dobi-izracun-novog-poreza-na-nekretnine/>, pristupljeno 14. svibnja 2017.
3. Prijedlog zakona o subvencioniranju stambenih kredita, <https://esavjetovanja.gov.hr/Econ/MainScreen?entityId=4492>, pristupljeno 13. svibnja 2017.
4. Regolamento "IMU", <http://www1.finanze.gov.it/dipartimento politichefiscali/fiscali-talocale/tributi-locali/dati/2016/1106--CIMUNIC-03mb16c820d.pdf>, pristupljeno 3. travnja 2018.
5. State aid: Comission finds Italian ICI real estate tax exemptions for non-commercial entities incompatible and clears amended exemptions under new IMU law, <http://europa.eu/rapid/press-release.IP-12-1412-en.htm>, pristupljeno 3. travnja 2018.
6. Uz porez na nekretnine, od 2018. uvodi se i skupa građevinska renta!, <https://www.vecernji.hr/vijestiuz-porez-na-nekretnine-od-1-1-2018-uvodi-se-i-skupa-gradevinska-renta-1163138>, pristupljeno 14. svibnja 2017.
7. Vuraić Kudeljan, Marijana, Osvrt na predloženi način oporezivanja nekretnina porezom na nekretnine, str. 95.–109. <http://www.agenti.hr/sadrzaj/info-agent/strukovni-forumi/forum-19/19-forum-Osvrt-na-novo-predlozeni-nacin-oporezivanja-nekretnina.pdf>, str. 97, pristupljeno 12. svibnja 2017.
8. Zakon o porezu na nekretnine (Grundsteuergesetz), <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10003845>, pristupljeno 3. travnja 2018.
9. Zakon o porezu na promet nekretnina (Grunderwerbsteuergesetz), <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10004531>, pristupljeno 3. travnja 2018.

REAL ESTATE TAXATION IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Abstract

Taxes are today one of the most important and most profitable revenues of both the state and lower levels of government. Modern states are introducing more and more taxes every day, and when we talk about property taxes, we usually think of its most common form – the real estate tax, although the term itself is much wider. Tax systems vary from country to country, but we can still notice that certain tax forms have a prominent role in all modern tax systems. The aforementioned property taxes are among them, and the Republic of Croatia also follows that path. Since real estate taxation, prompted by the amendments to the law and recently announced reforms, is currently a topical issue, this paper will focus on the situation in the Republic of Croatia and what these new proposals might bring. Since property taxes are not the subject of EU harmonisation, we will also present how this issue is regulated in some European countries.

Key words: taxation, real estate, European countries, Republic of Croatia

NADZOR DRŽAVNE GRANICE

Silvio Grobenski

student 4. godine Pravnog fakulteta Osijek,
E-mail: silgro94@gmail.com

Eugen Jakopović

student 5. godine Pravnog fakulteta Osijek,
E-mail: eugen.jakopovic94@gmail.com

Stručni rad
UDK 341.222:351.746.1
351.746.1:061.1(4-67EU)
Rad primljen 28. ožujka 2018.

Sažetak

Tema je ovoga rada nadzor državne granice. U samome uvodu naglašena je važnost postojanja, ali i čuvanja državnih granica bez kojih jednostavno nije moguće egzistiranje nijedne države na svijetu. Štoviše, provođenjem učinkovitog i kvalitetnog nadzora čuvaju se vrijednosti koje je određeno društvo postiglo što je i svojevrsna nit vodilja ovoga rada. Bitno je, bez obzira na samu temu, uvijek krenuti od teorijskog pristupa pa je tako i ovdje dana jasna definicija državnih granica, pojma granice, vrste i sve ono što ih sačinjava. Naglašena je važna uloga propisa Europske unije u suzbijanju i prevenciji organiziranog krijumčarenja ljudi te su prikazane teorijske postavke istoga. Izrazito važna je i uloga tijela i sustava Europske unije kao što je FRONTEX i Schengenski informacijski sustav. U svemu tome izrazito proaktivnu ulogu ima i Republika Hrvatska zbog svoga specifičnog položaja i činjenice da su njezine granice ujedno i najdulje kopnene vanjske granice Europske unije. U tome smislu potrebno je djelovati sustavno, organizirano i koherentno zajedno sa svim državama članicama Europske unije kako bi se spriječile eventualne loše posljedice migrantskih valova.

Ključne riječi: granica, nadzor, pravna regulativa, FRONTEX, Schengenski sustav

1. UVOD

Tri konstitutivna elementa svake države, kao svojevrsne apstraktne tvorevine, jesu stanovništvo, vlast i teritorij. Kada bismo krenuli u raščlanjivanje tih pojmova rekli bismo kako je postojanje tih triju elemenata zapravo i vrlo logično budući da bez stanovništva nema ni potrebe za formiranjem vlasti, a s druge strane ako to stanovništvo postoji, ono bi moralo imati i određeni teritorij i, naravno, ako se ta dva elementa kumulativno ispune, dolazimo do zaključka kako se to isto stanovništvo na tom istom teritoriju mora na određeni način ustrojiti te kreirati vlastita pravila kako bi anulirali onaj društveni poredak koji znači odsutnost vlasti, tj. anarhiju. No, kumulativno ispunjenje tih triju elemenata bila bi zapravo samo iskonska faza onoga što slijedi u "životu" jedne države.

Višestruki su problemi i u samome stanovništvu koje je u većini slučajeva vrlo raznorodno te je vrlo teško i zahtjevno uspostaviti vlast koja je jednaka i pravedna za sve i čiji cilj mora biti očuvanje temeljnih ljudskih prava i sloboda. No, uz očuvanje temeljnih ljudskih prava i sloboda i uz očuvanje i življenje demokratskih postavki, svaka država mora voditi računa o svojim granicama, odnosno o opasnostima koje naviru iz svojevrsnoga okruženja te iste države.

Članak 1. Ustava Republike Hrvatske kaže: “Republika Hrvatska jedinstvena je i nedjeljiva demokratska i socijalna država.”¹ Iz ovoga ustavnoga načela, koje je prema svojoj prirodi i političko i pravno, proizlazi i suverenitet Republike Hrvatske koji predstavlja najvišu vlast iznutra te nezavisnu vlast prema van. Upravo ta nezavisnost prema van, među ostalim, nužno sugerira i potrebu pomnoga motrenja državnih granica. “Zaštita državnih granica obavlja se njihovim nadziranjem sa svrhom zaštite nepovredivosti državne granice na kopnu, moru i rijekama na kojima se odvija međunarodna plovidba te šticeenje i osiguranje zračnog prostora Republike Hrvatske. Nadzor državne granice obavlja se radi sprječavanja ulaska diverzantskih, terorističkih i drugih neprijateljskih skupina ili pojedinaca na teritorij Republike Hrvatske. Zaštita državnih granica obuhvaća i kontrolu kretanja osoba uz državnu granicu i na njoj sa svrhom zaštite nepovredivosti državne granice te utvrđivanja i rješavanja povreda državne granice.”² Uz te navedene funkcije treba naglasiti da državne granice uvelike utječu na homogenizaciju određenih skupina društva te samim time potiču njihove međusobnu povezanost.³

S obzirom i na trenutak u kojem se današnji svijet, a posebice Europa nalazi, autori smatraju kako je nužno propitkivati i analizirati sve ono što čini taj sustav nadzora državne granice, ali dakako i implementaciju europskih uredbi, direktiva i odluka te kako se u konačnici isto provodi u praksi. Nadzor državne granice Republike Hrvatske izrazito je važan zbog geostrateškoga položaja RH, odnosno granice Republike Hrvatske ujedno su i vanjske granice Europske unije u kojoj postoji sustav načelnoga neometanoga prelaženja državnih granica. To je vrijednosni sustav, sustav na kojemu Europska unija kao zajednica *sui generis* i počiva i bez kojega, odnosno čijim narušavanjem ta ista Europska unija gubi smisao postojanja. Slobode protoka ljudi, dobara, usluga i kapitala četiri su slobode koje odražavaju nepogrešivu izvornost ideje postojanja i opstojanja Europske unije. Stoga će u ovome radu biti riječi upravo o važnosti tih državnih granica, njihovim vrstama, ali i funkcioniranju u sklopu nacionalnoga te europskoga sustava kontrole sa svojevrsnim osvrtom na migracijsku krizu koja je pogodila Europu.

¹ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/1990, 135/1997, 8/98, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014, čl. 1.

² Ivanda, Stipe, Zaštita državnih granica, Biro tisak, Zagreb, 2003., str. 1.

³ Detaljnije u: Anderson, James; O'Dowd, Liam, Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Significance, Regional Studies, Vol. 33, No. 7, 1999., str. 598.–599.

2. POJAM GRANICE

Pojam granice, odnosno državne granice, kroz povijest nije imao isto značenje, ali je uvijek imao iznimno važnu ulogu u formiranju neke države pa tako i u opstanku istih. Usporedno s time, pojam granice imao je tijekom povijesti, ali i danas ima raznovrsna simbolična značenja. Tako je svojedobno Berlinski zid imao ulogu razgraničenja između dvaju političkih sustava i moglo bi se reći dva tabora moći. Tako i danas u raznim dijelovima svijeta granice predstavljaju razmeđe između dviju ili više kultura, narodnosti ili političkih sustava.⁴ Kada su nastale granice zaista je teško odrediti, no možemo zaključiti kako je vjerojatno do nastanka primitivnih granica došlo u vrlo ranim fazama pojave civilizacije, odnosno kod formiranja određenih grupacija ljudi, kod kojih je prirodno da utvrđujući granice ostvaruju svojevrstan stupanj zaštite, ali dakako i integracije te iste skupine ljudi. "Povijesno gledajući granica nije bila crta koja je dijelila područje pod suverenitetom određenih država, već je bila određeni pojas zemljišta s obrambenom namjenom. U Rimskom Carstvu granica je bila prostor određene širine uređen za potrebe obrane Carstva (*limes imperii*). U Franačkoj državi bile su to marke koje se s vremenom pretvaraju u granice u modernom smislu prilikom diobe Carstva između nasljednika Karla Velikog."⁵ Također, mogli bismo zaključiti kako su državne granice u punom smislu te riječi oživotvorene kada su počele nastajati tzv. centralizirane države, dakle one države koje su u tim trenucima bile situirane na određenome mjestu i shodno tome su imale razvijen sustav državnog upravljanja te sustav oporezivanja. No, dakako, bilo je potrebno da i određene znanosti dostignu razinu kako bi mogle takve granice zabilježiti i ovjekovječiti. "Kada su geodezija i kartografija dostigle tehnički razvoj potreban da bi se u praksi moglo utvrditi granične crte."⁶

Pitanje državne granice *lege artis* jest i pitanje međunarodnoga prava. "U teoriji međunarodnoga prava državnu granicu definira se kao crtu do koje se proteže državno područje ili kao plohu koja presijeca graničnom crtom zračni prostor, površinu zemlje i podzemlje između susjednih zemalja."⁷ Prema Zakonu o nadzoru državne granice, državna granica je ploha koja okomito prolazi graničnom crtom po Zemljinoj površini te odvaja kopneno područje, morski prostor, unutarnje vode, zračni prostor i podzemlje Republike Hrvatske od susjednih država, kao i državna granica na području graničnih prijelaza na aerodromima, morskim lukama i lukama unutarnjih voda preko kojih se odvija međunarodni promet.⁸ Ustavom Republike Hrvatske određeno je da se suverenitet Republike Hrvatske rasprostire nad prostorom omeđenim državnim granicama, tj. nad njezinim kopnenim

⁴ Detaljnije; cf. *ibid.*, str. 595.

⁵ Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 4.

⁶ *Ibid.*

⁷ Andrassy, Juraj, *Međunarodno pravo 1*, Školska knjiga, 1995., str. 150.

⁸ Zakon o nadzoru državne granice, Narodne novine, broj 173/2003, 100/2004, 141/2006, 8/2007, 146/2008, 130/2011, 83/2013, 27/2016, čl. 4.

područjem, rijekama, jezerima, prokopima, unutrašnjim morskim vodama, teritorijalnim morem te zračnim prostorom iznad tih područja. Republika Hrvatska ostvaruje, u skladu s međunarodnim pravom, suverena prava i jurisdikciju u morskim područjima i u podmorju Jadranskog mora izvan državnog područja do granice sa susjedima.⁹

3. VRSTE GRANICA

Granice se mogu podijeliti na prirodne, umjetne te astronomske. Prirodne granice one su koje se naslanjaju na određenu manifestaciju prirode kao što su gorski lanci, klisure, rijeke, jezera i sl. Umjetne granice su one koje se ne oslanjaju na prirodno oblikovano tlo, nego se povlače na određenim točkama na karti, najčešće u ravninama. Astronomske granice označavaju granice povučene uz neku usporednicu ili meridijan (npr. između Sjeverne i Južne Koreje, SAD-a i Kanade, u pustinjским i polarnim područjima itd.). No, bez obzira na to o kojoj je vrsti granica riječ "granice među državama uvijek su one crte koje su određene međunarodnim ugovorima ili su običajnim putem prihvaćene kao granične crte između dviju susjednih država."¹⁰

3.1. UNUTARNJE I VANJSKE GRANICE

Uz navedene teoretske podjele granica, budući da je Republika Hrvatska članica Europske unije, moramo navesti i podjelu granica koju proklamira Europska unija. Tako su *unutarnje granice* prije svega zajedničke kopnene granice, uključujući granice na rijekama i jezerima država članica, zatim zračne luke država članica za unutarnje letove te u konačnici morske, riječne i jezerske luke država članica za redovne unutarnje trajektne linije. *Vanjske* su granice kopnene granice država članica, uključujući granice na rijekama i jezerima, granice na moru i njihove zračne, riječne, pomorske i luke na jezerima, ako se ne radi o unutarnjim granicama – dakle vanjske granice su granice s trećim državama.¹¹ Također, izrazito je važno naglasiti da se unutarnje granice mogu prijeći na onom mjestu koje odabere osoba koja prelazi iz jedne države u drugu i to bez provođenja granične kontrole osoba i bez obzira na njihovo državljanstvo.

"Međutim, ukidanje nadzora državne granice na unutarnjim granicama ne utječe na

- a) izvršavanje policijskih ovlasti od strane nadležnih tijela država članica prema nacionalnom pravu, u mjeri u kojoj izvršavanje tih ovlasti nema učinak istovjetan graničnoj kontroli,

⁹ *Op. cit.* (bilj. 1), čl. 2.

¹⁰ Doneseno prema Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 6. te prema Andrassy, J., *op. cit.* (bilj. 7), str. 155.–156.

¹¹ Staničić, Frane, *Policijsko upravno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2015., str. 125.

- b) sigurnosne provjere nad osobama koje u skladu s pravom svake države članice provode nadležna tijela, službenici ili prijevoznici u lukama i zračnim lukama pod uvjetom da se te provjere također provode nad osobama koje putuju unutar države članice,
- c) mogućnost da država članica zakonom odredi obvezu nošenja dokumenata i isprava,
- d) mogućnost da država članica, državljanima trećih država, zakonom odredi obvezu da prijave svoju prisutnost na njezinom državnom području.¹²

3.1.1. Privremeno ponovno uvođenje granične kontrole na unutarnjim granicama

Budući da je, kako je maloprije rečeno, osigurana sloboda kretanja preko unutarnjih granica, postavlja se pitanje, i to s razlogom, može li se uopće ograničiti, tj. mogu li se i pod kojim uvjetima uvesti granične kontrole na unutarnjim granicama. "Ako se u području bez kontrole unutarnjih granica pojavi ozbiljna prijetnja javnom poretku ili unutarnjoj sigurnosti u nekoj državi članici, ta država članica može iznimno uvesti graničnu kontrolu, na svim ili nekim određenim dijelovima svojih unutarnjih granica, u trajanju od najviše 30 dana ili u predviđenom trajanju ozbiljne prijetnje ako je to trajanje dulje od 30 dana."¹³ Također, u takvim slučajevima mora stajati generalna odredba koja kaže da trajanje privremene granične kontrole ne smije prekoračiti vrijeme koje je izričito potrebno za odgovor na ozbiljnu prijetnju. No, praksa iziskuje i normiranje situacije u kojoj bi trajanje te privremene granične kontrole trajalo i dulje pa tako pravna odredba kaže da država članica može produžiti trajanje granične kontrole za dodatnih 30 dana, što je moguće višekratno produžavati. Međutim, ukupno trajanje razdoblja tijekom kojeg se granična kontrola ponovno uvodi na unutarnjim granicama, uključujući sva produženja, ne smije trajati duže od šest mjeseci.¹⁴ Međutim, države članice ne mogu arbitrarno postupati u takvim situacijama nego su obvezane poštovati i postupati po predviđenoj proceduri, osiguravajući na taj način svrhu i smisao Europske unije, odnosno poštujući vrednote na kojima ista počiva. "Europska komisija i države članice dužne su što je prije moguće obavijestiti Europski parlament i Vijeće Europske unije o razlozima koji bi mogli pokrenuti ponovno uvođenje granične kontrole. Ukoliko država odluči uvesti ovu mjeru, dužna je obavijestiti ostale države članice, kao i Komisiju, najkasnije četiri tjedna prije uvođenja granične kontrole ili u kraćem roku ako okolnosti koje uzrokuju ponovno uvođenje postanu poznate manje od četiri tjedna prije planiranog ponovnog uvođenja. Sve podatke iz obavijesti Komisija mora proslijediti Europskom parlamentu i Europskom vijeću.

Obavijest sadrži:

¹² Cf. *ibid.*, str. 126.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Doneseno prema *ibid.*

- a) razloge za predloženo ponovno uvođenje, uključujući sve relevantne podatke koji detaljno navode događaje koji predstavljaju ozbiljnu prijetnju njezinom javnom poretku ili unutarnjoj sigurnosti;
- b) područje primjene predloženog ponovnog uvođenja uz naznaku dijela ili dijelova unutarnjih granica gdje se granična kontrola treba ponovno uvesti;
- c) nazive ovlaštenih graničnih prijelaza;
- d) datum i trajanje planiranog ponovnog uvođenja;
- e) prema potrebi, mjere koje druge države članice trebaju poduzeti.”¹⁵

3.1.2. Posebni slučajevi privremenog uvođenja granične kontrole na unutarnjim granicama

U određenim slučajevima, može postojati potreba da se, radi potrebe provođenja hitnih mjera zbog ozbiljne prijetnje javnom poretku ili unutarnjoj sigurnosti, bez odgode, ponovno uvede granična kontrola. U ovom se slučaju ponovna granična kontrola može provoditi na vrijeme od najviše deset dana, što se može produljiti za još najviše 20 dana. Ukupno najduže trajanje razdoblja ponovne granične kontrole ne smije prekoračiti dva mjeseca. O ovakvom ponovnom uvođenju granične kontrole država članica također mora obavijestiti druge države članice i Komisiju koja o tome obavještava Europski parlament.¹⁶

4. DRŽAVNE GRANICE REPUBLIKE HRVATSKE

Republika Hrvatska, zbog svoga specifičnoga oblika ali i položaja, posebnu pozornost mora posvetiti svojim granicama. Nažalost, mnoge od njih nisu ni do današnjih dana uređene potpuno, odnosno i dalje postoje svojevrsna otvorena pitanja između susjednih država. Još preciznije, samo je granica s Mađarskom evidentirana kao ona o kojoj nema spornih pitanja. “Državne granice Republike Hrvatske temeljem međunarodnog prava o sukcesiji država, državne su granice koje je imala SFRJ do 1991., tj. do svog raspada i to s Republikom Mađarskom (kopnena granica), s Republikom Italijom (morska granica) te granice koje je Hrvatska imala s bivšim republikama u SFRJ prije proglašenja svoje neovisnosti (Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Slovenijom na kopnu i moru i Srbijom na kopnu).”¹⁷ Također, zbog svoga položaja Republika Hrvatska ima i izrazito dugu kopnenu granicu što se posebno odnosi na granicu s Bosnom i Hercegovinom. Državne granice Republike Hrvatske protežu se u dužini od oko 2267 km na kopnu i 502

¹⁵ Cf. *ibid.*, str. 127.

¹⁶ Doneseno prema *ibid.*

¹⁷ Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 2), str.10.

nautičke milje na moru. Od ukupne dužine na kopnu, granica Republike Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom proteže se u dužini od 932 km, sa Srbijom 282 km, sa Slovenijom 674 km, s Mađarskom 354 km i s Crnom Gorom 25 km.¹⁸

4.1. PRAVNI TEMELJI ZA UTVRĐIVANJE HRVATSKIH DRŽAVNIH GRANICA

Ako želimo pronaći temelj postojanja, odnosno potvrde sadašnjih hrvatskih granica, moramo prionuti razmatranju pravnih i političkih akata koji predstavljaju tvorbenu osnovu samostalnosti i neovisnosti države Hrvatske. U tome smislu odgovor treba potražiti u povijesnim odlukama Hrvatskog sabora 1991. godine. Prije svega u Ustavnoj odluci o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske koja je donesena 25. lipnja 1991. U navedenoj Odluci potvrđena je dotadašnja međunarodna granica između Republike Hrvatske i Republike Mađarske, ali i razgraničenja na moru između Republike Hrvatske i Italije. Sve ostale granice koje su u bivšoj SFRJ¹⁹ bile tretirane kao republičke (sa Slovenijom, Srbijom, Crnom Gorom i Bosnom i Hercegovinom) pretvorene su u državne granice.²⁰ Nedugo nakon toga, početkom 1992. godine te iste granice su međunarodno priznate čime je proces formiranja Republike Hrvatske bio dovršen.²¹

4.2. O NADZORU DRŽAVNIH GRANICA REPUBLIKE HRVATSKE

Nadzor državne granice obuhvaća kontrolu prelaska državne granice i zaštitu državne granice, a obavlja se radi:

1. osiguranja nepovredivosti državne granice
2. zaštite života i zdravlja ljudi
3. sprječavanja i otkrivanja kaznenih djela i prekršaja te otkrivanja i pronalaska počinitelja istih
4. sprječavanje nezakonitih migracija i
5. sprječavanja i otkrivanja drugih opasnosti za javnu sigurnost, pravni poredak i nacionalnu sigurnost.²²

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Skraćena od Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija.

²⁰ Vidi više: Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 31/1991, čl. 5.

²¹ Detaljnije na: 15. siječnja – Dan međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, <http://www.sabor.hr/spomendan-15-sijecnja-dan-medunarodnog-priznanja-r>, pristupljeno 1. ožujka 2018.

²² *Op. cit.* (bilj. 8), čl. 3. st. 1.

Pravni okvir koji uređuje nadzor državne granice je složen, budući da je, u vezi s vanjskim granicama mjerodavno europsko pravo, tj. pravo Europske unije, kao i naše domaće pravo, ali primarno je mjerodavno europsko pravo. Tako treba imati na umu sljedeće uredbe EU-a u vezi s nadzorom vanjskih granica:

- a) Uredba (EZ) br. 562/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 15. ožujka 2006. o Zakoniku Zajednice o pravilima kojima se uređuje kretanje osoba preko granica (Zakonik o schengenskim granicama)
- b) Uredba (EU) br. 1052/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o uspostavi Europskog sustava nadzora granica (EUROSUR)
- c) Uredba Vijeća (EZ) br. 2007/2004 od 26. listopada 2004. o osnivanju Europske agencije za upravljanje operativnom suradnjom na vanjskim granicama država članica Europske unije Frontex
- d) Uredba (EZ) br. 810/2009 Europskoga parlamenta i Vijeća od 13. srpnja 2009. kojom se uspostavlja Zakonik Zajednice o vizama (Zakonik o vizama)
- e) Uredba (EZ) br. 767/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. srpnja 2008. o Viznom informacijskom sustavu (VIS) i razmjeni podataka između država članica o kratkotrajnim vizama (Uredba o VIS-u)
- f) Uredba (EZ) br. 1931/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. prosinca 2006. o utvrđivanju pravila o pograničnom prometu na vanjskim kopnenim granicama država članica te o izmjeni odredaba Schengenske konvencije.

Što se tiče domaćeg prava, mjerodavni su:

- 1) Zakon o nadzoru državne granice
- 2) Zakon o strancima
- 3) Zakon o policiji
- 4) Zakon o policijskim poslovima i ovlastima.²³

4.3. TIJELO I OVLAŠTI ZA NADZOR DRŽAVNE GRANICE

Kako bi bilo koja zaštita, tj. očuvanje nekih vrijednosti u praksi funkcioniralo, nužno je uspostaviti sustav s pripadajućim ovlastima koji će te vrijednosti na adekvatan način moći štiti. Sukladno Zakonu o nadzoru državne granice, nadzor državne granice u nadležnosti je Ministarstva unutarnjih poslova, odnosno poslove nadzora državne granice obavlja granična policija. Iznimno kada Ministarstvo ili predsjednik Vlade Republike Hrvatske to ocijene potrebnim zbog sigurnosnih i/ili humanitarnih razloga, Oruža-

²³ Staničić, F., *op. cit.* (bilj. 11), str. 122.–123.

ne snage Republike Hrvatske mogu pružiti potporu u zaštiti državne granice na način propisanim zakonom kojim se uređuje obrana Republike Hrvatske.²⁴ Granična policija u obavljanju poslova nadzora državne granice surađuje s drugim državnim tijelima te se radi toga mogu osnivati i koordinirajuća tijela. Pri obavljanju posla nadzora državne granice policijski službenici primjenjuju ovlasti propisane Zakonom o nadzoru državne granice i ovlasti sadržane u drugim zakonima. Radi omogućavanja nadzora državne granice granična je policija ovlaštena postaviti i koristiti tehnička sredstva i koristiti službene pse za obavljanje nadzora državne granice te postavljati zapreke s kojima se onemogućava nezakonito prelaženje državne granice. Vlasnici ili posjednici zemljišta dužni su omogućiti slobodan prolaz za neometano obavljanje poslova nadzora državne granice te radi postavljanja i održavanja propisanih oznaka područja graničnog prijelaza kao i graničnih i drugih oznaka uz granicu. Policijski službenici mogu se kretati po zemljištu, kada je to nužno za uspješno obavljanje nadzora državne granice, neovisno o odredbama drugih propisa i o volji vlasnika ili posjednika i radi toga koristiti sve vrste prijevoznih sredstava.²⁵

5. GRANIČNI PRIJELAZI

Kako bi se osigurao mir te samim time zajamčila svakojaka sigurnost građana bilo kojih država svijeta potrebno je spriječiti ilegalne prelaske iz jedne države u drugu, odnosno ponuditi prostornu, tehničku i informacijsku podršku sustavu kontrole na jasno obilježenim mjestima. U tome smislu u sljedećem dijelu rada nešto više reći ćemo upravo o samim graničnim prijelazima.

5.1. POJAM I VRSTE

Granični prijelaz se definira kao mjesto određeno za prelaženje državne granice. Također, taj isti granični prijelaz može biti otvoren za obavljanje međunarodnog, međudržavnog i pograničnog prometa. Granični prijelaz za međunarodni promet mjesto je za prelazak državne granice hrvatskih državljana i državljana drugih država. Granični prijelaz za međudržavni promet mjesto je određeno za prelazak državne granice hrvatskih državljana i državljana susjedne države te u konačnici granični prijelaz za pogranični promet mjesto je određeno za prelazak državne granice hrvatskih državljana s određenog područja Republike Hrvatske i državljana susjedne države, sukladno međudržavnom sporazumu. Također, važno je naglasiti da prema vrsti prometa granični prijelazi mogu biti:

²⁴ *Op. cit.* (bilj. 8), čl. 5., st. 1.–4.

²⁵ Vidi više: Ivanda, Stipe, Policijsko upravno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2006., str. 92.–93.

- a) cestovni
- b) željeznički
- c) zrakoplovni
- d) pomorski i
- e) riječni.

Granični prijelazi mogu biti stalni ili sezonski, dakako da su stalni granični prijelazi otvoreni tijekom cijele godine, dok su sezonski međunarodni granični prijelazi otvoreni za međunarodni promet u razdoblju od 1. travnja do 31. listopada svake kalendar-ske godine.²⁶ Bitno je napomenuti da je moguće uspostavljanje privremenog graničnog prijelaza pri tzv. izvanrednim situacijama, a koje su taksativno navedene u Zakonu o nadzoru državne granice. "Ministar, uz prethodno mišljenje ministarstva nadležnog za poslove financija i nadležnog tijela susjedne države, može rješenjem odrediti privremeni granični prijelaz, ako je to potrebno za održavanje kratkotrajnih djelatnosti kao što su:

- kulturne, vjerske, znanstvene, stručne i turističke aktivnosti,
- sportske priredbe,
- potreba za preusmjeravanjem prometa,
- provedba odredaba međunarodnih ugovora,
- poljoprivredne i druge gospodarske aktivnosti."²⁷

5.2. PODRUČJE GRANIČNOG PRIJELAZA

Granični prijelaz kao takav ne predstavlja apstraktnu stvar, nego isključivo materijalnu koja je situirana geografski i lokacijski. "Području graničnog prijelaza pripada prostor koji je potreban za obavljanje granične kontrole i drugih graničnih formalnosti, kao i neposredna okolica s objektima koji su potrebni za nesmetano i sigurno odvijanje prometa i obavljanje granične kontrole te drugih graničnih formalnosti."²⁸ Područje graničnog prijelaza rješenjem određuje nadležna policijska uprava, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležne carinarnice, nadležne uprave Ministarstva pomorstva, prometa i veza te suglasnost Ministarstva unutarnjih poslova.²⁹ Također sama arhitektonska izvedba graničnog prijelaza mora biti odrađena tako da taj isti prostor, odnosno građevina, funk-

²⁶ Napisano prema: Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 91.–92; Slično i u: Staničić, F., *op. cit.* (bilj. 11), str. 142.–144.

²⁷ *Op. cit.* (bilj. 8), čl. 10.

²⁸ Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 25), str. 96.

²⁹ *Ibid.*

cionalno odgovara zadacima koji se na njoj moraju obavljati. Ono je kao takvo i od posebnog sigurnosnog značenja.³⁰

6. GRANIČNA KONTROLA

“Granična kontrola obuhvaća skup mjera i radnji koje poduzimaju i provode policijski službenici granične policije, carinici i inspektori nadležnih inspekcija radi zakonitog i nesmetanog odvijanja prometa preko državne granice.”³¹ Najčešće se obavlja na području graničnog prijelaza, ali može se, ako je tako uređeno međunarodnim sporazumima, obavljati i na području susjedne države te u vlakovima, zrakoplovima i plovilima.³²

Granična kontrola sastoji se u provjeri osoba, putnih isprava, prometnih sredstava koje prelaze državnu granicu. “Tijekom granične kontrole sada se provodi sustavna provjera svih osoba koje prelaze državnu granicu Republike Hrvatske, i na ulazu i na izlazu na unutarnjoj (kopnena granici prema Sloveniji i Mađarskoj) i vanjskoj (kopnena granica prema Srbiji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, zračne i pomorske luke) granici. Osobama s pravom slobodnog kretanja u skladu s pravom Unije pri ulasku i izlasku provjerava se identitet i državljanstvo te vjerodostojnost i valjanost putne isprave za prelazak granice, među ostalim provjerom u relevantnim bazama podataka, a osobito u:

- Schengenskom informacijskom sustavu (od dana kada će Hrvatska biti uključena u ovaj sustav)
- Interpolovoj bazi podataka o ukradenim i izgubljenim putnim ispravama (SLTD)
- nacionalnim bazama podataka koje sadržavaju informacije o ukradenim, otuđenim, izgubljenim i poništenim putnim ispravama.

Državljeni trećih zemalja prilikom ulaska i izlaska podliježu temeljitim kontrolama, koje, pored prethodno navedenih sustavnih provjera, obuhvaćaju i provjeru:

- imaju li valjanu putnu ispravu koja je važeća barem tri mjeseca nakon planiranog datuma odlaska s državnog područja država članica EU i koja je izdana u prethodnih 10 godina
- imaju li važeću vizu, ukoliko im je ona potrebna

³⁰ Zakon o nadzoru državne granice u čl. 13. st. 1. propisuje da granični prijelaz i njegovo područje mora biti označeno propisanim oznakama i signalizacijom te također u čl. 14. istoga Zakona propisuje se da je za izgradnju graničnog prijelaza potrebno ishoditi posebnu građevinsku dozvolu koju izdaje nadležno upravno tijelo uz prethodnu suglasnost nadležnog ministarstva.

³¹ Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 86.

³² *Op. cit.* (bilj. 8), čl. 25.

- opravdanosti svrhe i uvjeta namjeravanog boravka te imaju li dovoljno sredstava za uzdržavanje, kako za vrijeme trajanja namjeravanog boravka tako i za povratak u njihovu matičnu državu ili tranzit do treće zemlje za koju su sigurni da će ih prihvatiti
- ulaznog i izlaznog pečata u putnoj ispravi
- mjesta polaska i odredišta
- da osoba, njegovo prijevozno sredstvo i predmeti koje prevozi nisu takve naravi da predstavljaju opasnost za javni poredak, unutarnju sigurnost, javno zdravlje ili međunarodne odnose bilo koje države članice
- kod izlaska, je li osoba prekoračila najdulje dopušteno trajanje boravka na državnom području država članica.³³

Također, uz navedene provjere potrebno je provesti i kontrolu stvari te kontrolu prijeznog sredstva. Sukladno odredbama Zakona o nadzoru državne granice, kontrola stvari obuhvaća kontrolu predmeta koje osoba, koja namjerava prijeći državnu granicu, ima sa sobom ili u prijeznom sredstvu dok se kontrola prijeznog sredstva sastoji od unutarnjeg i vizualnog pregleda prijeznog sredstva i provjeru u potražnim zbirkama podataka. Također, bitno je napomenuti da vlasnik ili korisnik prijeznog sredstva i vlasnik stvari, odnosno osoba koja ih posjeduje, može nazočiti pregledu, odnosno pretrazi. Područje granične kontrole čini određeni prostor na graničnom prijelazu na kojem se ista obavlja, a prema potrebi, ona se može obavljati i u prometnom sredstvu. Iznimno, policijski službenik granične policije može odrediti obavljanje granične kontrole izvan područja graničnog prijelaza ako on sam smatra da je to potrebno ili na opravdan zahtjev stranke, odnosno radi zaštite zdravlja, čovjekova okoliša ili sigurnosti prometa. Zahtijeva li stranka obavljanje granične kontrole izvan područja graničnog prijelaza, tada ona sama snosi troškove iste.³⁴

6.2. KONTROLA PUTNIH ISPRAVA

“Kontrolom putnih isprava provjerava se identitet osobe, važenje i valjanost putne isprave, posjeduje li osoba vizu za ulazak u Republiku Hrvatsku, ako je viza za ulazak potrebna te je li osobi zabranjen ulazak u Republiku Hrvatsku.”³⁵ Da bi određena putna isprava bila klasificirana kao valjana, mora udovoljavati određenim pretpostavkama, odnosno u suprotnome ne udovoljava li ista tim pretpostavkama, bit će klasificirana kao nevaljana. Valjana putna isprava ona je isprava koja sadrži podatke koji su prema nacionalnim pozitivnim propisima propisani kao obvezni. S druge strane, kao nevaljanu putnu ispravu

³³ Što je granična kontrola osoba?, <http://stari.mup.hr/main.aspx?id=160621>, pristupljeno 3. ožujka 2018.

³⁴ *Op. cit.* (bilj. 8), čl. 27.

³⁵ Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 96.

možemo označiti onu koja je krivotvorena ili falsificirana. Krivotvorena putna isprava je isprava koju je izdalo nenadležno tijelo te je vrlo slična originalu i može se lako zamijeniti s istim te je ona lažna. Falsificirana putna isprava je ona isprava koju je izdalo nadležno državno tijelo, ali je na nju nedopušteno dodavan, uklonjen ili mijenjan neki od propisanih podataka.³⁶

Postupak kontrole putnih isprava predstavlja vrlo važnu fazu, odnosno tijek radnji radi zaštite države primateljice. Tako se potiče pravna, ali i javna sigurnost, odnosno sigurnost svih državljana države primateljice. Također, kontrola ispravnosti putnih isprava predstavlja kvalitetan temelj za međusobnu suradnju i kooperaciju dviju ili više država i kao takva predstavlja sigurnosni, međunarodni obrambeni stup kriminalnim osobama i potencijalnim kriminalnim osobama. Zbog svega toga, važnost je kontroliranja putnih isprava nemjerljiva, pogotovo ako je riječ o iznimnim situacijama, odnosno u manjoj ili većoj mjeri nekontroliranom prelasku državnih granica od strane više ljudi.

7. ILEGALNI PRELASC I KRIJUMČARENJE LJUDI PREKO DRŽAVNE GRANICE

Danas živimo u svijetu u kojem su migracije sasvim normalna i uobičajena stvar što zbog velikih razlika u gospodarskom stanju država u svijetu, što zbog razlika u sigurnosti i političkih prilika u državama. Povijesno gledano, broj se migracija naglo povećava što dovodi do različitih problema.³⁷ Naime, s porastom broja migracija osim povećanja broja legalnih prelazaka ljudi, također se povećava i broj ilegalnih prelazaka. Najveći broj migracija odnosi se na migracije ljudi iz manje razvijenih država u one razvijenije,³⁸ ali bitno se povećao i broj migracija između razvijenih zemalja, a tome su najviše doprinijeli *schengenski sporazumi* kojima su ukinute granične kontrole između zemalja Europske unije. Upravo zbog toga, zabilježen je porast broja ilegalnih prelazaka kako unutar same Europske unije tako i ilegalan ulazak državljana trećih zemalja u Europsku uniju. Različiti su motivi ilegalnog prelaska, ali neki najčešći jesu želja za kriminalom ili bijeg pred zakonom te zbog nedostatka potrebnih dokumenata.

Danas, kada se Europa bori s izbjegličkom krizom, velik je broj ilegalnih prelazaka iz trećih zemalja u države Europske unije upravo zbog nedostatka potrebnih dokumenata za prelazak, ali i zbog velike gužve i dugog čekanja na graničnom prijelazu, odnosno kako

³⁶ Napisano prema: *cf. ibid.*, str. 97.

³⁷ "Naprotiv, migracija je sve više kao i problema koji idu uz njih." Barry, Brian; Goodin, Robert, *Free Movement: Ethical Issues in the International Migration of People and of Money*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1992., navod prema Baubock, R., *Ethical Problems of immigration control and citizenship*, The Cambridge survey of world migration, Cambridge university press, 1995., str. 554.

³⁸ Vidi više u: Miller, Mark J., *Ilegal immigration*, prilog u knjizi *The Cambridge survey of world migration*, Cambridge university press, 1995., str. 537.–554.

bi se brže stiglo do željenog cilja. Također, ilegalnim se prelascima koriste i teroristi koji vrlo često krijumčare oružje te se odlučuju na taj pothvat kako ne bi bili uhvaćeni i privedeni, odnosno kako im ne bi bilo zaplijenjeno oružje. "Na sve te izazove odgovoreno je tzv. mjerama usklađenja, na koje su se obvezale sve članice schengenskih sporazuma kao kompenzacija uklanjanju kontrola na unutarnjim granicama, bilo kroz jedinstvene intenzivne kontrole vanjskih granica, jedinstveni vizni režim, jedinstveni informacijski sustav i sustav traženja, suradnju policije u praćenju počinitelja kaznenih djela izvan unutarnjih granica te pravnu suradnju u pravnoj pomoći i izručenju itd."³⁹

7.1. KRIJUMČARENJE LJUDI PREKO DRŽAVNE GRANICE

Krijumčarenje ljudi je kazneno djelo⁴⁰ koje ima široke implikacije na mnogo različitih polja, odnosno obuhvaća sijaset aktivnosti koje su moraju poduzeti kako bi u konačnici krijumčarenje uspjelo. "Međunarodno krijumčarenje ljudi preko državne granice poseban je oblik krijumčarenja uvjetovan najčešće gospodarskim i političkim prilikama. Nerijetko je povezano s organiziranim međunarodnim kriminalom. U kriminalističko-kriminološkom smislu obuhvaća činjenje različitih kaznenih djela od krivotvorenja i krađe putnih isprava, potkupljivanja policajaca i carinika, ucjene, pranja novca, prijevare pa sve do činjenje carinskih i drugih prekršaja."⁴¹ Radi izvršenja svih tih radnji potrebno je udružiti više osoba kako bi u konačnici uspjeli u svome naumu. "Najčešće ih čine skupine od najmanje četiri pa do dvadesetak članova sastavljene od organizatora, vozača, vodiča, stanodavaca, krivotvoritelja putnih isprava i drugih."⁴²

Kako bi se sam čin krijumčarenja izvršio, potrebno je pomno isplanirati na kojem mjestu i pod kojim će se uvjetima izvršiti. Samo krijumčarenje obavlja se takozvanim krijumčarskim kanalima i rutama, a za prelazak se najčešće koriste mjesta na državnoj granici izvan graničnih prijelaza: primjerice, mjesta u brdsko-planinskim područjima koja su slabije pokrivena policijskim ophodnjama ili prelaženjem preko rijeka uz uporabu čamca. Ako se krijumčari ipak odluče za prelazak državne granice graničnim prijelazom,

³⁹ Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 137.–138.

⁴⁰ *Krijumčarenje ljudi kriminalna je djelatnost, kazneno djelo i nezakoniti oblik migracije.* Božić, Vanda, Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi (analiza stanja *de lege lata* uz prijedloge *de lege ferenda*), Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 36, No. 2, 2015., str. 847.

⁴¹ Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 142. Slično i u *Protokol protiv trgovine ljudima*, čl. 3.(a): Trgovina ljudima predstavlja vrbovanje, prijevoz, premještanje, pružanje utočišta i prihvata osoba putem prijetnje upotrebe sile ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlasti ili ugroženog položaja, ili davanja ili primanja novčanih sredstava da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom u svrhu iskorištavanja. Iskorištavanje minimalno uključuje korištenje osoba u svrhe prostitucije ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilan rad ili usluge, ropstvo, postupke slične ropstvu ili dužničko ropstvo ili trgovinu organima.

⁴² *Ibid.*

oni ljude krijumčare u kontejnerima teretnih vozila, zatim u posebno izrađenim pregradama na kamionima, u dvostrukim dnima teretnih vozila i na druge slične načine.⁴³ Naravno da u takvim nehumanim životnim uvjetima vrlo često dolazi do ozljeda pa čak i do tragičnih pogibija.

Republika Hrvatska je u svemu tome tranzitna zemlja, no to ne umanjuje obvezu aktivnog djelovanja na prevenciji i suzbijanju takvih kriminalnih aktivnosti. Činjenica da je Republika Hrvatska tranzitna zemlja posebno dolazi do izražaja kroz migraciju ljudi s ratom zahvaćenih područja Bliskog istoka.

8. GLOBALNE MIGRACIJE I REPUBLIKA HRVATSKA

Republika Hrvatska, kao što je svima dobro poznato, ima izuzetno dobar i povoljan geostrateški položaj. Kao takva prije svega je označena kao tranzitna zemlja što doista i jest, jer zemlje odrednice za imigrante najčešće su razvijene zemlje Europske unije poput Austrije i Njemačke.⁴⁴ Kada je Republika Hrvatska postala članicom Europske unije to je za nju značilo, a i danas znači samo veću, jaču i trezveniju politiku oko zaštite svojih granica jer samim time štite se i granice Europske unije. Europski unija je zasebni sustav vrijednosti koji se ne smije narušiti ugrožavanjem istih jer je civilizacijski doseg iste poprilično visok. Zbog toga Republika Hrvatska mora raditi aktivno na implementaciji svih odredaba Europske unije u vezi s očuvanjem granice. Što se tiče ilegalnih prelazaka državne granice u Republici Hrvatskoj, oni su veoma učestali budući da je Republika Hrvatska tranzitna zemlja te je najčešće riječ o krijumčarima ljudima, automobilima i drugim vrijednim stvarima.

Najčešći ulasci (legalni i ilegalni), načini ulaska i pravci kretanja preko Republike Hrvatske prema Zapadu jesu sljedeći:

- i) državljani Srbije dolaze ilegalno prelaženjem državne granice pješice u blizini graničnih prijelaza Tovarnik, Bajakovo i Ilok, držeći se glavnih željezničkih i cestovnih komunikacija te skrivajući se u prijevoznim sredstvima
- ii) državljani Makedonije koriste se mjestima pogodnim za ilegalno prelaženje državne granice s BiH
- iii) državljani Republike Kine, Pakistana, Filipina, Egipta i drugih zemalja dolaze uz pomoć krivotvorenih putovnica preko zračne luke Pleso.⁴⁵

---

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Detaljnije: *cf. ibid.*, str. 140.

⁴⁵ Više o tome: *cf. ibid.*, str. 140.–141.

No budući da se svijet danas suočava s ratovima u Siriji i Iraku migracije ljudi iz tih područja i dalje će predstavljati jedan od najvećih problema s kojima će se Europska unija, pa tako i Republika Hrvatska, morati znati nositi.

9. ZAŠTITA DRŽAVNIH GRANICA

“Zaštita državne granice obavlja se nadzorom državne granice kako ne bi došlo do povreda državne granice na kopnu, moru i rijekama na kojima se odvija međunarodna plovidba te šticećenjem i osiguranjem zračnog prostora Republike Hrvatske.”⁴⁶ Nadzor državne granice se očituje u mnogim aspektima te podrazumijeva mnogobrojne radnje koje je potrebno poduzeti kako bi se u potpunosti ostvarila zaštita. “Nadzor državne granice obavlja se i radi sprječavanja ulaska, diverzantskih, terorističkih i drugih neprijateljskih grupa ili pojedinaca na njen teritorij. Ophodnju granične crte u svrhu provođenja nadzora obavljaju policijski službenici pješice, motornim vozilima, patrolnim čamcima, konjima i službenim psima.”⁴⁷

9.1. SCHENGENSKA ZAŠTITA DRŽAVNIH GRANICA

“Dana 14. 6. 1985. zaključile su Belgija, Njemačka, Francuska, Luksemburg i Nizozemska Schengenski sporazum o postupnom ukidanju kontrola na zajedničkim granicama. Radi se o Sporazumu vlada s namjerom da se u okviru EU-a stvori Europa bez unutarnjih granica. U ovom Sporazumu još uvijek nisu bile sadržane određene pojedinsti. Njih su utvrdile države ugovornice u Schengenskom provedbenom sporazumu od 19.6.1990. – državnim ugovorom kojeg treba posebno ratificirati svaka država ugovornica.”⁴⁸ Taj Sporazum stupio je na snagu 1. 9. 1999., a stvarno se počeo primjenjivati 1995. godine te su njime ukinute kontrole osoba na unutarnjim granicama, a pojačane su kontrole na vanjskoj granici Europske unije što omogućava prelaženje unutarnjih granica na svim mjestima bez granične kontrole.⁴⁹ “Potpisivanjem Amsterdamskog sporazuma 1997. godine i njegovim stupanjem na snagu dvije godine kasnije, schengenska pravna stečevina postala je sastavni dio pravne stečevine EU. Do tada je proces schengenskog udruživanja bio odvojen od procesa razvoja EU, iako su bliske veze uvijek postojale. U trenutku potpisivanja Amsterdamskog sporazuma države članice su mogle birati hoće li prihvatiti schengensku pravnu stečevinu i u kolikom opsegu. Države članice koje su Europskoj uniji pristupile nakon potpisivanja Amsterdamskog sporazuma nisu imale tu

⁴⁶ Cf. *ibid.*, str. 164.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Westphal, Volker; Stoppa, Edgar, *Europsko pravo za graničnu policiju*, Lübeck, 2003., Zagreb 2005., str. 61.

⁴⁹ *Ibid.*

privilegiju. One su svojim pristupanjem Uniji morale potpuno prihvatiti Schengenski sporazum i obvezu poduzimanja mjera za što brže ispunjavanje standarda za pristupanje schengenskom prostoru.⁵⁰ Schengenski sporazum dosad primjenjuje 22 države⁵¹ članica Europske unije te Island, Norveška, Švicarska i Lihtenštajn, dok Republika Hrvatska još nije stranka Sporazuma. Države potpisnice istog se obvezuju da neće na graničnim prijelazima obavljati graničnu kontrolu i usporavati cestovni promet te da će se granična kontrola obavljati samo u morskim, riječnim i zračnim lukama radi kontrole identiteta putnika.⁵²

9.1.1. Pristupanje Schengenskom sporazumu

Kako bi mogle pristupiti schengenskom prostoru, države članice schengenskog prostora moraju dokazati da su sposobne:

- i) preuzeti odgovornost za kontrolu vanjskih granica prostora u ime drugih država članica schengenskog prostora i za izdavanje ujednačenih viza za kratkotrajni boravak (schengenske vize)
- ii) učinkovito surađivati s drugim državama članicama schengenskog prostora kako bi održale visoku razinu sigurnosti nakon ukidanja unutarnjih granica
- iii) primjenjivati skup schengenskih pravila, kao što su pravila o kontrolama na kopnu, moru i u zraku, izdavanje viza, policijska suradnja i zaštita osobnih podataka
- iiii) povezati se na Schengenski informacijski sustav (SIS) i Vizni informacijski sustav (VIS) i upotrebljavati ih.

Bitno je napomenuti da se u državama članicama schengenskog prostora redovito provode evaluacije kako bi se provjerilo primjenjuju li ispravno pravila schengenskog prostora.⁵³ "Postupak se sastoji od toga da Komisija uputi evaluacijski upitnik državi članici i od dostavljanja odgovora države članice na upitnik te od provjera koje evaluatori provode na terenu. Evaluacije putem upitnika i provjera na terenu mogu se koristiti odvojeno ili u kombinaciji jedno s drugim. Provjere na terenu mogu biti najavljene i nenajavljene. Samo najavljenim provjerama na terenu prethodi postupak dostavljanja upitnika na koje države moraju odgovoriti prije izlaska evaluatora na teren."⁵⁴ Ako država članica Schen-

⁵⁰ Vulas, Antonio; Schengenska evaluacija, Policijska i sigurnost, *Vol. 26, No. 1*, 2017, str. 85.

⁵¹ Sve države članice Europske unije osim: Republike Hrvatske, Rumunjske, Bugarske, Ujedinjenog Kraljevstva i Irske.

⁵² European Commission, Europe without borders, <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20151009-schengen-area-en.pdf>, pristupljeno 12. ožujka 2017., str. 4.

⁵³ Doneseno prema *cf. ibid.*, str. 5.

⁵⁴ Vulas, A., *op. cit.* (bilj. 50), str. 81.–82.

genskog sporazuma ne zadovoljava potrebne, Vijeće Europske unije svojim će aktom donijeti preporuke kojima se državu članicu poziva na poduzimanje mjera radi poboljšanja stanja na terenu – država članica, kojoj su upućene preporuke, dužna je u roku od tri mjeseca od donošenja preporuka sastaviti akcijski plan uklanjanja nedostataka i dostaviti ga Europskoj komisiji.⁵⁵

9.1.2. Schengenski informacijski sustav (SIS)

Schengenski informacijski sustav sastoji od nacionalnog odjela u svakoj od ugovornih stranaka i funkcije tehničke podrške. Konvencijom o provedbi Schengenskog sporazuma propisano je da svaka država ugovornica za vlastiti račun i na vlastiti rizik, uspostavlja i održava svoj nacionalni odjel Schengenskog informacijskog sustava te da trošak održavanja funkcije tehničke podrške zajednički snose sve države ugovornice.⁵⁶ “Schengenski informacijski sustav (SIS) uspostavljen je kao pomoć za održavanje unutarne sigurnosti u državama članicama schengenskog prostora u nedostatku unutarnjih graničnih kontrola. Riječ je o velikom informacijskom sustavu kojim se omogućuje policiji, tijelima za migracije, pravosudnim i ostalim tijelima da unose i čitaju upozorenja o nestalim osobama, o osobama ili predmetima povezanim s kaznenim djelima i s državljanima država izvan EU-a koji ne smiju ući u schengenski prostor niti boraviti u njemu.”⁵⁷

Cilj je tog informacijskog sustava da osigura održavanje javnog reda i javne sigurnosti, uključujući nacionalnu sigurnost država članica te da se njime nadoknadi ukidanje unutarnjih granica schengenskog prostora. Schengenski informacijski sustav pohranjuje sljedeće baze podataka:

- i) zahtjev za uhićenjem
- ii) zabranu ulaska u drugu zemlju
- iii) tražene osobe i zaštita od ugroze javnog reda i sigurnosti
- iiii) utvrđivanje boravišta
- iiiii) tajna registracija i ciljano usmjeren nadzor
- iiiii) registar predmeta.⁵⁸

⁵⁵ Detaljnije: *cf. ibid.*, 84.–85.

⁵⁶ Konvencija o provedbi Schengenskog sporazuma, Službeni list Europskih zajednica, 19/sv. 9, 2000., čl. 92.

⁵⁷ European Commission, *op. cit.* (bilj. 52), str. 7.

⁵⁸ Doneseno prema: Šegvić, Saša, Šengenski režim upravljanja vanjskim granicama EU, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 48, br. 1, 2011., str. 22.

9.1.3. Frontex

“Radi jačanja sigurnosti vanjskih granica EU, s ulogom koordinacije u operativnoj suradnji zemalja članica EU, pridruženih schengenskih država i drugih partnera uspostavljena je Europska agencija za upravljanje operativnom suradnjom na vanjskim granicama država članica EU”⁵⁹ ili drugim nazivom FRONTEX sa sjedištem u Varšavi te je s radom započela 2005. godine. “FRONTEX je pravna osoba s operativnom i proračunskom autonomijom. FRONTEX-om upravlja Upravno vijeće (*Management Bord*) koje je u pravilu sastavljeno od šefova nacionalnih službi za granicu zemalja članica EU i predstavnika Europske komisije.”⁶⁰ “Aktivnosti FRONTEX-a temeljene su na EU načelu integriranog upravljanja granicom. Ovo načelo u osnovi se bazira na potrebi prepoznavanja stanja i situacije na granici, kao i stanja i situacije ‘izvan granice’ tj. u drugim zemljama, kako bi se uspješno moglo predvidjeti prijetnje, odnosno kako bi se mogla dati odgovarajuća procjena potrebnih sredstava za nadzor granice.”⁶¹

Sigurnost je svakako prioritet Europske unije te u tom smislu treba pozdraviti osnivanje i djelovanje FRONTEX-a pogotovo s obzirom na pojačanu migraciju ljudi i samim time nailazak na potencijalnu opasnost koja s njima dolazi. Operativno tijelo, koje će voditi računa isključivo o sigurnosti vanjskih granica te biti spremno promptno reagirati ovisno o potrebi, svakako je poželjan i ispravan način suočavanja s takvim problemima.

10. POVREDE DRŽAVNE GRANICE

“Povredom državne granice smatra se svaka radnja ili djelatnost te poticanje na činjenje radnji ili djelatnosti kojom se narušava nepovredivost državne granice. a osobito: 1. prelazak državne granice bez valjane putne isprave, 2. prelazak državne granice na nedozvoljenom mjestu, 3. pucanje iz vatrenog oružja preko državne granice ili nišanje prema službenim osobama, odnosno osobama koje se nalaze na državnoj granici, 4. vrijeđanje državnih oznaka ili predstavnika državnih tijela, 5. oštećenje ili uništenje graničnih oznaka, 6. snimanje zemljišta i objekata, 7. osvjetljavanje državne granice, 8. izazivanje požara na državnoj granici ili njegovo namjerno širenje, 9. zagađivanje teritorija kemijskim, biološkim ili drugim štetnim i za zdravlje opasnim materijama, 10. svaki oblik povrede zračnog prostora ili plovni putova na moru i rijekama.”⁶² Te povrede utvrđuje Ministarstvo unutarnjih poslova u suradnji s Ministarstvom vanjskih poslova.

⁵⁹ Staničić, F., *op. cit.* (bilj. 11), str. 18.–19.

⁶⁰ Toić Sintić, Gilio, Uloga FRONTEX-a u nadzoru vanjskih granica EU, *Policijska sigurnost*, god. 21, br. 1, 2012., str. 144.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Ivanda, S., *op. cit.* (bilj. 2), str. 193.–194.

11. ZAKLJUČAK

Iščitavajući i analizirajući temu nadzora državne granice, shvatili smo kako je ista izrazito opsežna te kao takva zaslužuje mnogo više tumačenja, diskusije, pravne argumentacije nego što je to na ovome mjestu prikazano. Vrlo opsežna tema, dakako, otvara i sijaset pitanja, što otvorenih, dakle onih koja još nisu riješena i na koja još nismo dobili odgovore kao i onih na koja ili za koja smatramo da smo dobili relevantne odgovore pa nam neka nova društvena situacija pokaže i dokaže da svaki sustav ima svojih ozbiljnih manjkavosti, samo je pitanje trenutka odnosna utjecaja određenoga događaja na taj isti sustav. Primjerice, migracijska kriza koja predstavlja meritum trenutačnih problema koje ima Europska unija, a samim time i Republika Hrvatska ozbiljno je narušila povjerenje građana Europske unije prije svega u njihovu vlastitu sigurnost, a posljedično i u opstojnost ovakvoga sustava nadzora državnih granica u samoj Europskoj uniji.

Ne bi bilo dobro pisati o problemima bilo koje vrste, a ne ponuditi svoje viđenje rješenja problema migracijske krize. Smatramo da se prije svega migracijska kriza mora rješavati na svome izvorištu, upletanjem velikih sila tako da se pruži svakojaka pomoć nametnutim ratom pogođenih zemalja čiji državljani traže spas u europskim državama. Dakako, da je to proces koji je izrazito kompliciran, zahtijeva ulaganje znatnih sredstava, ali mislimo kako je svijet ipak na civilizacijskoj razini koja jamči rješavanje problema "malih država", ekonomski slabije razvijenih od strane "velikih država", tj. ekonomskih magnata.

Također, važno je naglasiti vrlo važnu ulogu Republike Hrvatske u nadzoru vanjskih granica Europske unije. Na Republici Hrvatskoj je shodno tome velika odgovornost, a u što smo se imali prilike uvjeriti za vrijeme velikoga migracijskoga vala koji je svojim značajnim dijelom prolazio kroz nju. Republika Hrvatska mora u svakom trenutku biti spremna odgovoriti na svaku potencijalnu opasnost i na svaki problem na koji naiđe štiteći svoje državne granice jer time štiti i svakoga građanina Europske unije. Stoga nadzor državne granice, njegovi problemi moraju imati posebnu pozornost političkih struktura nacionalne politike, ali također i samih institucija Europske unije. Članstvo Republike Hrvatske u EU-u je donijelo velika prava, ali dakako reguliralo je i veliki broj obveza. No, zajedničko je u svemu tome da Republika Hrvatska ne bi trebala djelovati u vezi s takvim pitanjima arbitrarno, nego uvijek uz punu koordinaciju sa svim ostalim članicama, što također ide *in favorem* onome što je rečeno, a to je da je potrebno ostvariti određeni konsenzus, odnosno suglasje svih razvijenijih država kako bi rješavali probleme koje su pred njih stavili određeni društveni događaji.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Andrassy, Juraj, Međunarodno pravo 1, Školska knjiga, 1995.
2. Barry, Brian; Goodin, Robert (ur.), Free Movement: Ethical Issues in the International Migration of People and of Money, Pennsylvania: Pennsylvania Sate University Press, 1992.
3. Ivanda, Stipe, Policijsko upravno pravo, Zagreb, 2004.
4. Ivanda, Stipe, Zaštita državnih granica, Zagreb, 2003.
5. Miller, Mark J., Illegal immigration u: The Cambridge survey of world migration, Robin Cohen (ur.), Cambridge University Press, 1995., str. 537.–541.
6. Staničić, Frane, Policijsko upravno pravo, Zagreb 2015.
7. Westphal, Volker; Stoppa, Edgar, Europsko pravo za graničnu policiju, Lübeck, 2003., Zagreb, 2005.

Članci:

1. Anderson, James; O'Dowd, Liam, Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Significance, Regional Studies, Vol. 33, No. 7, 1999., str. 595.–599.
2. Božić, Vanda, Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi (analiza stanja *de lege lata* uz prijedloge *de lege ferenda*), Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 36, No. 2, 2015., str. 845.–874.
3. Šegvić, Saša, Šengenski režim upravljanja vanjskim granicama EU, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 48, br. 1, 2011., str. 11.–33..
4. Toić Sintić, Gilio, Uloga FRONTEX-a u nadzoru vanjskih granica EU, Policijska sigurnost, god. 21, br. 1, 2012., str. 143.–154.
5. Vulas, Antonio; Schengenska evaluacija, Policijska i sigurnost, Vol. 26, No. 1, 2017., str. 81.–85.

Izvori prava:

1. Konvencija o provedbi Schengenskog sporazuma, Službeni list Europskih zajednica, 19, sv. 9, 2000.
2. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014.

3. Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 31/1991.
4. Zakon o nadzoru državne granice, Narodne novine, broj 173/2003, 100/2004, 141/2006, 8/2007, 146/2008, 130/2011, 83/2013, 27/2016.

Mrežni izvori:

1. 15. siječnja – Dan međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, <http://www.sabor.hr/spomendan-15-sijecnja-dan-medunarodnog-priznanja-r>, pristupljeno 1. ožujka 2018.
2. European Commission, Europe without borders, <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20151009-schengen-area-en.pdf>, pristupljeno 12. ožujka 2018.
3. Što je granična kontrola osoba?, <http://stari.mup.hr/main.aspx?id=160621>, pristupljeno 3. ožujka 2018.

STATE BORDER CONTROL

Abstract

The paper deals with state border control. The introduction stresses the importance of both the existence and preservation of state borders without which no country in the world could exist. Moreover, through the implementation of effective and quality control, the values that a certain society has achieved are maintained, which is also a guiding principle of this paper. Regardless of the subject matter itself, it is always important to start from a theoretical approach, thus here we give a clear definition of state borders, the notion of border, types of borders and everything that makes them exist as such. An important role of the EU regulation in the fight against and prevention of organised smuggling of people is emphasised and theoretical assumptions thereof are presented. The role of the EU bodies and systems, such as FRONTEX and the Schengen Information System, is also extremely important. The Republic of Croatia plays a very proactive role in this respect because of its specific position and the fact that its borders are at the same time the longest external land borders of the European Union. In this regard, it is necessary to act in a systematic, organised and coherent manner together with all EU Member States in order to prevent any negative impacts of migrant waves.

Key words: border, control, legal regulation, FRONTEX, Schengen system

ISPRIKA UREDNIŠTVA

U prošlom broju našega časopisa, na 159. stranici, omaškom je objavljeno da je Pasko Tomaš, suautor rada Protupravnost intervencije i aneksije u međunarodnom pravu: slučaj Krima, student 4. godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, a trebalo je pisati da je kolega Tomaš student 2. godine Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Splitu.

Ispričavamo se kolegi Tomašu i čitateljstvu.

Uredništvo

UPUTE AUTORIMA

Časopis Paragraf, godišnjak je najboljih studentskih radova koji se bave pravnim i društvenim pitanjima. Obuhvaća radove studentica i studenata Pravnog fakulteta u Osijeku kao i ostalih fakulteta u Republici Hrvatskoj. Uredništvo može odobriti i objavljivanje rada s inozemnog fakulteta. Časopis izdaje Pravni fakultet Osijek. Prijavljeni radovi moraju biti pravne, ekonomske, sociološke ili neke druge društvene tematike.

Rad ne smije biti objavljen u nekoj drugoj stručnoj ili znanstvenoj publikaciji. Svaki autor/autorica potpisuje Izjavu o autorstvu (obrazac je dostupan na mrežnim stranicama časopisa). Time autor/autorica jamči da poslani rad predstavlja njegov/njezin originalni rukopis, da ne krši etička i autorska prava te da strogo poštuje pravila metodologije znanstvenog rada kad je riječ o navođenju tuđih rezultata rada. Uz pomoć dostupnih i odobrenih programa za otkrivanje plagijata radovi se obvezno podvrgavaju takvoj provjeri.

Uredništvu je uz rad potrebno dostaviti preporuku sveučilišnog nastavnika za objavljivanje. Obrazac za preporuku dostupan je na mrežnim stranicama časopisa.

Radovi se dostavljaju Uredništvu u elektronskom obliku (format.doc) na adresu e-pošte: paragraf@pravos.hr. Preporuka i jedan otisnuti primjerka rada dostavljaju se na adresu:

Uredništvo Paragrafa,
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek
Stjepana Radića 13, 31 000 Osijek
Republika Hrvatska

Autor/autorica zadržava autorska prava na objavljenom članku, ali daju časopisu pravo prvog objavljivanja. Radovi prihvaćeni za objavljivanje ili već objavljene u časopisu Paragraf autor/autorica smije objaviti u drugim publikacijama, uz napomenu da je rad već objavljen u časopisu Paragraf. Prijavom rada za objavljivanje autori/autorice daju dopuštenje za objavljivanje elektroničke inačice rada.

Svi radovi (osim prikaza, osvrta, izvješća sa skupova i sl.) moraju proći recenzentski postupak, a objavljuju se pozitivno ocijenjeni radovi. Kategorizacija radova provodi se kako slijedi: izvorni znanstveni rad, prethodno znanstveno priopćenje, pregledni znanstveni rad, stručni rad. Konačnu odluku o kategorizaciji rada donosi Uredništvo, vodeći se ponajprije ocjenom recenzenata. Uredništvo pridržava pravo prilagodbe rada općim pravilima uređivanja časopisa i jezičnim zakonitostima hrvatskog standardnog jezika.

Radovi koji se prijavljuju za objavu u časopisu moraju udovoljavati sljedećim tehničkim karakteristikama:

1. Prihvaćaju se radovi na hrvatskom ili na engleskom jeziku.
2. Najviše tri osobe mogu biti autori jednog rada.
3. Uz naslov rada navodi se ime i prezime autora, naziv fakulteta, upisana godina studija, adresa elektroničke pošte.
4. Rad mora sadržavati sažetak koji ne smije biti duži od 250 riječi. Nakon sažetka navode se ključne riječi (do pet ključnih riječi).
5. Naslov rada i sažetak s ključnim riječima dostavljaju se i na engleskom jeziku.
6. Glavni tekst rada ne smije biti veći od 32 kartice (57.600 znakova, uključujući bjeline i podrubne bilješke (fusnote)).
7. Stil slova, veličina slova, prored, poravnanje kako slijedi:
 Naslov rada – Times New Roman, velika tiskana slova, veličina slova 14, prored 1,5, centrirano
 Podnaslovi rada – Times New Roman, veličina slova 12, prored 1,0, lijevo poravnanje
 Podaci o autorima – Times New Roman, veličina slova 12, prored 1,0, lijevo poravnanje
 Sažetak, ključne riječi, glavni tekst i popis literature – Times New Roman, veličina slova 12, prored 1,0, obostrano poravnanje
 Podrubne bilješke – Times New Roman, veličina slova 10, prored 1,0, obostrano poravnanje
8. Naslov i svi podnaslovi trebaju biti podebljani (**bold**).
9. Latinski izrazi i kratice (*ibid.*, *op. cit.*) kao i riječi na drugim stranim jezicima uvijek se pišu kosim slovima (*italic, kurziv*).
10. Na kraju rada navodi se popis korištene literature i to razvrstan u sljedeće grupe: knjige, članci, izvori prava, mrežni izvori, ostali izvori, a unutar grupe bibliografske jedinice potrebno je navesti abecednim redom. Reference u popisu literature moraju biti u skladu s pravilima citiranja.
11. Autori/autorice dužni su poštovati pravila citiranja u cijelom radu; pri prvom navođenju daje se puni opis bibliografske jedinice.

Knjige – prezime autora, ime autora, naslov, izdavač, mjesto izdanja, godina izdanja, broj stranice na koju se upućuje

- Andrassy, Juraj; Bakotić, Božidar; Seršić, Maja; Vukas, Budislav, Međunarodno pravo 1, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 78.

Članci – prezime autora, ime autora, naslov članka, naziv časopisa, godište, broj i godina izdanja, broj stranice na koju se upućuje (u popisu literature str. od – do)

- Tucak, Ivana, Pravni odnosi *in rem* i pravni odnosi *in personam*, Pravni vjesnik, god. 27, br. 2, 2011., str. 9.

U popisu literature: Tucak, Ivana, Pravni odnosi *in rem* i pravni odnosi *in personam*, Pravni vjesnik, god. 27, br. 2, 2011., str. 7.–23.

Izvori prava – naziv, službeno glasilo, broj u kojem je objavljeno

- Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 30/2009
- Konvencija Ujedinjenih naroda o pravu mora i Završni akt Treće konferencije Ujedinjenih naroda o pravu mora s Prilozima I-VII. i Dodatkom i Sporazum o primjeni XI. dijela Konvencije Ujedinjenih naroda, Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 9/2000
- Uredba (EU) br. 1177/2010 Europskog parlamenta i Vijeća od 24. studenoga 2010. o pravima putnika kada putuju morem ili unutarnjim plovnim putovima i o izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004, SL L 334, 17. prosinca 2010. Posebno izdanje na hrvatskom, poglavlje 15, svezak 13, str. 142.–157.

Mrežni izvori – naslov, adresa stranica, datum posljednjeg pristupa

- Prava putnika u autobusnom prijevozu, <http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/bus-and-coach/index-hr.htm>, pristupljeno 5. listopada 2015.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

“Paragraf” is an annual journal containing the best student papers dealing with legal and social issues. It contains papers of the students of both the Faculty of Law Osijek and other faculties in the Republic of Croatia. The Editorial Board may also approve of the publication of a paper from a foreign faculty. The periodical is published by the Faculty of Law Osijek. Papers submitted for publication must deal with legal, economic, sociological or other social topics.

Papers submitted for publication must not have been published in any other professional or scientific publication. Every author signs the Authorship Statement (the form may be downloaded from the journal website). Having signed the Statement, the author/ authoress guarantees that the submitted paper is his/her original manuscript, that it does not violate any ethical rules or copyrights, and that it strictly follows the rules and methodology of scientific work regarding the citation of other researcher work results. All submitted papers undergo authentication and anti-plagiarism tests based on available and verified software.

When sending their papers to the Editorial Board, authors should also attach a recommendation letter from a university professor for the publication of the paper. The recommendation form can be downloaded from the journal website.

Papers are sent to the Editorial Board in electronic form (format.doc) using the following E-mail address: paragraf@pravos.hr. The recommendation letter and one printed copy of the paper are sent to the following address:

“Paragraf”

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law Osijek
Stjepana Radića 13
31 000 Osijek
Republic of Croatia

The author/ authoress retains copyrights for the published paper, but gives the journal the right of first publication. The author/authoress has the permission to publish papers accepted for publication or already published in “Paragraf” in other publications but with the remark that the paper was already published in the “Paragraf” journal. By submitting the paper for publication, authors/authoresses agree to the publication of an electronic version of the paper.

All papers (with the exception of reviews, critical overviews, conference reports etc.) must undergo a review procedure, and only positively reviewed papers are published. The papers are categorised as follows: original scientific paper, preliminary communication, review article, and professional paper. A final decision about paper categorisation is made by the Editorial Board primarily on the basis of the reviewers’ opinion. The Edi-

torial Board reserves the right to adjust the paper to general editing rules for journals and the rules of the standard Croatian language.

Papers submitted for publication must meet the following technical requirements?

1. Papers submitted for publication may be written in Croatian or in English.
2. A maximum of three persons may be accepted as authors of one paper.
3. The title of the paper must be followed by the name and family name of the author/authors, name of the faculty, current year of study, and E-mail address.
4. The paper must contain an abstract which must not exceed 250 words. The abstract must be followed by (up to five) key words.
5. The title of the paper and the abstract with the key words must also be submitted in English.
6. The main part of the paper must not exceed 32 pages (57,600 characters, including blank spaces and footnotes).
7. Character style, character size, spacing, and alignment must be set as follows:
  - Paper title – Times New Roman, uppercase letters, character size 14, spacing 1.5, centred;
  - Subtitles of the paper – Times New Roman, character size 12, spacing 1.0, left alignment;
  - Information on authors – Times New Roman, character size 12, spacing 1.0, left alignment;
  - Abstract, key words, body text and the list of references – Times New Roman, character size 12, spacing 1.0, justified alignment;
  - Footnotes – Times New Roman, character size 10, spacing 1.0, justified alignment.
8. The title and all subtitles should be **bolded**.
9. Latin expressions and abbreviations (*ibid.*, *op. cit.*) as well as the words from other foreign languages are always *italicised*.
10. At the end of the paper, the authors must provide a list of references that have been consulted which should be classified into the following groups: books, articles, sources of law, Internet sources, and other sources; within each group bibliographical notes are listed alphabetically. References on the list must be written according to citation rules.
11. The authors/authoresses are obliged to observe the citation rules throughout their paper; the first citation contains a full description of the bibliographic unit.

Books – Last name of the author, first name of the author, title, publisher, publishing place, year of publication, number of the paper referred to, e.g.

- Andrassy, Juraj; Bakotić, Božidar; Seršić, Maja; Vukas, Budislav, *Međunarodno pravo 1*, Školska knjiga, Zagreb, 2010, p. 78.

Articles – Last name of the author, first name of the author, title of the article, name of the periodical, volume, number and year of publication, number of the page referred to, (in the list of references pages must be specified from – to), e.g.

- Tucak, Ivana, *Pravni odnosi in rem i pravni odnosi in personam*, *Pravni vjesnik*, Vol. 27, No. 2, 2011, p. 9.

In the list of references:

- Tucak, Ivana, *Pravni odnosi in rem i pravni odnosi in personam*, *Pravni vjesnik*, Vol. 27, No. 2, 2011, pp. 7–23.

Sources of law – name of the source, official gazette, number of the gazette in which the source of law was published, e.g.:

- Strategy for Sustainable Development of the Republic of Croatia (*Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske*), Official Gazette, No. 30/2009
- United Nations Convention on the Law of the Sea, Official Gazette, International Agreements, No. 9/2000
- Regulation (EU) No 1177/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 concerning the rights of passengers when travelling by sea and inland waterway and amending Regulation (EC) No 2006/2004, OJ L 334, 17. 12. 2010, pp. 1–16.

Internet sources – title, website title, the last access date

- Prava putnika u autobusnom prijevozu, <http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/bus-and-coach/index-hr.htm>, accessed 5 October, 2015.

